

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

JURIDISKĀ FAKULTĀTE

Gunārs Kūtris

MANTAS ATZĪŠANA PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU UN RĪCĪBA AR TO PIRMSTIESAS PROCESĀ

PROMOCIJAS DARBS

Doktora grāda iegūšanai tiesību zinātņu nozarē

Apakšnozare: krimināltiesības

Promocijas darba vadītāja:

Dr. iur. profesore Ārija Meikališa

Rīga 2024

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	3
1. PROCESĀ PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU IESAISTĪTO TIESĪBU INSTITŪTU BŪTĪBA.....	6
1.1. Jēdzienu “manta” un “mantas īpašnieks” izpratne kriminālprocesā	6
1.2. Jēdziena “noziedzīgi iegūta manta” izpratne.....	9
1.3. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu izpratne	14
1.4. Rīcības ar noziedzīgi iegūtu mantu izpratne.....	17
2. PASAULES PIEREDZE ATTIECĪBĀ UZ MANTAS KONFISKĀCIJAS IESPĒJĀM PIRMS PERSONAS NOTIESĀŠANAS	21
2.1. Starptautisko dokumentu rekomendācijas konfiskācijai bez notiesāšanas	21
2.2. Mantas konfiskācija bez notiesāšanas ārvalstīs.....	27
3. PROCESS PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU LATVIJĀ	40
3.1. Sevišķā procesa attīstības vēsture.....	40
3.2. Procesā uzsākšanas pamats	46
3.3. Mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanas pienākums un pierādīšanas standarts	57
4. CILVĒKTIESĪBU NODROŠINĀJUMS PROCESĀ PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU.....	83
4.1. Tiesības uz īpašumu	84
4.2. Tiesības uz taisnīgu tiesu	89
4.3. Nevainīguma prezumpcija	104
5. VALSTS RĪCĪBA AR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU UN PERSONAS TIESĪBU AIZSARDZĪBA	111
5.1. Mantas atdošana īpašniekam	111
5.2. Mantas konfiskācija	116
6. REKOMENDĀCIJAS PROCESUĀLĀ REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANAI ATTIECĪBĀ UZ NOZIEDZĪGI IEGŪTAS MANTAS KONFISKĀCIJU BEZ PERSONAS NOTIESĀŠANAS.....	122
KOPSAVILKUMS	131
Anotācija	137
Annotation	138
Anmerkung	139
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	140
Pielikumi	151

IEVADS

Noziedzīgu nodarījumu mērķis visbiežāk ir materiāla labuma gūšana. Ja valstij izdodas radīt efektīvu mehānismu šo labumu izņemšanai no noziedznieka īpašuma vai valdījuma, zūd arī noziedzīgās darbības mērķis, turklāt saglabājas risks tikt sodītam. Ar šādu mantas izņemšanu vienlaikus tiek atņemts arī ekonomiskais noziedzības attīstības pamats, un tas tiek īpaši uzsvērts pētījumos par organizēto noziedzību.¹

Kā to norādījuši tiesību zinātnieki² un pēc tam uz to atsaucies arī likumdevējs³: “būtu acīm redzama pretruna ar izpratni par tiesisku valsti, ja kāds varētu netraucēti izmantot noziedzīgi gūtos labumus. [...] valstij, risinot krimināltiesiskās attiecības, viens no uzdevumiem un arī viena no tiesībām ir izņemt no apgrozības noziedzīgi iegūto mantu.” Tādi paši atzinumi atrodami dažādu valstu zinātnieku darbos.⁴ Noziedznieks nedrīkst baudīt noziedzīgi iegūtos labumus. Tātad valstij ir jārada mehānisms noziedzīgi iegūtā labuma izņemšanai no aprites. Par šādu mehānismu uzskatāms process par noziedzīgi iegūtu mantu.

Manta par noziedzīgi iegūtu tiek atzīta ar tiesas spriedumu jau kopš seniem laikiem, bet 21. gadsimta sākumā Eiropas valstu likumos sāka parādīties iespēja jautājumu par mantas izcelsmi izlemt jau pirmstiesas procesa laikā. Latvijā šī iespēja tika ierakstīta Kriminālprocesa likumā 2005. gadā. Taču šis temats kļūst aizvien aktuālāks, un pēdējos gados Latvijas likumos saistībā ar noziedzīgi iegūtu mantu pat tiek noteikts atšķirīgs – pazemināts pierādīšanas standarts. Eiropas Padomes un Eiropas Savienības eksperti savās pirmajās, 2021. gadā sniegtajās rekomendācijās par iespēju kriminālprocesuālā kārtībā konfiscēt mantu pirms notiesājošā sprieduma ir izteikušies it kā atbalstoši, tomēr piesardzīgi. Latvijas Republikas Satversmes tiesa (turpmāk arī – ST) vairākkārt skatījusi atsevišķus ar to saistītus problēmjautājumus un atzinusi, ka ir notikuši Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) pārkāpumi, taču tās izskatīšanā vēl joprojām nonāk līdzīgas lietas. Tas liecina par situācijas aktualitāti un sarežģītību.

Atzīstot mantu par noziedzīgi iegūtu, pirms ir pierādīta personas vaina noziedzīgā nodarījumā, tiek būtiski skartas personas tiesības uz īpašumu. Īpaši aktuāli tas ir gadījumos, kad šāda manta tiek atsavināta trešajai personai, kas ir labticīgs šīs mantas ieguvējs. Savukārt ar likumu

¹ Sk., piemēram: Organized Crime. United Nations – UNODC – Crime Prevention and Criminal Justice. www.unodc.org/organized_crime.html; Organized Crime Research. Pieejams: www.organized-crime.de [aplūkots 02.05.2023.]

² Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. *Jurista Vārds*, 2007, Nr. 16 (469)

³ Likumprojekta Nr. 629/Lp12 “Grozījumi Krimināllikumā” teksts un anotācija. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B?OpenDocument> [aplūkots 02.05.2023.]

⁴ Boucht J. Civil Asset Forfeiture and The Presumption of Innocence under Article 6 (2) ECHR. *New Journal of European Criminal Law*, 2014, Vol. 5 (2), p. 221

personai uzliktais pienākums pierādīt mantas izcelsmi aizskar pašu nevainīguma prezumpcijas principa būtību, tostarp tiesības sevi neapsūdzēt. Līdz ar to cilvēktiesību ievērošana un garantēšana attiecīgajos kriminālprocesos prasa izvērtu un argumentētu normatīvo regulējumu un praktisko rīcību.

Promocijas darba mērķis ir piedāvāt zinātniski pamatotu risinājumu problēmjautājumiem, kas rodas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Šā mērķa sasniegšanai īstenojami trīs uzdevumi. Pirmkārt, izanalizēt citās valstīs iespējamus procesus, kuros manta var tikt atzīta par noziedzīgi iegūtu, un tajos izmantoto risinājumu zinātnisko pamatojumu. Otrkārt, izvērtēt nacionālo konstitucionālo tiesu un starptautisko tiesu judikatūrā sniegtās atziņas par cilvēktiesību ierobežojumu pieļaujamību procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Treškārt, piedāvāt zinātniski argumentētus risinājumus normatīvā regulējuma pilnveidošanai, tālāk attīstot kriminālprocesa teoriju par iespējamiem procesuālajiem līdzekļiem noziedzības novēršanai, konkrēti, par noziedzīgi iegūtas mantas atsavināšanu.

Pamatā šis darbs ir izstrādāts, balstoties uz analītisko metodi, kas nepieciešama gan normatīvā regulējuma, gan judikatūrā pausto atziņu izvērtēšanai. Procesos par noziedzīgi iegūtu mantu gadā vidēji tiek pieņemti aptuveni 150 lēmumi (sākotnēji – 50, pēdējā laikā – aptuveni 200 lietās gadā). Tiesu prakses analīze sniedz atbildi uz jautājumiem, kurš no likumā noteiktajiem procesa uzsākšanas pamatiem un cik bieži tiek izmantots, par kāda veida mantu visbiežāk notiek process, kādas ir raksturīgākās kļūdas, ko apgabaltiesa atklāj rajonu tiesu lēmumos. Papildus aplūkojams jautājums par to, kā tiesas rīkojas gadījumos, kad noskaidrojies kriminālprocesa izbeigšanas pamats. Savulaik autora veiktie pētījumi par 2005.–2010. gada tiesu lēmumiem ir maz izmantojami salīdzināšanai, jo normatīvais regulējums ir būtiski mainījies un arī praksē tiek skatītas pārsvarā atšķirīga rakstura lietas.

Ar analīzi ir cieši saistīta salīdzinošā metode. Galvenais salīdzināmais objekts ir citās valstīs spēkā esošais normatīvais regulējums attiecībā uz to, kas tiek saprasts ar jēdzienu “noziedzīgi iegūta manta” un kādā procesā tiek risināts jautājums par mantas izcelsmi. Aplūkotās divas valstu grupas – pie anglosakšu tiesību sistēmas piederošās valstis (kurām ir senāki likumi par noziedzīgi iegūto – Anglija un Velsa, Skotija, Īrija, Jaundienvidvelsa) un kontinentālās valstis (kurām raksturīgas konservatīvākas, pakāpeniskas atkāpes no tradicionālās pieejas – Vācija, Francija, Nīderlande). Protams, papildus izvērtēta arī situācija kaimiņvalstīs – Igaunijā un Lietuvā. Salīdzinošā metode dod pamatu veiksmīgāku formulējumu rašanai un tādu procesuālo noteikumu izstrādei, kuri mazinātu cilvēktiesību pārkāpuma risku.

Informācijas ieguvei izmantota padziļinātā intervija (sk. pielikumu Nr. 2). Tā veikta 2019. gadā. Intervēti tika 16 Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesneši. Izvēle balstīta uz to, ka Rīgas apgabalā ir visvairāk pabeigto procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un šie tiesneši izskata pārsūdzētos lēmumus. Intervija bija daļēji strukturēta – no 10 jautājumiem puse domāta kā profesionāliem tiesnešiem, bet otra puse – kā jebkuram vienkāršam valsts iedzīvotājam, tomēr intervijas laikā dažkārt nācās precizēt kādu niansi vai uzdot papildu jautājumus. Jautājumi attiecās gan uz atsevišķu institūtu izpratni, gan konkrētā situācijā iespējamo

rīcību un tās pamatojumu. Interviju ilgums sadarbībā ar kolēģijas priekšsēdētāju bija saplānots uz 20–30 minūtēm. Intervējamo sniegtās atbildes sarunas laikā tika fiksētas rakstveidā.

Pēc visu avotu analīzes, izmantojot induktīvo metodi, varēs izdarīt secinājumus par vispārīgām likumsakarībām. Savukārt ar deduktīvo metodi pēc vispārīgām atziņām, piemēram, par cilvēktiesību nodrošināšanas prasībām, varēs izdarīt secinājumus par to individuālajiem aspektiem procesos par noziedzīgi iegūtu mantu.

Tiesību zinātnē pētījumi nevar tikt veikti bez tiesību normu interpretācijas metodēm – konkrēto jautājumu regulējums jāanalizē gan gramatiski, gan vēsturiski, gan sistēmiski, gan teleoloģiski. Piemēram, ko ar konkrētu tiesību normu bija domājuši tās autori, kā norma gramatiski tiek interpretēta praksē, kā norma tika grozīta un kā būtu piemērojama pareizi, ievērojot tās vietu sistēmā. Vēsturiskā metode gan izmantota nedaudz, jo 20. gadsimtā temata pamatjautājums vēl normatīvi nebija īpaši izstrādāts un noziedzīgi iegūtas mantas izpratne bija šaurāka. Līdz ar to izpēte aptver laika posmu no pagājušā gadsimta 90. gadiem līdz mūsdienām, kad normatīvos grozījumus un sabiedrības uztveri būtiski ietekmē starptautiskie dokumenti un ekspertu komandas, kas analizē Latvijas progresu. Juridiskas diskusijas tieši par temata aptvertajiem jautājumiem pamatā notikušas tikai šajā gadsimtā, tāpēc autoru loks nav pārāk plašs. Vēsturiskajā analizē izmantota paša autora pieredze, kas uzkrāta, vadot Kriminālprocesa likuma (turpmāk arī – KPL) projekta izstrādes darba grupu 2000.–2004. gadā un turpmākajos gados piedaloties Tieslietu ministrijas izveidotajā pastāvīgajā darba grupā KPL pilnveidošanai.

Izvērtējot pašreizējo situāciju, tostarp juridiskajā zinātnē paustās atziņas un tiesu praksi, sākotnēji ir norādīti problēmjautājumi, kā arī izanalizētas potenciālās to nerisināšanas sekas. Tad tiek apzināts citās valstīs spēkā esošais normatīvais regulējums un juridiskajā literatūrā paustie apsvērumi par mantas konfiskācijas iespējām kriminālprocesos pirms galīgā nolēmuma pieņemšanas. Pamatojoties uz šo analītisko pētījumu un tiesību zinātnē paustajām atziņām, ir izstrādāts teorētiskais pamatojums konkrēto valsts interešu nodrošinājuma un cilvēktiesību ierobežojumu sabalansēšanai, lai novērstu valstij un indivīdam iespējamās negatīvās tiesiskās un ekonomiskās sekas. Tāpēc tiek piedāvāts arī konkrēts normatīvā regulējuma projekts.

Izdarītie secinājumi virzīs uz priekšu zinātnisko domu Latvijā un, iespējams, arī citās valstīs, jo procesi par noziedzīgi iegūtu mantu ir sarežģīti, skar dažādas tiesību nozares un šobrīd šajās attiecībās prevalē nepieciešamības princips, nevis attiecīgās rīcības zinātniskā argumentācija.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu risināmo konfliktsituāciju zinātniska analīze ne tikai dos pamatu precīzāka normatīvā regulējuma izstrādei un praktisko problēmu novēršanai, bet arī tālāk attīstīs kriminālprocesa teoriju pierādījumu pietiekamības izpratnē.

Pasaules valstīs nav viena vienveidīga mehānisma mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu vēl pirmstiesas procesa laikā. Izanalizējot iespējamus variantus un izvērtējot tos gan cilvēktiesību, gan citu tiesību nozaru aspektā, Latvijā tiek piedāvāts zinātniski pamatots un, iespējams, vislabāk sabalansētais risinājums.

1. PROCESĀ PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU IESAISTĪTO TIESĪBU INSTITŪTU BŪTĪBA

[1.1] Ikvienā pētījumā tiek lietoti speciālie jēdzieni, kuru saturs ir saprotams noteiktam lasītāju lokam. Tomēr pat zinošiem cilvēkiem izpratne par kāda jēdziena būtību var būt atšķirīga. Tas ir objektīvi, jo arī terminus skaidrojošajās vārdnīcās vārdiem tiek piedāvātas vairākas nozīmes, bet zinātnieku sniegtajos jēdzienu skaidrojumos nereti norādīts, ka konkrētajam jēdzienam var būt gan plašāka, gan šaurāka nozīme. Pat dažādās tiesību nozarēs viens un tas pats termins var ietvert atšķirīgu domu. Tāpēc pētījuma autora uzdevums ir vispirms ieviest skaidrību par lietoto jēdzienu saturu.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, protams, tiek runāts par mantu un tās turētāju, par mantas, iespējams, noziedzīgo izcelsmi, par pašu procedūru, kādā manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, kā arī par rīcību ar šo mantu. Tāpēc noskaidrosim šo atslēgas jēdzienu saturu krimināltiesiska pētījuma ietvaros.

1.1. Jēdzienu “manta” un “mantas īpašnieks” izpratne kriminālprocesā

[1.2] Lielākā daļa noziedzīgo nodarījumu tiek izdarīti ar mērķi gūt kādu mantisku labumu. Attiecīgi likumos tiek runāts par šā mantiskā labuma jeb mantas atrašanu, iesaldēšanu, konfiscēšanu un citādu rīcību ar to. Tā Krimināllikuma VIII² nodaļa noteic, kas ir noziedzīgi iegūta manta un kas ir mantas īpašā konfiskācija, bet Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Kas tad ietilpst jēdzienā “manta”?

[1.3] Latviešu valodā ar vārdu „**manta**” saprot: 1) īpašumu (valsts manta, kustama manta, nekustama manta); 2) bagātības, vērtības; 3) lietu, priekšmetu (ar noteiktu vērtību).⁵ Manta var būt īpašums; tas, kas kādam pieder, uz ko kādam ir tiesības, piemēram, māja, automašīna, zemes gabals u. c. Manta var būt arī materiālu vērtību kopums, bagātība, piemēram, marku kolekcija. Manta ir arī priekšmets, lieta, piemēram, glezna.⁶ Tātad ar vārdu “manta” tiek saprasts kāds īpašums vai lieta, kam ir kāda vērtība.

Tulkojumos no dažādām valodām vārds “manta” tiek saistīts ar vārdu “īpašums”. Piemēram, latviešu–angļu juridisko terminu vārdnīca vārdam „manta” piedāvā tulkojumu *property*⁷. Savukārt angļu valodas skaidrojošajā vārdnīcā vārdam *property* dotas šādas nozīmes: tas, kas kādam pieder; lieta vai lietas, kas pieder personai; mantas kopība; nekustamais īpašums, dzīvokļi.⁸ Arī latviešu–

⁵ Latviešu valodas vārdnīca. Atb. red. D. Guļevska. Rīga: Avots, 1987, 623. lpp.

⁶ Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Pieejama: <https://tezaurs.lv/mlvv/#/sv/manta> [aplūkots 02.05.2023.]

⁷ Latviešu–angļu–latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: American Bar Association, 1993, 80. lpp.

⁸ Shorter Oxford English Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 2354

krievu juridisko terminu vārdnīcā vārds „manta” tulkots kā *имущество*.⁹ Attiecīgi skaidrojošajā vārdnīcā vārds *имущество* raksturots kā lietu un materiālu vērtību kopums, kas kādam pieder vai atrodas kāda valdījumā, sarunvalodā šis vārds nozīmē mantas (lietas) vai iedzīvi.¹⁰ Tomēr šie skaidrojumi vairāk asociējas ar taustāmu, proti, ķermenisku mantu.

[1.4] Juridiskos terminus skaidrojošajās vārdnīcās, atsaucoties uz Civillikumu (turpmāk arī – CL), jēdzienam piešķirts krietni vien plašāks saturs: “Manta – materiālas dabas labumi, ķermeniskas vai bezķermeniskas lietas. Bezķermeniskas lietas – personiskas, lietu saistību tiesības, ciktāl tās ir mantas sastāvdaļas (CL 814. pants), t. i., reprezentē sevi kā materiālas dabas vērtību. Manta aptver kā kustamas, tā nekustamas lietas. Manta – ķermeniskas un bezķermeniskas lietas – ir valdījuma priekšmets (CL 875. pants). Manta kā īpašuma tiesību priekšmets ir ķermeniskas lietas (CL 927., 950. pants). Par tiesiska darījuma priekšmetu var būt manta, kas nav izņemta no privāttiesiskās apgrozības (CL 1414. pants).”¹¹ Tātad “manta” ir materiālas dabas labumi, ķermeniskas un bezķermeniskas lietas.¹²

Lai gan Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā nav sniegts mantas definējums, vienotu izpratni nodrošina Civillikuma skaidrojums – ar mantu saprot visu to naudā novērtējamo tiesību kopību, kas pieder zināmam subjektam.¹³ Tas ir loģiski, jo noziedznieks ir ieinteresēts iegūt kaut ko tādu, kam ir noteikta, naudā izsakāma tirgus vērtība. Protams, ķermeniska lieta ir vieglāk izprotama, novērtējama un realizējama.

[1.5] Par mantas jēdziena saturu kontekstā ar mantas konfiskāciju ir izteikti ļoti skaidri tiesu secinājumi. Tā Satversmes tiesa, izvērtējot noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas normatīvo regulējumu, 2022. gada 23. maija spriedumā lietā Nr. 2021-18-01 ir atzinusi, ka noziedzīgi iegūtas var būt tiesības uz mantu, tostarp arī prasījuma tiesības uz mantu: “Ar “tiesībām uz īpašumu” Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas.”¹⁴ Piemēram, arī finanšu līdzekļu noguldīšana kredītiestādē noguldītājam rada prasījuma tiesības pret banku, un noguldījumi bez šaubām ir uzskatāmi par īpašumu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijas (turpmāk arī – ECK) Pirmā protokola 1. panta kontekstā.¹⁵ Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk arī – ECT) viennozīmīgi par “īpašumu” ECK Pirmā protokola 1. panta izpratnē uzskata kreditora prasījumu maksātnespējas procesā.¹⁶

⁹ Latviešu–krievu, krievu–latviešu juridisko terminu vārdnīca. J. Vēbera visp. red. Rīga: Rasma, 1994, 126. lpp.

¹⁰ Словарь русского языка. Том I (А–Й). Под ред. Л. П. Евгеньевой. Москва: Русский язык, 1981, стр. 663

¹¹ Juridisko terminu vārdnīca. Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u. c. Rīga: Nordik, 1998, 150. lpp.

¹² Bīrznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Multineo, 2009, 212. lpp.

¹³ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 23. lpp.

¹⁴ Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01, 25.2. punkts

¹⁵ Sk.: Rozenfelds J. Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 198. lpp.; Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 466. lpp.; Pearson G. Financial Service Law and Compliance in Australia. New York: Cambridge University Press, 2009, p. 275; Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. SKC-1/2019, 9. punkts; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 2. jūlija lēmums lietā *Gayduk and Others v. Ukraine*, pieteikums Nr. 45526/99

¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 20. jūlija spriedums lietā *Bäck v. Finland*, pieteikums Nr. 37598/97, 57. punkts

Tātad var būt tā, ka persona noziedzīga nodarījuma rezultātā uzreiz neiegūst pašu mantu (ķermenisku lietu), bet iegūst tiesības uz šo mantu, tostarp arī prasījuma tiesības uz to (bezķermeniska lieta). Vēlāk persona šīs tiesības var izlietot par labu sev, proti, noteikta procesa rezultātā, pamatojoties uz tiesībām, iegūt pašu mantu. Šādā gadījumā kriminālprocesa gaitā nav iespējams fiksēt konkrētu mantu kā ķermenisku lietu, kas būtu iegūta noziedzīgi. Taču tiesībām uz mantu ir noteikta vērtība, un dažkārt tā pat ir noteikta kādā līgumā.

[1.6] Skaidrojumos dažkārt tiek kopā saistīti jēdzieni “manta” un “īpašums”. Ja Krimināllikuma 42. panta pirmajā daļā paredzēta tikai tās mantas konfiskācija (kā sods), kura ir notiesātā īpašumā, tad noziedzīgi iegūtā manta, kā tas tiks skaidrots turpmāk, nevar atrasties šīs personas īpašumā. Tāpēc šā darba ietvaros nevajadzētu runāt par īpašuma konfiskāciju, lai gan līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim persona var uzskatīt mantu par savu īpašumu un aizsargāt savas tiesības uz īpašumu.

Tāpat jēdziena “noziedzīgi iegūta manta” vietā samērā bieži tiek runāts par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 1. pants skaidro: “līdzekļi – finanšu līdzekļi vai cita ķermeniska vai bezķermeniska, kustama vai nekustama manta”. Tātad šajā likumā līdzekļi un manta nozīmē vienu un to pašu, nedaudz izceļot finanšu līdzekļus. Tas arī ir saprotams, jo parasti noziedzīgās legalizācijas darbības tiek veiktas ar finanšu līdzekļiem.

[1.7] Kā redzams, jēdzienu definīcijas ir līdzīgas, papildina cita citu un veido plašāku jēdziena izpratni. Tātad “manta” ir plašs jēdziens, manta var būt gan kustama, gan nekustama, gan finanšu līdzekļi, gan lietas, gan tiesības, proti, gan ķermeniskas, gan bezķermeniskas lietas, ja vien tai ir kāda vērtība naudas izteiksmē. Arī ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību (Palermo konvencija) 2. panta “d” apakšpunktā skaidrots, ka īpašums nozīmē jebkura veida mantu, materiālu vai nemateriālu, kustamu vai nekustamu, ķermenisku vai bezķermenisku, kā arī juridiskos dokumentus vai instrumentus, kas apliecina īpašumtiesības uz mantu vai intereses tādā mantā.¹⁷

[1.8] Manta parasti kādam pieder jeb, citiem vārdiem sakot, ir kādas personas īpašumā. Noziedzīga nodarījuma rezultātā manta iziet no īpašnieka, t. i., tiesīgā valdījuma un nonāk prettiesīgā citas personas valdījumā. Bieži vien šī “cita persona” mantu uzskata par savu īpašumu un tas tiek noformēts arī *de jure*. Vai šāda manta būtu uzskatāma par personas īpašumu?

Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmajā daļā skaidrots: “Noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonācis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā.” Tomēr šajā normā ar īpašumu vai valdījumu būtu jāsaprot attiecības *de facto*, proti, noziedznieks ar iegūto rīkojas kā ar savu īpašumu, un trešās personas, nezinot mantas izcelsmi, viņu arī uzskata par mantas īpašnieku vai vismaz likumīgo valdītāju.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. pants dod personai tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, taču nedod tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā.¹⁸

¹⁷ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Parakstīta Ņujorkā 13.12.2000.

¹⁸ Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 8. punkts

Tātad uz mantu, kas likumā noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību.

[1.9] Līdzīgs vērtējums attiecināms arī uz trešo personu, kura šādu mantu ieguvusi no noziedznieka, pat ja šī persona rīkojusies labticīgi. Tāda ir bijusi likumdevēja griba, KPL 360. pantā paredzot, ka pie trešās personas atrasta noziedzīgi iegūta manta ir atdodama pēc pierības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam. Arī ST šādu risinājumu atzinusi par atbilstošu Satversmei: “Taisnīguma atjaunošana cietušā tiesību aizsardzības labad ir viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem. Atdodot mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu, tai personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, tiek atjaunots taisnīgums un nodrošināta cietušās personas tiesību aizsardzība.”¹⁹ No šā sprieduma izriet, ka valsts, aizsargājot divu personu likumīgi it kā vienādās tiesības uz vienu un to pašu īpašumu, par primāri aizsargājamām atzinusi tās personas tiesības, kurai īpašums tika atsavināts ar noziedzīgām darbībām.

Tādējādi noziedzīgi iegūta manta var tikt atrasta, izņemta un konfiscēta mantas faktiskajam īpašniekam vai valdītājam, kas pats var būt noziedzīgā nodarījuma izdarītājs, vai persona, kura mantu pieņēma, zinot tās izcelsmi, vai kāda trešā persona, kura sevi uzskata par īpašnieku, bet kurai juridiski tiesību uz šādu mantu nav.

1.2. Jēdziena “noziedzīgi iegūta manta” izpratne

[1.10] Ar noziedzīgi iegūtu ikviens saprot kaut ko tādu, kas iegūts noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tomēr šāda izpratne būtu pārāk vienkāršota. Jēdziena “noziedzīgi iegūta manta” saturs pirmo reizi Latvijas likumos detalizēti tika izskaidrots 2005. gadā pieņemtā Kriminālprocesa likuma 355. pantā. Taču teorijā viennozīmīgi tika norādīts, ka noziedzīgi iegūtas mantas izpratne ir materiālo tiesību jautājums.²⁰ Tāpēc 2017. gadā tika izdarīti grozījumi likumos, šo regulējumu ietverot Krimināllikuma (turpmāk arī – KL) 70.¹¹ pantā.

Šeit nepieciešams piebilst, ka tiesību normu piemērotājiem ir svarīgi ievērot noziedzīgi iegūtas mantas jēdziena satura izmaiņas pēc 2017. gada 1. augusta. Tā kā šīs normas ir materiālo tiesību normas, svarīgs ir to spēkā stāšanās brīdis, jo krimināltiesībās darbojas labvēlīgākās normas spēkā esamības princips. Arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa (turpmāk arī – AT, Senāts) ir norādījusi, ka “Krimināllikuma pārejas noteikumu 21. punktā minētā atruna par Krimināllikuma VIII² nodaļas normu piemērošanu attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti līdz 2017. gada 31. jūlijam, ir vērtēšanas jautājums, kas pieprasa salīdzināt pašreiz spēkā esošās tiesību normas ar tām, kuras regulēja rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu noziedzīgā nodarījuma

¹⁹ Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 20. punkts

²⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 83. lpp.; Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Procesuālie termiņi, dokumenti un mantiskie jautājumi. *Grām.*: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 176. lpp.

izdarīšanas laikā. Konstatējot, ka Krimināllikuma VIII² nodaļas normas nav apsūdzētajam nelabvēlīgākas, saskaņā ar likumu tās konkrētajā lietā ir piemērojamas.”²¹

[1.11] Šobrīd KL 70.¹¹ panta pirmā daļa nosaka: “**Noziedzīgi iegūta manta** ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonācis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā.”

Šis pamatdefinējums ar 2022. gada 7. aprīļa likumu tika grozīts, ieviešot vārdus “ekonomiskais labums” līdzšinējā vārda “manta” vietā. Likumprojekta anotācijā skaidrots: “definējot KL 70.¹¹ panta pirmajā daļā noziedzīgi iegūtu mantu tikai kā mantu, var netikt aptverti visi iespējamie ekonomiskie labumi, kas tiek gūti no noziedzīgi iegūtas mantas aprites”²², un tas neatbilst Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju²³ (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) 2. panta 1. punktā noteiktajam, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi ir jebkāds ekonomisks ieguvums. Šāds likuma grozījums un pamatojums tomēr var radīt neskaidrības par iepriekšējā periodā lietotā jēdziena “manta” izpratni – vai jāpielieto šauri gramatiskā interpretācija, kā to iedomājas likumdevējs, vai arī tā ir sistēmiskai interpretācijai atbilstošā un tiesību doktrīnā nostiprinātā plašā izpratne (izskaidrota šā darba 1.1. nodaļā).

[1.12] Minētie pēdējie KL grozījumi it kā ienes vēl vienu papildu skaidrojumu, proti, 70.¹¹ pants ir papildināts ar 1.¹ daļu: “Netieši noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā nonācis tieši noziedzīgi iegūtas mantas tālākas izmantošanas rezultātā, tai skaitā atkārtotas ieguldīšanas vai pārveidošanas rezultātā, vai līdzekļi, kurus persona ieguvusi no šādas mantas realizācijas, kā arī gūtie augļi un peļņa.” Taču šāds jēdziena skaidrojums jau tāpat izrietēja no panta ceturtās daļas agrākās redakcijas. Tas ir tikai loģiski, turklāt arī visos starptautiskajos dokumentos, kas vērsti uz noziedzīgi iegūtas mantas meklēšanu, iesaldēšanu, izņemšanu un konfiscēšanu, uzsvērts, ka noziedzīgs nodarījums nedrīkst vainīgajai personai nest peļņu un ka noziedzīgi iegūti skaitās arī tie līdzekļi, kas gūti no noziedzīgi iegūtas mantas realizācijas, vai šādas mantas izmantošanas rezultātā gūtie augļi. Piemēram, ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību 12. panta 5. punktā teikts, ka “ienākumi vai citi labumi, kas iegūti no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, no īpašuma, kurā noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir tikuši pārvērsti, vai arī no īpašuma, ar kuru noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir bijuši sajaukti, arī tiek uzskatīti par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem”.

Visos skaidrojumos ir runa par mantu, kas pie personas nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā vai kas radusies šādas mantas tālākas izmantošanas rezultātā. Jebkurā gadījumā ir jābūt konstatētai saiknei starp noziedzīgu nodarījumu un konkrētu mantu, bet attiecībā uz tās tālāko izmantošanu vai nestajiem augļiem – ka izmantota vai augļus nesusi tieši šī primāri noziedzīgā

²¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 18. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-603/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6000> [aplūkots 02.05.2023.]; sk. arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 15. aprīļa lēmuma lietā Nr. SKK-94/2021 9.1. punktu. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/7092> [aplūkots 02.05.2023.]

²² Likumprojekta Nr. 1230/Lp13 “Grozījumi Krimināllikumā” teksts un anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/55074885EDD3472FC225878B0043EE41?OpenDocument> [aplūkots 02.05.2023.]

²³ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Pieņemta 03.04.2014.

mantas. Tātad mantas noziedzīgā izcelsme ir jāpierāda atbilstoši kriminālprocesa vispārīgajiem nosacījumiem par pierādīšanas pienākumu. Tā kā par šādas mantas noziedzīgo izcelsmi kriminālprocesa gaitā ir jābūt gūtiem pierādījumiem, to mēdz saukt par **pierādīto noziedzīgi iegūto mantu**.²⁴

[1.13] Krimināllikuma 70.¹¹ panta otrā daļa paredz, ka par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī tādu mantu, kas pieder personai, kura:

- 1) izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu;
- 2) ir organizētas grupas dalībnieks vai
- 3) izdarījusi noziegumu, kas saistīts ar terorismu.

Tāpat likums (minētā panta trešā daļa) dod tiesības par noziedzīgi iegūtu atzīt ne tikai šai personai piederošu mantu, bet arī tādu mantu, kas atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar iepriekš minēto noziedzīgajās darbībās iesaistīto personu. Mantas īpašniekam var nebūt nekādas saistības ar izdarīto noziegumu, tostarp persona var pat nezināt vai neapzināties, kāda nozieguma rezultātā šī manta ir iegūta.²⁵

Abu minēto normu piemērošanai likums izvirza arī nosacījumus: mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgajiem ienākumiem, un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā.

[1.14] Tātad šajos gadījumos likums neuzliek par pienākumu pierādīt mantas noziedzīgo izcelsmi, bet tā tiek prezumēta, ja vien šī manta pieder personai, kas izdarījusi noteiktus noziegumus, vai personai, kas uztur noteiktas attiecības ar pirmo personu. Panta otrajā daļā lietotie formulējumi “izdarījusi noziegumu” un “ir organizētas grupas dalībnieks” dod pamatu secinājumam, ka tam jābūt konstatētam likumā noteiktajā kārtībā (kriminālprocesā). Lai prezumpcija būtu spēkā, tāpat jābūt konstatētai personas rīcībā esošās mantas nesamērībai ar personas likumīgajiem ienākumiem. Personai, protams, ir tiesības nepiekrīst šai prezumpcijai un pierādīt, ka mantu tā ieguvusi likumīgā ceļā. Līdz ar to šādu mantu teorijā dēvē par **prezumēto noziedzīgi iegūto mantu**.

Kontekstā ar šā darba tematu – procesu par noziedzīgi iegūtu mantu – būtu jānorāda, ka gan tiesu praksē, gan doktrīnā dominē pamatots viedoklis, ka process par noziedzīgi iegūtu mantu nevar notikt par KL 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā norādīto mantu, jo šajā procesā netiek vērtēta personas vaina un tiek izdalīti tikai tie materiāli, kas attiecas uz mantu, nevis uz personas vainu.²⁶ Lai gan ir daži apsvērumi par to, ka gadījumos, kad kriminālprocess tiek izbeigts uz personu

²⁴ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. Pētījums, 2010. gads. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/noza-res-politika/petijumi> [aplūkots 02.05.2023.]

²⁵ Krastiņš U. Komentārs Krimināllikuma 70.¹¹ pantam. *Grām.*: Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 323. lpp.

²⁶ Kūtris G. Komentārs Kriminālprocesa likuma 356. pantam. *Grām.*: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniskā monogrāfija prof. K. Stradas-Rozenbergas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 953. lpp.; Stukāns J. Prezumētā noziedzīgi iegūtā manta un procesa par noziedzīgi iegūtu mantu piemērošana. *Jurista Vārds*, 2020, Nr. 22 (1132), 22. lpp.

nereabilitējoša pamata (jāatceras, ka likums šādos gadījumos parasti gan prasa personas piekrišanu), tiesu varētu lūgt par noziedzīgi iegūtu atzīt ne tikai pierādīto, bet arī prezumēto mantu.²⁷

[1.15] Papildus divām minētajām noziedzīgi iegūtas mantas grupām likums izšķir arī **ar noziedzīgu nodarījumu saistītu mantu**. Krimināllikuma 70.¹³ pants noteic, ka ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta ir apgrozībā aizliegtas lietas vai lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota, vai tāda noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederoša manta, kas sakarā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu nav atstājama personas īpašumā (piemēram, badā turēti dzīvnieki). Ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas liktenis kriminālprocesā vienmēr tiek lemts tāpat kā noziedzīgi iegūtas mantas liktenis. Tomēr šajā darbā ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta netiks aplūkota detalizētāk, jo tās konfiskācijai ir atšķirīgi mērķi un arī pierādīšanas priekšmets ir cits.

[1.16] Lai gan noziedzīgi iegūtas mantas definējumam materiālajās tiesībās vajadzētu būt visaptverošam jeb izsmelšošam, tomēr saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas legalizēšanu Krimināllikuma 195. pants tiek atzīts par blanketu normu²⁸ un šā nozieguma sastāva analizē jāizmanto speciālais likums – Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums. Attiecīgi šā likuma 4. panta trešā daļa noteic, ka papildus Krimināllikumā noteiktajiem par noziedzīgi iegūtiem uzskatāmi arī līdzekļi, kuri pieder personai vai kurus tieši vai netieši kontrolē persona:

- 1) kura ir iekļauta kādā no Ministru kabineta noteiktu valstu vai starptautisko organizāciju sastādītajiem to personu sarakstiem, kas tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos teroristiskās darbībās vai masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanā, glabāšanā, pārvietošanā, lietošanā vai izplatīšanā;
- 2) kura ir iekļauta uz Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma pamata Ministru kabineta sastādītajā sankciju subjektu sarakstā nolūkā cīnīties pret iesaistīšanos teroristiskās darbībās vai masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanā, glabāšanā, pārvietošanā, lietošanā vai izplatīšanā;
- 3) par kuru operatīvās darbības subjektiem, izmeklēšanas iestādēm, prokuratūrai vai tiesai ir informācija, kas dod pietiekamu pamatu šo personu turēt aizdomās par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kurš saistīts ar terorismu, vai līdzdalību tajā.

Lai gan KL 195. panta piektā daļa apgalvo, ka “līdzekļi par noziedzīgi iegūtiem atzīstami Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā”, tomēr tiesību zinātnieki norāda, ka “*de jure* nepastāv procedūra šo gadījumu atzīšanai un piemērošanai. [...] no procesuālā aspekta to nav iespējams tiesiski realizēt esošajā kriminālprocesuālā kārtībā”.²⁹ Protams, tiesību normā teiktais pēc būtības ir pareizi, jo līdzekļus jeb mantu par noziedzīgi iegūtiem var atzīt tikai kriminālprocesuālā kārtībā. Taču Kriminālprocesa likumā noteiktā kārtība paredz, ka vispirms ir jābūt uzsāktam kādam kriminālprocesam par noziedzīgu nodarījumu. Tātad personas iekļaušana sankciju sarakstā vai

²⁷ Turpat, 954. lpp.

²⁸ Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 49 (1003), 16. lpp.

²⁹ Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2019, 32. lpp. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Stukans_promocijas_darbs_LV.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

attiecīgas informācijas esamība kādas valsts institūciju rīcībā, ja vien nav pamata uzsākt kriminālprocesu, nevar būt par pamatu tam, lai uzsāktu (respektīvi, izdalītu no pamata kriminālprocesa, kura nemaz nav) procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

[1.17] Vēl viena nianse saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas izpratni ir spēja prast norobežot noziedzīgi iegūto mantu no likumīgi iegūtās mantas, it īpaši gadījumos, kad noziedzīgie līdzekļi ir “iepludināti” legālajā biznesā vai likumīgi iegūtajā mantā (piemēram, narkotiku tirdzniecībā iegūtā nauda izmantota uzņēmuma pamatkapitāla palielināšanai; izkrāptā nauda daļēji izmantota īpašuma iegādei vai ar īpašumu saistīto parādu segšanai). Noziedzīgi iegūtas mantas konstatēšana pati par sevi nedod pamatu tai pielīdzināt un atsavināt likumīgi iegūto mantu. Noziedzīgi iegūto mantu un likumīgi iegūto mantu jāprot nodalīt, un to var panākt, ja kriminālprocesā tiek savlaicīgi noteikta noziedzīgi iegūtās mantas vērtība. Tāds precizējums ietverts arī Direktīvas 2014/42/ES preambulas 11. apsvērumā: “noziedzīgi iegūti līdzekļi var iekļaut jebkuru īpašumu, tostarp tādu, kas ir bijis pilnībā vai daļēji pārveidots vai pārvērsts par citu īpašumu, un tādu, kas ir bijis apvienots ar īpašumu, kas iegūts no likumīgiem avotiem, līdz pat apvienoto noziedzīgi iegūto līdzekļu novērtētajai vērtībai”.

[1.18] Tātad noziedzīgi iegūtas mantas definējums Latvijas likumos ir samērā plašs un detalizēts. Tas pilnībā aptver dažādos starptautiskos dokumentos sniegtos formulējumus. Piemēram, ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību (Palermo konvencija) 2. panta “e” apakšpunkts noteic, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi nozīmē jebkuru īpašumu, kas tieši vai netieši iegūts, izdarot kādu noziedzīgu nodarījumu. Līdzīgi noteikts arī Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (Varšavas konvencija) 1. panta “a” apakšpunktā: “ar terminu “noziedzīgi iegūti līdzekļi” saprot jebkāda veida ekonomisku ieguvumu, kas tieši vai netieši rodas vai ir iegūts, izdarot noziedzīgu nodarījumu. Saskaņā ar šā panta “b” punktu noziedzīgi iegūti līdzekļi var būt jebkāda veida īpašums”.³⁰ Savukārt Direktīvas 2014/42/ES 2. panta izpratnē par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem tiek uzskatīts “jebkāds ekonomisks ieguvums, kas tieši vai netieši gūts, izdarot noziedzīgu nodarījumu; tas var būt jebkāda veida īpašums un ietver tiešu noziedzīgi iegūto līdzekļu turpmāku atkārtotu ieguldīšanu vai pārveidošanu un jebkādas vērtīgus labumus”.

Noziedzīgi iegūto mantu raksturojošās pazīmes var būt visai daudzveidīgas, tāpēc vienots definējums var būt tikai aprakstošs. Kopējais noziedzīgi iegūtas mantas raksturojums būtu tāds, ka tā ir manta jeb ekonomisks labums, ko kāda persona tieši vai netieši ieguvusi noziedzīga nodarījuma rezultātā vai šādas mantas izmantošanas rezultātā.

³⁰ Eiropas Padomes Konvencija par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Parakstīta Varšavā 16.05.2005.

1.3. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu izpratne

[1.19] Cauri visiem laikmetiem bez īpašām diskusijām kā loģiska un saprotama ir vispārāzīta noziedzīgi iegūtās mantas atņemšana vainīgajam, kas notiek **reizē ar personas notiesāšanu**. Tas nozīmē, ka vispirms persona tiek atzīta par vainīgu nozieguma izdarīšanā, parasti tai tiek arī piemērots sods un tai var tikt atņemts viss, ko tā ieguvusi noziedzīgo darbību rezultātā. Gandrīz visās valstīs to drīkstēja un drīkst darīt tikai tiesa.

[1.20] Arī Latvijā bija spēkā šī tradicionālā kārtība. Piemēram, 1933. gada Sodu likuma 37. panta komentāros³¹ norādīts: “Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtā (*producta sceleris*) un noziedzīgā nodarījuma rīka (*instrumenta sceleris*) atņemšana valstij par labu uzskatāma par drošības līdzekli.”³² Savukārt Kriminālprocesa likuma 789. pants (nodaļā par sprieduma taisīšanu) noteica: “ja personai atņemti līdzekļi noziedzīga nodarījuma dēļ, tad tie atdodami personai atpakaļ, pat ja tas nav īpaši prasīts.”³³ Tātad kriminālprocesā tiesa konstatēja, vai manta ir iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, un savā spriedumā noteica rīcību ar šo mantu.

Padomju periodā pirmstiesas kriminālprocesa laikā varēja tikai uzlikt arestu mantai, lai nodrošinātu civilprasību vai iespējamo mantas konfiskāciju, tostarp arī ar noziegumu iegūtai mantai.³⁴ Savukārt jautājumu par šīs mantas konfiskāciju varēja izlemt tikai tiesa savā spriedumā.

Šāda kārtība, proti, ka noziedzīgi iegūto mantu atņem jeb piespiedu kārtā atsavina tikai kriminālprocesa, kurā lieta tiek izlemta pēc būtības, noslēgumā – ar tiesas spriedumu, Latvijā bija spēkā līdz 2005. gada 1. oktobrim, kad stājās spēkā Kriminālprocesa likums.

[1.21] Arī starptautiskajos tiesību dokumentos noziedzīgi iegūtā labuma konfiskācija bija saistīta ar galīgo spriedumu. Tā Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencijas par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (Varšavas konvencija) 1. panta “d” punktā termins “konfiskācija” skaidrots kā sods vai pasākums, “ko pēc tiesvedības saistībā ar noziedzīgu nodarījumu” nosaka tiesa,³⁵ proti, nosaka **pēc galīgā notiesājošā sprieduma** pieņemšanas.

Tikai Direktīvā 2014/42/ES pirmo reizi tiek piedāvāta cita risinājuma iespēja. Direktīvas 4. panta pirmā daļa vēl paredz tradicionālo konfiskāciju, “ņemot vērā galīgu notiesājošu spriedumu par noziedzīgu nodarījumu, kas var tikt pieņemts arī *in absentia* tiesas procesā”. Savukārt otrajā daļā tiek atzīta konfiskācija **pirms notiesājošā sprieduma**: “vismaz tad, ja tas nav iespējams

³¹ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast. P. Mincs, H. Ehlerss, P. Jakobi, J. Lauva. Rīga: [b.i.], 1934, 17. lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/1283> [aplūkots 02.05.2023.]

³² Tālaika likumos vārda “konfiskācija” vietā lietoti vārdi “lietas atņemšana”. Taču juridiskajā literatūrā prof. P. Mincs toreiz kā atbalstāmu mantisko sodu nosauca atsevišķa priekšmeta konfiskāciju (*confiscation speciale*) – nozieguma augļu (*scelere producta*) konfiskāciju. Sk.: Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 233. lpp.

³³ Kriminālprocesa likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939

³⁴ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (sevišķā daļa). Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Zvaigzne, 1973, 72.–73. lpp.

³⁵ Eiropas Padomes Konvencija par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Pieņemta 16.05.2005.

aizdomās turētās vai apsūdzētās personas slimības vai bēgulošanas dēļ, dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, kuri ļauj konfiscēt nozieguma rīkus un noziedzīgi iegūtus līdzekļus gadījumos, kad ir ierosināta krimināllieta par noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, un šādā kriminālprocesā varētu pieņemt notiesājošu spriedumu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona būtu varējusi stāties tiesas priekšā.”

Tas nozīmē, ka valstīm tika rekomendēts izstrādāt normatīvo regulējumu procesam, kādā mantu par noziedzīgi iegūtu varētu atzīt pirms tam, kad ir iztiesāta pati krimināllieta par to noziedzīgo nodarījumu, kura rezultātā šī manta radusies. Šāda procesa nosacījumi un valstu atrastie risinājumi tiks analizēti šā darba 2. nodaļā.

[1.22] Tātad jautājums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu tradicionāli ir ticis risināts kriminālprocesā reizē ar jautājumu par personas vainu attiecīgajā noziedzīgajā nodarījumā. Tas bija viens no izlemjamiem jautājumiem, un tā izlemšanai nebija paredzēti kādi atšķirīgi procesuālie noteikumi.

Latvija 2005. gadā Kriminālprocesa likumā ietvēra 59. nodaļu “Process par noziedzīgi iegūtu mantu”, kurā paredzēja iespēju jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu izlemt vēl pirms notiesājošā sprieduma.

[1.23] Precizitātes labad jānorāda, ka mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt jebkurā kriminālprocesa brīdī: izmeklēšanas laikā – izmeklētājs vai tiesa, kriminālvajāšanas laikā – prokurors vai tiesa, galīgajā nolēmumā – prokurors vai tiesa, pēc kriminālprocesa izbeigšanas – tiesa. Amatpersonu kompetence ir atkarīga no mantas veida.

Izmeklētājs kā procesa virzītājs var lemt par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un atdošanu īpašniekam tikai vienā gadījumā – ja ir atrasta vai izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot šaubas, pierādījis savas tiesības (KPL 356. panta otrās daļas 2. punkts). Pārējos gadījumos materiāli nododami tiesai KPL 59. nodaļas kārtībā.

Prokurors pirmstiesas procesa laikā kā procesa virzītājs tāpat ir tiesīgs lemt par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un atdošanu īpašniekam (KPL 356. panta otrās daļas 2. punktā minētais gadījums). Otra situācija: pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu vai pabeigšanu, ja šis lēmums ir nereabilitējošs, prokuroram līdzīgi tiesai ir jāizlemj visi ar lietu saistītie jautājumi, tostarp arī jautājums par mantas noziedzīgo izcelsmi un par rīcību ar to (ja vien tiesības uz šo mantu nav reģistrētas publiskā reģistrā). Šeit gan neatrisinātu strīdu par mantu nevarētu būt, jo apsūdzētajam ir jābūt piekritušam konkrētajam procesa izbeigšanas veidam, tostarp arī lēmumā ietvertajam mantiskā jautājuma risinājumam. Citos gadījumos materiāli nododami tiesai.

Līdz ar to tiesai šajā jautājumā ir visplašākā kompetence. Sevišķā procesa kārtībā – procesā par noziedzīgi iegūtu mantu – tā var izlemt šo jautājumu gan pirmstiesas procesa laikā, gan pēc kriminālprocesa izbeigšanas, ja tai šādus materiālus nodod pirmstiesas procesa virzītājs. Tikai tiesas kompetencē ir lemsana par mantu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā un ieraksts šajā reģistrā ir grozīts pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Pamatā arī mantas konfiskācija (kā viens no rīcības veidiem) ir tiesas kompetencē (izņēmums – jau norādītās prokurora tiesības).

Tātad saistībā ar noziedzīgi iegūtu mantu pirmstiesas kriminālprocesa laikā ir saskatāmi četri risinājumi:

- 1) atrasta vai izņemta iepriekš pieteikta zudusi manta, un to ar procesa virzītāja lēmumu atdod īpašniekam;
- 2) prokurors izbeidz kriminālprocesu ar nereabilitējošu lēmumu un izlemj arī jautājumu par mantu;
- 3) izmeklētājs izbeidz kriminālprocesu ar nereabilitējošu lēmumu, vai prokurors izbeidz kriminālprocesu, kurā kā noziedzīgi iegūta manta ir tāda manta, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā, un jautājumu par mantu nodod izlemšanai tiesai KPL 59. nodaļas kārtībā;
- 4) kriminālprocess netiek izbeigts, bet jautājums par noziedzīgi iegūtu mantu ir jāatrisina, negaidot galīgo nolēmumu kriminālprocesā, – lēmumu pieņem tiesa KPL 59. nodaļas kārtībā.

Tā kā trešais mantiskā jautājuma risinājums nav problemātisks, bet vairāk saistīts ar nereabilitējošo apstākļu analīzi un personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, piekrišanu kriminālprocesa izbeigšanai, šajā darbā tiks analizēts ceturtais risinājums, proti, KPL 59. nodaļā noregulētā kārtība jeb process par noziedzīgi iegūtu mantu.

[1.24] Tātad **process par noziedzīgi iegūtu mantu** ir analizējams kā tāds process, kurā pirms galīgā nolēmuma par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā tiek izlemts atsevišķs kriminālprocesa jautājums – vai manta ir iegūta šā noziedzīgā nodarījuma rezultātā, un kāda būs turpmākā rīcība ar šo mantu.

[1.25] Pēdējos divdesmit gados ir būtiski attīstījusies teorija un normatīvais regulējums par noziedzīgi iegūtas mantas atņemšanas (ārvalstu literatūrā to parasti apzīmē ar vārdu “konfiskācija”) iespējām, tāpēc mūsdienās tiesību doktrīnā tiek izdalīti divi konfiskācijas modeļi:

- 1) konfiskācija, ko piemēro, ņemot vērā galīgo notiesājošo spriedumu par noziedzīgu nodarījumu (angliski lieto formulējumu *conviction-based confiscation*);
- 2) konfiskācija, kas pieļaujama, pat ja nav galīga notiesājoša sprieduma par noziedzīgu nodarījumu (*non-conviction-based confiscation*, arī *actio in rem*).³⁶ Latviešu valodā to varētu saukt par konfiskāciju bez notiesāšanas. Latvijas Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noregulētais process paredz iespēju atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, ja nav notiesājoša sprieduma par noziedzīgu nodarījumu, tātad ir iespējama **konfiskācija bez notiesāšanas**.

³⁶ Alagna F. Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity. *European Journal on Criminal Policy and Research*. July, 2014, Vol. 21 (4)

1.4. Rīcības ar noziedzīgi iegūtu mantu izpratne

[1.26] Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzdevums ir konstatēt, vai konkrētā manta ir noziedzīgi iegūta, un, ja tas tā ir, piespiedu kārtā un bez atlīdzības to atņemt personai, pie kuras šī manta ir atrasta.

Ikviens saprātīgi domājošs cilvēks piekritīs tēzei, ka noziedzīgi iegūtais ir jāatņem. Pirmkārt, taisnīguma vārdā. Nav pieļaujams tas, ka kāds iedzīvojas, pārkāpjot sabiedrībā pieņemtās visiem saistošās uzvedības normas, turklāt tas notiek negodīgi, uz citu cilvēku rēķina, ļoti bieži – radot zaudējumu un pārdzīvojumus konkrētam cietušajam. Otrkārt, tas nepieciešams, lai atņemtu mērķi pašai noziedzīgajai darbībai un finansējumu tās turpināšanai. Riskam, ka iegūtais tiks zaudēts, ir jābūt patiesi reālam, lai cilvēku piespiedu padomāt, vai vispār ir vērts pārkāpt likumu.

Sabiedrībā jau ļoti sen pastāv izpratne par to, ka personai, kas pastrādājusi noziedzīgu nodarījumu un tā rezultātā prettiesiski ieguvusi kādu labumu, uz kuru tai nav nekādu likumīgu tiesību, šis iegūtais prettiesiskais labums ir atņemams. Līdz ar to tiesiskais regulējums, kas paredz noziedzīgi iegūtas mantas atņemšanu likumpārkāpējam, ir vērtējams kā brīdinājums, lai personas atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Turklāt, neraugoties uz to, ka par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu persona var tikt sodīta, tieši noziedzīga nodarījuma rezultātā iegūto labumu atņemšana padara noziedzīga nodarījuma izdarīšanu “bezjēdzīgu”.

[1.27] Starptautiskajos dokumentos katrs valstīm veicamo pienākumu bloks tiek regulēts atsevišķi. Piemēram, viens jautājumu loks ir saistīts ar cietušā tiesību aizsardzību, kas aptver gan juridisko, gan psiholoģisko palīdzību, gan tiesības piedalīties procesā, gan tiesības saņemt kompensāciju.³⁷ Cits regulējamais jautājums ir par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem un to konfiskāciju.³⁸

Līdz ar to dokumentos par rīcību ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem pamatā ir runa par konfiskāciju. Jāatzīst, ka tas savā ziņā ir pat loģiski, jo no tā cilvēka viedokļa, kuram šo mantu atņem, šāda rīcība vienmēr tiks uztverta kā konfiskācija. Analizējot konfiskācijas procesu, aktuāls būs šā cilvēka tiesību uz īpašumu aizskārums. Šādā aspektā nav svarīgi, vai pēc atņemšanas manta nonāk valsts īpašumā vai tiek atdota citai personai – iepriekšējam īpašniekam.

Protams, dokumentos, kuros runa ir par konfiskāciju, tiek saglabāta doma par mantas atdošanu iepriekšējam īpašniekam. Piemēram, Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju 25. panta otrajā daļā ir piebilde “prioritāri apsver iespēju atdot konfiscēto īpašumu lūguma iesniedzējai dalībvalstij, lai tā varētu sniegt kompensāciju nozieguma upuriem vai atdot konfiscēto īpašumu tā likumīgajiem īpašniekiem”.

Tātad starptautiskajā apritē attiecībā uz rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu kā atslēgas vārds tiek lietots vārds “konfiskācija”. Arī Direktīvas 2014/42/ES 2. pantā “konfiskācija” skaidrota kā “īpašuma galīga atņemšana, ko tiesa norīkojusi saistībā ar noziedzīgu nodarījumu”.

³⁷ Sk., piemēram: Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/TI, 16. pants

³⁸ Sk.: Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES (2014. gada 3. aprīlis) par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā

[1.28] Tomēr Latvijas likumos mantas atsavināšana atkarībā no turpmākās rīcības tiek nosaukta atšķirīgi. Tā Krimināllikuma 70.¹⁰ pantā noteikts, ka “konfiskācija ir noziedzīgi iegūtas mantas [...] piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā”. Savukārt 70.¹¹ panta ceturtā daļa precizē: “Noziedzīgi iegūtu mantu konfiscē, ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgam valdītājam.”

Tātad saskaņā ar Latvijas likumiem, atņemot kādai personai pie tās atrasto noziedzīgi iegūto mantu, turpmākā rīcība ar šo mantu var būt divējāda:

- 1) ja manta savulaik bija noziedzīgi atsavināta tās īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, tā ir jāatdod šim cilvēkam, kas kriminālprocesā parasti ir cietušais. Atdošanu īpašniekam mēdz saukt par **restitūciju** (*restitutio* (latīņu val.) – agrāko tiesību atjaunošana³⁹);
- 2) noziedzīgi iegūtās mantas **konfiskācija** (*confiscare* (latīņu val.) – nodot *fiscus* jeb imperatora kasei⁴⁰), kas nozīmē noziedzīgi iegūtā bezatlīdzības atsavināšanu valsts labā. Šis risinājums izmantojams procesos, kuros noziedzīgi iegūtā manta nav jāatdod vai to dažādu iemeslu dēļ nedrīkst atdot īpašniekam.

[1.29] Saistībā ar konfiskāciju jānorāda, ka ar Padomes pamatlēmumu 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju⁴¹ tika ieviests jēdziens “**paplašinātā konfiskācija**”. Tās piemērošanas iespējas precizēja un tālāk attīstīja Direktīva 2014/42/ES. Tās 5. pants skaidro, ka šāda konfiskācija “ļauj pilnībā vai daļēji konfiscēt īpašumu, kas pieder personai, kura notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, ja tiesa, pamatojoties uz lietas apstākļiem, tostarp konkrētiem faktiem un pieejamiem pierādījumiem, piemēram, ka attiecīgā īpašuma vērtība nav samērīga ar notiesātās personas likumīgiem ienākumiem, ir pārliccināta, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā”.

Paplašinātā konfiskācija šobrīd ir iespējama daudzās Eiropas valstīs (Beļģijā, Čehijā, Grieķijā, Igaunijā, Itālijā, Īrijā, Kiprā, Latvijā, Luksemburgā, Polijā, Portugālē, Spānijā, Ungārijā un Zviedrijā). Tās būtība ir šāda: personas agrākā noziedzīgā darbība dod pamatu mantas konfiskācijai, nepierādot tiešo saikni starp kādu konkrētu noziegumu un konkrēto mantu. Tāpat visur tiek ievērots arī tāds nosacījums, ka paplašinātās konfiskācijas piemērošana ir iespējama tikai pēc personas notiesāšanas.

Kā jau tika norādīts šā darba 1.2. nodaļā, arī Latvijā kopš 2005. gada ir paredzēta iespēja, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 355. pantu, bet kopš 2017. gada – uz Krimināllikuma 70.¹¹ pantu, piemērot šādu paplašināto konfiskāciju. Latvijas likumos gan nav lietots jēdziens “paplašinātā”, taču prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija pēc būtības ir tas pats, kas paplašinātā konfiskācija.

³⁹ Šķirkļis “restitūcija”. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/restit%C5%ABcija> [aplūkots 02.05.2023.]

⁴⁰ Confiscation. Pieejams: https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Confiscation [aplūkots 02.05.2023.]

⁴¹ Padomes pamatlēmums 2005/212/TI (2005. gada 24. februāris) par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju

[1.30] Paplašinātā konfiskācija ietver noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju no trešās personas. Jau minētā pamatlēmuma 2005/212/TI 3. panta (“Paplašinātās konfiskācijas pilnvaras”) trešajā daļā tā attiecināta uz iespēju “konfiscēt īpašumu, ko ieguvuši attiecīgas personas tuvākie radnieki, kā arī īpašumu, kas nodots kādai juridiskai personai, attiecībā uz kuru attiecīgajai personai – darbojoties vienai vai saziņā ar tuvākajiem radniekiem – ir kontrolējoša ietekme. Tas pats ir spēkā, ja attiecīgā persona saņem būtisku daļu no tādas juridiskās personas ienākumiem”.

Savukārt Direktīva 2014/42/ES konfiskāciju no trešās personas nodala no paplašinātās konfiskācijas un paplašina trešo personu loku – trešās personas var būt ne tikai tuvi radnieki vai juridiskā persona. Direktīvas 6. pants paredz iespēju “konfiscēt tādus noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai citu īpašumu, kura vērtība atbilst noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtībai, kurus aizdomās turētā vai apsūdzētā persona ir tieši vai netieši nodevusi trešām personām vai kurus trešās personas ir ieguvušas no aizdomās turētās vai apsūdzētās personas, vismaz tad, ja minētās trešās personas zināja vai tām vajadzēja zināt, ka nodošanas vai iegādes mērķis bija izvairīties no konfiskācijas, pamatojoties uz konkrētiem faktiem un apstākļiem, tostarp to, ka nodošana vai iegūšana ir notikusi bez maksas vai apmaiņā pret summu, kas ir būtiski zemāka par tirgus vērtību”.

Latvijas likumos kopš 2005. gada ir paredzēta gan vienkāršā noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija no trešās personas, gan paplašinātā konfiskācija no trešās personas. Ja konkrētā noziedzīgi iegūtā manta tiek atrasta pie trešās personas, to konfiscē. Krimināllikums tikai nosaka noziedzīgi iegūtā konfiskāciju, bet neatrunā, vai ir kādi ierobežojumi saistībā ar trešo personu. Savukārt no Kriminālprocesa likuma 360. panta (“Trešo personu tiesības”) nepārprotami izriet, ka šādu mantu trešajai personai atņemt, lai atdotu īpašniekam.

Attiecīgi regulējums, kas padara iespējamu paplašināto konfiskāciju no trešās personas, ir ietverts Krimināllikuma 70.¹¹ panta trešajā daļā, kurā prezumēts, ka par noziedzīgi iegūtu var atzīt mantu, kas “atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar šā panta otrajā daļā minēto personu (persona, kas izdarījusi kādu no likumā paredzētajiem noziegumiem, – *aut.*), ja šīs personas rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un ja persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā”.

[1.31] Saistībā ar nolēmumiem, kuros ir atzīta personas vaina, tiek piemērota zināma nepaplašinātās konfiskācijas modifikācija. Piemēram, visos starptautiskajos dokumentos ir atzīts, ka jānodrošina iespēja konfiscēt noziedzīgi iegūtās mantas vērtību, ja pats noziedzīgais labums nav atrodams.⁴² Šo vērtību piedzen no tās personas, kura ir atzīta par vainīgu noteikta nozieguma izdarīšanā un noteiktas noziedzīgas mantas iegūšanā.

To paredz arī Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrā daļa: “Ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, var piedzīt konfiscējamās

⁴² Palermo konvencijas 12. pants, Varšavas konvencijas 3. pants, Vīnes konvencijas 5. pants. Sk. arī Valsts kancelejas vēstuli Nr. 90/TA-1093 (2016) Saeimas Prezidijam “Par likumprojekta nosūtīšanu”. Pieejama: http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B?OpenDocument#_ftn2 [aplūkota 02.05.2023.]

mantas vērtību.” Turklāt Latvijas likums “iet vēl tālāk”, proti: ja šādos gadījumos noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai pašai nav citas mantas, uz kuru vērst piedziņu, konfiscēt var:

- 1) mantu, ko persona pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas atsavinājusi citai personai bez maksas vai par vērtību, kas ir būtiski zemāka vai būtiski augstāka nekā tirgus vērtība;
- 2) personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, un tās laulātā kopīgo mantu, ja vien vismaz gadu pirms noziedzīga nodarījuma uzsākšanas nav noteikta laulāto mantas šķirtība;
- 3) mantu, kas pieder citai personai, ar kuru noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai ir kopīga (nedalīta) saimniecība, ja šī manta iegūta pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas.

2. PASAULES PIEREDZE ATTIECĪBĀ UZ MANTAS KONFISKĀCIJAS IESPĒJĀM PIRMS PERSONAS NOTIESĀŠANAS

2.1. Starptautisko dokumentu rekomendācijas konfiskācijai bez notiesāšanas

[2.1] Noziedzīgi iegūtas mantas atņemšana jeb konfiskācija ir pasākums, kas bija zināms jau pirms tūkstošiem gadu. Tā bija loģiski saprotama sabiedrības (valsts) reakcija uz kādas personas noziedzīgu rīcību, proti, mantas atņemšanu kādam citam, izdarot noziegumu. Tā ir tradicionālā konfiskācijas izpratne, saskaņā ar kuru noziedzīgi iegūtās mantas (nozieguma rīku un ienākumu) atņemšana notiek pēc notiesāšanas par konkrētu noziegumu.

Likuma varas principam jeb tiesiskumam nostiprinoties, 20. gadsimta otrajā pusē attīstījās doma par nepieciešamību rast risinājumu, kā būtu iespējams atņemt finansējumu noziedzīgajai pasaulei. Korupcija, narkotiku tirdzniecība, kontrabanda, ieroču pārdošana teroristiem, organizētā noziedzība un citi noziegumi ir tādi, kuru rezultātā nevienai personai konkrēti nekas netiek atņemts, bet noziedznieki gūst milzīgu peļņu, kas savukārt kļūst par finansējumu nākamajiem noziegumiem.

Tāpēc vajadzēja izstrādāt tādus konfiskācijas veidus, lai saikne starp nodarījumu un konfiscējamo mantu varētu būt pastarpināta, netieša. Tā valstīs radās likumi, kas paredzēja konfiskācijas iespēju arī tad, ja manta nav no tā nozieguma gūtie ienākumi, par kuru likumpārkāpējs tika notiesāts (paplašinātā konfiskācija); ja tā pieder citām personām, nevis likumpārkāpējam (konfiskācija no trešām personām); ja tā iegūta nozieguma rezultātā, lai gan noziedzīgais nodarījums vēl nav pierādīts tiesā (konfiskācija bez notiesājoša sprieduma), bet dažās valstīs – arī tad, ja kriminālprocess pret kādu personu nemaz nav sākts (civilā mantas konfiskācija).

Savukārt tālab, lai valstīs savā cīņā pret noziedzību nepaliktu savstarpēji izolētas, starptautiskās organizācijas izstrādāja dokumentus, kuros ieviesa vienotu jēdzienu izpratni, galvenos principus un minimālos standartus, kas novērstu savstarpēju neuzticību un atvieglotu sadarbību (īpaši pierādījumu iegūšanā, mantas iesaldēšanā jeb arestā un konfiskācijas lēmumu izpildē). Starptautiskās organizācijas arvien uzstājīgāk mudināja valstis ieviest efektīvākus un stingrākus instrumentus, lai atņemtu noziedzniekiem nelikumīgu labumu pat tad, ja nav galīga notiesājoša sprieduma.

[2.2] ANO 1988. gada Konvencijas pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti⁴³ (saukta arī par Vīnes konvenciju) 5. pants aicina dalībvalstis veikt pasākumus, lai varētu konfiscēt ienākumus, kas gūti no noziedzīgām darbībām saistībā ar narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti, vai īpašumu, kura vērtība atbilst šiem ienākumiem.

⁴³ Apvieno Nāciju Organizācijas Konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1203> [aplūkota 02.05.2023.]

Konvencijas komentāros norādīts, ka nacionālajās tiesību sistēmās pastāv visai dažādas konfiskācijas formas un arī konfiskācijas izpratne ir atšķirīga, ka prakse cīņā ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem vēl tikai veidojas un daudzās valstīs likumi par tādu ienākumu konfiskāciju, kuri gūti ar narkotikām saistītu noziegumu rezultātā, un par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas novēršanu vēl tikai top.⁴⁴

Konvencija deva vienotu konfiskācijas jēdziena skaidrojumu, paredzēja valstu pienākumu nodrošināt efektīvu konfiskācijas mehānismu cīņai ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, taču ļauj valstīm pašām izlemt, kādā procesā un kārtībā konfiskācija veicama.

[2.3] ANO 2000. gada Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību⁴⁵ (saukta arī par Palermo konvenciju) 12. pants līdzīgi kā iepriekš minētā konvencija paredz dalībvalstīm pienākumu ieviest nepieciešamos pasākumus, lai varētu konfiscēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai arī īpašumu, kura vērtība atbilst šo līdzekļu vērtībai.

Šī konvencija aicina valstis izskatīt iespēju **prasīt, lai likumpārkāpējs pierāda, ka iespējami noziedzīgi iegūtie līdzekļi, kas būtu konfiscējami, ir likumīgi iegūti**, – tiktāl, ciktāl šī prasība atbilst valstu iekšējiem tiesību principiem, kā arī to tiesvedības un citām procedūrām.

[2.4] ANO 2005. gada Pretkorupcijas konvencija⁴⁶ uzliek dalībvalstīm pienākumus attiecībā uz korupcijas novēršanu, kriminalizēšanu, starptautisko sadarbību cīņā pret korupciju un nelegāli iegūtu aktīvu atgūšanu. Starp citiem pasākumiem, kas valstīm jāveic, lai atgūtu noziedzīgi iegūtus līdzekļus un nodrošinātu savstarpēju tiesisko palīdzību, konvencijas 54. panta pirmās daļas “c” punkts aicina izvērtēt iespēju pieņemt tādus līdzekļus, kādi var būt nepieciešami, lai atļautu īpašuma konfiskāciju bez kriminālsoda, ja pret aizdomās turēto nav iespējams ierosināt lietu tā nāves, bēgšanas vai prombūtnes dēļ vai citos līdzīgos gadījumos.

[2.5] Arī Eiropas Padomes 1990. gada 8. novembrī pieņemtās Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju⁴⁷ 2. pants paredz dalībvalstu pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai varētu konfiscēt nozieguma rīkus un noziedzīgā ceļā gūtus ienākumus vai īpašumu, kura vērtība atbilst šādu līdzekļu vērtībai.

Konvencijas komentāros skaidrots, ka lēmumi par konfiskāciju var tikt pieņemti dažādu procesu ietvaros, proti, tie var būt krimināltiesas, administratīvās tiesas vai atsevišķas tiesu iestādes pieņemti lēmumi civilprocesā vai kriminālprocesā, kurā **jautājumu par konfiskāciju skata atsevišķi no galvenā kriminālprocesa**, kurā tiek pierādīta personas vaina noziedzīga nodarījuma

⁴⁴ Sk.: Commentary on the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988, p. 131. Pieejams: <https://sherloc.unodc.org/cld/en/v3/drugcontrolrepository/other-resources/commentaries-on-the-conventions.html> [aplūkots 02.05.2023.]

⁴⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/25044-par-apvienoto-naciju-organizācijas-konvenciju-pret-transnacionaloorganizeto-noziedzibu> [aplūkots 02.05.2023.]

⁴⁶ Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju: LV likums. Pieņemts 17.11.2005. [17.11.2005. red.]

⁴⁷ Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Pieejams: https://www.coe.int/en/web/conventions/fulllist//conventions/treaty/141/signatures?p_auth=UAEDfX99 [aplūkots 02.05.2023.]

izdarīšanā.⁴⁸ Atsevišķais process tiek apzīmēts kā *proceedings for confiscation* vai *process in rem*. Arī sniedzot starptautisko tiesisko palīdzību, valstij ir jāizpilda *in rem* procesos izdotie konfiskācijas rīkojumi (13. pants).

[2.6] Ieplānotā 1990. gada konvencijas papildprotokola vietā pēc EP Eiropas Krimināltiesisko problēmu komitejas ekspertu darba grupas priekšlikuma tika pieņemts jauns dokuments – Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju⁴⁹ (saukta arī par Varšavas konvenciju).

Varšavas konvencijā jēdzienu izpratne pēc būtības ir saglabāta tāda pati. Tika aicināts konfiskācijai pakļautajos līdzekļos papildus ietvert tādu īpašumu, kas radies, pārveidojot vai konvertējot noziedzīgi iegūtos līdzekļus, kā arī tādus ieņēmumus vai cita veida labumus, kuri cēlušies no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, no īpašuma, kas radies, pārveidojot vai konvertējot noziedzīgi iegūtos līdzekļus, vai no tāda īpašuma, kam pievienoti noziedzīgi iegūtie līdzekļi, – šajā gadījumā nepārsniedzot aprēķināto pievienoto noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtību (5. pants). Šajā konvencijā vairāk uzmanības veltīts starptautiskās sadarbības pilnveidošanai, tostarp arī tādas līdzekļu konfiskācijas izpildē, kas nav kriminālā sankcija.⁵⁰ Saskaņā ar konvenciju **konfiskācijas jēdziens aptver arī civiltiesisko konfiskāciju *in rem* procesos** – angļu valodā tiek lietots termins *forfeiture*.

[2.7] OECD jeb Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija 1997. gada 21. novembrī pieņēma Konvenciju par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos⁵¹. Konvencija aicināja valstis veikt nepieciešamos pasākumus, lai kukulis un ienākumi no ārvalstu amatpersonu kukuļošanas vai īpašums, kura vērtība atbilst šādā veidā gūtiem ienākumiem, tiktu izņemti un konfiscēti vai lai tiktu piemēroti naudas sodi ar šādai konfiskācijai pielīdzināmu iedarbību (3. pants). Tomēr konvencija nepiedāvāja procesuālos risinājumus.

[2.8] Būtiskākie pēdējā laika starptautisko tiesību avoti, uz kuru pamata Latvijā veidojas gan izpratne par noziedzīgi iegūtu mantu, gan arī konfiskācijas procesuālie risinājumi, ir Eiropas Savienības dokumenti. Nozīmīgākais no tiem ir Direktīva 2014/42/ES.⁵²

⁴⁸ Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, 08.11.1990., p. 5. Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5de> [aplūkots 02.05.2023.]

⁴⁹ Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Pieejama: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=203016> [aplūkots 02.05.2023.]

⁵⁰ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. 16.05.2002., p. 146. Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3813> [aplūkots 02.05.2023.]

⁵¹ Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions and Related Documents. Pieejams: https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

⁵² Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Pieņemta 03.04.2014. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/iv/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042> [aplūkots 02.05.2023.]

Taču, kā norādīts direktīvas preambulas 7. apsvērumā, dalībvalstu līdzšinējo rīcību šajos jautājumos jau ietekmēja Padomes pamatlēmums 2001/500/TI (2001. gada 26. jūnijs) par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu un nozieguma rīku un noziedzīgi iegūto līdzekļu identifikāciju, meklēšanu, iesaldēšanu, arestēšanu un konfiskāciju; Padomes pamatlēmums 2003/577/TI (2003. gada 22. jūlijs) par to, kā Eiropas Savienībā izpilda īpašuma vai pierādījumu iesaldēšanas rīkojumus; Padomes pamatlēmums 2005/212/TI (2005. gada 24. februāris) par noziedzīgi iegūto līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju un Padomes pamatlēmums 2006/783/TI (2006. gada 6. oktobris) par savstarpējas atzīšanas principa piemērošanu konfiskācijas rīkojumiem.

Tomēr minētajos pamatlēmumos ir saglabāta tradicionālā konfiskācijas izpratne, proti, noziedzīgi iegūtā manta ir konfiscējama pēc notiesāšanas par attiecīgo noziegumu. Vienīgi pamatlēmums 2005/212/TI aicināja ieviest paplašināto konfiskāciju, ja persona ir notiesāta par noteikta veida noziegumiem vai ja tas, ko šī persona ieguvusi noziedzīgi, atrodas pie tās tuviem radniekiem vai nodots juridiskajai personai (3. pants).

Arī pēc Direktīvas 2014/42/ES pieņemtie dokumenti nav radījuši jaunus procesuālos risinājumus. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2017/541/ES (2017. gada 15. marts) par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes pamatlēmumu 2002/475/TI un groza Padomes lēmumu 2005/671/TI prasa veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu iespēju iesaldēt un konfiscēt līdzekļus, kas iegūti, un rīkus, kas izmantoti vai ko paredzēts izmantot, lai izdarītu vai palīdzētu izdarīt kādu no direktīvā minētajiem nodarījumiem (20. pants). Līdzīgi Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2019/713/ES (2019. gada 17. aprīlis) par krāpšanas un viltošanas apkarošanu attiecībā uz bezskaidras naudas maksāšanas līdzekļiem un ar ko aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/413/TI un Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/62/ES (2014. gada 15. maijs) par *euro* un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu un ar ko aizstāj Padomes pamatlēmumu 2000/383/TI prasa nodrošināt direktīvās norādīto noziegumu rezultātā gūto ienākumu konfiskāciju.

[2.9] Tātad pētāmajā jautājumā nozīmīgākā ir Direktīva 2014/42/ES. Tās izstrādes mērķis bija atvieglot dalībvalstu iestāžu darbu to līdzekļu konfiscēšanā un atgūšanā, kurus noziedznieki ir guvuši, izdarot smagus pārobežu noziegumus un noziegumus organizētās grupās.⁵³ Tā satur noteikumus par trešām personām piemērojamo konfiskāciju, par paplašināto konfiskāciju, par konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma, par iesaldēta un konfiscēta īpašuma pārvaldību, par to personu tiesību aizsardzības pasākumiem, kuras skar iesaldēšanas vai konfiskācijas procedūras, kā arī noteikumus par īpašuma atklāšanu un izsekošanu arī pēc galīgā notiesājošā sprieduma, lai nodrošinātu konfiskācijas rīkojuma efektīvu izpildi.

Sākotnēji bija plānots gan sniegt konfiskācijas bez notiesāšanas definīciju, gan detalizēti noregulēt šādas konfiskācijas piemērošanas gadījumus, taču galīgā teksta redakcija izveidojās vienkāršāka. Tomēr nemainīga palika Direktīvas 2014/42/ES autoru griba, ka konfiskāciju bez

⁵³ Eiropas Komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par noziedzīgi iegūto līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā COM/2012/085 final – 2012/0036 (COD). Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1397752037267&text=52012pc0085&scope=EURLEX&type=quick&lang=lv> [aplūkots 02.05.2023.]

notiesājoša sprieduma var piemērot vismaz tajos gadījumos, kad aizdomās turētā vai apsūdzētā persona nevar piedalīties lietas iztiesāšanā, jo ir slima vai bēguļo. Kā intervijā norādījusi Eiropas Parlamenta deputāte M. L. Makoveja: “ir ļoti svarīgi, lai konfiskācija tiktu atļauta arī bez notiesājoša sprieduma. Ja līdzekļi tikuši iegūti, veicot kriminālas darbības, valsts to var pierādīt, neapcietinot personu. Konfiscēt līdzekļus ir daudz svarīgāk nekā vienkārši apcietināt vainīgo un ļaut noziedzīgi iegūtajai naudai atgriezties apriņķī.”⁵⁴

[2.10] Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2018/1673/ES (2018. gada 23. oktobris) par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām preambulas 16. apsvērumā atzīts, ka “Direktīvā 2014/42/ES ir paredzēti minimālie noteikumi par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju krimināllietās. [...] Dalībvalstīm būtu arī nopietni jāapsver iespēja paredzēt konfiskāciju visos gadījumos, kad nav iespējams uzsākt vai pabeigt kriminālprocesu, tostarp gadījumos, kad likumpārkāpējs ir miris.”

Taču šī direktīva arī atgādināja: “Kā paziņojumā, kas pievienots Direktīvai 2014/42/ES, ir prasījuši Eiropas Parlaments un Padome, Komisija iesniegs ziņojumu, kurā tiks analizēta iespēja ieviest jaunus kopīgus noteikumus par tāda īpašuma konfiskāciju, kas iegūts krimināla rakstura darbībās, un potenciālie ieguvumi no šādu noteikumu ieviešanas, tostarp gadījumos, kad konkrēta persona vai personas par minētajām darbībām nav notiesātas. Šādā analizē tiks ņemtas vērā dalībvalstu tiesību tradīciju un tiesību sistēmu atšķirības.”

[2.11] Ievērojot minēto uzdevumu, Komisija 2000. gadā sniedza Eiropas Parlamentam un Padomei ziņojumu “Līdzekļu atgūšana un konfiskācija. Noziedzība nedrīkst “atmaksāties””⁵⁵.

Attiecībā uz konfiskāciju bez notiesāšanas Komisija secināja, ka ES dalībvalstīs ir vērojama tendence uz tālejošākām konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma sistēmām salīdzinājumā ar direktīvas 4. panta 2. punktā paredzēto. Vairākām dalībvalstīm ir stingrāki konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma režīmi, kas balstās uz *in rem* tiesvedību vai uz tiesvedību par neizskaidrojamu bagātību. Sevišķi daudzsoļošanas šķiet tādās valstīs kā Itālija un Vācija ieviestās konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma procedūras.⁵⁶

Tomēr, kā atzīst Komisija, analīze šajā jomā šobrīd ir balstīta tikai uz ekspertu sanāksmēm un teorētiskiem apsvērumiem, jo dalībvalstu sniegtos statistikas datus pagaidām nevar izmantot kā uzticamu pamatu konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma novērtēšanai. Līdz ar to Komisija nav sniegusi kvantitatīvu analīzi par dažādo režīmu efektivitāti. Tomēr Komisija uzskata, ka ir iespējama turpmāku pasākumu ieviešana konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma jomā. Turpmāku progresu varētu panākt: “i) paplašinot to noziedzīgo nodarījumu kopumu, kuriem ir piemērojama direktīva; ii) ieviešot efektīvākus noteikumus par konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma; iii) precizējot iesaldētu aktīvu pārvaldību; iv) ieviešot noteikumus par aktīvu atsavināšanu, tostarp konfiscēto aktīvu atkalizmantošanu sociāliem mērķiem; v) paredzot noteikumus par kompensācijām

⁵⁴ Freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the EU. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/security/20140224STO36864/intervija-noziedzīgi-iegutu-lidzeklu-iesaldesana-un-konfiskacija> [aplūkots 02.05.2023.]

⁵⁵ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Līdzekļu atgūšana un konfiskācija. Noziedzība nedrīkst “atmaksāties”. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LV/TXT/?uri=CELEX:52020DC0217>

⁵⁶ Turpat

noziedzīgu nodarījumu upuriem un vi) stiprinot līdzekļu atguves dienestu kapacitāti izsekot un identificēt nelikumīgi iegūtus aktīvus.”⁵⁷

[2.12] Lai gan Latvijai juridiski nav saistošas starpvaldību organizācijas “Finanšu darījumu darba grupa” (*Financial Action Task Force – FATF*) rekomendācijas, tās tomēr tiek uzskatītas par labās prakses dokumentiem, kurus vēlams īstenot, lai izskaustu noziedzīgi iegūtas mantas apriti.⁵⁸

FATF 4. rekomendācija paredz, ka valstīm jāveic pasākumi, līdzīgi kā tas ir nostiprināts Vīnes konvencijā, Palermo konvencijā un Varšavas konvencijā, ieskaitot likumdošanas pasākumus, lai kompetentās iestādes varētu iesaldēt, arestēt un konfiscēt noteiktos noziegumos iegūtos līdzekļus. Šī rekomendācija tāpat aicina valstis apsvērt iespēju noteikt pasākumus, ar kuriem noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai nozieguma izdarīšanas rīkus varētu konfiscēt, nepieņemot notiesājošu spriedumu krimināllietā.⁵⁹

[2.13] Tātad pēdējos gadu desmitos pasaules mērogā ir aktualizējies jautājums par cīņu pret organizēto noziedzību un starptautiskās organizācijas un ES mēģina šo jautājumu risināt, radot efektīvus tiesiskus instrumentus, kas ļautu apturēt noziedzīgu līdzekļu apgrozību un veicinātu to izņemšanu no tirgus aprites. Par vienu no efektīvākajiem līdzekļiem viennozīmīgi tiek atzīta mantas konfiskācija.

ANO Vīnes konvencija, kas pieņemta 1988. gadā, bija viens no pirmajiem tiesību aktiem, kuros konstatēts, ka nacionālie tiesību regulējumi paredz dažādus konfiskācijas modeļus. Eiropas Padome 1990. gada konvencijas komentāros norādīja uz to, ka iespējama konfiskācija atsevišķi no galvenā kriminālprocesa, bet 2005. gada konvencijā atzīmēja konfiskāciju civilprocesā jeb procesā *in rem*. Tomēr analizētie tiesību akti nedefinē gadījumus, kādos konfiskācijas bez notiesāšanas izmantošana ir pieļaujama, kā arī nesniedz konkrētu atbildi uz jautājumu, kāda būtu pareizākā procesuālā kārtība šīs konfiskācijas formas realizēšanai.

Jāatzīst, ka Direktīva 2014/42/ES ir aptverošākais dokuments, kurā mēģināts definēt jēdzienu “konfiskācija bez notiesājoša sprieduma”, taču īsti jeb līdz galam tas nav izdevies. Tomēr šī direktīva vismaz norāda tos gadījumus, kad konfiskācija bez notiesājoša sprieduma tiek uzskatīta par samērīgu ar sasniedzamo mērķi, t. i., gadījumus, kad aizdomās turētā vai apsūdzētā persona nevar piedalīties lietas iztiesāšanā, jo ir slima vai bēguļo. Šeit jāatzīmē, ka Latvijā KPL 59. nodaļa paredz krietni plašākas iespējas.

⁵⁷ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Līdzekļu atgūšana un konfiskācija. Noziedzība nedrīkst “atmaksāties”. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LV/TXT/?uri=CELEX:52020DC0217>

⁵⁸ International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation. The FATF Recommendations. FATF, p. 12. Pieejams: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/fatf%20recommendations%202012.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

⁵⁹ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai. Finanšu darījumu darba grupas (FATF) rekomendācijas. Starptautiskie standarti. Pieejamas: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/fatf_rekomendacijas_lv.pdf [aplūkotas 02.05.2023.]

2.2. Mantas konfiskācija bez notiesāšanas ārvalstīs

[2.14] Principā visos minētajos starptautiskajos dokumentos ir atzīts, ka valstis piemēro dažādus konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma veidus. Par **klasisko modeli** varētu uzskatīt Direktīvas 2014/42/ES 4. panta otrajā daļā aprakstīto: nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, kad ir ierosināta krimināllieta par noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, – šādā kriminālprocesā varētu tikt pieņemts notiesājošs spriedums, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona būtu varējusi stāties tiesas priekšā, taču tas nav iespējams šīs personas slimības vai bēguļošanas dēļ.

Tālejošāki pasākumi ietver:

- 1) atsevišķu tiesvedību pret pašiem nelikumīgi iegūtajiem līdzekļiem – šos procesus uzsāk nevis pret personu, bet pret noziedzīgi iegūto mantu, lai to konfiscētu (process *in rem*);
- 2) tiesvedību attiecībā uz neizskaidrojamu bagātību – šajos procesos salīdzina personas faktisko īpašumu ar deklarētajiem ienākumiem, lai atklātu nesakritību, bet nav nepieciešams konstatēt saikni ar kādu predikatīvu noziedzīgu nodarījumu.

Klasiskā konfiskācija bez notiesājoša sprieduma gandrīz vienmēr ir balstīta uz krimināltiesībām, savukārt tiesvedība *in rem* vai tiesvedība attiecībā uz neizskaidrojamu bagātību tiek piemērota krimināllietās, civillietās un administratīvajās lietās.⁶⁰

Eiropas Padomes eksperti savā pētījumā⁶¹ atzīst, ka konfiskācijas bez notiesāšanas režīms ir attīstījies divos galvenajos virzienos:

- 1) piedziņas pasākumi, kas uzsākti saistībā ar kriminālprocesu, bet nav atkarīgi no notiesājoša sprieduma krimināllietā;
- 2) pasākumi, kas uzsākti pret īpašumu pilnīgi neatkarīgi no kāda kriminālprocesa.

Šāds iedalījums, šķiet, ir visai veiksmīgs no normatīvā regulējuma analīzes metodoloģijas viedokļa. Pirmais virziens tomēr ir saistīts ar kādu uzsāktu kriminālprocesu, līdz ar to konfiskācijas procesā ir pamatoti runāt par noziedzīgi iegūtu mantu. Otrais virziens paredz tāda īpašuma atņemšanu vai konfiskāciju, ko korektāk būtu saukt par neskaidras izcelsmes mantu.

[2.15] Nav šaubu, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas jautājums visās valstīs pamatā tiek izlemts vienlaikus ar jautājumu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Taču uz notiesāšanu nebalstīta mantas konfiskācija ir paredzēta ES tiesībās un daļa ES dalībvalstu pēc direktīvas par konfiskāciju transponēšanas ir noteikušas prasības, kas ir pat plašākas par direktīvā noteiktajām minimālajām prasībām. Dažādi konfiskācijas veidi tiek praktizēti arī ārpus ES robežām, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs, Dienvidāfrikā, Albānijā, Kolumbijā, Lihtenšteinā, Šveicē, Taizemē, Kanādā un vairākās Karību jūras reģiona valstīs.

⁶⁰ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Līdzekļu atgūšana un konfiskācija. Noziedzība nedrīkst "atmaksāties", 3. punkts. Pieejams: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/LV/TXT/?uri=CELEX:52020DC0217> [aplūkots 02.05.2023.]

⁶¹ The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Council of Europe, October 2020, p. 12. Pieejams: <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3> [aplūkots 02.05.2023.]

Vēsturiski pirmie speciālie likumi, kas paredzēja iespēju īstenot konfiskāciju bez notiesāšanas, tika pieņemti anglosakšu tiesību (*common law*) sistēmas valstīs. 2000. gadā ASV Kongress pieņēma Aktīvu civilās konfiskācijas reformas likumu⁶² (*Civil Asset Forfeiture Reform Act*), 2002. gadā līdzīgi likumi tika pieņemti Austrālijā, Apvienotajā Karalistē, arī Kolumbijā. Taču prakse ir pierādījusi, ka šādi likumi tikpat veiksmīgi darbojas arī kontinentālās Eiropas tiesību sistēmās. Piemēram, Bulgārijā 2006. gadā ieviesa Īrijas modeli – civiltiesisko konfiskāciju pēc notiesāšanas –, bet 2012. gadā to modificēja uz konfiskāciju bez notiesāšanas.⁶³ Ar dažādiem nosacījumiem saistīta, bet mantas civiltiesiska atsavināšana pēc noziedzīgās darbības konstatēšanas zināma arī citās Eiropas valstīs, to paredz, piemēram, Itālijas Antimafijas likums, Francijas Krimināllikums pēc 2010. gada grozījumiem u. c.⁶⁴

[2.16] No tām ES dalībvalstīm, kuras vienojošais dokuments ir Direktīva 2014/42/ES, lielākajā daļā valstu (Bulgārijā, Čehijā, Vācijā, Īrijā, Spānijā, Francijā, Horvātijā, Itālijā, Kiprā, Latvijā, Lietuvā, Luksemburgā, Ungārijā, Polijā, Portugālē, Slovēnijā, Somijā) iekšējie normatīvie tiesību akti ir plašāki par direktīvas noteikumiem.

Vērtējot to, ko valstis paveikušas normatīvā regulējuma jomā, Eiropas Komisija ir atzinusi, ka pietiek pat ar tiesvedības *in absentia* pastāvēšanu (Beļģija, Igaunija, Nīderlande, Slovākija), lai nodrošinātu atbilstību direktīvas 4. panta otrajai daļai. Austrijā un Maltā konfiskācija bez notiesāšanas ir atļauta tikai apsūdzētā saslimšanas vai aizbēgšanas gadījumā (direktīvas minimālās prasības), bet pārējās ES dalībvalstīs iespējas izmantot šādu konfiskāciju – ar zināmiem nosacījumiem – ir plašākas. Piemēram, Zviedrijā to saista ar noilguma iestāšanos, Grieķijā var izmantot gadījumos, kad likuma pārkāpējs ir miris vai kriminālprocess tiek izbeigts citādi. Horvātijā konfiskācija ir atļauta, ja apsūdzētā persona ir vai nu pastāvīgi nespējīga un tāpēc pret to nevar vērsties, vai ir iestādēm nepieejama un ja konfiscējamo aktīvu vērtība pārsniedz 60 000 HRK (aptuveni 8000 EUR). Bulgārijā un Slovēnijā ir ieviestas procedūras, kas ļauj aktīvus konfiscēt civilprocesā, ja persona ir apsūdzēta par tiesību aktos paredzētu noziedzīgu nodarījumu kopumu. Abās minētajās dalībvalstīs šāda veida konfiskācija nav atkarīga no notiesājoša sprieduma. Rumānijā tiesību akti paredz mantas konfiskāciju no valsts amatpersonām, kuras nespēj pierādīt šīs mantas likumīgo izcelsmi. Tiesvedība var risināties *in absentia* arī tad, ja apsūdzētā persona bēgūlo vai ir nomainījusi adresi.⁶⁵

⁶² Civil Asset Forfeiture Reform Act. Pieejams: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CRPT-106hrpt192/html/CRPT-106hrpt192.htm> [aplūkots 02.05.2023.]

⁶³ Kolarov T. Historic analogs of civil confiscation of unexplained wealth – the case of Bulgaria. *Journal of Financial Crime*, 2020, Vol. 27, No. 2, p. 565

⁶⁴ Pētījumu par vairāku valstu normatīvo regulējumu sk.: Hamilton B. A. Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders. Final Report, 2011. Pieejams: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/237163.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]; sk. arī: Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīga: RSU, 2019, 25. lpp. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Stukans_promocijas_darbs_LV.pdf [aplūkots 01.08.2022.]

⁶⁵ Sk.: Asset Recovery and Confiscation: Ensuring that crime does not pay. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Brussels, 02.06.2020. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0217> [aplūkots 02.05.2023.]

[2.17] **Apvienotajā Karalistē** (pamatā Anglijā un Velsā) Kriminālās tiesvedības likuma⁶⁶ (*Criminal Justice Act*) VI daļa paredz tādu līdzekļu konfiskāciju, kurus persona ieguvusi īpašumā nozieguma izdarīšanas rezultātā vai saistībā ar nozieguma izdarīšanu. Konfiskāciju paredz arī likuma “Par narkotiku tirgošanu un pārvadāšanu”⁶⁷ (*Drug Trafficking Act*) 5. pants, to attiecinot uz ieguvumiem (vērtību) no narkotiku tirgošanas un pārvadāšanas. Savukārt Noziedzīgi iegūtu līdzekļu likums⁶⁸ (*Proceeds of Crime Act*) noteic, ka konfiscējamo līdzekļu apjoms ir vienāds ar apsūdzētā ieguvumu no viņa noziedzīgās rīcības. Tātad pēc tam, kad persona ir notiesāta un tiesa ir noteikusi, cik liela apmēra labumu persona guvusi no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, tiesa nolemj, cik liela vērtība (nevis pati noziedzīgi iegūtā manta) ir konfiscējama.⁶⁹

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu likumā paredzēta iespēja atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, nesaistot to ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Piemēram, ja kādā īpašumā kratīšanas laikā tiek atrasta skaidra nauda vairāk par 1000 mārciņām un ja procesa virzītājs izdara pieņēmumu, ka tā varētu būt saistīta ar noziedzīgu nodarījumu vai paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, tad šo naudu var arestēt. Attiecīgi 48 stundu laikā tiesa izlemj, vai nauda ir atdodama vai arī pagarināms tās arests, dodot iespēju personai iesniegt pierādījumus par naudas likumīgo iegūti.⁷⁰

Tātad mantu var iesaldēt jeb arestēt, ja ir pamatotas aizdomas, ka tā ir “piedzenama” jeb konfiscējama. Par “piedzenamu” mantu uzskatāma tāda manta, kas iegūta nelikumīgas rīcības rezultātā vai paredzēta izmantošanai prettiesiskā darbībā. Turklāt nav nepieciešamas ziņas par konkrētu noziedzīgo nodarījumu, pietiek ar informāciju par nelikumīgu darbību esamību. Par iesaldēto mantu lemj Augstā tiesa (vērtībā virs 10 000 mārciņām) vai maģistrāta tiesa.

Anglijā un Velsā 2018. gadā Noziedzīgi iegūtu līdzekļu likums tika grozīts, to attiecinot arī uz neizskaidrojamas izcelsmes mantu, lai mazinātu ārvalstnieku līdzekļu legalizācijas iespējas. Likuma grozījumi paredz, ka izmeklēšanas iestāde, veicot finanšu izvērtējumu Anglijā vai Velsā dzīvojošai personai, kura ir kādas trešās valsts politiska persona vai ar to saistīta persona vai kura tiek turēta aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai ir saistīta ar šādās aizdomās turētu personu, var uzlikt par pienākumu skaidrot mantas izcelsmi, ja tās vērtība pārsniedz 50 000 Lielbritānijas mārciņu. Izmeklēšanas iestādei nav nepieciešams ne notiesājošs spriedums, ne tas, lai būtu uzsākts kriminālprocess. Ja paskaidrojumi nav pietiekami un līdzekļu izcelsme nav noskaidrota, tad izmeklēšanas iestādei ir tiesības šos līdzekļus arestēt. Par konfiskāciju gan jālemj tiesai.

Piemēram, izmeklēšanas iestādes pieprasīja, lai kāda bijušā Azerbaidžānas bankiera sieva sniedz skaidrojumu par līdzekļu izcelsmi saistībā ar 22 miljonus mārciņu vērtiem īpašumiem. Sieviete nepiekrita mantas izcelsmes skaidrošanai, tai uzliktā pienākuma pārsūdzēšana neizdevās,

⁶⁶ Criminal Justice Act: United Kingdom, 1988. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1988/ukpga_19880033_en_1 [aplūkots 02.05.2023.]

⁶⁷ Drug Trafficking Act: United Kingdom, 1994. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1994/Ukpga_19940037_en_1 [aplūkots 02.05.2023.]

⁶⁸ Proceeds of Crime Act: United Kingdom, 2002. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2002/ukpga_20020029_en_1 [aplūkots 02.05.2023.]

⁶⁹ Sutherland Williams M., Hopmeier M., Jones R. Millington and Sutherland Williams on the Proceeds of Crime. Fifth Edition. United Kingdom: Oxford University Press, 2018, p. 3

⁷⁰ Bought J. The limits of asset confiscation. [b.v] Hart Publishing, 2017, pp. 80–82

un īpašumu likumīgo izcelsmi pierādīt arī tā nespēja. Viņas vīrs Azerbaidžānā bija notiesāts par krāpšanu un līdzekļu piesavināšanos, tāpēc Anglijas tiesa atzina, ka bijušo valsts bankas priekšsēdētāju var klasificēt kā politisku personu, savukārt sievas saistība ar konkrēto personu ir neapšaubāma.⁷¹

Tāpat likums paredz iespēju piemērot paplašināto konfiskāciju. Proti, ja ir notiesājošs spriedums, tiesa var noteikt, ka manta, ko persona iegādājusies, piemēram, pēdējo sešu gadu laikā, pat ja tā nav saistīta ar konkrēto noziegumu, tomēr ir konfiscējama.⁷² Līdzīga kārtība noteikta arī Skotijas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu likuma 3. pantā.⁷³

Tādējādi Anglijā un Velsā mantas konfiskācija iespējama civilprocesa kārtībā un šajā procesā nav jākonstatē nedz personas vaina noziegumā, nedz arī tas, ka manta iegūta konkrētā nozieguma rezultātā. Procesā ir jāpierāda, ka manta ir iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā un ka personas manta nav samērīga ar tās ienākumiem, bet persona nespēj pierādīt to, ka manta iegūta likumīgi. Prasībā iesniedzējam jānorāda tāda informācija, lai tiesa varētu izdarīt secinājumu nevis par to, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet gan par to, ka manta ir iegūta no nelikumīgas darbības.⁷⁴ Tiesai pēc civiltiesiskā pierādīšanas standarta (iespējamības pārsvars) jāpārliedz, ka manta atbilst piedzenamās mantas kritērijiem.

Apvienotās Karalistes valdības 2018. gadā izdotajās vadlīnijās ir skaidri noteikts, ka civiltiesiskās piedziņas process Augstajā tiesā var tikt piemērots gadījumos, kad vienīgās zināmās kriminālās darbības notikušas ārvalstīs, kad aizdomās turētais vairs neatrodas valsts jurisdikcijā, kad nav pietiekami daudz pierādījumu kriminālvajāšanas turpināšanai vai kad uzsāktā kriminālvajāšana nav rezultējusies ar notiesājošu spriedumu.⁷⁵

Tomēr šajā sakarā Eiropas Padomes ekspertu izteiktie apsvērumi ir diezgan piesardzīgi. Aplūkotajā procesā konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma pēc būtības var uzsākt neveiksmīgas kriminālvajāšanas dēļ. Savukārt skaidrā nauda un banku kontos esošā nauda var tikt konfiscēta administratīvi, bez tiesas īstenotas kontroles, ja vien persona neceļ iebildumus pret “konfiskācijas paziņojumu”. Turklāt visās ar notiesājošu spriedumu nesaistītajās konfiskācijas lietās tiek piemērota civilprocesuālā kārtība.⁷⁶

[2.18] **Austrālijā** kā federālā valstī darbojas gan valsts, gan štatu līmenī pieņemti konfiskācijas noteikumi. Valsts līmeņa normatīvais regulējums paredz personas neizskaidrojamās bagātības

⁷¹ Rahman A. Unexplained Wealth Orders (UWOs). An In-Depth Guide. Pieejams: <https://www.rahmanravelli.co.uk/expertise/unexplained-wealth-orders/what-is-an-unexplained-wealth-order-an-in-depth-guide/> [aplūkots 02.05.2023.]

⁷² Лафитский В. И., Цирин А. М., Голованова Н. А. и др. Перспективы применения механизмов замораживания, ареста и конфискации преступных активов, механизмов управления конфискованными активами (сравнительно - правовое исследование). М.: ИЗиСП при Правительстве РФ, 2014, с. 157–160

⁷³ Proceeds of Crime (Scotland) Act: United Kingdom, 1995. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/ukpga_19950043_en_1 [aplūkots 02.05.2023.]

⁷⁴ Bought J. The limits of asset confiscation. [b.v] Hart Publishing, 2017, pp. 75–80

⁷⁵ United Kingdom Government Guidance (2018). The Proceeds of Crime Act 2002 (POCA) Guidance Under Section 2A. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/publications/the-proceeds-of-crime-act-section-2a/the-proceeds-of-crime-act-section-2a-accessible-version> [aplūkots 02.05.2023.]

⁷⁶ The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Council of Europe, October 2020, p. 13. Pieejams: <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3> [aplūkots 02.05.2023.]

piedzīņu valsts kasē. Proti, izmeklēšanas iestāde, ja tai radušās aizdomas par personas īpašuma neizskaidrojamo pieaugumu (bagātība par 100 000 AUD pārsniedz likumīgi iegūtās mantas vērtību), lūdz tiesas pavēli, kas liek personai izskaidrot šo līdzekļu rašanos. Ja iestādes pierādījumi ir pietiekami, tiesa šādu pavēli izdod. Ja persona skaidrojumu nesniedz vai tās sniegtie pierādījumi nav pārliecinoši un tiesai rodas pārliecība, ka bagātība radusies noziedzīgas darbības rezultātā, tiesa izdod galīgo pavēli, pieprasot, lai persona neizskaidroto summu iemaksā valsts kasē. Papildus gan jāievēro arī tas, ka tiesa pavēli var neizdot, ja tās izdošana nav sabiedrības interesēs.⁷⁷ Atšķirībā no Apvienotās Karalistes noteikumiem par neizskaidroto līdzekļu piedziņu, Austrālijā pierādījumi par līdzekļu noziedzīgo izcelsmi nav nepieciešami un pietiek ar tiesas pārliecību par to, ka manta varētu būt saistīta ar noziedzīgām darbībām.

Nedaudz citāda pieeja ir Kvīnslendas štatā. Tur šādu piedziņu var veikt, ja ir pamatotas aizdomas, ka persona ir saistīta ar smagiem noziegumiem un tās īpašums iegūts šādu noziegumu rezultātā. Iestāde var lūgt tiesu izdot pavēli arī tādā gadījumā, ja nav notiesājoša sprieduma. Tiesa pavēli izdod, ja tā, ievērojot iespējamības pārsvaru, konstatē, ka persona pēdējo sešu gadu laikā ir piedalījies ar smagiem noziegumiem saistītās darbībās.⁷⁸ Likuma 61. pants precīzi norāda, ka piedziņas process var tikt uzsākts, ja tiek atcelts notiesājošais spriedums krimināllietā. Šāda norma norāda uz kriminālprocesa un civilprocesa nošķiršanu līdzekļu piedziņas (konfiskācijas) jautājumā.

Līdzīgs risinājums ir paredzēts Jaundienvidvelsas štata Noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas likumā.⁷⁹ Tā 4. un 18. pants skaidro, ka konfiscējams ir tāds īpašums, kas saistīts ar smaga nozieguma izdarīšanu vai kas pamatā iegūts vai realizēts personai tieši vai netieši no īpašuma, kas izmantots nozieguma izdarīšanā vai saistībā ar smaga nozieguma pastrādāšanu. Saistībā ar narkotisko vielu tirgošanu un pārvadāšanu likuma 30. pants paredz paplašinātās konfiskācijas iespēju: jebkurš īpašums, kas apsūdzētajam nodots sešu gadu laikā pirms tam, kad pret viņu uzsākta tiesvedība, var tikt prezumēts kā apsūdzētā saņemtais maksājums par to, ka viņš tirgojis vai pārvadājis narkotikas.

Līdzīgi kā Latvijā, arī Austrālijā ir iespējams uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, taču tikai saistībā ar konkrētiem likumā paredzētiem noziedzīgiem nodarījumiem. Piemēram, persona, pārkāpjot autortiesības, ir savā radošajā darbībā izmantojusi citas personas darbu un guvusi ienākumus. Ja ir pietiekami pierādījumi tam, ka ienākumi gūti noziedzīga nodarījuma rezultātā, izmeklētājs var iesniegt tiesā materiālus, lai tiesa atzītu mantu par noziedzīgi iegūtu. Šāds process ir iespējams arī tad, ja pamata kriminālprocess vēl nav pabeigts un persona vēl nav atzīta par vainīgu.⁸⁰

⁷⁷ Proceeds of Crime Act: Australian Law, 2002. Pieejams: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00168> [aplūkots 02.05.2023.]

⁷⁸ Criminal Proceeds Confiscation Act 2002 (Qld), Art. 28–30. Pieejams: <https://www.legislation.qld.gov.au/view/pdf/2021-09-27/act-2002-068> [aplūkots 02.05.2023.]

⁷⁹ Confiscation of Proceeds of Crime Act: New South Wales, 1989. Pieejams: http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/copoca1989295/ [aplūkots 02.05.2023.]

⁸⁰ Лафитский В. И. и др., 2014, с. 196

[2.19] **Vācijas** Kriminālkodeksa⁸¹ 76.a pantā ir paredzēta konfiskācija bez notiesājoša sprieduma jeb “patstāvīgā konfiskācija”. Panta pirmā daļa attiecas uz tiesas izdotu konfiskācijas rīkojumu, ja aizdomās turēto vai apsūdzēto nav iespējams saukt pie kriminālatbildības vai notiesāt objektīvu iemeslu dēļ, piemēram, viņa smagas slimības, nāves vai bēgšanas dēļ. Šādi minimālie kritēriji sakrīt ar Direktīvas 2014/42/ES prasībām. Savukārt panta otrā daļa jau ir plašāka – tā paredz līdzekļu konfiskācijas iespēju, ja ir iestājies kriminālatbildības noilgums vai ja manta ir bīstams priekšmets. Panta trešā daļa attiecas uz konfiskāciju tādā gadījumā, ja tiesa nolemj sodu nepiemērot vai tiesvedība tiek izbeigta uz kāda nereabilitējoša apstākļa pamata (arī vienojoties). Šī daļa tomēr attiecas uz gadījumiem, kad personas vaina noziedzīgajā nodarījumā ir konstatēta.

Vācijas likums paredz arī paplašināto konfiskāciju. Kriminālkodeksa 76.a panta ceturrtā daļa noteic, ka konfiskācijai ir pakļauta manta, kas iegūta konkrētu prettiesisku darbību (terorisma finansēšana, noziedzīgu organizāciju un teroristisku organizāciju veidošana, sutenerisms, bērnu pornogrāfija, cilvēku tirdzniecība, piespiedu prostitūcija, piespiedu darbs, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) rezultātā un ir izņemta kriminālprocesā, bet personu nav iespējams saukt pie atbildības vai notiesāt.

“Patstāvīgās konfiskācijas” procesu nosaka Vācijas Kriminālprocesa kodeksa⁸² 435.–437. pants. Iesniegumā par konfiskāciju prokurors vai privātās apsūdzības uzturētājs (cietušais) norāda noziedzīgi iegūto mantu vai tās vērtību un faktus, kas pamato konfiskācijas pieļaujamību. Paplašinātās konfiskācijas gadījumā tiesai papildus jāvērtē personas ienākumu un konkrētās mantas vērtības samērīgums, kā arī saistībā ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu veiktās izmeklēšanas rezultāti un citi apstākļi. Atšķirībā no Vācijas normatīvā regulējuma Latvijas Krimināllikums paplašinātās konfiskācijas gadījumā prasa, lai būtu konstatēts tas, ka persona ir izdarījusi konkrētos noziegumus.

[2.20] Eiropas valstu vidū interesanta pieredze ir **Bulgārijai**. Tās normatīvais regulējums ir vērtēts arī Eiropas Savienības Tiesā. Kā jau tika norādīts, Bulgārija 2006. gadā ieviesa t. s. Īrijas modeli – civiltiesisko konfiskāciju pēc notiesāšanas, bet 2012. gadā to reformēja, paredzot konfiskāciju “bez notiesāšanas”. Tagad jau plašākās konfiskācijas iespējas regulē 2018. gada 19. janvāra Likums par korupcijas novēršanu un nelikumīgi iegūta īpašuma konfiskāciju.⁸³

Saskaņā ar šā likuma 1. pantu manta par nelikumīgi iegūtu ir uzskatāma tad, ja nav konstatēts tiesisks tās iegūšanas avots. Likuma 5. panta otrā daļa noteic, ka nelikumīgi iegūtās mantas konfiskācijas process notiek neatkarīgi no kriminālprocesa pret personu.

Īpaša valsts iestāde – Korupcijas apkarošanas un nelikumīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas komisija – uzsāk pārbaudes lietu par nelikumīgi iegūtas mantas konfiskāciju, ja ir pamatots pieņēmums, ka īpašums iegūts nelikumīgi, savukārt šāds pieņēmums var rasties tad, ja ir

⁸¹ German Criminal Code. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [aplūkots 02.05.2023.]

⁸² German Criminal Code. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [aplūkots 02.05.2023.]

⁸³ Закон за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество. Pieejams: https://europam.eu/data/mechanisms/FD/FD%20Laws/Bulgaria/1.%20CounterCorruption%20and%20Unlawfully%20Acquired%20Assets%20Forfeiture%20Act%20of%202018_BUL,%20consolidated,%20last%20amended%202020.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

konstatēta būtiska neatbilstība pārbaudāmās personas īpašumā (107. pants). Komisija pēc pārbaudes pabeigšanas iesniedz ziņojumu tiesai un lūdz uzsākt tiesvedību par līdzekļu atsavināšanu. Šeit ir saskatāma līdzība ar tām valstīm, kur darbojas “neizskaidrojamās bagātības” konfiskācijas modelis, atbilstoši kuram personas īpašums tiek salīdzināts ar tās deklarētajiem ienākumiem un nav nepieciešams konstatēt kādu saikni ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Saistībā ar Bulgārijas nacionālo regulējumu Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk arī – EST) ir pieņēmusi vairākus prejudiciālos nolēmumus.

Lietā C-234/18⁸⁴ faktiskie apstākļi bija šādi: prokuratūra informēja speciālo komisiju par to, ka ir uzsākts kriminālprocess pret kādas bankas padomes priekšsēdētāju. Komisija pēc pārbaudes veikšanas ierosināja tiesvedību, lai konfiscētu šīs personas, tās ģimenes locekļu, kā arī ar to saistīto un tās kontrolēto trešo personu nelikumīgi iegūto īpašumu. Aizskartās personas iebilda pret konfiskācijas procesu, norādot, ka tas neatbilst Direktīvai 2014/42/ES, kura paredzot konfiskāciju tikai pēc kriminālprocesā taisīta notiesājoša sprieduma. Pēc Bulgārijas tiesas uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem EST vispirms norādīja, ka konkrētais gadījums neietilpst Direktīvas 2014/42/ES piemērošanas jomā, taču noslēgumā secināja, ka pamatlēmums “pieļauj tādu dalībvalsts tiesisko regulējumu, kurā paredzēts, ka valsts tiesa uzdod veikt nelikumīgi iegūto līdzekļu konfiskāciju procedūrā, kuras iznākums nav atkarīgs nedz no konstatējuma par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nedz, vēl jo mazāk, no prezumētos noziedzīga nodarījuma izdarītājus notiesājoša sprieduma”.⁸⁵ Tāpat EST norādīja, ka Bulgārijas konfiskācijas procedūra ir civiltiesiska, pastāv līdzās krimināltiesiskam konfiskācijas regulējumam un notiek neatkarīgi no kriminālprocesa un noziedzīga nodarījuma izdarītāja notiesāšanas.⁸⁶

Lietā C-319/19⁸⁷ EST spriedumu pieņēma 2021. gada 28. oktobrī. Sprieduma 36.–41. punktā EST norādīja, ka Bulgārijas likums attiecas uz konfiskācijas procedūru civiltiesiskā kārtībā. Šajā procedūrā galvenā uzmanība tiek pievērsta vienīgi īpašumam, par ko tiek apgalvots, ka tas iegūts nelikumīgi. Konfiskācijas procedūra tiek veikta neatkarīgi no eventuāla kriminālprocesa, kas varētu tikt sākts pret prezumēto noziedzīga nodarījuma izdarītāju, kā arī no šāda procesa iznākuma, konkrētāk, no personas eventuālas notiesāšanas. No Direktīvas 2014/42/ES 15. apsvēruma un 4. panta 1. punkta izriet, ka tā attiecas uz konfiskācijas procedūrām pēc tam, kad jau ir bijis galīgais notiesājošais spriedums par noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to Direktīvas 2014/42/ES prasības nav attiecināmas uz Bulgārijas likuma piemērošanu.

Visai kritisks Bulgārijas civiltiesiskās konfiskācijas vērtējums dots ECT 2023. gada 26. septembra spriedumā lietā “Jordanovs u. c. pret Bulgāriju”, kurā tika atzīts ECK Pirmā protokola 1. panta pārkāpums.⁸⁸ Starp vairākām citām atziņām uzmanība pievērsta neproporcionālai

⁸⁴ Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 19. marta spriedums lietā C-234/18 “AGRO IN 2001”

⁸⁵ Turpat, 62. punkts

⁸⁶ Turpat, 60. punkts

⁸⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 28. oktobra spriedums lietā C-319/19. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4673167> [aplūkots 02.05.2023.]

⁸⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra spriedums lietā *Yourdanov and Others v. Bulgaria*, pieņemumi Nr. 265/7 un 26475/18, 129.–131. un 136. punkts. Pieejams: <https://laweuro.com/?p=21202> [aplūkots 15.10.2023.]

personu īpašuma atņemšanai, nenorādot nedz to aizliegto rīcību, kuras rezultātā īpašums varēja tikt iegūts, nedz arī jebkādu saistību starp personu īpašumiem un to rīcību. Lai arī šajā valstī konfiskācija notiek civilprocesuālā kārtībā un it kā nav saistīta ar kādu konkrētu noziedzīgu nodarījumu, tomēr “valsts tiesas nav apspriedušas nevienu noziedzīgu darbību vai administratīvu pārkāpumu, kas varēja būt konfiskācijas prasībā norādīto īpašumu rašanās avots, kā arī nav konstatēta saikne starp šiem īpašumiem un jebkuru šādu darbību”.⁸⁹

[2.21] **Gruzijas** normatīvais regulējums par iespējamu konfiskāciju bez notiesāšanas ir vērtēts Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Gruzijas Kriminālprocesa kodeksā⁹⁰ kopš 2004. gada 13. februāra ir ietvertas normas, kas paredz: ja pastāv pamatotas aizdomas, ka īpašums radies valsts amatpersonas nelikumīgu darbību rezultātā, prokurors var celt tiesā prasību par šā īpašuma konfiskāciju (37. panta pirmā daļa). Prasību izskata civilprocesuālā kārtībā. Kriminālā notiesāšana nav konfiskācijas procesa priekšnoteikums, taču apsūdzībai jābūt uzrādītai un jāattiecas uz likuma pārkāpumiem valsts dienestā (tostarp korupciju) vai arī uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, izspiešanu, piesavināšanos vai izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

Savukārt Civilprocesa kodeksā⁹¹ kopš 2005. gada ir ietverta 34.¹ nodaļa “Tiesvedība par tādu īpašumu konfiskāciju un nodošanu valstij, kas iegūti no reketa darbībām vai kas pieder kriminālās pasaules personām, cilvēku tirgotājiem, personām, kas veicinājušas narkotiku izplatību vai kas notiesātas pēc Gruzijas Kriminālkodeksa 194. un/vai 331.¹ panta”. Saskaņā ar kodeksu atsavināšanas procedūru var uzsākt prokurors, iesniedzot tiesā iesniegumu, kurā lūgts konfiscēt nelegālas izcelsmes aktīvus, kas pieder personai, kura notiesāta vai apsūdzēta par noteiktiem noziegumiem, vai tās ģimenes loceklim (radniekam). Tādu prasījumu tiesā var iesniegt 10 gadu laikā pēc notiesāšanas. Tiesa lemj, vai aktīviem ir nelegāla izcelsme un – pēc tam attiecīgi – vai tie nav jāatdod kādai trešajai personai vai arī tie ir konfiscējami (daļā, ko veido nelegālie aktīvi). Parasti prokurors, kurš virza krimināllietu un identificē šādu nelegālas izcelsmes mantu, nodod materiālus citam prokuroram, kurš darbojas ar līdzekļu piedziņu. Prokurors uzsāk finanšu izmeklēšanu. Prasījumā tiesai prokurors pierāda, ka nevienam no atbildētājiem nav bijuši tik lieli ienākumi, lai varētu attiecīgajā periodā iegādāties konkrētos īpašumus. Atbildētāji savukārt sniedz pierādījumus par mantas legālo iegādi.

Gruzijas likumu ECT vērtēja 2015. gada 12. maija spriedumā lietā “Gogitidze un citi pret Gruziju”.⁹² Lietas faktiskie apstākļi bija šādi: prokurors iesniedza prasību par korupcijā un citos noziegumos apsūdzētas augsta ranga valsts amatpersonas tuviniekiem piederošas mantas konfiscēšanu, pamatojoties uz to, ka nevienai no attiecīgajām personām nav bijis tik lielu ienākumu, lai varētu iegādāties tik dārgas mantas. Tiesa šīs personas nevarēja iesniegt pierādījumus tam, ka manta iegādāta par likumīgiem līdzekļiem. Tiesa konfiscēja mantu 5,6 miljonu dolāru vērtībā.

⁸⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra spriedums lietā *Yourdanov and Others v. Bulgaria*, pieteikumi Nr. 265/7 un 26475/18, 131. punkts. Pieejams: <https://laweuro.com/?p=21202> [aplūkots 15.10.2023.]

⁹⁰ Criminal procedure code of Georgia. Pieejams: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/90034?publication=106> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹¹ Civil Procedure Code of Georgia. Pieejams: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/29962/92/en/pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija spriedums lietā *Gogitidze and others v. Georgia*, pieteikums Nr. 36862/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-154398> [aplūkots 02.05.2023.]

ECT atzina, ka pastāv kopēji Eiropas un pat universāli tiesiskie standarti, kas, pirmkārt, pieļauj tāda īpašuma konfiskāciju, kas saistīts ar smagiem noziegumiem (korupciju, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, narkotiku apriti), bez kriminālas notiesāšanas. Otrkārt, pienākums pierādīt mantas likumīgu iegūvi var tikt ar likumu pārliekts uz personu, kas iesaistīta šādā “nekriminālā” konfiskācijas procesā, ieskaitot arī civilprocesu *in rem*. Treškārt, konfiskāciju var piemērot ne tikai tieši noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, bet arī īpašumam (ienākumiem un citiem netiešiem labumiem), kas iegūti, pārvēršot vai pārveidojot noziedzīgi iegūto vai sajaucot to kopā ar likumīgiem līdzekļiem. Visbeidzot, konfiskācijas pasākumus var piemērot ne tikai tieši tai personai, kura tiek turēta aizdomās, bet arī trešajai personai, kurai ir šīs īpašuma tiesības (ja vien tā nav labticīgs ieguvējs).

ECT nesaskatīja problēmu tajā ziņā, ka konfiskācija notiek bez apsūdzētā vainu pierādoša notiesājoša sprieduma. Konfiskācija bija pamatota ar pierādījumiem, kas liecināja, ka atbildētāju likumīgie ienākumi nebija pietiekami, lai viņi varētu attiecīgos īpašumus iegūt. Turklāt jautājums par konfiskāciju tika izlemts civilprocesā *in rem* par ienākumiem, kas gūti no smagiem noziegumiem, un līdz ar to tiesvedībā nebija nepieciešami pierādījumi “virs pamatotām šaubām” par īpašuma nelikumīgo izcelsmi. Pierādījumi ir pietiekami, ja tiesas izvērtējumā tiek konstatēta pārlicība par to, ka īpašuma izcelsme, visticamāk, ir nelikumīga, un īpašnieks nespēj pierādīt pretējo. Līdz ar to ECT nekonstatēja ECK pārkāpumus Gruzijas likumā.

[2.22] Kādā OECD 2018. gada pētījumā⁹³ Igaunija pieminēta kā valsts, kur iespējama noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija administratīvā procesa kārtībā. Teorētiski tam varētu piekrist. Taču šī administratīvā “atsavināšana”, kā to regulē Naudas atmazgāšanas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma⁹⁴ 57. panta septītā daļa, paredzēta gadījumiem, kad Finanšu izlūkošanas vienība ir iesaldējusi kādus līdzekļus kā, iespējams, noziedzīgi iegūtus un gada laikā nav noskaidrots jeb identificēts šo līdzekļu īpašnieks (neviens nav vērsies prokuratūrā vai administratīvajā tiesā). Tad pēc Finanšu izlūkošanas vienības iesnieguma saņemšanas administratīvā tiesa dod atļauju attiecīgos aktīvus vai īpašumu ieskaitīt valsts īpašumā. Savukārt īpašniekam, ja tāds uzrodas, ir iespēja triju gadu laikā prasīt atlīdzinājumu. Kā savos gada pārskatos informē Finanšu izlūkošanas vienība, piemēram, 2017. gadā tā šādu prasījumu iesniegusi tiesai trīs reizes un vienā gadījumā prasījums tika atteikts.⁹⁵

Savukārt Kriminālprocesa kodeksā⁹⁶ Igaunija 2016. gadā veica grozījumus (kuri ir spēkā no 2017. gada), ieviešot tajā jaunu – 16.¹ nodaļu, kas nosaka noziedzīga nodarījuma rīku, tiešo objektu un noziedzīgi iegūtā īpašuma konfiskācijas procedūru. Tomēr šīs normas paredz: lai prokurors varētu uzsākt jaunu procesu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju un iesniegt prasījumu

⁹³ OECD (2018), Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia. Pieejams: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹⁴ Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act: Igaunijas likums. Pieņemts 26.10.2017. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517112017003/consolide> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹⁵ Overview of the work of the Financial intelligence unit in 2017. Pieejams: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/ENG/rahapesu-aastaraamat-2017-eng.pdf?280ab771ac> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹⁶ Code of Criminal Procedure [Igaunijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/527122021006/consolide> [aplūkots 02.05.2023.]

tiesai, ir jābūt notiesājošam spriedumam, kurš var arī vēl nebūt stājies spēkā. Tātad likums ļauj jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu nodalīt atsevišķā procesā, ja konfiskācija ir īpaši sarežģīta apstākļu vai apjoma dēļ. Procesu uzsāk ar prokurora lēmumu, procesā iegūst vajadzīgos pierādījumus (to savākšanu uzdod izmeklēšanas iestādei), un prokurors ar konfiskācijas lūgumu griežas tiesā. Taču šī konfiskācija notiek pēc notiesājoša sprieduma, turklāt ne vēlāk kā divu gadu laikā (kodeksa 403.¹ panta trešā daļa). Ja lūgums par konfiskāciju tiesā iesniegts pirms kriminālietā pieņemtā sprieduma stāšanās spēkā un galarezultātā tomēr stājas spēkā attaisnojošs spriedums, tiesa ar savu lēmumu izbeidz konfiskācijas lietvedību (kodeksa 403.⁷ panta pirmā un sestā daļa).

Ir gan paredzēts arī viens izņēmuma gadījums, kad konfiskācija var notikt pirms notiesājoša sprieduma. Proti, kodeksa 126. panta otrā daļa paredz iespēju arī kriminālprocesa laikā pēc prokuratūras lūguma ar tiesas lēmumu konfiscēt mantu, ja tā var tikt pakļauta konfiskācijai un tās īpašnieks nav noskaidrots.

Igaunijas Sodlu likums paredz arī paplašināto konfiskāciju. Proti, ja persona atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tad tai piederošo mantu var konfiscēt, ja personas legālie ienākumi neatbilst tās materiālajam stāvoklim, dzīvesveidam vai izdevumiem vai ja citi iemesli ir par pamatu pieņēmumam, ka mantu persona ieguvusi nozieguma izdarīšanas rezultātā vai noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā. Ja attiecīgo mantu nav iespējams konfiscēt, jo tā ir zudusi, tiesa var uzlikt par pienākumu samaksāt tās vērtību. Konfiskāciju īpašumam nepiemēro, ja persona pierāda, ka tas nav iegūts nozieguma rezultātā. Tāpat var konfiscēt arī trešās personas īpašumu, kas iegādāts par vainīgās personas līdzekļiem, saņemts kā dāvana vai kā izdevīgs pirkums, bet tā ieguvēja persona zināja, ka īpašums tai nodots ar mērķi izvairīties no konfiskācijas. Taču likums ierobežo konfiskācijas iespējas tad, ja īpašums iegūts pirms desmit vai pieciem gadiem (atkarībā no nozieguma klasifikācijas – pirmās vai otrās pakāpes noziedzīgs nodarījums).⁹⁷ Jebkurā gadījumā šāda konfiskācija iespējama tikai pēc notiesājoša sprieduma.

[2.23] Arī **Lietuvā** ilgstoši tika meklēti risinājumi tam, kā nepieļaut personu iedzīvošanos noziedzīgu darbību izdarīšanas rezultātā. Mantas konfiskācija, protams, Kriminālkodeksā bija paredzēta, bet mūsdienās to vairs nevarēja uzskatīt par pietiekami efektīvu līdzekli. 2010. gadā notika pirmās principiālās pārmaiņas: Kriminālkodekss⁹⁸ tika papildināts ar jaunu tiesību normu, kas kriminalizēja prettiesisku iedzīvošanos (189.¹ pants), un vienlaikus likums tika papildināts ar jaunu ietekmēšanas līdzekli – paplašināto mantas konfiskāciju (72.³ pants).

Tātad Kriminālkodeksa 72. pants paredz tradicionāli zināmo mantas konfiskāciju, kas ietver iespēju noteiktu apstākļu konstatēšanas gadījumā konfiscēt arī pie trešās personas esošu mantu. Turklāt tad, ja konfiscējamo mantu kādu iemeslu dēļ nevar atsavināt (jo, piemēram, tā pieder trešajai personai vai pašas mantas konfiskācija nebūtu lietderīga), tiesa piedzen līdzvērtīgu naudas summu.

⁹⁷ Penal Code [Igaunijas Sodlu kodekss]. Art. 83². Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/510052022002/consolide> [aplūkots 02.05.2023.]

⁹⁸ Criminal Code [Lietuvas Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28b18041843311e89188e16a6495e98c?jfwid=199cfecws9> [aplūkots 02.05.2023.]

Savukārt paplašinātā konfiskācija (72.³ pants) nozīmē pārņemt valsts īpašumā likumpārkāpēja mantu vai tās daļu, kas nav samērīga ar šīs personas likumīgajiem ienākumiem, ja ir pamats uzskatīt, ka manta iegūta noziedzīgā ceļā, un ja pastāv visi likumā norādītie priekšnoteikumi: 1) pārkāpējs ir notiesāts par mazāk smagu, smagu vai smagu tišu noziegumu, no kura viņš guvis vai būtu varējis gūt mantisku labumu; 2) likumpārkāpēja rīcībā esošā manta ir iegūta kāda nozieguma izdarīšanas laikā, pēc tā izdarīšanas vai piecu gadu laikā pirms tā izdarīšanas, un tās vērtība neatbilst likumpārkāpēja likumīgajiem ienākumiem, turklāt starpība ir lielāka par 250 minimālā dzīves līmeņa apmēriem; 3) likumpārkāpējs kriminālprocesa gaitā nesniedz pierādījumus par mantas iegūšanas likumību. Tāpat konfiscējama manta, kas nodota citai personai, ja: 1) īpašums ir nodots viltus darījuma rezultātā; 2) manta ir nodota likumpārkāpēja ģimenes locekļiem vai tuviem radniekiem; 3) manta nodota juridiskajai personai un tajā likumpārkāpējs vai viņa tuvi radnieki ir vadošajos amatos vai ir dalībnieki ar vismaz 50 procentiem akciju vai 4) personai, kurai manta nodota, vajadzēja un tā varēja apzināties, ka manta iegūta noziedzīgā ceļā vai par likumpārkāpēja nelikumīgiem līdzekļiem.

Minētās normas dod iespēju konfiscēt noziedzīgi iegūtu vai nezināmas izcelsmes (prezumu kā noziedzīgu) mantu. Taču konfiskācijas procesuālā kārtība ir klasiska – to piemēro ar tiesas spriedumu reizē ar personas notiesāšanu. Kriminālprocesa ietvaros konfiskācija bez notiesājoša sprieduma nav paredzēta.

Attiecībā uz kriminālatbildību par nelikumīgu iedzīvošanos Lietuvas juristi vairākkārt norādījuši, ka šāda norma tomēr ir bijusi kļūda, tā radījusi vairākas problēmas, bet nav atrisinājusi galveno uzdevumu.⁹⁹ Visai apjomīgā pētījumā S. Bikelis un S. Mikšis izdarījuši secinājumu, ka divu Kriminālkodeksa pantu (72. un 189.¹) tandēmā ir mēģināts kriminālprocesa kārtībā konfiscēt nenoteiktas izcelsmes līdzekļus, taču nenoteiktas izcelsmes īpašumu nevar pielīdzināt noziedzīgi iegūtam īpašumam. Rezultātu panākšanai ticis piedāvāts krimināltiesiska rakstura instruments, kas nav fiskāls vai civils, vai vismaz jaukts, bet kas prasa vainas pierādījumus, un līdz ar to normas prasības aizskar nevainīguma prezumpciju.¹⁰⁰ Varbūt tieši tāpēc, saprotot šīs kriminalizācijas nepamatotību, desmit gadu laikā neesot izmeklēta neviena lieta.¹⁰¹

Cits risinājums Lietuvā tika piedāvāts ar 2020. gada 31. marta Civilās īpašuma konfiskācijas likumu.¹⁰² Tas paredz iespēju likumā noteiktajā civiltiesiskā kārtībā konfiscēt personai piederošu mantu, ja ir pamats uzskatīt, ka tā iegūta nelikumīgā ceļā, un tās vērtība, salīdzinot ar likumīgi iegūto, pārsniedz 2000 bāzes soda vienību (2022. gadā šī starpība jau bija 10 000 eiro). Šo procesu var vērst pret tādas personas mantu, kura ir turēta aizdomās, apsūdzēta vai notiesāta par noteikta veida noziegumiem (likuma 2. pantā ir norādīti šie predikatīvie noziegumi) vai pret

⁹⁹ Bikelis S., Mikšys S. Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018, 76. lpp. Pieejams: <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/02/Konfiskavimas.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰⁰ Turpat, 33. lpp.

¹⁰¹ Dūda M. Teisininko komentaras. Civilinio turto konfiskavimo istatymas. 07.06.2020. Pieejams: <https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-civilinio-turto-konfiskavimo-istatymas.d?id=84454409> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰² Lietuvos Respublikos Civilinio turto konfiskavimo istatymas. [Lietuvas likums par mantas civiltiesisko konfiskāciju]. Pieņemts 31.03.2020. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1bab72a273e411eaa38e-d97835ec4df6> [aplūkots 02.05.2023.]

kuru krimināllietas ierosināšana ir atteikta vai krimināllietā ir izbeigta uz noteiktu apstākļu (pēc būtības – personu nereabilitējoši apstākļi) pamata, vai kura ir iekļauta kādā no Policijas departamenta noskaidroto organizēto noziedzīgo grupu sastāviem, kā arī pret šādas personas laulātā mantu vai to personu mantu, ar kurām attiecīgajai personai ir kopīga saimniecība. Tāpat var konfiscēt šādu mantu, ja tā nodota citai personai un tā zināja vai tai vajadzēja zināt, ka manta tai nodota nolūkā izvairīties no konfiskācijas (likumā norādītas šāda “nelabticīgā ieguvēja” pazīmes). Taču likuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka procesu par mantas konfiskāciju nevar uzsākt, ja nav pieņemts galīgais nolēmums krimināllietā par predikatīvo noziegumu.

Šajā procesā izmeklēšanas iestādes vēršas prokuratūrā ar motivētu lēmumu par mantiskā stāvokļa izmeklēšanas ierosināšanu. Prokuratūra ierosina procesu un, iesaistot izmeklēšanas iestādes, vada izmeklēšanu, lai materiālus vēlāk nodotu tiesai konfiskācijas jautājuma izlemšanai. Likuma 5. pants ierobežo laiku, kurā process var tikt uzsākts, – ne vēlāk kā piecus gadus pēc galīgā nolēmuma pieņemšanas krimināllietā. Turklāt procesu var vērst tikai pret tādu mantu, kas iegādāta ne agrāk kā 10 gadus pirms tam, kad pieņemts lēmums atzīt personu par aizdomās turēto krimināllietā par predikatīvo noziegumu.

Pirmo lietu par civilo īpašuma konfiskāciju Lietuvā sāka skatīt Kauņas rajona tiesa 2022. gada jūlijā. No lietas apraksta izrietēja, ka par krāpšanu notiesātā persona savu, iespējams, nelikumīgi iegūto nekustamo īpašumu bija nodevusi savam radniekam. Lai nodrošinātu īpašuma saglabāšanu, tiesa pēc prokuratūras lūguma jau janvārī bija piemērojusi mantas arestu.¹⁰³

Tātad Lietuvā neskaidras izcelsmes mantu var konfiscēt civilprocesa kārtībā, taču tikai pēc skaidra nolēmuma krimināllietā par personas vainu predikatīvā nozieguma izdarīšanā.

[2.24] Tomēr kopumā var secināt, ka mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma nav nekas unikāls nevienā valstī vai reģionā. Lai gan dažādu sistēmu atšķirības var būt būtiskas, tomēr ir identificējami arī kopīgi elementi. Šķiet, ka pirms jebkādas konfiskācijas “aizdomīgais” īpašums vienmēr tiek izņemts vai iesaldēts (tam tiek piemērots arests). Visos gadījumos ir paredzēta arī attiecīgās personas informēšana (tai nav obligāti jānotiek nekavējoties), citstarp par tiesībām piedalīties procesā, ja ir zināma tās atrašanās vieta. Turklāt ir skaidrs, ka nepieciešams saprātīgs, pietiekams, uz pierādījumiem balstīts pamatojums, lai varas iestādes varētu apgalvot, ka īpašums ir noziedzīgi iegūts vai neatbilst likumīgajiem ienākumiem. Tāpat Eiropas Padomes eksperti uzskata, ka neatkarīgi no konfiskācijas veida vienmēr pastāv arī tiesas uzraudzība.¹⁰⁴

Kā secinājusi Eiropas Padomes ekspertu grupa, kas veica plašu pētījumu par konfiskāciju bez notiesāšanas, šis konfiskācijas veids var būt varens līdzeklis pret “netīro” bagātību. Taču ir svarīgi, cik efektīvi tiesu iestādes kontrolē šis konfiskācijas procesu. Normatīvajā regulējumā jābūt skaidri definētam īpašuma apjomam, ir jānodrošina līdzekļu ātra izsekošana un ierobežošana,

¹⁰³ Pirmā kartā Lietuvoje priimtas ieškinys dėl civilinio turto konfiskavimo. Pieejams: <https://www.teise.pro/index.php/2022/07/19/pirma-karta-lietuvoje-priimtas-ieskinys-del-civilinio-turto-konfiskavimo/> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰⁴ The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Council of Europe, October 2020, p. 13. Pieejams: <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3> [aplūkots 02.05.2023.]

jāatzīst ārvalstīs veiktās darbības utt. Tāpēc šādas konfiskācijas sistēmas izveidei vēl ir nepieciešama rūpīga plānošana un nopietnas diskusijas.¹⁰⁵

Eiropas Komisija 2020. gadā izteica aicinājumu paplašināt ar notiesāšanu nesaistītas konfiskācijas iespējamību, proti, rast iespēju konfiscēt no noziedzīgām darbībām iegūtu mantu arī tad, ja persona par šīm darbībām vēl nav notiesāta.¹⁰⁶ Lai gan valstis lielākoties balstās uz klasisko konfiskāciju, praksē bijuši arī tādi procesi, kuros notiesājoša sprieduma nav bijis, bet arī cilvēku pamattiesības nav pārkāptas. Tomēr pašlaik Komisija vēl nevarot sniegt pamatotu novērtējumu.¹⁰⁷

[2.25] Nav noliedzams tas, ka mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma ir efektīvs līdzeklis, taču tās piemērošana būtiski ietekmē indivīda tiesības un izraisa diskusijas par procesuālo taisnīgumu. Šādas sistēmas var būt pretrunīgas, jo vērstas uz aizdomīga īpašuma izņemšanu, kaut arī tā turētājs nav atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā. Tātad šādas sistēmas normatīvais regulējums ir jāizstrādā ar vislielāko rūpību. Lai gan dažu valstu, piemēram, Īrijas, Gruzijas, Apvienotās Karalistes un Itālijas, likumi ir izturējuši juridisko pārbaudi starptautiska līmeņa tiesās, attiecīgais izvērtējums tomēr ir attiecies tikai uz tiesību normu piemērošanu konkrētajos apstākļos (proti, daudz kas ir atkarīgs no tiesību normu piemērotāja pareizas vai nepareizas rīcības).

Tāpat ir jāievēro, ka modelis – konfiskācija bez notiesāšanas – juridiskajā literatūrā tiek samērā plaši kritizēts, galvenokārt nepietiekamo procesuālo garantiju un no šā trūkuma izrietošā visai augstā nepamatotas konfiskācijas riska dēļ. Piemēram, pat Amerikas Savienotajās Valstīs, kur šis modelis, kas pazīstams kā civiltiesiskās atsavināšanas (*civil forfeiture*) institūts, darbojas krietni ilgāku laiku nekā citviet, tas tiek plaši kritizēts kā prettiesisks un antikonstitucionāls.¹⁰⁸ Tas nozīmē, ka katras nacionālās valsts likumi, kas attiecas uz konfiskāciju bez notiesāšanas, un to piemērošanas prakse prasa detalizētu izvērtējumu, lai tiktu novērsti iespējamie cilvēktiesību aizskārumi.

¹⁰⁵ The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Council of Europe, October 2020, p. 39. Pieejams: <https://www.teise.pro/index.php/2022/07/19/pirma-karta-lietuvoje-priimtas-ieskinys-del-civilinio-turto-konfiskavimo/> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰⁶ Analysis of non-conviction based confiscation measures in the European Union. Commission staff working document, 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰⁷ Asset recovery and confiscation: Ensuring that crime does not pay. Report from the Commission to the European Parliament and the Council, 2020. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200602_com-2020-217-commission-report_en.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁰⁸ Sk., piemēram: End Civil Forfeiture. Pieejams: <http://endforfeiture.com/>; End Policing for Profit. The Institute for Justice. Pieejams: <https://ij.org/endpolicingforprofit> [aplūkots 02.05.2023.]

3. PROCESS PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU LATVIJĀ

3.1. Sevišķā procesa attīstības vēsture

[3.1] Konfiskācija kā kāda objekta atsavināšana personai, kurai tas pieder, Latvijas krimināl-tiesībās un kriminālprocesā pazīstama jau izsenis.¹⁰⁹ Latvijas teritorijā mantas konfiskācijas insti-tūta attīstība atspoguļojas sava laika normatīvajos aktos. Mantas konfiskācija bez notiesāšanas un arī mantas īpašā konfiskācija ir vēsturiski izrietējusi no vispārējās mantas konfiskācijas, kas daž-kārt bija mantisks sods, bet citkārt – piespiedu līdzeklis bez soda rakstura.

[3.2] 13. un 14. gadsimtā risinājās krimināltiesību pāreja no privāttiesiskā stāvokļa uz pub-lisko stāvokli un no ģermāņu tiesībām tika pārņemta t. s. kompozīcijas sistēma – izlabot savu vainu, izlīdzināt nodarīto, maksāt naudu.¹¹⁰ Tās būtība izpaudās noteiktas naudas summas izmaksā personai, pret kuru izdarīts noziegums, vai šīs personas dzimtai jeb piederīgajiem. Pastāvēja pieci bruņinieku atbildības veidi: dzīvības, miesas, goda, brīvības un mantas sodi, kā arī papildsodi – mantas konfiskācija un mājas nopostīšana.¹¹¹ Rīgas pilsētas teritorijā kriminālprocesa ietvaros pastāvēja mantas arests, ko varēja pieprasīt persona, kuras tiesības bija aizskartas un kura gatavojās aizstāvēt savas tiesības fogta tiesā.¹¹²

16.–18. gadsimtā, poļu un zviedru kundzības periodā, īpašuma konfiskāciju paredzēja 1582. gada Livonijas konstitūcijas (*Constitutiones Livoniae*) 17. pants “Par tiesas nolēmumu izpil-dīšanu”: “Ja kāds kaut kur gribētu tiesas lēmuma izpildīšanai pretoties vai būtu pieķerts, ka jau izdarītu izpildījumu gribētu lauzt, tāds bez apžēlošanas ir sodāms ar izraidīšanu vai proskripciju un īpašuma konfiskāciju.” Tas bija nopietns sods par tiesas lēmuma nepildīšanu vai izvairīšanos no tā labprātīgas pildīšanas. Savukārt Lietuvas lielkņazistes statūtu 3. redakcijā, kas bija spēkā Poļu Infantijā (Latgalē) no 1677. gada līdz 1831. gadam, 14. nodaļas “Par dažādu veidu zādzī-bām” 7. pants noteica: “[..] kur zagta manta maksātu četras grašu kopas un mazāk, bet zaglis tiktu notverts ar šo mantu pirmoreiz, tad tam to, kas nozagts, jāatgriež un naudas sods jāmaksā.”¹¹³ Arī 1727. gada Kurzemes statūti (*Statūta Curlandica*), konkrēti, to 212. pants, paredzēja, ka jūras lau-pītāji vai postītāji, vai iebrucēji zaudē valdītāja tiesības uz svešām lietām, kuras tiem bijušas, – tas nozīmēja noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju un tiesību uz šo mantu atjaunošanu agrākajam valdītājam.¹¹⁴

¹⁰⁹ Sk.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās mehānisma izpildes efektivitātes nodrošināšana. Pētījums. [1.1] punkts. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/MantKonf.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹¹⁰ Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs.–16. gs. 1. sējums. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 1998, 35. lpp.

¹¹¹ Turpat, 111. lpp.

¹¹² Turpat, 291.–292. lpp.

¹¹³ Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums (1561–1795). Rīga: Juridis-kā koledža, 2006, 81., 87. lpp.

¹¹⁴ Turpat, 87. lpp.

[3.3] 1903. gada 22. marta Sodu likuma¹¹⁵ 36. pants noteica: “Priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis vai glabāt, atņemami un, ja likumā nav norādīts sevišķs mērķis viņu izlietošanai, iznīcināmi vai nododami valsts īpašumā. Nauda, kuru saņem, pārdo dot valstij par labu ienākušās lietas, nāk valstij par labu. Uz tā paša pamata atņem un iznīcina vai nodod valsts īpašumā: 1) lietas, kas bijušas nolemtas vai jau izlietotas noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, ja viņu atņemšana likumā sevišķi paredzēta, un 2) citus likumā sevišķi norādītus priekšmetus.”

1933. gada Sodu likuma¹¹⁶ 27. pants paredzēja, ka par noteiktiem noziegumiem (piemēram: dumpis, valsts nodevība, ārvalstu valdības vai aģentu minēto ziņu, dokumentu vai priekšmetu ievākšana u. c.) tiesa var atņemt visu mantu. Savukārt 35. pants saglabāja agrāk zināmo normu, ka atņemami arī priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis vai glabāt, kā arī priekšmeti, kas bijuši domāti vai jau izlietoti noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Saskaņā ar likuma 37. pantu šo priekšmetu atņemšanu tiesa piemēroja arī tad, ja apsūdzēto attaisnoja vai atsvabināja no soda, kā arī ja kriminālvajāšanu izbeidza vai apturēja. Šo normu varētu uzskatīt par sava veida konfiskāciju bez notiesāšanas.

Saskaņā ar 1929. gada Lietišķu pierādījumu atņemšanas, glabāšanas, atdošanas, pārdošanas, iznīcināšanas un konfiscēšanas kārtību “caur noziegumu iegūtās mantas izsniedzamas atpakaļ cietušam, neatkarīgi no tam, vai šīs mantas atņemtas personai, kuru tiesa atzinusi par vainīgu, vai pie lietas pilnīgi nepiederīgai personai, pie kam tādu mantu atpakaļatdošana notiek visu mantisku noziegumu gadījumos”. Kārtības 34. punkts paredzēja, ka arī tad, ja apsūdzētais tiek attaisnots, “caur noziedzīgu nodarījumu iegūtās mantas” ir atdodamas cietušajam, bet, ja par mantas piederību rodas strīds, to risina civiltiesiski.”¹¹⁷

Kriminālprocesa likuma¹¹⁸ 417. pants pēc būtības attiecās uz darbībām ar lietiskajiem pierādījumiem, taču daļa no tiem varēja būt arī noziedzīgi iegūta manta: “Lietiskie pierādījumi, kā: rīks, ar kuru izdarīts noziedzīgais nodarījums, viltoti dokumenti, viltota nauda, bojāti vai asinīm aptraipīti priekšmeti un vispār viss, kas atrasts apskatot vietu, kratot vai lietas izņemot un kas var palīdzēt atklāt noziedzīgu nodarījumu vai pierādīt noziedznieka vainu [...]” Savukārt 420. pants noteica patvaļīgi paņemto vai atņemto priekšmetu atdošanu to īpašniekiem.

Tātad jau no 1864. gada līdz pat Otrajam pasaules karam tiesai bija jālemj par rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem un lietām, kuras iegūtas noziedzīga nodarījuma rezultātā, un dažkārt tas bija jādara neatkarīgi no jautājumiem par personas vainīgumu un sodu (Kriminālprocesa likuma 1864. un 1912. gada redakcijā – 776. pants, 1939. gada redakcijā – 788. pants).

[3.4] Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksa¹¹⁹ 32. pants mantas konfiskāciju definēja tā: “Mantas konfiskācija ir notiesātā personiskajā īpašumā esošās visas mantas vai tās daļas piespiedu pārņemšana valsts īpašumā bez atlīdzības.” Savukārt Latvijas PSR

¹¹⁵ 1903. gada 22. marta Sodu likumi. Trešais izdevums. Neoficiālais izdevums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1930

¹¹⁶ 1933. gada Sodu likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940. g. 17. jūnijam. Rīga, [b.i.], 1940

¹¹⁷ Citēts pēc: Jakobi P. Lietišķu pierādījumu atņemšanas, glabāšanas, atdošanas, pārdošanas, iznīcināšanas un konfiscēšanas kārtība. *Jurists*, 1929, Nr. 4.–6

¹¹⁸ Kriminālprocesa likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939

¹¹⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: [b.i.], 1961

Kriminālprocesa kodeksa¹²⁰ 66. panta pirmā daļa noteica, ka “vērtības un lietas, kas iegūtas noziedzīgā kārtā vai kas bijušas paredzētas vai izlietotas nozieguma izdarīšanai, ir konfiscējamas vai arī izsniedzamas atpakaļ to īpašniekam”.

[3.5] Pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas spēkā bijušajā Latvijas Kriminālprocesa kodeksā¹²¹ noziedzīgi iegūtas mantas jēdziens un ar to saistītā rīcība arī netika regulēta, bet to var izprast no regulējuma par lietiskajiem pierādījumiem. Attiecīgi 66. pantā noteiktā rīcība ar lietiskajiem pierādījumiem neatšķīrās no iepriekšējā periodā spēkā bijušā likuma teksta.

[3.6] Mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma Latvijas tiesību sistēmā tika iekļauta kā KPL 59. nodaļa, taču idejas par to tiesību politikas veidotāju vidū tika paustas jau pirms likuma pieņemšanas 2005. gadā. Atbilstoši 2001. gada 12. jūnijā Ministru kabineta apstiprinātās Kriminālprocesa likuma projekta koncepcijas¹²² 5. punktam noziedzīgo līdzekļu atrašana un atņemšana tika definēta kā viens no galvenajiem starptautiski atzītiem attīstības virzieniem. Koncepcijā tika norādīts, ka “pēdējos gadu desmitos finanšu līdzekļu aprites ātrums banku sistēmā ar norēķinu karšu un interneta palīdzību daudzkārt pieaudzis. Vienīgā iespēja šajā plūsmā identificēt un apgrūtināt noziedzīgos līdzekļus ir tikai tad, ja darbojas finansiālās izlūkošanas vienības un procesa virzītājam ir pietiekamas pilnvaras iesaldēt līdzekļus ļoti agrīnās procesuālajās stadijās.”

Tomēr Saeimai 2003. gada maijā iesniegtajā Kriminālprocesa likuma projektā 59. nodaļa vēl nebija iekļauta, lai gan likuma izstrādes darba grupā tā tika gatavota. Pirms likumprojekta otrā lasījuma tieslietu ministrs ierosināja papildināt likumu ar 53.A nodaļu “Kriminālprocess par noziedzīgi iegūtu mantu”.¹²³ Savukārt pirms trešā lasījuma 53.A nodaļa tika pārcelta, kļuva par 59. nodaļu un tās nosaukumā vārds “Kriminālprocess” tika aizstāts ar vārdu “Process”, tādējādi uzsverot, ka kriminālprocess par personas vainu tas tomēr nav.¹²⁴

[3.7] Skaidrojumu par likuma 59. nodaļas nepieciešamību un izstrādi šā darba autors sniedza kā likumprojekta izstrādes darba grupas vadītājs: “nav noliedzams, ka noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana nereti ir sarežģīts un ilgstošs process. It īpaši tas raksturīgs kriminālprocesiem, kuros izmeklēšanas darbības jāveic vairākās valstīs. Turklāt aptuveni 30–40 % nodarījumu tā arī paliek neatklāti (neizdodas noskaidrot vainīgo personu, nepietiek pierādījumu u. tml.). Daudzos no šiem procesiem ir atrasta un izņemta manta, par kuras noziedzīgo izcelsmi vai citādu saistību ar nodarījumu nav šaubu, jo par to ir iegūti pārlicinoši pierādījumi. Lai samazinātu izņemtās noziedzīgās mantas uzglabāšanas izdevumus, kā arī lai ātrāk liegtu personām izmantot negodīgi iegūtos labumus, jautājums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un par tās konfiskāciju ir risināms krietni agrāk, negaidot galīgo nolēmumu par personas vainu. Šādai rīcībai ir gan ekonomiskais, gan audzinošais (preventīvais) faktors. [...] Visraksturīgākais piemērs – atverot cauri

¹²⁰ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: [b.i.], 1961

¹²¹ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: PV SIA “Tiesiskās informācijas centrs”, 1999

¹²² Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. *Jurista Vārds*, 2001, Nr. 20/213. Pieejama: <https://juristavards.lv/doc/25665-kriminalprocesa-likuma-projekta-koncepcija/> [aplūkota 02.05.2023.]

¹²³ Likumprojekta Nr. 286 “Kriminālprocesa likums” priekšlikumu tabula 2. lasījumam. Pieejama: https://www.saeima.lv/Lapas/8Sae_Lprj/index.htm [aplūkota 02.05.2023.]

¹²⁴ Likumprojekta Nr. 286 “Kriminālprocesa likums” priekšlikumu tabula 3. lasījumam. Pieejama: https://www.saeima.lv/Lapas/8Sae_Lprj/index.htm [aplūkota 02.05.2023.]

Latvijai tranzītā vesto konteineru, tā pavaddokumentos norādītā prece (piem., tualetes papīrs) nesakrīt ar konteinerā konstatēto (cigaretes), vai arī – vestajā kokmateriālu kravā baļķos ierīkotajos slēpņos ir atrasta kontrabandas prece. Autovadītājs patiešām varētu nezināt šo dokumentu un preču nesakrītību vai “pildīto baļķu” esamību. Turklāt izmeklēšana šādos gadījumos bieži noskaidro tikai fiktīvu firmu esamību. Taču pierādījumu kopums neļauj šaubīties, ka konkrētajai mantai ir noziedzīga izcelsme.”¹²⁵

KPL 59. nodaļā regulēto procesu precīzi raksturojušas tiesību zinātņu doktores Ā. Meikališa un K. Strada-Rozenberga: “process par noziedzīgi iegūtu mantu atzīstams par vienu no t. s. sevišķā procesa veidiem. Šis process raksturīgs ar to, ka tas notiek vienlaikus (paralēli) t. s. pamatprocesam; tas nenotiek pret konkrētu personu, bet gan par konkrētu mantu.”¹²⁶

Savukārt ST šo procesu raksturo īsi: “process par noziedzīgi iegūtu mantu ir atsevišķs un nošķirts process, kura ietvaros tiesa vērtē tikai vienu lietā radušos jautājumu – mantisko jautājumu.”¹²⁷

[3.8] Kriminālprocesa likums tika pieņemts 2005. gada 21. aprīlī un spēkā stājās 1. oktobrī. Saistībā ar KPL 59. nodaļu jāņem vērā arī šā likuma 27. nodaļa “Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu”, kurā bija sniegta noziedzīgi iegūtas mantas definīcija (līdz 2017. gada likuma grozījumiem, kad to pārcēla uz Krimināllikumu), kā arī noteikta iespējamā rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu. KPL 59. nodaļas pastāvēšanas laikā tajā ir izdarīti vairāki grozījumi.

2009. gada 12. marta likums¹²⁸ 629. pantā ar atsauci uz 628. pantu precizēja, kādas personas aicināmas uz tiesas sēdi. Likuma 630. panta otrajā daļā tika izslēgta piebilde, ka tiesai, izbeidzot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ir jālemj arī par turpmāko rīcību ar mantu, jo, izbeidzot sevišķo procesu, jautājums par mantu vēl aizvien paliek pamata kriminālprocesa virzītāja kompetencē. Visai nozīmīgas izmaiņas tika veiktas 631. pantā – saglabājot iespēju rajona tiesas lēmumu pārsūdzēt apgabaltiesā, tika noteikti iespējamie apgabaltiesas lēmumi (tiesai jāizlemj – atstāt spēkā rajona tiesas lēmumu vai to atcelt un taisīt jaunu lēmumu pēc būtības, vairs nebija paredzēta lietas nosūtīšana uz rajona tiesu jaunai izskatīšanai), bet būtiskākais bija tas, ka apgabaltiesas lēmums tika noteikts par nepārsūdzamu (iepriekšējā kārtībā bija “vispārējā”, kas iekļāva arī pārsūdzību kasācijas kārtībā).

2010. gada 21. oktobra likums¹²⁹ 629. panta ceturtajā daļā atkārtoja vispārējo pamatprincipu, ka lietas dalībniekiem ir vienādas tiesības piedalīties procesā. Savukārt 630. pantā tika ietverts

¹²⁵ Kūtris G. Process par noziedzīgi iegūtu mantu: tiesiskais regulējums Eiropā un problemātika. Procedures Related to Criminally Acquired Property: Legal Regulations and Issues in Europe. *Grām.*: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. 2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 199. lpp.

¹²⁶ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. Pētījums. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/Petijums_mantas_konfisk%C4%81cija.doc [aplūkots 02.05.2023.]

¹²⁷ Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01, 20.1. punkts. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-paredz-ka-apgabaltiesas-lemums-procesa-par-noziedzigi-iegutu-mantu-nav-parsudzams-atbilst-satversme-nostiprinatajam-vienlidzibas-principam/> [aplūkots 02.05.2023.]

¹²⁸ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 12.03.2009.

¹²⁹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 21.10.2010.

precīzs nošķīrums – tiesai jāizlemj, vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu vai arī mantai ir noziedzīga izcelsme.

2011. gada 8. jūlija likums¹³⁰ ar 627. panta grozījumiem uzlika procesa virzītājam pienākumu lēmumā norādīt ne tikai to, kādi materiāli tiek izdalīti no izmeklēšanā esošās krimināllietas, bet arī ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi. Ne visai pamatots šķiet grozījums 629. pantā, ar kuru no tiesas procesa tika izslēgta pierādījumu pārbaude. Taču saprotams bija *expressis verbis* pateiktais, ka lietas materiāli ir izmeklēšanas noslēpums un ar tiem var iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kā arī pārējie lietas dalībnieki ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā. Vēlāk šis grozījums raisīja diskusijas par tiesībām uz taisnīgu tiesu.

2012. gada 24. maija likums¹³¹ padarīja procesu nedaudz efektīvāku – grozījumi 629. panta otrajā daļā noteica, ka “uzaicināto personu neierašanās nav šķērslis lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemšanai”, protams, ja vien ir ievērota personu uzaicināšanas kārtība. Praksē nereti notika tā, ka aizskartais mantas īpašnieks bija juridiskā persona – čaulas kompānija – un tās pārstāvis uz tiesas sēdēm neieradās.

2017. gada 22. jūnija likums¹³² ieviesa visapjomīgākos grozījumus. Materiālā rakstura tiesību normas par to, kas ir noziedzīgi iegūta vai ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta, tika pārceltas uz Krimināllikumu, un tika saskaņota abos likumos lietotā terminoloģija. Savukārt KPL 59. nodaļā ietilpstošā 626. panta grozījumi paredzēja, ka procesu par noziedzīgi iegūtu mantu var uzsākt arī prokurors, turklāt procesu var uzsākt arī pēc kriminālprocesa izbeigšanas uz personu nereabilitējoša pamata. 627. pantā tika precizēts, ka tiesai tiek nodoti tikai izdalītie materiāli, nevis visa krimināllieta un ka lēmumā ir jānorāda arī cietušais, ja tāds ir. Saskaņā ar grozījumiem 630. pantā tiesai, izbeidzot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ja pamata kriminālprocess jau izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, jāpieņem arī lēmums par aresta atcelšanu mantai.

Ar 2018. gada 20. jūnija likumu¹³³ tika izdarīti grozījumi, kas bija nepieciešami saistībā ar ST 2017. gada 23. maija spriedumu lietā Nr. 2016-13-01, ar kuru KPL 629. panta piektā daļa, ciktāl tiesa nevar pārvērtēt procesa virzītāja lēmuma par personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, tika atzīta par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Pārsūdzētā 629. panta piektā daļa ar likuma grozījumiem tika pārcelta uz 627. pantu un ietvēra jaunu procesuālu risinājumu – kā tiesa izvērtē sūdzību par procesa virzītāja lēmumu.

2018. gada 27. septembra likums¹³⁴ nedaudz precizēja 626. panta redakciju (izslēdza pirmās un otrās daļas normu par pierādījumu kopuma esamību dublēšanos), bet grozījums 629. pantā pamatoti noteica, ka šie procesi skatāmi slēgtā tiesas sēdē, lai nodrošinātu izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību.

¹³⁰ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 08.07.2011.

¹³¹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 24.05.2012.

¹³² Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017.

¹³³ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 20.06.2018.

¹³⁴ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 27.09.2018.

2020. gada 19. novembra likums¹³⁵ papildināja 629. pantu ar sesto daļu, kura paredzēja: ja lēmumu nav iespējams pieņemt tiesas sēdē, tam jābūt sastādītam un pieejamam tiesas kancelejā tuvāko 10 dienu laikā. Iespējams, šādas normas mērķis bija veicināt tiesas lēmumu kvalitāti, it īpaši apjomīgos un sarežģītos procesos.

2021. gada 7. oktobra likums¹³⁶ precizēja 628. pantā noteikto procesā iesaistīto personu loku, to sašaurinot un attiecinot tikai uz tiem, kuri saistīti ar mantu, – “personai, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, ja šādas personas attiecīgajā kriminālprocesā ir, vai arī citai personai, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, vienlaikus norādot uz tiesībām”.

2022. gada 6. oktobra likums¹³⁷ grozīja četrus no pieciem 59. nodaļas pantiem. Būtiskākās izmaiņas skāra personu tiesības iepazīties ar lietas materiāliem (627. panta ceturta un piektā daļa) – turpmāk šīs tiesības it kā netiek ierobežotas, un līdz ar to zūd nepieciešamība pārsūdzēt procesa virzītāja lēmumu par atteikšanos iepazīstināt ar lietas materiāliem. Tā kā likumā ir atruna par pierādījumu neizmantošanu, ja tas var radīt citu tiesību apdraudējumu, procesa virzītājam ir uzlikts pienākums rūpīgi izvērtēt, kurus krimināllietas materiālus nepieciešams izmantot kā pierādījumus procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Otrs būtisks grozījums ietverts nelielā it kā redakcionālā labojumā 629. panta ceturtajā daļā, kas turpmāk paredz, ka pierādījumus drīkstēs iesniegt tikai rajona tiesā, tādējādi liedzot pārsūdzības gadījumā izmantot jaunus pierādījumus. 630. pants tika papildināts ar ceturto daļu, paredzot, ka tiesai process par noziedzīgi iegūtu mantu ir jāizbeidz, ja tiesai ir nodota pamata krimināllieta, no kuras bija izdalīts šis sevišķais process. Tāpat būtisks jauninājums ir ieviests ar 631. panta grozījumiem – apgabaltiesai ir jānosūta materiāli atpakaļ izskatīšanai no jauna rajona tiesā, ja tā konstatē likuma pārkāpumus, kurus pati apgabaltiesa nevar novērst. Pēdējie grozījumi ir kā atbilde uz juridiskajā literatūrā izteikto kritiku un arī pieteikumiem, kas Satversmes tiesā iesniegti saistībā ar “mantas konfiskāciju vienīgajā instancē bez tiesībām pārsūdzēt”, proti, iesniegti gadījumos, kad apgabaltiesa nepiekrīt rajona tiesas lēmumam par procesa izbeigšanu un pieņem pilnīgi pretēju lēmumu – par mantas konfiskāciju. Šo grozījumu dziļāka analīze tiks sniegta turpmākajās šā darba nodaļās.

[3.9] KPL 59. nodaļā veikto grozījumu ir diezgan daudz, un tas norāda tikai uz to, ka konfiskācija bez notiesāšanas ir jauns un vēl līdz galam neizstrādāts process. Grozījumu nepieciešamība izriet gan no Eiropas Savienības dokumentiem, kas veido kopējo politiku noziedzīgi iegūto līdzekļu efektīvākai izņemšanai no aprites, gan arī no ST spriedumos vai juristu diskusijās norādītās normu neatbilstības vispārējām cilvēktiesībām un Satversmes normām.

¹³⁵ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 19.11.2020.

¹³⁶ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 07.10.2021.

¹³⁷ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 06.10.2022.

3.2. Procesa uzsākšanas pamats

[3.10] Process par noziedzīgi iegūtu mantu nenoliedzami ir “uzskatāms par izņēmumu no vispārīgā kriminālprocesa, kurā lēmumu par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu pieņem vienlaikus ar galīgo lēmumu kriminālprocesā”.¹³⁸ Līdz ar to šādu “izņēmumu” drīkst izmantot, tikai ievērojot likumā strikti noteiktus kritērijus.

Tātad KPL 59. nodaļa paredz, ka mantu var atzīt par noziedzīgu tādā procesā, kurš uzsākts kāda kriminālprocesa (to mēdz saukt arī par pamata kriminālprocesu) ietvaros. Kritēriji procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanai noteikti KPL 626. pantā, kurā ir trīs daļas. Vispirms tiks analizēta pirmā daļa, kas attiecas uz sevišķā procesa uzsākšanu aktīva kriminālprocesa ietvaros, pēc tam – otrā un trešā daļa, kas attiecas uz izbeigtu kriminālprocesu. Taču pirms konkrēto kritēriju izvērtēšanas nepieciešams pievērst uzmanību procesa par noziedzīgi iegūtu mantu mērķim – kāpēc šāds process ir vajadzīgs, un vai tas vispār ir vajadzīgs. Arī tas veido attiecīgās rīcības pamatu.

3.2.1. Procesa mērķis

[3.11] Nav noliedzams, ka mantas konfiskācijas mērķis ir atņemt noziedzniekiem nelikumīgi iegūtos labumus, atņemt noziedzībai finansējumu, padarīt mantisku labumu nesošos noziegumus par bezmērķīgiem. Konfiskācija bez notiesāšanas jeb pirms notiesājošā sprieduma kalpo tam pašam mērķim, tikai ar uzsvāru “pēc iespējas ātrāk”, proti, tikko tai ir juridisks pamats.

Starptautisko un ES dokumentu analīze dod pamatu secinājumam, ka šāda rīcība ir atbalstāma, ja tiek ievēroti tiesiskas valsts principi. Neuzsverot to, vai konfiskācijas procedūrai jānotiek kriminālprocesa vai civilprocesa kārtībā, tiek pausts aicinājums izvērtēt iespēju konfiscēt mantu, ja personu nevar notiesāt tās nāves, bēgšanas, prombūtnes dēļ vai citos tamlīdzīgos gadījumos (ANO Pretkorupcijas konvencija, 2005. g.) vai vismaz tajos gadījumos, kad persona nevar piedalīties iztiesāšanā, jo ir slima vai bēgūlo (Direktīva 2014/42/ES). Tikai direktīva 2018/1673/ES aicina apsvērt iespēju piemērot šādu konfiskāciju tad, kad nav iespējams uzsākt vai pabeigt kriminālprocesu, citstarp arī tad, kad persona ir mirusi. Tātad pēc piesardzīga, proti, tāda vērtējuma, kas nerada risku pārkāpt cilvēktiesību principus, konfiskācija bez notiesāšanas vairāk būtu atbalstāma tādos gadījumos, kad kriminālprocesā personas notiesāšana nav iespējama tās prombūtnes dēļ. Līdzīga pieeja atspoguļojas dažādu valstu kriminālprocesos, piemēram, Vācijā.

Kā liecina valstu pieredze, cits, jau senāk un plašāk piemērots risinājums mantas konfiskācijai bez notiesājošā sprieduma ir civiltiesiskā mantas atsavināšana (pieminēta 2005. gada Varšavas konvencijā un darbojas ASV, Apvienotajā Karalistē, Austrālijā, arī vairākās Eiropas valstīs). Lai gan šādu procesu uzsākšanai par iemeslu bieži vien ir kāds kriminālprocess, tomēr to mērķis ir atsavināt neskaidras izcelsmes mantu. Tāpēc šos procesus dēvē arī par tiesvedību attiecībā uz neizskaidrojamu bagātību. Tajos nav jāpierāda, ka mantas izcelsme ir noziedzīga.

¹³⁸ Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01, 11. punkts

Vienīgi Apvienotajā Karalistē 2018. gadā pieņemtās vadlīnijas skaidro, ka civilprocesu var uzsākt arī tad, ja nav pietiekami daudz pierādījumu kriminālvajāšanas turpināšanai vai ja uzsāktā kriminālvajāšana nav rezultējusies ar notiesājošu spriedumu. Tomēr šādā situācijā Eiropas Padomes eksperti saskata risku, jo “tā nedrīkstētu atrisināt neveiksmīgu kriminālvajāšanu” (sk. šā darba 2.1. punktu).

[3.12] Uz aplūkotā fona kļūst skaidrs tas, ka Latvijas likumā paredzētā konfiskācija bez notiesāšanas nav civiltiesiskā atsavināšana, tā nav ierobežota ar aizdomās turētā vai apsūdzētā prombūtnes gadījumiem un tā neattiecas uz neskaidras izcelsmes mantu. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu mērķis ir noformulēts KPL 626. pantā: “kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs”. Tas gan vairāk būtu uztverams kā papildu mērķis, jo galvenais mērķis tomēr ir noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija. Īsāk sakot, mērķis ir ātrāk atrisināt vienu kriminālprocesa jautājumu – vai manta ir noziedzīgi iegūta, un kā to izņemt no aprites?

Juridiskajā literatūrā norādīts arī uz šādas konfiskācijas preventīvo mērķi, kas liedz personām vēl pirms galīgā nolēmuma rīkoties ar noziedzīgi iegūtu mantu jeb baudīt nozieguma nestos labumus.¹³⁹

Tāpat šo procesu varētu uztvert kā kriminālprocesā iesaistītās valsts amatpersonas – izmeklētāju, prokuroru – disciplinējošu līdzekli, proti, mērķis ir tiesiskās kārtības nostiprināšana. Tas izriet no saistības ar KPL 389. panta 1.¹ daļā noteikto personas tiesību ierobežošanas termiņu pirmstiesas procesā, kad personas mantai ir uzlikts arests. Beidzoties likumā noteiktajam mantas aresta termiņam, arests būtu jāatceļ. Ir pašsaprotami tas, ka procesa virzītājs nevēlas pieļaut arestētās noziedzīgi iegūtās mantas pazaudēšanu, respektīvi, nonākšanu atpakaļ noziedznieku rīcībā, tāpēc viņam ir jārēķinās ar likumā noteikto tiesību ierobežošanas termiņu. Tādējādi tiek stimulēta aktīvāka darbība pierādījumu iegūšanai. Šķiet, ka šis likumā iestrādātais mērķis ir visietekmīgākais, jo prakses materiālu analīze atklāj, ka visbiežāk process par noziedzīgi iegūtu mantu tiek uzsākts tieši tad, kad tuvojas mantas aresta termiņa maksimālā robeža.

3.2.2. Procesa obligātums vai lietderība

[3.13] Latvijas kriminālprocesā pastāv obligātuma princips, kas paredz, ka ikvienā gadījumā, kad kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, pilnvarotajai valsts amatpersonai ir pienākums savas kompetences ietvaros uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz Krimināllikumā paredzētajam krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam (KPL 6. pants). Tas attiecas uz kriminālprocesa pamatuzdevumu – atklāt noziedzīgo nodarījumu un saukt vainīgo personu pie kriminālatbildības. Taču ne praktiķi, ne zinātnieki nenoliedz, ka ar likumu ir pieļauts un praksē tiek ievērots arī lietderības princips. Situāciju labi raksturo kaut vai KPL 379. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētais kriminālprocesa izbeigšanas pamats: izdarīts

¹³⁹ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. *Jurista Vārds*, 2007, Nr.16 (469), 4. lpp.; Kolomijceva J. Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas process par noziedzīgi iegūtu mantu. *Jurista Vārds*, 2009, Nr. 7 (550), 18. lpp.

maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums. Šādu lietderīguma apsvērumu ievērošana iespējama arī citās situācijās.¹⁴⁰

[3.14] Process par noziedzīgi iegūtu mantu nav patstāvīgs kriminālprocess par noziedzīgo nodarījumu, bet ir sevišķs process par vienu no kriminālprocesa jautājumiem, kuru iespējams atrisināt ātrāk, vēl pirmstiesas procesa laikā. Tātad tradicionāli šo jautājumu risina kopā ar visiem pārējiem kriminālprocesa jautājumiem.

Gramatiski interpretējot KPL 626. panta pirmajā daļā ierakstīto, ka procesa virzītājam, pastāvot likumā noteiktajam pamatam, “ir tiesības” uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, rodas visai skaidrs secinājums, ka šeit obligātuma princips nedarbojas. Arī juridiskajā literatūrā šis secinājums ir atzīts bez īpašām diskusijām.¹⁴¹ Šeit varētu pārliecinoši apgalvot, ka sevišķā procesa uzsākšana ir procesa virzītāja izvēle.

[3.15] Šo izvēli gan ietekmē šā darba iepriekšējā nodaļā analizētie sevišķā procesa mērķi, it īpaši nepieciešamība pēc iespējas ātrāk izņemt no aprites noziedzīgi iegūtus līdzekļus, lai noziedznieki negūtu labumu no savas prettiesiskās darbības. No šā aspekta raugoties, procesa virzītājam sevišķā procesa uzsākšana būtu obligāts pienākums, ja vien ir šā procesa uzsākšanas pamats.

Vienlaikus ir svarīgi apzināties atsevišķi izdalītā procesa radītās papildu izmaksas, kas ietver gan lietas materiālu kopēšanu (e-krimināllietas ieviešana to varētu novērst), gan tiesas sēdes nodrošināšanu (darba samaksa visiem iesaistītajiem, materiāltehniskais nodrošinājums), gan lēmuma izpildes izdevumus (tie gan būs līdzīgi arī tradicionālajā procesā). No tā var secināt, ka tieši procesa norise tiesā rada valstij papildu izdevumus. Tāpēc jāapsver, vai ir lietderīgi uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu tad, ja tās vērtība ir neliela.

Piemēram, Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 435. panta pirmā daļa paredz, ka prokuratūra var atteikties no konfiskācijas pieteikuma iesniegšanas tiesā (patstāvīgās konfiskācijas procesā), ja konfiscējamās mantas vērtība ir niecīga vai procedūra ir saistīta ar nesamērīgām pūlēm.¹⁴²

Latvijā vērtējams kritērijs varētu būt arī nelielais apmērs, kas saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 22. panta pirmo daļu ir viena attiecīgajā laikā Latvijas Republikā noteiktā minimālā mēnešalga. Apsvēruma pamatā ir KPL 379. pantā jau nostiprinātā norma, kas noteic, ka pat kriminālprocesu var izbeigt, ja nodarījums ir maznozīmīgs, proti, tā rezultātā nodarītais mantiskais zaudējums ir mazāks par pusi no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas.

[3.16] Cits risinājums būtu tad, ja lēmumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju pirms tiesas procesā varētu izlemt kāda procesā pilnvarota amatpersona, piemēram, prokurors, nenošlogojot tiesu. Šāda risinājuma iespējamību pamato vairāki apsvērumi.

¹⁴⁰ Sk. plašāk pētījumu: Kriminālprocesa obligātums un lietderīgums kā kriminālās justīcijas sistēmas pamatprincips. Zin. red. Ā. Meikališa, K. Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2023

¹⁴¹ Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. *Grām.*: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 204. lpp.; Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2019, 79.–80. lpp.

¹⁴² German Code of Criminal Procedure [Vācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [aplūkots 02.05.2023.]

Pirmkārt, ja manta ir noziedzīgi iegūta, tikai nav konfiscējama, bet ir atdodama īpašniekam, kurš iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot šaubas, pierādījis savas tiesības, tad jautājumu par šo mantu jau šobrīd ir tiesīgs izlemt procesa virzītājs (KPL 356. panta otrās daļas 2. punkts). Otrkārt, prokurors jau šobrīd ir tiesīgs lemt par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, kad izbeidz kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, ja vien tiesības uz mantu nav reģistrētas publiskajā reģistrā (KPL 358. panta otrā daļa). Abos minētajos gadījumos likums nenosaka nekādu šīs mantas apmēra ierobežojumu.

Tātad likumā varētu paredzēt, ka pirmstiesas procesa laikā, ja ir pamats uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un ja šīs mantas vērtība nepārsniedz lielus apmērus,¹⁴³ tiesības mantu atzīt par noziedzīgi iegūtu, kā arī lemt par rīcību ar to ir prokuroram. Šāds risinājums nenoliezdzami prasītu arī personas tiesību aizsardzības pasākumus, no kuriem visefektīvākais ir tiesas kontrole. Arī Direktīvas 2014/42/ES 8. panta sestā daļa citstarp norāda: “Dalībvalstis nodrošina personai, pret kuru tiek vērsta konfiskācija, efektīvu iespēju pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu.” Detalizētāka tiesību uz tiesu nodrošināšanas analīze tiks sniegta šā darba 4.2. nodaļā.

[3.17] Ja ir saprotams procesa par noziedzīgi iegūtu mantu mērķis un nepieciešamība, tad atliek izvērtēt nosacījumus jeb kritērijus, atbilstoši kuriem process var notikt. KPL 626. panta pirmā daļa noteic, ka izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokurors ir tiesīgs uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ja pastāv šādi nosacījumi:

- 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu;
- 2) objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.

Panta redakcija un tiesu prakse¹⁴⁴ norāda uz nepieciešamību konstatēt divus kumulatīvus kritērijus: 1) pierādījumu kopums un nespēja krimināllietu nodot tiesai saprātīgā laika periodā vai 2) pierādījumu kopums un neattaisnoto izdevumu risks.

3.2.3. Pierādījumu kopums

[3.18] Pierādījumu kopumam jāattiecas uz mantu, kura kriminālprocesa ietvaros ir izņemta vai kurai ir uzlikts arests.

Attiecībā uz izņemto mantu ir pamats apgalvot, ka tai var būt tikai lietiskā pierādījuma statuss. Ja procesa gaitā tiek iegūta (izņemta) kāda lieta, ar to var veikt nepieciešamās izmeklēšanas darbības (piemēram, ekspertīzi), bet pēc tam ir jāizlemj turpmākā rīcība – vai nu lieta ir nepieciešama kā pierādījums un tādā gadījumā to reģistrē krimināllietā esošajā lietu un dokumentu sarakstā, vai tā nav pierādījums, bet to var izmantot kā nodrošinājumu mantisko jautājumu risināšanai un tādā gadījumā mantai ir uzliekams arests. Nav pieļaujama mantas ilgstoša neatdošana tās īpašniekam gadījumā, kad nav neviena no šiem diviem likumā noteiktajiem pamatiem. Tādējādi, pat ņemot

¹⁴³ Saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 20. pantu liels apmērs ir tāds, kas pārsniedz piecdesmit valsti noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu, kura 2022. gadā bija 25 000 eiro

¹⁴⁴ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 6. marta lēmums lietā Nr. SKK-93/2008. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/4054> [aplūkots 02.05.2023.]

vērā KPL 134. pantā sniegto pārāk plašo lietiskā pierādījuma definīciju, kā lietisko pierādījumu var glabāt tikai tādu lietu, kuru plānots izmantot pierādīšanā, proti, procesa virzītājs to glabā ar mērķi uzrādīt tiesai neizmainītā (nesagrozītā) veidā, jo tikai tādai šai lietai ir pierādījuma nozīme.

Līdz ar to varētu secināt, ka sevišķā procesa kārtībā nebūtu loģiski lemt par lietiskā pierādījuma kā noziedzīgi iegūtas mantas statusu, jo statusa atzīšana pati par sevi nav šā procesa mērķis, savukārt turpmākā rīcība ar mantu – konfiskācija vai atdošana īpašniekam – būtu pretrunā ar lietiskā pierādījuma nozīmi procesā (proti, iespēju izmantot pierādīšanā). Tomēr praksē dažkārt var veidoties neskaidras situācijas. Piemēram, kriminālprocesā tiek izņemta cigarešu ražošanas iekārta, kas pēc savas būtības vismaz sākotnēji ir lietisks pierādījums. No vienas puses, iekārtas esamību apliecina apskates protokols un fotogrāfijas, turklāt saprātīga rīcība prasa arī eksperta atzinumu par iekārtas izmantošanu, tāpēc pašas iekārtas kā lietiskā pierādījuma uzglabāšana nav nepieciešama. No otras puses, saskaņā ar KL 70.¹² panta pirmo daļu šāda iekārta ir noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets, kas pakļaujams konfiskācijai. Taču KPL 59. nodaļa neparedz lietiskā pierādījuma vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmeta konfiskāciju pirmstiesas procesa laikā. Tas nozīmē, ka šādos statusos esošas mantas konfiskācija pirms galīgā nolēmuma kriminālprocesā nevar notikt.

Praksē risinājumu it kā varētu atrast, jo iekārta “sakarā ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu nav atstājama personas īpašumā” (KL 70.¹³ panta pirmā daļa). Tātad to varētu uzskatīt par mantu, kura ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu un kurai saskaņā ar likumu var uzlikt arestu, un tad jau varētu sekot arī konfiskācijas procedūra KPL 59. nodaļas kārtībā. Taču Senāta prakse liedz šādu paplašinātu normas tulkošanu – iekārta nepārprotami ir noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets¹⁴⁵, kas konfiscējams tikai tam likumā noteiktajā kārtībā.

Savukārt saistībā ar mantas arestu varētu diskutēt par to, vai vienmēr ir sniegts pietiekams pamatojums aresta piemērošanai, taču to katrā konkrētajā gadījumā vērtē izmeklēšanas tiesnesis (tiesa) un aresta pamatojuma dziļāka analīze nav šā darba uzdevums. Vēl jo vairāk – šajā darbā tiek analizēts procesa noslēdzošais posms, kad tiek vērtēti pierādījumi par mantas izcelsmi.

Kopumā var secināt, ka ne no teorētiskā, ne praktiskā aspekta nekādu īpašu problēmu nav ar izpratni par to, ka pierādījumu kopumam jāattiecas uz kriminālprocesā izņemtu vai arestētu mantu. Normatīvajā regulējumā varētu izslēgt norādi par kriminālprocesā izņemtu mantu, jo tāda situācija pirmstiesas kriminālprocesā laikā nebūtu visai loģiska, tomēr labāk būtu likumu papildināt un atļaut KPL 59. nodaļas kārtībā konfiscēt arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmetus (KL 70.¹² pants).

[3.19] **Pierādījumu kopumam ir jānodrošina pamats** uzskatīt, ka mantai ir noteikta izcelsme vai saistība. Tas gan ir atkarīgs no trim komponentiem – pierādīšanas subjekta, pierādīšanas priekšmeta un pierādījumu pietiekamības jeb pierādīšanas sliekšņa.

Jāatzīst, ka šajā procesa posmā – procesa uzsākšanai – likums neizvirza kādas īpaši augstas prasības. Sevišķo procesu uzsāk procesa virzītājs – izmeklētājs vai prokurors –, un tāpēc tieši

¹⁴⁵ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 3. novembra lēmums lietā SKK-116/2021, 6.2. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments> [aplūkots 02.05.2023.]

viņam vajadzētu uzskatīt, ka ir pamats procesa uzsākšanai. Primāri pašam procesa virzītājam jābūt pārliecinātam par to, ka pierādījumi ir pietiekami. Turklāt izmeklētāja lēmuma pamatotību izvērtē arī prokurors, dodot vai nedodot savu piekrišanu. Tomēr lēmumā izteikto pieņēmumu par mantas raksturu izvērtē tiesa, un tas nozīmē, ka procesa virzītājam ir pienākums jau lēmumā ietvert savas pārliecības pierādījumus.

Pierādīšanas priekšmets šajā jautājumā ir mantas izcelsme vai mantas saistība ar noziedzīgo nodarījumu (tas tiks aplūkots nākamajos šā darba punktos).

Savukārt pierādīšanas sliekšnis noteikts KPL 124. panta sestajā daļā: “procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.” (Pierādīšanas sliekšņa pamatotība tiks analizēta šā darba 3.3. nodaļā.)

[3.20] Pierādījumu kopumam jādod pamats uzskatīt, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Pirmkārt, vērtējot šo kritēriju saskaņā ar normatīvo regulējumu, noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonācis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā (KL 70.¹¹ panta pirmā daļa). Tātad ir jābūt pierādījumiem, ka konkrētā manta ir nonākusi (radusies) konkrēta noziedzīga nodarījuma rezultātā. Likums neparedz nekādus izņēmumus. Tātad ir jābūt pierādījumiem par mantas noziedzīgo izcelsmi un tikai tad drīkst uzsākt sevišķo procesu. Savukārt šos pierādījumus var iegūt tikai kriminālprocesā, no kura izdalīts sevišķais process (proti, no kriminālprocesa par attiecīgo noziegumu). Process par noziedzīgi iegūtu mantu nav iespējams, ja ir manta, bet tās noziedzīgā izcelsme nav pierādīta.

[3.21] KL 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā norādīta manta, kuru varētu atzīt par noziedzīgi iegūtu (likums to prezumē kā tādu). Taču būtiska ir viena no šīs mantas īpašībām – vai manta pieder personai, kura izdarījusi noteiktu noziegumu, vai personai, kurai ir attiecības ar pirmo personu. Atslēgas vārdi ir “izdarījusi noziegumu”. Ja korekti ievērojam nevainīguma prezumpcijas principu, tad pirmstiesas procesa laikā procesa virzītājam nav tiesību apgalvot, ka persona ir izdarījusi noziegumu, lai uz šā apgalvojuma pamata izvirzītu pieņēmumu, ka personai piederošā manta ir noziedzīgi iegūta. Tātad KPL 59. nodaļā regulētais process par noziedzīgi iegūtu mantu (ja to saprotam kā procesu par konfiskāciju bez notiesāšanas) nevar notikt par prezumēto noziedzīgi iegūto mantu. Lai šāda manta varētu tikt atzīta par noziedzīgi iegūtu, vispirms ir jābūt nolēmumam (pārsvarā – spriedumam) par personas vainu.

Var, protams, veidoties tāda situācija, ka kriminālprocesā persona tiek atzīta par vainīgu nozieguma izdarīšanā, taču vienlaikus ar notiesāšanu paplašinātā konfiskācija netiek piemērota. To varētu uzskatīt par izmeklēšanas brāķi vai procesa virzītāja nolaidību. Pēc kāda laika kāds var attapties vai atrast notiesātajai personai piederošu īpašumu, bet likumā nav paredzēta kārtība, kādā varētu vērsties pret šo mantu, un nav jau arī paša sprieduma par konfiskāciju. Atsevišķi pilnvaro to amatpersonu mēģinājumi uzsākt pēc būtības nepamatotus kriminālprocesus, piemēram, par, iespējams, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, lai tikai būtu iespēja izdalīt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un attiecīgi konfiscēt šo mantu, būtu vērtējami kā apzināts likuma pārkāpums.

Tomēr teorētiski ir iespējama KPL 59. nodaļas piemērošana attiecībā uz prezumēto noziedzīgi iegūto mantu un tātad – paplašinātā mantas konfiskācija. Tas iespējams gadījumos, kad kriminālprocesā ir piemērots arests, iespējams, noziedzīgi iegūtai mantai (pieņemsim, ka tajā iekļauta arī prezumētā manta) un kriminālprocess tiek izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata (piemēram, kriminālatbildības noilgums). Šeit gan jāievēro, ka kriminālprocesa izbeigšana, ja tas ir ierosināts par tādiem noziegumiem, attiecībā uz kuriem iespējama paplašinātā mantas konfiskācija, nevarētu būt pārāk izplatīta prakse, jo tie nav kriminālpārkāpumi, bet pietiekami smagi noziegumi un to rezultātā noziedzīgi iegūto līdzekļu apmērs arī ir visai ievērojams.

Tātad kriminālprocess tiek izbeigts uz nereabilitējoša pamata un izmeklētājam vai prokurooram (attiecībā uz publiskā reģistrā reģistrējamu mantu) jautājums par arestēto, iespējams, noziedzīgi iegūto mantu ir jānodod tiesai izlemšanai KPL 59. nodaļas kārtībā. Lai gan tā ir 59. nodaļā paredzētas procedūras piemērošana, tomēr to nevarētu saukt par konfiskāciju bez notiesāšanas, jo pirms procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ir ticis pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, kurā izlemts arī jautājums par personas vainu. Savukārt kriminālprocesa izbeigšanai uz nereabilitējoša pamata nepieciešama aizdomās turētā vai apsūdzētā piekrišana, kas atkarībā no procesa izbeigšanas veida var būt sniegta rakstveidā vai vismaz klusējot jeb nepārsūdzot.

[3.22] Kopš 2017. gada Krimināllikuma 70.¹³ pantā ir ietverts precīzs ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas skaidrojums: “apgrozībā aizliegtas lietas vai lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota, vai tāda noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederoša manta, kas sakarā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu nav atstājama personas īpašumā”.

Saistībā ar šīs normas izpratni un piemērošanu nepieciešams uzsvērt tikai to, ka manta nevar vienlaikus būt gan noziedzīgi iegūta, gan saistīta ar noziedzīgu nodarījumu (no loģikas viedokļa, protams, noziedzīgi iegūtais arī ir saistīts ar nodarījumu, taču šeit jāievēro normatīvā regulējuma iedalījums un terminoloģija). Turklāt, lai atzītu mantu par saistītu ar noziedzīgu nodarījumu, ir nepieciešams ar lietā esošajiem pierādījumiem pamatot to, kā manta ir saistāma ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu.¹⁴⁶ Likums piedāvā trīs variantus. Savukārt procesa virzītājam jāprot gan tos nošķirt, gan pamatot.¹⁴⁷

3.2.4. Krimināllietas nodošana tiesai kavējas

[3.23] Otrs kritērijs procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanai ir objektīvie iemesli, kuru dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama.

Termiņi ir viena no procesuālajām problēmām. No vienas puses, procesa virzītājam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai noziedzīgo nodarījumu atklātu un izmeklētu. No otras puses, procesā

¹⁴⁶ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 3. novembra lēmums lietā SKK-116/2021, 6.2. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁴⁷ Praksē tiesām samērā bieži tas jānorāda. Piemēram: Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2021. gada 30. septembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012720; Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 11. marta lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 15840012919, 7.4. punkts un 2021. gada 18. oktobra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004819, 6.2. punkts

iesaistītās personas un sabiedrība kopumā vēlas pēc iespējas drīzāk sagaidīt galarezultātu. Sevišķā procesa mērķis ir mantiskā jautājuma savlaicīga atrisināšana un arī procesa ekonomija. Tas dod iespēju vienu atsevišķu, bet būtisku procesa jautājumu – par noziedzīgi iegūtu mantu – atrisināt ātrāk tādā gadījumā, ja visu krimināllietu tuvākajā laikā neizdosies atrisināt. Šīs iespējas realizācija atkarīga no tā, vai kriminālprocesā ir iegūti pierādījumi tam, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums un tā rezultātā ir iegūta konkrēta manta, proti, vai ar pierādījumiem ir apstiprināta sasaiste starp nodarījumu un mantu. Turklāt šeit pat nav svarīgi tas, kurš izdarījis konkrēto noziedzīgo nodarījumu.

Tāpat jāievēro, ka sevišķā procesa izdalīšana tādā gadījumā, ja pamata kriminālprocess virzās uz priekšu samērā raiti, radītu nevajadzīgu tiesas noslodzi un papildu apgrūtinājumu procesā iesaistītajām personām. No procesuālās ekonomijas viedokļa un procesuālā pilnvērtīguma dēļ racionālāk būtu visus kriminālprocesa jautājumus atrisināt vienā tiesas sēdē. Tāpēc ar 2022. gada oktobra grozījumiem Kriminālprocesa likumā pamatoti tika noteikts, ka gadījumos, kad process par noziedzīgi iegūtu mantu vēl nav izskatīts, bet pamata kriminālprocess ir nodots iztiesāšanai, sevišķais process tiesai jāizbeidz, jo ir zudis viens no tā uzsākšanas pamatiem.

[3.24] Analizējamais kritērijs prasa norādīt objektīvus iemeslus, kuru dēļ procesa virzītājs uzskata, ka krimināllietu uz tiesu nevarēs nosūtīt tuvākajā laikā. Ja ņem vērā, ka “objektīvs” ir tāds, kas nav atkarīgs no personas subjektīvās rīcības, gribas un vēlmēm¹⁴⁸, maz ticams, ka procesa virzītājs lēmumā norādīs, ka kriminālprocess “iestrēdzis” paša vilcināšanās vai pieredzes trūkuma dēļ. Vienmēr jau tiks meklēts objektīvs izskaidrojums.

Visbiežāk praksē norādītais iemesls ir aizkavēšanās ar tiesiskās palīdzības lūgumu izpildi, citiem vārdiem sakot, kriminālprocesā uzsāktā starptautiskā tiesiskā sadarbība. Nenoliedzami, analizējamā rakstura kriminālprocesos daudzi pierādījumi atrodas ārvalstīs, it īpaši pierādījumi par naudas plūsmām, par saistītajiem uzņēmumiem un personām. Tāpat jāatzīst, ka starptautiskajai sadarbībai ir raksturīga lēna dokumentu aprīte, lai gan ES ietvaros par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu izpildes maksimālo termiņu ir noteiktas 90 dienas (3 mēneši), ja vien nav lūgta steidzamība.¹⁴⁹ Tomēr kriminālprocesa ieilgšana starptautiskās sadarbības dēļ visai bieži rodas sakarā ar būtiski iekavētu tiesiskās palīdzības lūgumu nosūtīšanu. Šo darbu nereti veic izmeklēšanas aktīvā posma beigās, kad viss Latvijā izdarāmais ir pabeigts. “Starptautiskā sadarbība” ir pateicīgs arguments “nespējai krimināllietu nodot tiesai saprātīgā laika periodā”.

Par otru objektīvu iemeslu būtu atzīstams lielais kriminālprocesā veicamo darbu apjoms (daudz noziedzīgo darbību, iesaistīto personu u. c.), kā arī iesaistīto personu aktīvā pret darbība kriminālprocesa mērķim. Tas kā objektīvs ilgstošas tiesvedības attaisnojums ir atzīts gan ECT spriedumos, gan Senāta lēmumos. Balstoties uz šīm atziņām, arī KPL 14. panta pirmajā daļā kā objektīvi apstākļi, kas ņemami vērā saprātīgā termiņa noteikšanai, ir norādīti lietas apjoms, juridiskā sarežģītība, procesuālo darbību daudzums, procesā iesaistīto personu attieksme pret pienākumu pildīšanu un citi apstākļi.

¹⁴⁸ Svešvārdu vārdnīca. Dr. philol. J. Baldunčika red. Rīga: Jumava, 1999, 527. lpp.

¹⁴⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīva 2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās

[3.25] Likumā nav paskaidrots, ko īsti var uzskatīt par “tuvāko laiku” jeb “saprātīgo termiņu” līdz krimināllietas nodošanai tiesai. Tas arī saprotams, jo katrā procesā šis periods ir vērtējama lielums, kas atkarīgs no vairākiem konkrētā procesa apstākļiem. Tātad procesa virzītājam lēmumā jāpamato, kas kavē lietas nosūtīšanu uz tiesu tuvākajā laikā.

Ar procesa ekonomijas principu pretrunā būtu tāda procesa virzītāja rīcība, ka sevišķais process tiktu izdalīts no kriminālprocesa, kuru uz tiesu varētu nosūtīt viena mēneša vai tuvāko sešu mēnešu laikā. Orientējoši šādā periodā mantiskā jautājuma ātrāka atrisināšana neko nemainītu kriminālprocesā, savukārt tiesu sistēmai uzliktu papildu slodzi. Protams, izņēmums būtu tie gadījumi, kad arestētās mantas glabāšana rada būtiskus izdevumus.

[3.26] Diemžēl praksē pārāk bieži par mērauklu “tuvākā laika” izpratnei kalpo brīdis, kad beidzas maksimālais mantas aresta termiņš. Apzinoties, ka līdz ar lēmuma nodošanu tiesas kanclerjā tiek apturēts tiesību ierobežojumu termiņš attiecībā uz mantu, par kuru uzsākts process kā par noziedzīgi iegūtu mantu (KPL 389. panta ceturtā daļa), procesa virzītāji mēdz tiesā vērsties pēdējā brīdī.

To varētu saprast un attaisnot cīņas pret noziedzību aspektā, jo nebūtu pieļaujama noziedzīgi iegūtā atgriešanās aprītē. Tomēr juridiski korekta šāda rīcība nav, it īpaši tajos gadījumos, kad tiesai iesniedzamo pierādījumu kopums bija iegūts jau kriminālprocesa sākumā. Atopoties tikai tad, kad termiņš jau tuvojas beigām, tiek mēģināts “atrast” lēmumā norādāmos objektīvos apstākļus, kas kavē procesa virzību uz tiesu. Šāda rīcība dod pamatu secinājumam, ka dažkārt tādā veidā tiek risināti neveiksmīgi kriminālprocesi, kuros nav izdevies atrast pierādījumus tam, ka persona ir vainīga noziedzīgā nodarījumā. Tas korespondējas ar Eiropas Padomes ekspertu paustajām bažām par Apvienotās Karalistes regulējumu attiecībā uz mantas konfiskāciju nepabeigtos kriminālprocesos (sk. šā darba 2.11. punktu).

[3.27] Ja pierādījumu kopums patiešām ir pietiekams, lai varētu konstatēt konkrētās mantas noziedzīgo izcelsmi, kā otro kumulatīvo kritēriju KPL 626. panta pirmajā daļā varētu ietvert praksei atbilstošu situāciju – “krimināllietas nodošana tiesai laika periodā līdz mantas aresta termiņa beigām nav iespējama”. Tas novērstu arī nepieciešamību procesa virzītājam izdomāt kādus objektīvus traucējošos apstākļus, protams, ja vien mantas ilgstoša glabāšana neprasa īpašus izdevumus.

3.2.5. Neattaisnotie mantas glabāšanas izdevumi

[3.28] Vēl viens procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas kritērijs līdzās pierādījumu kopumam ir iespējamie būtiskie neattaisnotie izdevumi, kas var rasties sakarā ar neiespējamību nodot krimināllietu tiesai tuvākajā laikā. Precizitātes labad gan jānorāda, ka lietas nenodošana tiesai pati par sevi nerada izdevumus, taču tie var rasties saistībā ar mantas ilgstošu glabāšanu.

[3.29] Izdevumi, kas saistīti ar izņemtās vai arestētās mantas glabāšanu, kā procesuālie izdevumi tiek piedzīti no notiesātās personas.¹⁵⁰ Līdz ar to šajā aspektā norādītais mantiskā jautājuma ātrākas atrisināšanas kritērijs ir sava veida rūpes par to, lai personai nebūtu jāmaksā par pārāk

¹⁵⁰ Kūtris G. Komentārs Kriminālprocesa likuma 367. pantam. Procesuālie izdevumi. *Grām.:* Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Prof. K. Stradas-Rozenbergas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 1012. lpp.

ilgu arestētās mantas glabāšanu. Taču arī tiesas savā praksē cenšas novērst pārmērīgu glabāšanas izdevumu piedziņu no notiesātā, it īpaši ja šie izdevumi radušies procesa virzītāja bezdarbības rezultātā, proti, savlaicīgi neizlemjot jautājumu par rīcību ar izņemto mantu.¹⁵¹

Tas nozīmē, ka ne vienmēr šie izdevumi ir piedzenami no personas un galu galā izrādās, ka patiesais maksātājs ir valsts. Kā negatīvu piemēru varētu minēt t. s. Mangaļsalas kontrabandas lietu (2002. g.), kurā valstij bija jāsedz miljonos latu aprēķināti izdevumi gan par gaļas glabāšanu saldētavās visu kriminālprocesa laiku, gan par tās iznīcināšanu pēc tiesas sprieduma.¹⁵² Jāpiebilst, ka tas gan notika Latvijas Kriminālprocesa kodeksa darbības laikā un minētā krimināllieta būtiski sekmēja KPL 59. nodaļas izstrādi.

[3.30] Praksē analizējamais kritērijs var īstenoties tikai tad, ja priekšmetiski izņemtās vai arestētās mantas apjoms ir liels, kā arī tad, ja šādas mantas glabāšanai nepieciešami īpaši apstākļi vai jānodrošina tās aprūpe (piemēram, dzīvnieku aprūpe). Atsaukšanās uz šo kritēriju citos gadījumos būtu jāvērtē kritiski. Īpaši nelogisks šis pamatojums izskatās tajās lietās, kurās arests ir piemērots finanšu līdzekļiem.

3.2.6. Kriminālprocesa izbeigšana kā sevišķā procesa pamats

[3.31] Saskaņā ar KPL 626. panta otro un trešo daļu jautājums par arestēto, iespējams, noziedzīgi iegūto mantu var tikt nodots tiesai izlemšanai KPL 59. nodaļas kārtībā, ja kriminālprocess tiek izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Proti, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu ir tiesīgs, izbeidzot kriminālprocesu, izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt attiecīgu procesu. Prokuroram gan piekrišana būtu jādod tikai attiecībā uz tādu mantu, uz kuru tiesības ir reģistrētas publiskajā reģistrā un noziedzīgā nodarījuma rezultātā ir grozītas, jo par pārējās mantas konfiskāciju prokurors ir tiesīgs lemt pats (KPL 358. panta otrā daļa).

[3.32] Kā jau tika norādīts, lai gan tā ir KPL 59. nodaļā paredzētas procedūras piemērošana, to tomēr nevar saukt par konfiskāciju bez notiesāšanas. Šajos gadījumos pirms procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ir pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu. Tā kā process ir izbeigts, pamatojoties uz personu nereabilitējošiem apstākļiem, šāds lēmums nozīmē personas vainas konstatāciju. Persona to ir atzinusi, jo nav iebildusi pret procesa izbeigšanu (kriminālprocesa izbeigšana, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, – KPL 379. panta piektā daļa) vai nav pārsūdzējusi lēmumu par procesa izbeigšanu (KPL 377. panta 3., 4., 5. un 9. punktā minētie gadījumi). Līdzīgi tas ir arī gadījumos, kad prokurors kriminālprocesu izbeidz, personu nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības (KPL 415. panta ceturtā daļa) vai sastādot priekšrakstu par sodu (KPL 420. panta sestā daļa), kam nepieciešama personas rakstveida piekrišana.

Tātad analizētajās situācijās personas vaina ir konstatēta likumā noteiktajā kārtībā un attiecīgi iestājas likumā noteiktās sekas, tostarp arī noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija. Praksē tas

¹⁵¹ Augstākās tiesas 2013. gada 18. decembra lēmums lietā SKK-0407-13

¹⁵² Uzdod iznīcināt Mangaļsalas gaļu. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/uzdod-iznicinat-mangalsalas-galu.d?id=4969894> [aplūkots 02.05.2023.]

sevišķi aktuāli var būt gadījumos, kad procesu izbeidz sakarā ar pie kriminālatbildības saucamās personas nāvi vai kriminālatbildības noilgumu.

[3.33] Likums nav izvirzījis kādus īpašus kritērijus procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanai tad, ja kriminālprocess tiek izbeigts nereabilitējošu apstākļu dēļ. Loģiski, ka šeit nebūtu pamata norādīt uz mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas nepieciešamību un procesa ekonomiju, tāpat jau vairs nav plānojama krimināllietas nodošana tiesai. Konfiskācijas mērķis gan paliktu nemainīgs. Tāpat būtu svarīgi nepieļaut nepamatoto ar mantas glabāšanu saistīto izdevumu rašanos.

Tomēr kriminālprocesā noteiktais pierādīšanas pienākums, kā arī KPL 626. panta normu sistēmiskā interpretācija prasa, lai procesa virzītājam, arī izbeidzot kriminālprocesu un materiālus par mantu nosūtot tiesai, būtu pietiekams pierādījumu kopums, kas ļautu konstatēt, ka konkrētā manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

[3.34] Tādējādi var secināt, ka Latvijā normatīvais regulējums kriminālprocesā paredz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ko varētu saukt par konfiskācijas procesu bez notiesājoša sprieduma. Tas gan tiek nodalīts no konkrēta kriminālprocesa, bet vienlaikus ir ar to cieši saistīts (tie paši pierādījumi un iesaistītās personas).

Latvija nav sevi ierobežojusi ar starptautiskajos vai ES dokumentos prasīto minimālo iespēju – paredzēt konfiskācijas procesu bez notiesājoša sprieduma tikai tad, ja aizdomās turētais vai apsūdzētais ir miris, slimo vai bēguļo un tāpēc krimināllietu par noziedzīgo nodarījumu nav iespējams izskatīt tiesā. Kā jau tika minēts, Direktīvas 2014/42/ES prasības būtu ievērotas arī tad, ja atsevišķu procesu neizdalītu, bet likums paredzētu iespēju krimināllietu tiesā izskatīt personas prombūtnē – *in absentia* (kā to paredz arī KPL 465. pants).

Tātad procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšana ir iespējama jebkurā kriminālprocesā, ja vien tam ir pamats. Savukārt uzsākšanas pamats ir pierādījumu kopums par mantas noziedzīgo izcelsmi un nepieciešamība šo mantisko jautājumu atrisināt ātrāk, jo pamata kriminālprocesu tuvākajā laikā tiesai nodot nebūs iespējams (tuvākajā laikā beigsies, iespējams, noziedzīgi iegūtās mantas aresta termiņš) vai arī mantas uzglabāšana radītu pārāk lielus izdevumus.

[3.35] Spēkā esošais regulējums nedod iespēju sevišķā procesa kārtībā konfiscēt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmetu. Šāds priekšmets kriminālprocesā tiek izņemts un atzīts par lietisko pierādījumu, tāpēc uz tā glabāšanu neattiecas mantas aresta termiņš, tomēr glabāšanas izdevumi dažkārt var būt nesamērīgi. Ņemot vērā to, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets nenoliedzami ir ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta, kuras konfiskācija ir iespējama saskaņā ar KPL 59. nodaļu, precizējošs grozījums būtu nepieciešams tikai Krimināllikumā. Proti, vajadzētu 70.¹² pantu no Krimināllikuma izslēgt un 70.¹³ pantu papildināt ar 1.¹ daļu šādā redakcijā:

“(1) Ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta ir arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets, tas ir, rīki un līdzekļi, kuri bija paredzēti vai tika izmantoti noziedzīga nodarījuma izdarīšanai.”

[3.36] Savukārt, lai novērstu nepieciešamību procesa virzītājiem izdomāt iemeslus, kas kavējuši kriminālprocesa virzību uz tiesu, kā arī ņemot vērā praksē visbiežāk sastopamo patieso

procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas iemeslu – mantas aresta termiņa beigu tuvošanos –, būtu vēlams precizēt KPL 626. pantu, izsakot tā pirmās daļas 2. punktu šādā redakcijā:

“2) krimināllietas nodošana tiesai laika periodā līdz mantas aresta termiņa beigām nav iespējama vai mantas ilgstoša glabāšana var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus;”

3.3. Mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanas pienākums un pierādīšanas standarts

3.3.1. Pierādīšanas priekšmets procesā par noziedzīgi iegūtu mantu

[3.37] Pirms pierādīšanas pienākuma un pierādīšanas standarta analīzes nepieciešams apziņāt, kas tad ir jāpierāda jeb kas ir pierādīšanas priekšmets procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu pareiza noteikšana ir būtiska procesa galarezultāta taisnīguma aspektā. Ja priekšmetu definē pārāk šauri, tad konkrētā gadījuma izšķiršanai nozīmīgi apstākļi paliek nepierādīti, turklāt secinājumi par konkrētajiem apstākļiem netiek pamatoti ar pierādījumiem, bet balstās tikai uz pieņēmumiem. Tas kriminālprocesuālās pierādīšanas gaitā nav pieļaujams un noved pie defekta šajā procesā.¹⁵³ Sašaurināta pierādīšanas priekšmeta izpratne noved pie tā, ka procesu veicošā amatpersona jeb pierādīšanas subjekts, uz kuru gulstas galīgais pierādīšanas pienākums, velta visu savu uzmanību pašam pierādīšanas galamērķim, no kā atkarīga lietas izmeklēšana, nevis vienlīdz izsvērti īsteno visu “izšķirošo faktu” pierādīšanu.¹⁵⁴

[3.38] Kriminālprocesā kā pierādāmie apstākļi sākotnēji vienmēr jāpierāda pamatfakti, proti, to faktu kopums, kas ļauj atzīt, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru var tikt saukta pie kriminālatbildības. Pēc šo apstākļu pierādīšanas var pierādīt no tiem izrietošus faktus, kas ļauj piemērot no personas atzīšanas par vainīgu izrietošus krimināltiesiskus risinājumus, tai skaitā piemērot Krimināllikumā paredzēto īpašo mantas konfiskāciju.¹⁵⁵

Protams, ka sevišķajā procesā pierādīšanas priekšmets noteikti nav viss kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums un ar tiem saistītie fakti un palīgfakti, kā to attiecībā uz kriminālprocesu definē KPL 124. panta pirmā daļa. Tā kā procesu par noziedzīgi iegūtu mantu (kā vienu jautājumu) izdala no pamata kriminālprocesa, tas nozīmē, ka arī pierādīšanas priekšmets ir daļa no kopējā pierādīšanas priekšmeta. Tātad sevišķajā procesā pierādāmo faktu kopums ir izsecināms gan no procesam par noziedzīgi iegūtu mantu izvirzītajiem uzdevumiem, gan arī no noziedzīgi iegūtas mantas skaidrojuma.

[3.39] Visos noziedzīgi iegūtas mantas skaidrojumos vienmēr norādīts, ka tā ir manta (ekonomiskie labumi), kas pie personas tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā.¹⁵⁶ Šķiet, būtu visai nepamatoti apgalvot, ka noziedzīgi iegūta manta var tikt iegūta

¹⁵³ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002, 66. lpp.

¹⁵⁴ Turpat, 70. lpp.

¹⁵⁵ Strada-Rozenberga K. Vispārīgs ieskats jautājumos, ko rada 21.11.2019. grozījumi Kriminālprocesa likumā. *Grām.*: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 194. lpp.

¹⁵⁶ Sk. šā darba 1.2. nodaļu

ne-noziedzīgu darbību rezultātā. Tātad primāri būtu jāpierāda, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums un ka konkrētajai mantai ir cēloņsakarība ar šo nodarījumu.

Tomēr visa noziedzīgā nodarījuma sastāva pierādīšana šajā kriminālprocesa stadijā būtu pārmērīga prasība. Arī juridiskajā literatūrā atzīts, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jākonstatē noziedzīga nodarījuma notikums, bet šeit “runa nav par noziedzīgu nodarījumu, kā to saprot Krimināllikums”.¹⁵⁷

Kā jau vairākkārt tika norādīts, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav būtiski tas, vai ir noskaidrota persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu. Salīdzinājuma labad: pat ja persona būtu noskaidrota, taču tā nebūtu kriminālatbildības subjekts (piemēram, nebūtu sasniegusi attiecīgo vecumu), prettiesiski atsavināta manta tāpēc vien nekļūtu par legāli iegūtu. Tātad subjekta pierādīšana šajā procesā nebūtu obligāta. Tas būtu svarīgi vienīgi tad, ja konfiskācijai virzītu prezumēto noziedzīgi iegūto mantu, taču, kā jau vairākkārt tika secināts, KPL 59. nodaļas kārtībā tas tiesiski būtu iespējams tikai izņēmuma gadījumos.

Līdzīga nozīme būtu arī subjekta attieksmei pret savām darbībām vai to sekām, proti, pat ja izmeklēšana jau būtu noskaidrojusi noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi un, iespējams, nodoma neesamība izslēgtu kriminālatbildību, arī tad mantas nonākšana citas personas valdījumā pret mantas īpašnieka gribu nebūtu atzīstama par likumīgu. Taču šajā pētījumā šādu situāciju modelēšanai nav īsti praktiskas nozīmes (visticamāk, mantas turētājs to labprātīgi atdotu īpašniekam, tiklīdz “pārpratums” noskaidrotos). Noteicošā ir atziņa, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav svarīgi, vai ir zināms nodarījuma subjekts, un līdz ar to nevar būt svarīga arī šā subjekta attieksme pret nodarījumu. Subjektīvās puses pierādīšana netiek prasīta.

Galvenais ir noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse, proti, vai ir bijusi tāda darbība vai bezdarbība, kas atbilst kādam Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā norādītajam noziedzīgā nodarījuma sastāvam. Tātad nepārprotami jābūt skaidrībai par to, kādas noziedzīgas darbības ir notikušas, jo tikai šo darbību rezultāts var būt noziedzīgi iegūta manta.

[3.40] Vienlaikus gan jānorāda, ka attiecībā uz atsevišķiem nodarījuma veidiem ar to var nepietikt. Tiesību zinātnē atzīts, ka jēdziens “mantas noziedzīgā izcelsme” ir tulkojams plašākā un šaurākā nozīmē.¹⁵⁸ Šā darba 1. nodaļā tika analizēta jēdziena plašākā izpratne. Savukārt šaurākā nozīmē “mantas noziedzīgā izcelsme” ir konkrētu noziedzīgu nodarījumu sastāvu obligāts elements, un tādi ir divi: “KL 195. pants, kurā paredzēta kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, un KL 314. pants, kurā savukārt paredzēta atbildība par noziedzīgā kārtā iegūtas mantas iegādāšanos, glabāšanu un realizēšanu”.¹⁵⁹ Šajos gadījumos manta jāuztver ne tik daudz kā nodarījuma priekšmets, bet kā noteicošais (objektīvās puses) elements, lai darbības ar šo mantu vispār varētu kvalificēt kā noziedzīgas.

¹⁵⁷ Kolomijceva J. Par Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un dažām ar to saistītajām problēmām. Pieejams: <https://juristavards.lv/eseja/264296-par-kriminalprocesa-likuma-59nodalas-procesu-par-noziedzīgi-iegutu-mantu-un-dazam-ar-to-saistitajam/> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁵⁸ Strada-Rozenberga K. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Rīga: [b.i.], 2020, 35. lpp. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29451-YMmD8WDROAMMegG-4oAd27-63yFixyqh.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁵⁹ Turpat

Piemēram, kriminālprocesos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu būtu nepamattoti atzīt kādas darbības par noziedzīgām tikai tāpēc vien, ka tās veiktas ar kaut kādiem finanšu līdzekļiem un atbilst tipiskām legalizācijas pazīmēm. Mantas izcelsmi neizskaidro ar to veiktās darbības (iedomāsimies situāciju, kad laulātais cenšas noslēpt savu mantu no otra laulātā vai kad uzņēmējs veic pārskaitījumus, lai izmantotu izdevīgākus valūtas kursus vai citā valstī pastāvošus izdevīgākus darījuma nosacījumus). Runājot par šo noziedzīgā nodarījuma sastāvu, jāatceras, ka legalizēšana par noziegumu ir atzīstama tikai tad, ja attiecīgā manta ir noziedzīgi iegūta, tātad mantas noziedzīgajai izcelsmei jau ir jābūt pierādītai.

[3.41] Pēc noziedzīga nodarījuma notikuma pierādīšanas otrs pierādīšanas priekšmetā ietilpstošais apstāklis ir **cēloņsakarība jeb saikne starp noziedzīgajām darbībām un konkrētu mantu**. Tas ir īpaši aktuāli gadījumos, kad noziedzīgi iegūtā manta atrasta pie trešās personas.

Arī Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 403.² pants norāda, kādi apstākļi ietilpst pierādīšanas priekšmetā mantas konfiskācijas procesā. Viens no šiem apstākļiem ir “īpašuma saistība ar noziegumu, kurš ir par pamatu konfiskācijai”.¹⁶⁰

No praktiskā viedokļa nevajadzētu būt problemātiski kādu individualizējamu lietu (piemēram, gleznu, māju vai automašīnu), kas noziedzīgu darbību rezultātā atsavināta kādai personai un kriminālprocesa gaitā ir atrasta pie kādas citas personas, sasaistīt ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Ja noziedzīgais nodarījums tiek pierādīts, tad tam, kurš to izdarījis, un arī tam, kur attiecīgā lieta ir atrasta, nav būtiskas nozīmes procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Lietas izcelsme jeb sasaiste ar noziedzīgo nodarījumu ir acīmredzama.

Sarežģītāka situācija veidojas tad, kad ir runa par neindividualizējamām jeb sugas lietām, tostarp arī par naudu. Var pierādīt, kāda vērtība jeb summa ir iegūta noziedzīgas darbības rezultātā, bet ne vienmēr varēs pierādīt to, ka konkrētajai naudai ir noziedzīga izcelsme (piemēram, uzņēmējs starp vairākām legālām darbībām ir veicis vienu noziedzīgu, un par to iegūtā nauda viņa kontā sen jau ir izmantota citu darījumu apmaksai). Šeit būtu loģiski atzīt, ka konkrētas summas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu pietiek ar to, ka tiek pierādīta noziedzīgajā nodarījumā gūtā labuma vērtība un “ceļš”, kādā šī vērtība nonākusi pie konkrētās personas, piemēram, tiek pierādīts, ka nozagtā glezna ir pārdota izsolē nezināmai personai, bet maksa par šo pirkumu ieskaitīta personas A norēķinu kontā.

[3.42] Vēl vairāk, Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju 9. panta 6. punktā norādīts: “Ikviens dalībvalsts nodrošina to, ka saskaņā ar šo pantu personu var notiesāt par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ja ir pierādīts, ka šā panta 1. punkta a) vai b) apakšpunktā norādītais īpašums ir iegūts, izdarot predikatīvu nodarījumu, turklāt šādā gadījumā nav precīzi jāpierāda, ar kuru noziegumu ir saistīta šāda īpašuma ieguve.”

No tā varētu secināt, ka tieša cēloņsakarība starp konkrētu nodarījumu un no tā gūto ekonomisko labumu nemaz nav jāpierāda un pietiek ar to, ka tiek pierādīti agrāk izdarīti noziedzīgi nodarījumi, kas nesuši noteiktu labumu.

¹⁶⁰ Code of Criminal Procedure [Igaunijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/527122021006/consolide> [aplūkots 02.05.2023.]

Taču minētā konvencijas norma attiecas uz notiesāšanu par legalizāciju, un šī notiesāšana var ietvert arī mantas konfiskāciju. To nekādā veidā nevar attiecināt uz mantas konfiskāciju bez notiesāšanas, jo šajā procesā, kā jau ne vienreiz vien tika uzsvērts, nevar tikt atzīts, ka konkrēta persona ir izdarījusi vienu vai vairākus noziedzīgus nodarījumus. Tātad, lai varētu lemt par mantas konfiskāciju KPL 59. nodaļas kārtībā, ir jābūt pierādītai konfiscējamās mantas saistībai ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Tāpēc to sauc par pierādīto noziedzīgi iegūto mantu. Tiek pierādīta mantas saistība ar nodarījumu, nevis ar personu. Tāpēc to dēvē arī par procesu *in rem*.

[3.43] Cits pierādīšanas priekšmets būs procesos par **mantu, kas saistīta ar noziedzīgu nodarījumu**. Krimināllikuma 70.¹³ panta pirmajā daļā dotais šādas mantas definējums ir visai plašs: “apgrozībā aizliegtas lietas vai lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota, vai tāda noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederoša manta, kas sakarā ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu nav atstājama personas īpašumā”. Šī manta nevarētu būt noziedzīgi iegūta (tad būtu jāpierāda tās noziedzīgā izcelsme) vai noziedzīga nodarījuma priekšmets (tad tā būtu konfiscējama saskaņā ar Krimināllikuma 70.¹² pantu¹⁶¹). Varētu pat apgalvot, ka šāda manta ne vienmēr ir tieši saistīta ar izmeklējamu nodarījumu.

Juridiskajā literatūrā¹⁶² attiecībā uz katru ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas grupu ir sniegts neliels piemērs:

- 1) apgrozībā aizliegtas lietas, piemēram, kontrabandas preces, kratīšanā atrastas viltotas naudaszīmes un nav konstatēts nolūks tās realizēt;
- 2) lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota, piemēram, kriminālprocesa ietvaros kratīšanas laikā atrastas vērtības, kuras ne apsūdzētais, ne citas personas neatzīst par savām, bet kuras var būt saistītas ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu (kontrabandas preces), naudas mūļa vai čaulas uzņēmuma kontā konstatēti bezskaidras naudas līdzekļi, uz kuriem neviens nepretendē;
- 3) tāda noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederoša manta, kas sakarā ar izdarīto nodarījumu nav atstājama tās īpašumā, piemēram, dators, ja izdarīta datorkrāpšana, likumīgi iegūti medību ieroči, ja izdarītais noziedzīgais nodarījums ir saistīts ar medību noteikumu pārkāpumu, bet tie nav bijuši nodarījuma izdarīšanas priekšmeti.

Nedrīkst aizmirst, ka pie iespējami konfiscējamās “saistītās mantas” likumdevējs ir pieskaitījis arī dzīvniekus, ja sakarā ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu tie nav atstājami noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas īpašumā, kā arī noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai piederošu transportlīdzekli, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību. Savukārt tad, ja persona izdarījusi Krimināllikuma 262. vai 262.¹ pantā paredzēto noziedzīgu nodarījumu, tai piederošu transportlīdzekli konfiscē obligāti (sk. KL 70.¹³ panta trešo, ceturto un piekto daļu).

Ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas konfiskācijas procesā gandrīz vienmēr viens no pierādāmajiem apstākļiem būs šāds – “persona ir izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu”. Tā

¹⁶¹ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 3. novembra lēmums lietā SKK-116/2021, 6.2. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁶² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 303.–304. lpp.

kā to nevar konstatēt KPL 59. nodaļas kārtībā, tad arī saistītās mantas konfiskācija šādā procesā nevarētu notikt.

Taču pie pirmajām divām grupām piederošā manta – apgrozībā aizliegtas lietas un lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota – ir manta “pati par sevi” bez saistības ar personas izdarīto nodarījumu, tāpēc tās konfiskācija pirmstiesas procesa laikā ir iespējama. Precīzāk gan būtu to saukt par mantu, kas saistīta ar konkrēto kriminālprocesu, jo tā ir atrasta un izņemta, pateicoties kādai kriminālprocesā veiktajai izmeklēšanas darbībai. Attiecībā uz šo mantu pierādīšanas priekšmetā ietilps, pirmkārt, tās atrašanas un izņemšanas apstākļi un, otrkārt, tās specifiskā “īpašība” – aizliegta apgrozībā vai nenoskaidrota izcelsme vai piederība.

[3.44] Nedaudz uzmanības būtu jāpievērš pierādīšanas priekšmetam tajos gadījumos, kad paredzēts konfiskācijai pakļaut **prezumēto noziedzīgi iegūto mantu**. Kā jau vairākkārt tika secināts, šādu mantu KPL 59. nodaļas kārtībā konfiscēt nebūtu iespējams. Šis atziņas pamatojums izriet arī no pierādīšanas priekšmeta analīzes. Proti, visos gadījumos manta par noziedzīgu var tikt prezumēta, ja tā pieder personai, kura ir izdarījusi noteiktu noziegumu (KL 70.¹¹ panta otrā daļa), vai tā pieder kādam, kuram ir noteiktas attiecības ar šādu personu (KL 70.¹¹ panta trešā daļa).

Tas savukārt nozīmē, ka pierādīšanas priekšmetā ietilptu ne tikai mantas vērtības acīmredzamā neatbilstība personas likumīgajiem ienākumiem, bet arī tas apstākļi, ka persona ir izdarījusi konkrētu noziegumu. KPL 59. nodaļas kārtībā šādu apstākļi pierādīt neatļauj.

Izņēmums, protams, varētu būt gadījumi, kad sevišķo procesu uzsāk pēc kriminālprocesa izbeigšanas uz personu nereabilitējoša pamata. Taču, kā jau tika norādīts, tā vairs nebūtu “konfiskācija bez notiesāšanas”, jo personas vaina nozieguma izdarīšanā jau būtu konstatēta ar likumīgā spēkā stājušos nereabilitējošu lēmumu.

Tādējādi var secināt, ka procesā par noziedzīgi iegūto mantu pierādīšanas priekšmets ir noziedzīga nodarījuma notikums un konkrētās mantas saistība ar šo notikumu.

3.3.2. Pierādīšanas pienākums procesā par noziedzīgi iegūto mantu

[3.45] Saskaņā ar KPL 126. panta pirmo daļu par pierādīšanas subjektiem uzskatāmas visas kriminālprocesā iesaistītās personas, kurām ar šo likumu ir uzlikts pienākums vai piešķirtas tiesības veikt pierādīšanu. Normas pamatā ir romiešu tiesību institūts *onus probandi* jeb **pierādīšanas nasta**, kas raksturīga sacikstes procesam, kurā pierādīšanas nasta tiek sadalīta starp pusēm, kur katrai no tām jāpierāda savi apgalvojumi.¹⁶³

Pirmstiesas kriminālprocesā izmeklētājs kā procesa virzītājs izvirza pieņēmumu, ka izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona (tiek turēta aizdomās), bet vēlāk prokurors kā procesa virzītājs izvirza pieņēmumu, ka tieši šī persona izdarījusi konkrēto noziedzīgo nodarījumu (tiek apsūdzēta). Savukārt tiesā prokurors kā apsūdzības uzturētājs uztur šo savu izvirzīto apsūdzību. Tātad šo pieņēmumu vai apgalvojumu izvirzītājiem savs viedoklis ir

¹⁶³ Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Izdevniecība “Zvaigzne”, 1971, 262. lpp.

jāpamato ar pierādījumiem. Attiecīgi KPL 126. panta otrajā daļā tas arī nostiprināts: pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā – apsūdzības uzturētājam.

Šis pienākums izriet no nevainīguma prezumpcijas principa, kura viens aspekts noteic, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums. Tāpat tas saistīts ar kriminālprocesa būtību, proti, spēcīgākais – valsts – vēršas pret vājāko – individu –, un rezultātā, atzīstot individu par vainīgu, viņam var tikt radītas nopietnas sekas. Procesā virzītājam un apsūdzības uzturētājam ir ievērojami lielāki resursi un iespējas savākt pierādījumus nekā personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Tādējādi kriminālprocesam atbilstošs ir pienākums valsts varas pārstāvjiem pierādīt personas vainu, nevis personai – savu nevainīgumu.¹⁶⁴

[3.46] Tomēr likums paredzējis, ka noteiktos gadījumos savi apgalvojumi ir “jāpierāda” arī citām procesā iesaistītajām personām. Piemēram, KPL 125. panta otrā daļa nosaka: “Ir uzskatāms par pierādītu, ka persona ir pārkāpusi tiesiskā īpašnieka autortiesības, blakustiesības vai tiesības uz preču zīmi, ja vien tā nespēj ticami izskaidrot vai pamatot šo tiesību iegūšanu vai izcelsmi.” KPL 125. panta trešā daļa: “Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja [..].” KPL 126. panta trešā daļa: “Ja kriminālprocesā iesaistīta persona uzskata, ka kāds no šā likuma 125. pantā prezumētajiem faktiem nav patiess, pienākums norādīt uz pierādījumiem par šā fakta neatbilstību īstenībai ir tai procesā iesaistītajai personai, kura to apgalvo.” KPL 126. panta ceturtā daļa: “Uz apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, kā arī uz alibi jānorāda personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību [..].”

Kā redzams, likumā šajos gadījumos gan nav lietots termins “pierādīt”. Personai ir “ticami jāizskaidro” kādi apstākļi vai “jānorāda” uz kādiem apstākļiem, kuru dēļ to nevarētu vainot noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Šāda pozīcija arī atbilst minētajam nevainīguma prezumpcijas principa aspektam – personai nav jāpierāda savs nevainīgums. Līdz ar to šajās normās ietvertu varētu uzskatīt par procesā iesaistītās personas tiesībām.

Turklāt pierādīšanas procedūra ir modelēta tā, ka vispirms vai nu likums kaut ko prezumē kā pierādītu (fakta legālā prezumpcija), vai arī procesa virzītājs visai ticami pierāda personas veikto nodarījumu. Nākamajā solī, ja persona tam nepiekrīt, tai ir tiesības savu nepiekrīšanu paust skaļi un sniegt ticamu pamatojumu. Tas nozīmē: ja apsūdzības puse savu darbu ir pienācīgi izpildījusi, pierādīšanas nasta tiek pārlikta uz personu, ja vien tā neizvēlas klusēšanu.

[3.47] Pierādīšanas pienākuma jeb nastas pārlikšana noteiktos gadījumos ir pieļaujama. Viens no klasiskajiem piemēriem ir ECT spriedums lietā “Salabiaku pret Franciju”, kurā tiesa atzina, ka apgrieztā pierādīšanas pienākuma piemērošana kriminālprocesā ir pieļaujama un nav ECK 6. panta pārkāpums, ja nacionālajos tiesību aktos tā ir paredzēta, ievērojot saprātīgas robežas, kuras noteiktas, ņemot vērā ierobežoto tiesību būtiskumu, kā arī saglabājot tiesības uz aizstāvību.¹⁶⁵ Līdzīgu atziņu ir sniegusi arī Eiropas Savienības Tiesa.¹⁶⁶

¹⁶⁴ L-T Choo A. Evidence. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 5., 28

¹⁶⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988. gada 7. oktobra spriedums lietā *Salabiaku v. France*, pieteikums Nr. 10519/83, 28. punkts

¹⁶⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 23. decembra spriedums lietā C-45/08, 43. punkts

Lietā “Filips pret Lielbritāniju” ECT norādīja, ka personai ir tiesības uz nevainīguma prezumpciju, ka pierādīšanas nasta gulstas uz apsūdzības uzturētāju un tas ir viens no taisnīgas tiesas pamatprincipiem. Tomēr tiesa atzina arī to, ka šīs tiesības nav absolūtas un līdz ar to samērīga fakta legālā prezumpcija ir pieļaujama.¹⁶⁷ Turpmākajos spriedumos tiesa atzina, ka nepietiek tikai ar saprātīgu robežu ievērošanu, bet jāizvērtē arī tas, vai pierādīšanas pienākuma pārņemšana ir attaisnojama, un norādīja, ka taisnīga līdzsvara panākšanas labad iesaistītajām interesēm un līdzekļiem jābūt proporcionāliem leģitīmajam mērķim, kuru plānots sasniegt.¹⁶⁸

[3.48] Apgrieztais pierādīšanas pienākums kalpo tam pašam mērķim, kam kalpo nevainīguma prezumpcija, – taisnīga balansa radīšanai starp vispārējām sabiedrības interesēm un personas subjektīvajām tiesībām. Proti, tiek meklēts līdzsvars starp personas tiesībām netikt sauktai pie kriminālatbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tā nav izdarījusi, un sabiedrības interesēm nodrošināt efektīvu tiesību realizāciju. Pierādīšanas pienākuma pārņemšana svaru kausu noliec uz drošības un noziedzības novēršanas interešu pusi.¹⁶⁹

Tāpat tiesību doktrīnā atzīts, ka pierādīšanas pienākuma pārņemšana notiek arī ērtības labad – ņemot vērā to, kurai pusei ir vieglāk iesniegt attiecīgos pierādījumus.¹⁷⁰ Tā kā sabiedrības interesēs ietilpst taisnīga procesa īstenošana, tad gadījumos, kad personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir vieglāk pierādīt noteiktus apstākļus, ir tikai taisnīgi pārņemt pierādīšanas pienākumu uz šo personu.¹⁷¹

Tomēr, lai novērstu nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpuma risku, procesa virzītājam un apsūdzības uzturētājam tiesā ārpus saprātīgām šaubām jāpierāda tie pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi, kuri veido tā būtību, proti, jāpierāda noziedzīga nodarījuma sastāvs. Savukārt mazāk nozīmīgu apstākļu pierādīšanā ir pieļaujama gan kāda fakta prezumpcija, gan pierādīšanas pienākuma pārlikšana. Tādējādi var izvirzīt divus kritērijus, pēc kuriem būtu jāvadās, lemjot par pierādīšanas pienākuma pārņemšanu:

- 1) kāds ir noziedzīgā nodarījuma smagums (aizskāruma būtiskums), un kādas ir sekas, ko personai var radīt notiesājošs spriedums;
- 2) pie kuriem pierādīšanas priekšmetā ietilpstošiem apstākļiem pieder pierādāmais fakts.

Attiecīgi praktiskie pierādīšanas jautājumi, proti, cik viegli vai grūti ir iegūt nepieciešamos pierādījumus, būtu vērtējami tikai kā papildu nianse.¹⁷²

¹⁶⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 5. jūnija spriedums lietā *Phillips v. United Kingdom*, pieteikums Nr. 41087/98, 43., 44. punkts

¹⁶⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 23. jūlija spriedums lietā *Janosevic v. Sweden*, pieteikums Nr. 34619/97, 101. punkts

¹⁶⁹ Hamer D. The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1), p. 147

¹⁷⁰ He J. Methodology of Judicial Proof and Presumption. Masterpieces of Contemporary Jurisprudence in China. Beijing: Law Press China and Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2018, p. 135

¹⁷¹ Criminal Evidence and Human Rights. Reimagining Common Law Procedural Traditions. Ed. by P. Roberts, J. Hunter. Oxford: Hart Publishing, 2013, p. 262

¹⁷² Hamer D. The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1), p. 151

[3.49] Šeit nepieciešams uzsvērt, ka šā darba iepriekšējos punktos aplūkotā pierādīšanas pienākuma pārlikšana pamatā ir vērtēta saistībā ar noziedzīga nodarījuma pierādīšanu. Tāpēc kā tiesiskuma kritērijs tiek izmantots nevainīguma prezumpcijas princips.

Pamatojoties uz iepriekšējo analīzi, varētu izvirzīt hipotēzi, ka kriminālprocesā mantas izcelsme nav tik nozīmīgs jautājums, ja vien tā neveido noziedzīgā nodarījuma sastāvu (piemēram, KL 195. un 314. pants). Mantas izcelsme nav pamats personas apsūdzībai. Turklāt arī personai nevarētu būt pārāk grūti pierādīt, no kurienes tā guvusi savu mantu.

Līdzīgi apsvērumi norādīti arī KPL 2017. gada 22. jūnija grozījumu anotācijā: “Ja mantas izcelsme ir likumīga, tās īpašniekam nevajadzētu būt grūtībām to pierādīt (piemēram, pieprasot informāciju no Valsts ieņēmumu dienesta par ienākumiem, iesniedzot citus dokumentus, kas apliecina mantas izcelsmi). [...] Jāatzīmē, ka nav pieļaujama situācija, ka attiecībā uz kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu tiktu izmantots zemāks pierādīšanas standarts (t. i. “iespējamības pārsvars”), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, tādējādi radot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu.”¹⁷³

Ar minētajiem likuma grozījumiem KPL 126. pants tika papildināts ar 3.¹ daļu, kura pirmo reizi Latvijas kriminālprocesā ieviesa personas pienākumu pierādīt mantas izcelsmes likumību: “Ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai” (2017. gada 22. jūnija redakcija, kas šobrīd ir tās pašas daļas pirmais teikums).

Pirms šiem grozījumiem zināms pierādīšanas pienākums personai kopš 2005. gada bija iestrādāts KPL 355. panta otrajā daļā: “Ja netiek pierādīts pretējais, par noziedzīgi iegūtu uzskatāma manta, arī finanšu līdzekļi, kas pieder personai, kura [...]”. Ar 2017. gada grozījumiem šī norma “pārcēlās” uz Krimināllikumu un tā 70.¹¹ panta otrajā daļā precīzāk noteica: “Ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura [...]”.

[3.50] Mantas izcelsmes pierādīšanas pienākuma pārlikšanu uz personu starptautiskie dokumenti rekomendēja jau samērā sen. Tā 1988. gadā ANO Konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti (Vīnes konvencija) 12. panta 7. daļā ieteica valstīm “izskatīt iespēju prasīt, lai likumpārkāpējs pierāda, ka iespējamie noziedzīgi iegūtie līdzekļi, kas būtu konfiscējami, ir likumīgi iegūti”. Šī ideja tika nostiprināta arī ANO Konvencijā par transnacionālo organizēto noziedzību (Palermo konvencija, 2000. g.) un ANO Pretkorupcijas konvencijā (2003. g.).

Uz minētajām konvencijām atsaucas arī starptautiskie eksperti. Piemēram, FATF 2012. gadā apstiprinātajā dokumentā iekļautā 4. rekomendācija paredz, ka valstīm būtu jāpieņem tādi pasākumi, kas paredz, ka likumpārkāpējam ir jāpierāda tā īpašuma likumīga izcelsme, kuru ir paredzēts konfiscēt, ciktāl šāda prasība atbilst valstu tiesību aktu principiem.¹⁷⁴

¹⁷³ Likumprojekta Nr. 630/Lp12 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkota 02.05.2023.]

¹⁷⁴ The FATF Recommendations: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (2012–2022), p. 12. Pieejams: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

Tāpat arī ECT ir atzinusi, ka tas nav ECK pārkāpums, – ja personas īpašums patiešām ir iegūts likumīgi, tad personai nevajadzētu būt grūti to pierādīt.¹⁷⁵

[3.51] Tātad varētu secināt, ka Latvijas likumā noteiktais personas pienākums pierādīt savas mantas likumīgo izcelsmi ir loģisks un pieļaujams risinājums. Tomēr uzmanību pievērš fakts, ka pārāk bieži gan praktiķu sarunās (arī procesuālajos lēmumos), gan masu medijos kriminālprocesuālā pierādīšanas pienākuma pārlikšana tiek uztverta vienkāršoti, proti, ja pie personas (tās bankas kontā) tiek atrasta lielāka naudas summa, tas esot pietiekams pamats pieprasīt, lai persona pierāda šīs naudas izcelsmi.

Šādu neatbalstāmu un normatīvajam regulējumam neatbilstošu praksi veicina Tieslietu ministrija, kuras sagatavotajā Rokasgrāmatā rīcībai ar mantu kriminālprocesā sniegts vienkāršs, taču maldinošs skaidrojums par procesa “sešiem soļiem”.¹⁷⁶

Pirmais solis: “Ir konstatēta manta, taču nav jābūt zināmam vai pierādītam noziedzīgam nodarījumam, no kura tieši noziedzīgi iegūtā manta ir radusies. Arī KPL 124. panta septītā daļa noteic, ka, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti.”

Tomēr neviens nav atcēlis prasību, ka mantas izcelsmei no noziedzīgas darbības jābūt pierādītai. Pirmkārt, KPL 124. panta septītajā daļā norādītā atruna “nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti” nav korekta. Normas sākotnējā redakcija tika pārņemta no Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju 9. panta sestās daļas, kurā visai precīzi norādīts: “Ikviena dalībvalsts nodrošina to, ka saskaņā ar šo pantu personu var notiesāt par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ja ir pierādīts, ka šā panta 1. punkta a) vai b) apakšpunktā norādītais īpašums ir iegūts, izdarot predikāciju nodarījumu, turklāt šādā gadījumā nav precīzi jāpierāda, ar kuru noziegumu ir saistīta šāda īpašuma ieguve.”¹⁷⁷ Likumdošanas procesā it kā normas skaidrības labad tika izslēgti vārdi par nepieciešamību kaut ko pierādīt.¹⁷⁸ Otrkārt, Direktīvas 2014/42/ES 5. pants to attiecina tikai uz paplašināto konfiskāciju, ja persona ir notiesāta par kādu noziedzīgu nodarījumu, kas nesis kādu ekonomisku labumu. Treškārt, gan 2005. gada konvencija, gan Direktīva 2014/42/ES, gan KPL norma attiecas tikai uz kriminālprocesiem par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Tā nevar tikt piemērota procesos par noziedzīgi iegūtu mantu.

¹⁷⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 23. septembra spriedums apvienotajās lietās *Grayson and Barnham v. The United Kingdom*, pieteikumi Nr. 19955/05 un 15085/06, 46., 49. punkts; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. jūnija spriedums lietā *G.I.E.M. S.R.L. and others v. Italy*, pieteikumi Nr. 1828/06, 34163/07 un 19029/11, 146. punkts

¹⁷⁶ Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā. Tieslietu ministrija, 2022, 21. lpp. Pieejama: www.tm.gov.lv/lv/media/12570/download?attachment [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁷⁷ Kūtris G. Par priekšlikumiem likumprojekta Nr. 1000/Lp12 „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” trešajam lasījumam. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AD5EDA5027FBB60EC22582400043F2C-C?OpenDocument> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁷⁸ Likumprojekta Nr. 315/Lp13 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/975546D70032A290C22583FB00490334?OpenDocument> [aplūkots 02.05.2023.]

Otrais solis esot šāds: “Pastāv aizdomas par mantas legalizēšanu, pamatojoties uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas darbībām, kas ir iekļautas starptautiski atzītās naudas atmazgāšanas tipoloģijās.”

Šeit tad arī veidojas riskantā “pamācība” praktiķiem – pirmkārt, nav jāpierāda, ka manta ir radusies noziedzīgā ceļā, un, otrkārt, darbības, kas atbilst tipoloģijās aprakstītajām, it kā pierāda noziedzīgo rīcību. Līdz ar to varētu domāt, ka ir pierādīta mantas noziedzīgā izcelsme, jo uzreiz seko “trešais solis” – uzklaušīt aizdomās turētā paskaidrojumus par mantas izcelsmi.

Lai novērstu iespējamās pārpratumus, izanalizēsim, kādos gadījumos šāda pierādīšanas pienākuma uzlikšana tiesām ir pieļaujama un kādos gadījumos tā neatbilst tiesību principiem.

[3.52] Šā darba ietvaros, skatot tematu šauri, būtu jāvērtē pierādīšanas pienākuma pārlikšana tikai procesos, kuros mantas izcelsme tiek noskaidrota vēl pirms kādas personas notiesāšanas. Proti, vai KPL 59. nodaļas kārtībā notiekošā procesā personai var uzlikt pierādīšanas pienākumu?

Kā jau vairākkārt tika secināts, KPL 59. nodaļa pamatā ir piemērojama tikai attiecībā uz tā saukto pierādīto noziedzīgi iegūto mantu (par izšķirošo varētu uzskatīt KPL 626. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertu prasību “pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu”). Tas nozīmē, ka primārais ir procesa virzītāja pienākums pierādīt tiesai savu apgalvojumu par konkrētās mantas noziedzīgo izcelsmi.

Jāatceras, ka šajā procesā var vēl nebūt noskaidrots nedz noziedzīgā nodarījuma izdarītājs, nedz arī mantas īpašnieks. Ir tikai manta (process *in rem*) un pierādījumi.

Taču ir tikai loģiski tas, ka personai, kurai konkrētā manta pieder (piemēram, īpašniekam) vai kurai ir interese par to (piemēram, kredītiestādei), ir tiesības apstrīdēt procesa virzītāja apgalvojumu un sniegt savus pierādījumus par mantas likumīgo izcelsmi. Šādā situācijā gan nevarētu piekrist KPL 126. panta 3.¹ daļā noteiktajam, ka tas ir personas “pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību”. Ieinteresētajai personai ir visas tiesības klusēt un zaudēt savu mantu.

Iespējams, ka likumā noteiktais personas pienākums vairāk ir saistīts ar valsts izvairīšanos no iespējamās kaitējuma atlīdzināšanas. Jau minētā KPL 126. panta 3.¹ daļa paredz: “Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu.” Savukārt 356. panta piektā daļa nosaka termiņu: “persona 45 dienu laikā no paziņošanas brīža var iesniegt ziņas par attiecīgās mantas izcelsmes likumību” (pievērsīsim uzmanību normas gramatiskajam formulējumam “var iesniegt”, kas neparedz obligātumu).

Tādējādi var secināt, ka KPL 59. nodaļa nav saistāma ar personas pienākumu pierādīt savas mantas izcelsmes likumību. Personai, kuras tiesības uz īpašumu tiek aizskartas, ir garantētas tiesības uz taisnīgu tiesu, tostarp tiesības nepiekrīst otras puses (procesā virzītāja) izteiktajam apgalvojumam un iesniegt pierādījumus sava apgalvojuma pamatošanai.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Šo tiesību analīzei veltīta šā darba 4. nodaļa

Tas nozīmē, ka KPL 126. panta 3.¹ daļas pirmajā teikumā personai noteiktais pierādīšanas pienākums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav pamatots.

[3.53] Lai gan vispār procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nedrīkstētu izskatīt jautājumu par prezumēto noziedzīgi iegūto mantu, izņemot gadījumus, kad kriminālprocess ir izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata (sk. šā jautājuma analīzi šā darba 1.3. nodaļā), tomēr pēdējos gados tā kļuvusi par visai ierastu praksi.

Krimināllikuma 70.¹¹ panta otrā daļa prezumē: “Ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura [..]” No minētās normas izriet, ka procesa virzītājam ir jākonstatē divi apstākļi: 1) pie personas atrastā manta nav samērīga ar tās likumīgajiem ienākumiem, un 2) manta pieder personai, kura ir izdarījusi likumā norādītos noziegumus. Tātad tas ir procesa virzītāja pienākums – pirmajam pierādīt šos divus faktus, jo tieši viņš apgalvo, ka personai piederošā manta ir noziedzīgi iegūta. Taču procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nevar tikt konstatēts fakts, ka persona ir izdarījusi noziegumu.

Teorētiski, protams, ir iespējams uzkonstruēt piemēru tam, kā KPL 59. nodaļas kārtībā kādu mantu varētu prezumēt par noziedzīgu. Piemēram, kādā kriminālprocesā persona ir atzīta par vainīgu, taču neizskaidrojamu iemeslu dēļ personas noziedzīgi iegūtajai mantai nav piemērota konfiskācija. Pēc kāda laika pie personas (tās bankas kontā) tiek atrasti finanšu līdzekļi un jebkuras ar tiem veiktās darbības tiek traktētas kā legalizēšanas darbības. Tiek uzsākts kriminālprocess par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, un no tā tiek izdalīti materiāli procesam par noziedzīgi iegūtu mantu. Tātad persona vēl nav notiesāta par legalizēšanu, bet tai piederošā manta jau tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu. Ja šī manta atbilst pirmajā kriminālprocesā konstatētajai noziedzīgi iegūtās mantas vērtībai, tad tās noziedzīgo izcelsmi varētu uzskatīt par pierādītu, bet, ja mantas noziedzīgā iegūšana netika pierādīta, tad šai personai piederošo mantu varētu tikai prezumēt kā noziedzīgu. Tomēr, kā jau tika minēts, šāda rīcība nebūtu atzīstama par tiesiski korektu, jo uzsāktais process par legalizēšanu drīzāk izskatītos pēc fikcijas.

[3.54] Jebkurā gadījumā, kad procesuāli tiek risināts jautājums par kādai personai piederošas mantas prezumēšanu par noziedzīgi iegūtu un kad procesa virzītājs ir pierādījis abus likumā prasītos faktus (manta neatbilst likumīgi gūtajiem ienākumiem, persona ir izdarījusi noteiktus noziegumus), mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu, ja vien “persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā” (KL 70.¹¹ panta otrā daļa).

Taču Krimināllikums nenosaka personas pienākumu kaut ko pierādīt. Tāpēc nevarētu piekrist Rīgas apgabaltiesas lēmumos, kurus tā pieņēmusi, izskatot pārsūdzētos Ekonomisko lietu tiesas lēmumus, norādītajam argumentam “ar mantu saistītā persona nav pierādījusi mantas izcelsmes likumību”.¹⁸⁰ Primāri pierādīšanas pienākums tomēr ir procesa virzītājam, un tiesa par mantas noziedzīgo izcelsmi ir jāpārlicina tieši viņam. Personai ir tiesības nepieņemt procesa

¹⁸⁰ Sk. Rīgas apgabaltiesas lēmumus krimināllietās Nr. 11816011618 (KA04-0566-22/19), Nr. 11270009720 (KA04-0682-21/6), Nr. 11816015512 (KA04-0709-21/9), Nr. 11816006819 (KA04-0370-22/9); sk. arī: Ekonomisko lietu tiesas process civillietās un krimināllietās. Statistika. Pētījums. Rīgas apgabaltiesa, 2022. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/ELT_P%C4%93t%C4%ABjums.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

virzītāja pieņēmumam un attiecīgi argumentēt savu apgalvojumu, taču persona tikpat labi var arī ciest klusu.

Tiesību zinātnieki, analizējot KPL 2017. gada grozījumus par personai uzlikto pierādīšanas pienākumu, ir atzinuši: “ir pamats apgalvojumam, ka pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, kā arī pierādīšanas standarts “iespējamības pārsvars” attiecināms nevis uz ikvienu gadījumu, kad tiek skatīts jautājums par noziedzīgi iegūtu mantu, bet tikai tad, kad personai saskaņā ar KL normām ir uzlikts pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, t. i., mantas noziedzīgas izcelsmes prezumpcijas (KL 70.¹¹ panta otrā daļa) piemērošanas gadījumā.”¹⁸¹

Šim viedoklim var piekrist tiktāl, ka zināms pierādīšanas pienākums var būt tikai gadījumos, kad runa ir par mantas noziedzīgās izcelsmes prezumpciju. Taču visai apšaubāma ir paša pienākuma esamība. Lai gan KPL 126. panta 3.¹ daļas pirmajā teikumā šis personas pienākums ir ierakstīts, tomēr KL 70.¹¹ panta otrajā daļā, kas attiecas tikai uz mantas noziedzīguma prezumpciju, ir rakstīts: “ja persona nepierāda”. Tas nozīmē, ka arī šajos gadījumos persona var klusēt un “nepierādīt”.

Tātad persona jebkurā gadījumā var neiebilst pret procesa virzītāja izteikto pieņēmumu vai apgalvojumu, savukārt tad, ja persona ie bilst, tai vajadzētu spēt pierādīt mantas likumīgo izcelsmi (atcerēsimies šīs nodaļas sākumā minēto principu, ka procesā katram ir jāpamato savs apgalvojums). Šā pienākuma pieļaujamību labi izskaidro ECT savā spriedumā lietā “Marijs pret Apvienoto Karalisti”: ja pierādījumi pret apsūdzēto prasa izskaidrojumu, kuru samērīgi dot apsūdzētajam vajadzētu būt spējīgam, tad nespēja dot jebkādu skaidrojumu, no veselā saprāta viedokļa raugoties, var būt par pamatu secinājumam, ka šāda izskaidrojuma nemaz nav un apsūdzētais ir vainīgs. Vispār ECT pierādīšanas nastas pārnesanu uz personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir atzinusi par tiesisku, ja vien atspēkojumam nav nepieciešama pašapsūdzība, un turklāt norādījusi, ka sniegtajiem paskaidrojumiem vajadzētu būt tādiem, lai persona, kuras manta kādā konfiskācijas procesā uzskatīta par noziedzīgi iegūtu, ar tiem attaisnotu sevi un izbēgtu no mantas konfiskācijas.¹⁸²

Piekrītot šim atzinumam, tomēr ir būtiski ievērot jēdziena “pienākums” būtību. Pienākums ir indivīda personiskā obligātā, ar morāles normām saistīta ievirze vai uzdevums, kas noteikti jāpaveic.¹⁸³ Pēc būtības likums nevar uzlikt personai pienākumu pierādīt savas mantas izcelsmi. Kriminālprocesā vienmēr tieši procesa virzītājam būs pienākums pirmajam pierādīt noteiktus faktus. Savukārt personas klusēšana pastiprinās procesa virzītāja pierādījumu pārlicinošo spēku. Tas viss tikai dod pamatu secinājumam, ka KPL 126. panta 3.¹ daļas pirmajā teikumā personai noteiktajam pierādīšanas pienākumam nav tiesiskas nozīmes (juridiskās slodzes).

¹⁸¹ Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi (II). *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 43, 29. lpp.

¹⁸² Council of Europe. Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: A Council of Europe Best Practice Survey. Best Practice Survey No. 2. 2000. Pieejams: <https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/SpecialFiles/BestPractice2E.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁸³ Šķirkļis “pienākums”. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <https://tezaurs.lv/pien%C4%81kums:1> [aplūkots 02.05.2023.]

[3.55] Ja pierādīšanas pienākuma ierakstīšana likumā, saglabājot procesa virzītājam primāro pierādīšanas pienākumu, pēc būtības ir bez nozīmes un personai nerada negatīvas tiesiskās sekas, tad atsevišķos kriminālprocesos var tikt būtiski pārkāptas personas pamattiesības.

Kā tika norādīts šā darba 3.48. punktā, viens no pierādīšanas nastas pārlikšanas pieļaujamības kritērijiem ir noziedzīgā nodarījuma smagums un sekas, kas draud personai sakarā ar konkrēto apsūdzību. Ja ieskatāties KL 195. panta sankcijā, tad redzam, ka tur noteiktais ietver brīvības atņemšanas sodu līdz pat 12 gadiem. Tātad no noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izrietošās sekas personai ir tik būtiskas, ka nav šaubu – prettiesiska notiesāšana būtu atzīstama par rupju un nepieļaujamu tiesiskuma principa pārkāpumu.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā noziedzīgā nodarījuma priekšmets pēc būtības veido noteicošo apstākli. Ja attiecīgajos kriminālprocesos no pierādīšanas priekšmeta izņemtu šo apstākli, paliktu neskaidri darījumi ar šiem līdzekļiem jeb to pārvietošana (objektīvā puse), subjekta nodoms un līdzekļu noziedzīgās izcelsmes apzināšanās (subjektīvā puse). Praksē savukārt ir ieteikts subjektīvās puses pazīmes pierādīšanai izmantot objektīvos faktiskos apstākļus¹⁸⁴ (t. i., neskaidru darījumu esamību). Taču finanšu līdzekļu izmantošana darījumos pati par sevi nav noziedzīga darbība.

Pārpratumus var radīt arī kāds Augstākās tiesas lēmums lietā, kurā tiesa vairāk noticejusi apsūdzībai, jo faktu analizē atsaukusies uz to. Tiesa secināja, ka persona finanšu līdzekļus ieguva noziedzīgu nodarījumu rezultātā, izdarot “nenoskaidrotus noziedzīgus nodarījumus”, un, tā kā persona “pārcēla noziedzīgi iegūtus līdzekļus no sevis uz savu meitu”, tad tā noteikti ir noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana.¹⁸⁵

Ja šādā situācijā aizstāvības pusei tiek uzlikts pienākums pierādīt, ka darījumos izmantotie līdzekļi nav noziedzīgi, un, pieņemsim, persona izmanto savas klusēšanas tiesības, tad rodas paaugstināts prettiesiskas notiesāšanas risks. Kā norādījusi ST, nevainīguma prezumpcijas kā Satversmē nostiprinātas pamattiesības būtība tiktu skarta, ja personai pašai būtu jāpierāda savs nevainīgums.¹⁸⁶

[3.56] Juridiskajā literatūrā ir norāde uz daļēju pierādīšanas pienākuma pārņemšanu tā, ka pierādīšanas pienākums sākotnēji gulstas uz procesa virzītāju.¹⁸⁷ Tas nozīmē, ka procesa virzītājs (tiesā – apsūdzības uzturētājs) pierāda, ka personas rīcībā konstatējamas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Savukārt tiesa var taisīt notiesājošu spriedumu, ja vien persona neiesniedz pierādījumus, kuri ir pietiekami, lai radītu saprātīgas šaubas par vainu. Personai tiek uzlikts nevis pierādīšanas jeb pārliecināšanas pienākums, bet gan pienākums iesniegt pierādījumus, lai radītu šaubas par apsūdzības pamatotību.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Juriss J. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 123. lpp.

¹⁸⁵ Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 31. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-104/2022, 11.1. punkts

¹⁸⁶ Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01, 19. punkts

¹⁸⁷ He J. Methodology of Judicial Proof and Presumption. Masterpieces of Contemporary Jurisprudence in China. Beijing: Law Press China and Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2018, p. 139

¹⁸⁸ Hamer D. The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1), p. 159

Starp citu, tas saskan arī ar Latvijas tiesu judikatūru. Augstākā tiesa ir norādījusi, ka fakta legālās prezumpcijas apšaubīšanas kritēriji ir saprātīgu šaubu radīšana, ievērojot samērīgumu fakta legālās prezumpcijas apjomā un saglabājot efektīvas aizstāvības tiesības un nevainīguma prezumpciju.¹⁸⁹

Pierādījumu iesniegšanas pienākums iestrādāts arī Nīderlandes kriminālprocesā. Ja procesā tiek sasniegts noteikts limenis pierādīšanā, ka ir notikusi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana, no personas tiek prasīts sniegt skaidrojumu par līdzekļu izcelsmi. Tikai skaidrojumam jābūt konkrētam, pārbaudāmam, iespējamam, bez iekšējām pretrunām un balstītam uz dokumentiem vai trešo personu liecībām.¹⁹⁰

[3.57] Kā viens no piemēriem pierādījuma nastas pārlikšanas pieļaujamībai tieši noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas lietās tiek norādīts ECT spriedums lietā “Čušens pret Beļģiju”.¹⁹¹ Šeit gan jāpiebilst, ka lieta tika ierosināta par nacionālās tiesas spriedumu kriminālprocesā, kurā persona bija saukta pie kriminālatbildības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un par to arī notiesāta, tostarp piemērojot noziedzīgi iegūto līdzekļu konfiskāciju. Tātad kriminālprocesā bija vērtētas personas noziedzīgās darbības un tās vaina. Tā nebija konfiskācija bez notiesāšanas.

ECT konstatēja, ka nacionālā tiesa ir pieņēmusi notiesājošu spriedumu, balstoties uz pietiekami daudziem netiešiem pierādījumiem, kuri norādījuši uz personas vainu. Personas sākotnējā melošana par ienākuma avotu un vēlākā klusēšana esot tikai vēl vairāk apliecinājusi to, ka iegūtās ziņas par faktiem ir ticamas (tas nav bijis pierādījums, uz kuru pamatā balstīta apsūdzība). Turklāt ECT norādīja, ka personas pienākums sniegt ticamu izskaidrojumu attiecībā uz mantas izcelsmi nepārkāpj ECK garantētās tiesības, tostarp neaizskar nevainīguma prezumpciju.

Beļģijā ticama skaidrojuma nesniegšana attiecībā uz līdzekļu izcelsmi ir tikai viens no apstākļiem, kuri rada pamatu personas atzīšanai par vainīgu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā.¹⁹² Ja persona sniedz atbilstošu skaidrojumu, tad tā atspēkošana ir procesa virzītāja vai apsūdzības uzturētāja pienākums. Turpretī, ja persona nesniedz skaidrojumu vai tas ir formāls, neatbilstošs izvirzītajiem kritērijiem, tad personas nesadarbošanās tiek uzskatīta par papildu iemeslu pārliecības gūšanai par līdzekļu noziedzīgo izcelsmi. Taču jebkurā gadījumā procesa virzītājam ir jāpārlicina tiesa par līdzekļu izcelsmes noziedzīgumu atbilstoši prasītajam standartam.¹⁹³

[3.58] Tātad pierādīšanas pienākuma pārņemšana uz personu ir pieļaujama saprātīgās robežās, taču nebūtu pieļaujama gadījumos, kad jautājums par mantas noziedzīgo izcelsmi attiecas

¹⁸⁹ Sk., piemēram, Augstākās tiesas 2017. gada 14. decembra lēmuma lietā Nr. SKK-558/2017 12. punktu

¹⁹⁰ Fiscal Information and Investigation Service of the Netherlands. Tax and Customs Administration. Indirect Method of Proof. Providing Evidence in stand-alone money laundering investigations, 2019, p. 10–11. Pieejams: <https://www.amlc.eu/wp-content/uploads/2019/04/Money-Laundering-the-Indirect-Method-of-Proof-2019.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 2. maija spriedums lietā *Zschüschen v. Belgium*, pieteikums Nr. 23572/07. Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2223572/07%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CLIN%22\],%22itemid%22:\[%22002-11638%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2223572/07%22],%22documentcollectionid%22:[%22CLIN%22],%22itemid%22:[%22002-11638%22]}) [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁹² International Comparative Legal Guide. Belgium: Anti Money Laundering, 2019. Pieejams: <https://iclg.com/practice-areas/anti-money-laundering-laws-and-regulations/belgium> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁹³ Jackson J. D., Summers S. J. *The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 226

uz apstākļiem, kas iekļauti apsūdzībā. Tas radītu tādu situāciju, ka apsūdzētajam, neatzīstot kāda mantiska nodarījuma izdarīšanu, būtu pašam jāatspēko daļa no apsūdzības.

Likumā ierakstītā norma par personas pienākumu pierādīt mantas likumīgo izcelsmi nevar radīt obligātu procesuālu pienākumu. Pirmkārt, šādu pienākumu nevar uzskatīt par kriminālprocesuālu pienākumu, par kura nepildīšanu būtu piemērojama procesuālā sankcija. Likums nevar paredzēt un praksē nav iespējams izmantot kādu piespiedu mehānismu šā pienākuma izpildīšanai. Otrkārt, ikvienai personai kriminālprocesā ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem, bet personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir tiesības vispār klusēt. Treškārt, kriminālprocesos, kuros mantas noziedzīgā izcelsme veido noziedzīgā nodarījuma sastāvu (apsūdzības būtību), personai uzliktais pienākums pierādīt, ka mantas izcelsme nav noziedzīga, var veidot nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu.

Jāapzinās, ka procesa virzītājam ir tiesības prasīt, lai persona izskaidro savu ienākumu izcelsmi, arī bez īpašas likumā ierakstītas normas. Personai savukārt ir tiesības sniegt skaidrojumu un iesniegt to apliecinošus pierādījumus. Ja persona klusē vai sniedz nepatiesu informāciju par līdzekļu izcelsmi, tas tikai nostiprina procesa virzītāja pierādījumu ticamību.

3.3.3. Pierādīšanas standarts

[3.59] Kriminālprocesa teorijā ir sniegts šāds skaidrojums: “Pierādīšanas standarts attiecas uz to līmeni vai pakāpi, kādā jātiek īstenotai pierādīšanas nastai. Tas ir pārliecības vai iespējamības līmenis, kāds ar pierādījumiem jārada fakta izlēmēju prātā; tas ir standarts, kādā fakta izlēmējiem ar pierādījumu starpniecību jātiek pārliecinātiem no tās strīdu puses, uz kuru gulstas pierādīšanas nasta.”¹⁹⁴

Tāpat pierādīšanas standarts kriminālprocesā ir jēdziens, kas tiek izmantots, lai raksturotu līmeni, kādā noteiktam faktam jābūt pamatotam ar pierādījumiem, lai to atzītu par pierādītu (fakta pierādītības līmenis).

[3.60] Kriminālprocesā tradicionāli ir pastāvējis viens pierādīšanas standarts – “**ārpus saprātīgām šaubām**”. Arī KPL 124. panta piektajā daļā noteikts, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību.

Vērtējot pierādījumus to kopumā un savstarpējā sakarībā, secinājums par saprātīgu šaubu nepastāvēšanu ir jāizdara attiecībā uz ikkatru noziedzīgā nodarījuma pazīmi, lai tiktu sasniegts prasītais pierādīšanas standarts “ārpus saprātīgām šaubām”.¹⁹⁵

Standarts “ārpus saprātīgām šaubām” nosaka robežas, kādās tiesai ir jānovērtē pierādījumi krimināllietā. Prokurora iesniegtiem pierādījumiem jābūt tik stingriem un pamatotiem un lietas fakti izskaidrojumiem jābūt tik saprātīgiem un pieņemamiem, ka rodas pārliecība par apsūdzētā

¹⁹⁴ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002, 151. lpp.

¹⁹⁵ Jackson J. D., Summers S. J. The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 202

vainu. Pierādījums “ārpus saprātīgām šaubām” ir pierādījums, kas rada stingru pārliecību par to, ka apsūdzētais ir vainīgs. Saprātīgas šaubas šajā kontekstā nozīmē šaubas, kuras ir:

- 1) racionālas, t. i., var tikt loģiski pamatotas;
- 2) konkrētas, t. i., balstītas uz lietas faktiem;
- 3) relatīvas, t. i., pamatotības noteikšana ir veikta lietas rakstura ietvaros (ņemot vērā to, kāds noziegums izdarīts).¹⁹⁶

Dr. iur. K. Strada-Rozenberga norāda, ka saprātīgu šaubu izslēgšanas nosacījums izriet no nevainīguma prezumpcijas.¹⁹⁷ Viens no šā principa satura elementiem ir šāds: “visas šaubas par vainu ir jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību”¹⁹⁸. Tātad tas ir attiecināms uz procesa dalībniekiem, uz kuriem gulstas tā saucamais pilnais pierādīšanas pienākums, proti, pienākums pamatot apgalvojumu patiesumu. Savukārt aizstāvības īstenotājiem ir pietiekami, ka ir pierādīti fakti, kas ļauj saprātīgi apšaubīt izvirzīto pieņēmumu pamatotību, proti, pastāv objektīvi pamatotas un nenovēršamas šaubas.¹⁹⁹

[3.61] 2017. gada 1. augustā stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā, ar kuriem citstarp KPL 124. pants tika papildināts ar sesto daļu, nosakot, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.

Tātad ar šo likumu tika noteikts jauns pierādīšanas standarts – “**iespējamības pārsvars**” – un tas ir attiecināms tikai uz mantas izcelsmes jautājumu. Tas nozīmē, ka jautājumā par mantas izcelsmi pietiek ar pamatojumu “visticamāk, ka” attiecīgais apstāklis tāds arī ir (vairāk nekā 50 % varbūtība).²⁰⁰

[3.62] Šeit gan jānorāda, ka zinātnieki jau agrāk ir atzinuši šāda pierādīšanas standarta pastāvēšanu gadījumos, kad uz aizstāvību tiek pārnesta pierādīšanas nasta. *Dr. iur. K. Strada-Rozenberga* rakstīja: “Nešaubīgi atzīstot, ka standarts “saprātīgu šaubu izslēgšana” ir saistošs gan apsūdzētajam, gan procesa virzītājam, jāatzīst arī, ka šis standarts neattiecas uz aizstāvību gadījumos, kad pierādīšanas nasta ir pārnesta uz to. [...] tie var būt tikai atsevišķi gadījumi un nekādā gadījumā nevar attiekties uz visu pierādīšanas priekšmetu un galveno jautājumu par vainu. Tātad kopumā kriminālprocesā pierādīšanas standarts saglabājas kā “saprātīgu šaubu izslēgšana”. Taču tajos gadījumos, kad pierādīšanas nasta par atsevišķu, konkrētu lietas apstākli (faktu) tiek pārnesta uz apsūdzēto, viņa pienākums ir to pierādīt atbilstīgi standartam “iespējamības pārsvars”, jo

¹⁹⁶ Diesen C. Beyond Reasonable Doubt. Standart of Proof and Evaluation of Evidence in Criminal Cases. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/40-7.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

¹⁹⁷ Strada K. Objektīvā patiesība vai subjektīvā pārliecība kā pierādīšanas standarta kritēriji kriminālprocesā. *Likums un Tiesības*, 2002, Nr. 4, 98.–102. lpp.

¹⁹⁸ KPL 19. panta trešā daļa. Arī Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2005-22-01, 4. punkts

¹⁹⁹ Strada-Rozenberga K. Komentārs Kriminālprocesa likuma 124. pantam. *Grām.:* Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniskā monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 418. lpp.

²⁰⁰ Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. *Grām.:* Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 205.–206. lpp.

faktiski viņam ir tikai jārada saprātīgas šaubas, kas pats par sevi jau radīs situāciju, kad to novēršana gulstas uz apsūdzētāju, kuram savukārt jāīsteno pierādīšana atbilstīgi standartam “saprātīgu šaubu izslēgšana”. Tas pats attiecināms arī uz situācijām, kad aizstāvība veic pierādīšanu arī pati pēc savas iniciatīvas, piemēram, izvirzot alibi utt.”²⁰¹

No tā var secināt, ka pierādīšanas standarts valstij un personai ir atšķirīgs. Proti, valstij pierādīšanas standarts ir “lai nerastos saprātīgas šaubas”, bet personai, atspēkojot fakta legālo prezumpciju, pietiek ar to, ka par attiecīgā fakta ticamību tā rada saprātīgas šaubas. Tomēr Latvijas tiesību sistēmā līdz minētajiem 2017. gada grozījumiem apsūdzības pusei nepastāvēja pazemināts pierādīšanas standarts – apsūdzībai visi pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi bija jāpierāda “ārpus saprātīgām šaubām”. Pazemināts pierādīšanas standarts bija attiecināms tikai uz pierādīšanas subjektu – aizstāvību – gadījumos, kad uz to tika pārnesti pierādīšanas pienākums.

[3.63] Tātad pazemināts standarts mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanai tika noteikts ar 2017. gada 22. jūnija grozījumiem Kriminālprocesa likumā. Attiecīgā likumprojekta anotācijā²⁰² Tieslietu ministrija uzsvēra vairākas svarīgas atziņas:

- 1) pazeminātais pierādīšanas standarts iespējams pie paplašinātās konfiskācijas jeb attiecībā uz prezumēto noziedzīgi iegūto mantu. Pamatojums rasts Direktīvas 2014/42/ES preambulas 20. punktā;
- 2) pazeminātā standarta ieviešana ir iespējama, īpaši procesā, kurā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nav saistāma ar notiesājošu spriedumu. Atsauce sniegta uz zinātnieku veikto pētījumu²⁰³;
- 3) pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt KPL 59. nodaļas kārtībā, ja procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas dod pamatu atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, bet personai ir jāpierāda tikai un vienīgi mantas likumīgā izcelsme (KPL 126. panta 3.¹ daļa) un uz to attiecas standarts „iespējamības pārsvars” (KPL 124. panta sestā daļa);
- 4) zemāks pierādīšanas standarts nav pieļaujams attiecībā uz kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu, uzliekot personai pierādīšanas pienākumu un tādējādi radot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu (piemēram, mantas vērtība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme).

[3.64] Jau 2019. gada 21. novembrī tika pieņemti nākamie likuma grozījumi, kas pazemināto pierādīšanas standartu attiecībā uz mantas izcelsmi atzina par piemērojamu ne tikai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (procesā *in rem*), bet arī pamata kriminālprocesā (procesā *in personam*). Tieslietu ministrijas sagatavotajā anotācijā²⁰⁴ parādījās divas būtiski jaunas atziņas.

²⁰¹ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002, 157.–158. lpp.

²⁰² Likumprojekta Nr. 630/Lp12 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkota 02.05.2023.]

²⁰³ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. Pētījums, 2010. gads. Pieejams: www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/MantKonf.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

²⁰⁴ Likumprojekta Nr. 315/Lp13 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/975546D70032A290C22583FB00490334?OpenDocument#b> [aplūkota 02.05.2023.]

Pirmkārt, tika atzīts, ka iepriekšējā redakcija vairāku apsvērumu dēļ (normas gramatiskā interpretācija, iepriekšējās anotācijas skaidrojums un korespondējošās normas) sašaurināja iespēju pazemināto standartu piemērot ārpus procesa par mantu, tāpēc ierosināja to attiecināt uz visu kriminālprocesu.

Otrkārt, radikāli mainot agrāko pozīciju, tika paziņots, ka zemāks pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas izcelsmes pierādīšanu, vērtējot noziedzīgā nodarījuma sastāva elementus (pazīmes), ir pieļaujams un leģitīms risinājums, jo attiecībā uz pārējiem noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem (pazīmēm) vēl joprojām saglabājas KPL 124. panta piektajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts “ārpus saprātīgām šaubām”, tādējādi arī netikšot pārkāpts nevainīguma prezumpcijas princips.

Šajā darbā, neanalizējot pierādīšanas standarta jautājumu pamata kriminālprocesā, ir jāizvērtē, vai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pazeminātais pierādīšanas standarts ir pieļaujams.

[3.64] Kā primārais arguments KPL 124. panta sestās daļas pieņemšanai 2017. gada 22. jūnijā tika izmantots²⁰⁵ Direktīvas 2014/42/ES preambulas 20. apsvēruma un 5. panta 1. punkts.

Preambulas 20. un 21. apsvērumā norādīts uz iespēju cīņā pret ekonomisku labumu nesošiem noziegumiem izmantot paplašinātu konfiskāciju un vienkāršāku pierādīšanu. Savukārt 5. pants tieši regulē paplašinātās konfiskācijas nepieciešamību un 1. punktā raksturo pierādīšanas standartu – “ja tiesa, pamatojoties uz lietas apstākļiem, tostarp konkrētiem faktiem un pieejamiem pierādījumiem, piemēram, ka attiecīgā īpašuma vērtība nav samērīga ar notiesātās personas likumīgiem ienākumiem, ir pārliecināta, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā”.

Tātad pazeminātais pierādīšanas standarts tiek saistīts vienīgi ar paplašinātās mantas konfiskācijas institūtu jeb prezumēto noziedzīgi iegūto mantu (KL 70.¹¹ panta otrā un trešā daļa). Direktīvas 2014/42/ES 4. pants, kurš raksturo “parasto” konfiskāciju un attiecas uz noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, kas iegūti no konkrēta noziedzīga nodarījuma, šādas atkāpes pierādīšanā neparedz. Uz to norāda arī Eiropas Savienības Tiesa.²⁰⁶ Pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā pastāv nesaraujama saikne starp tās izcelsmi un konkrētu noziedzīgā nodarījuma sastāvu.

Tas dod pamatu secinājumam, ka direktīvas sagatavošanā iesaistītie eksperti atzinuši par pieļaujamu pierādīšanas standarta pazemināšanu tikai attiecībā uz paplašinātu tādas mantas konfiskāciju, kura pieder noteiktus noziegumus izdarījušai personai. Ja mantas izcelsmes pierādīšana ir saistīta ar konkrēta noziedzīga nodarījuma notikumu (pierādītā manta), tad nodarījuma sastāvs tomēr prasa klasisko pierādīšanas standartu.

[3.65] Šāda atziņa ir nostiprināta arī Vācijas likumos, proti, pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā mantas noziedzīgā izcelsme no konkrēta noziedzīgā nodarījuma ir pierādāma “ārpus saprātīgām šaubām”.²⁰⁷

²⁰⁵ Likumprojekta Nr. 630/Lp12 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkota 02.05.2023.]

²⁰⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 21. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-845/19 un C-863/19, 55. punkts

²⁰⁷ Vervaele J. A. E., De Zanger W. S. Procedural aspects of Confiscation. In: Bernardi A., Rossi F. Improving confiscation procedures in the European Union. Final publication of the research project “Improving Cooperation between EU Member States in Confiscation Procedures”. Napoli, 2019, p. 526

Tāds pats viedoklis ir arī Latvijas zinātniekiem. *Dr. iur. Ā. Meikališa* un *Dr. iur. K. Strada-Rozenberga* norāda, ka pazeminātais pierādīšanas standarts piemērojams un pierādīšanas pienākums pārnesams vienīgi “mantas noziedzīgas izcelsmes prezumpcijas (KL 70.¹¹ panta otrā daļa) piemērošanas gadījumā”.²⁰⁸ Prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā “mantas izcelsmes noziedzīgums ir vispārīgs, t. i., pirmkārt, tā netiek skatīta kā konkrēta nodarījuma rezultātā iegūta/radusies utt. un, otrkārt, šīs prezumpcijas piemērošana ir pakārtota atzinumam, ka ir izdarīts kāds konkrēts noziedzīgs nodarījums. Šajā situācijā, domājams, samazinātais standarts ir piemērojams. Ir pamats atzinumam, ka tieši šis ir tas gadījums, kad šī standarta piemērošana būtu visatbilstošākā.”²⁰⁹

Taču, kā tas jau vairākkārt šajā darbā uzsvērts, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (tātad – pirmstiesas kriminālprocesa laikā) ļoti reti varētu nākties lemt par mantu, kuras noziedzīgā izcelsme tiek prezumēta. Pazemināts standarts būtu loģiski izmantojams tikai pamata kriminālprocesos, kuros var piemērot paplašināto konfiskāciju. Tātad 2017. gadā Kriminālprocesā ieviestā norma, no vienas puses, pazemināto pierādīšanas standartu attiecināja tikai uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, bet, no otras puses, šajā procesā pamatā tiek vērtēta pierādītā noziedzīgi iegūta manta. Tātad šī pretruna izslēdz iespēju KPL 59. nodaļas kārtībā īstenotajā procesā ievērot pazemināto pierādīšanas standartu, vismaz no procesa virzītāja puses.

[3.66] Jautājums par pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas pierādīšanā izmantojamo pierādīšanas standartu izraisīja diskusijas teorētiķu un praktiķu vidū.

KPL komentāros norādīts, ka pierādīšanas standarts “iespējamības pārsvars” piemērojams “tikai tad, kad personai saskaņā ar KL normām ir uzlikts pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, t. i., mantas noziedzīgas izcelsmes prezumpcijas (KL 70.¹¹ panta otrā un trešā daļa) piemērošanas gadījumā”.²¹⁰ *Dr. iur. K. Strada-Rozenberga* uzskata, ka pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā “mantas noziedzīgā izcelsme [...] nav patstāvīgs pierādāms apstāklis, bet gan atzinums par to ir citu apstākļu pierādīšanas rezultāts. [...] nebūtu loģiski atzīt, ka šajā gadījumā uz mantas izcelsmes noziedzīgumu ir attiecināms samazināts pierādīšanas standarts, ja uz visiem apstākļiem, kuri tiek pierādīti pirms tam, lai secinājumu par mantas noziedzīgu izcelsmi izveidotu, attiecināms standarts “ārpus saprātīgām šaubām””.²¹¹

²⁰⁸ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada (II). *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 43; Strada-Rozenberga K. Komentārs Kriminālprocesa likuma 124. pantam. *Grām.:* Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Prof. K. Stradas-Rozenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 419. lpp.; sk. arī: Baumanis J. Kriminālbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. *Jurista Vārds*, 2019, Nr. 7

²⁰⁹ Strada-Rozenberga K. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Rīga: [b.i.], 2020, 36. lpp. Pieejams: www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29451-YMmD8WDROAMMegG-4oAd27-63yFixyqh.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

²¹⁰ Strada-Rozenberga K. Komentārs Kriminālprocesa likuma 124. pantam. *Grām.:* Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 419. lpp.

²¹¹ Strada-Rozenberga K. Vispārīgs ieskaits jautājumos, ko rada 21.11.2019. grozījumi Kriminālprocesa likumā. *Grām.:* Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 347. lpp.

Par pazemināta pierādīšanas standarta piemērošanas tiesiskumu attiecībā uz pierādīto noziedzīgi iegūto mantu šaubas paudusi arī tiesību pētniece Ē. Gribonika.²¹²

No loģikas viedokļa nebūtu pamata runāt par noziedzīgi iegūtu mantu, ja nav noticis noziedzīgs nodarījums. Mantas noziedzīgumu nepierāda tās esamība vai ārējais izskats, bet gan tās saistība ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu. Turklāt Latvijā likums neparedz neskaidras izcelsmes mantas konfiskāciju.²¹³

Tomēr daži zinātnieki pauž nedaudz citādu viedokli. Piemēram, *Dr. iur.* J. Stukāns norāda, ka “konfiskācija bez notiesājoša sprieduma balstās uz varbūtības izvērtēšanu. [...] ņemot vērā, ka prasījums tiek vērsti pret īpašumu kopumā, priekšroka būtu dodama civiltiesiskiem standartiem, kas ir zemāki par pierādīšanas standartu, atzīstot personu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā”²¹⁴

Dažkārt kā arguments tiek norādīti ECT spriedumi, piemēram, lietā “Gogitidze un citi pret Gruziju”²¹⁵ vai “Telbis un Viziteu pret Rumāniju”²¹⁶, kuros atzīts, ka mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma ir pieļaujama, balstoties uz pierādījumu pārsvaru (jeb “iespējamības pārsvaru”). Taču minētie spriedumi attiecas uz tādas mantas konfiskāciju, kuras noziedzīgā izcelsme tikusi prezumēta. Turklāt abās lietās tika lemts par tādas mantas konfiskāciju, kas piederēja koruptīvos noziegumos apsūdzētu personu radiniekiem. Tāpat ne mazāk nozīmīgs ir fakts, ka šīs konfiskācijas notika ārpus kriminālprocesuālā regulējuma. Tāpēc ECT atziņas nevarētu piemērot attiecībā uz pierādītās mantas konfiskāciju.

[3.67] Minētie apsvērumi dod pamatu secinājumam, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (konfiskācija bez notiesāšanas) tiek lemts par pierādītu noziedzīgi iegūtu mantu. Kā jau tika norādīts, arī KPL 626. panta pirmajā daļā nepārprotami ir pateikts, ka šo procesu uzsāk, ja “pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta [...] ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu”. Citiem vārdiem sakot, procesa virzītājam ir nepieciešami pierādījumi, kas apliecina to, ka ir noticis konkrēts noziedzīgs nodarījums, kura rezultātā ir iegūta manta.

Pierādīšanas priekšmetā neietilpst kāds vispārīgs mantas izcelsmes noziedzīgums. Tas, ka mantas izcelsme ir noziedzīga, pēc būtības ir secinājums, kas izriet no tā, ka tiek pierādīts konkrēts noziedzīgs nodarījums, kura rezultātā manta iegūta vai radīta. “[...] mantas noziedzīga izcelsme šajā gadījumā nav patstāvīgs pierādāms apstāklis, bet gan atzinums par to ir citu apstākļu pierādīšanas rezultāts. Tā kā rezultāts nekad nevar būt pirms darbības, tad nebūtu loģiski atzīt, ka šajā gadījumā uz mantas izcelsmes noziedzīgumu ir attiecināms samazināts pierādīšanas

²¹² Gribonika Ē. Pierādīšanas standarts un pienākums noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietās. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 5, 22. lpp.

²¹³ Kūtris G. Iesaldēšana, arestēšana un konfiskācija: civiltiesības un kriminālprocesa intereses bankas kontos. *Jurista Vārds*, 2020, Nr. 39, 18. lpp.; Nagodkins A. Trešo personu mantas aresta piemērošanas prakses problēmas pirmstiesas kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 33, 23. lpp.

²¹⁴ Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. 2019, 64., 66.–67. lpp.

²¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija spriedums lietā *Gogitidze and others v. Georgia*, pieteikums Nr. 36862/05, 107. punkts

²¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. jūnija spriedums lietā *Telbis and Viziteu v. Romania*, pieteikums Nr. 47911/15, 68. punkts

standarts, ja uz visiem apstākļiem, kuri tiek pierādīti pirms tam, lai secinājumu par mantas noziedzīgu izcelsmi veidotu, attiecināms standarts “ārpus saprātīgām šaubām.”²¹⁷

Tātad attiecībā uz pierādīto noziedzīgi iegūto mantu ir jābūt pietiekamam pierādījumu kopumam. Pirmkārt, nebūtu pamatoti atzīt, ka noziedzīga nodarījuma notikumu varētu pierādīt ar pierādījumu “iespējamības pārsvaru”. Tas tomēr ir fakts, kura esamība jāpierāda ārpus saprātīgām šaubām. Otrkārt, ja jau ir pierādīts noziedzīga nodarījuma notikums, tad tikpat skaidram jābūt arī “labumam”, ko devis vai radījis šis notikums. Šajā procesā nav nedz bijis paredzēts, nedz pieļaujams lemt par, “iespējams”, kādā citā noziedzīgā nodarījumā iegūtu mantu, jo pamata kriminālprocesā, no kura tiek izdalīts sevišķais process, netiek izmeklēts šis “cits nodarījums” un attiecīgi par to arī nevar būt pierādījumu.

[3.68] Jaunas diskusijas raisīja 2019. gada grozījumi tajā pašā KPL normā, *expressis verbis* pasludinot, ka pazeminātais pierādīšanas standarts piemērojams arī pamata kriminālprocesā jautājumā par mantas izcelsmi (kam varētu pilnībā piekrist, ja vien tas attiecas uz prezumēto mantu), turklāt tas pieļaujams arī attiecībā uz mantas izcelsmes kā noziedzīgā nodarījuma sastāva elementa pierādīšanu.

Diskutablākais jautājums ir par pierādīšanas standartu attiecībā uz mantas izcelsmes kā noziedzīgā nodarījuma sastāva elementa pierādīšanu. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kā jau tika norādīts, ir jāpierāda noziedzīga nodarījuma notikums, no kura attiecīgi cēlusies konfiscējamā manta. Taču dažu kategoriju kriminālprocesos pati manta ir nodarījuma sastāva elements, bez kura nebūtu arī noziedzīgā nodarījuma sastāva. Piemēram var minēt pēdējos gados aktuālos procesus par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu (KL 195. pants). Vai arī šajos gadījumos mantas izcelsmes pierādīšanai pietiktu ar “visticamāk, kā”?

Šo jautājumu īpaši aktuālu padara fakts, ka pazemināto pierādīšanas standartu par labu esam ir atzinušas tiesas un visai plaši to piemēro procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Piemēram, Ekonomisko lietu tiesa kādā sevišķajā procesā ārpus saprātīgām šaubām atzīst, ka ir notikusi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija, jo esot notikušas tādas darbības, kas saskaņā ar Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 5. pantu ir kvalificējamās kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana. Attiecībā uz mantas izcelsmi tiek atzīts pierādījumu pārsvars, jo neesot šaubu, ka tās noziedzīgums izriet no noziedzīgām darbībām ar to.²¹⁸ Šādus secinājumus par pareiziem atzinusi arī pārsūdzības instance – Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija.²¹⁹

[3.69] Noziedzīgi iegūta manta kā noziedzīga nodarījuma sastāva elements vistiešāk parādās tieši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā. Loģiski ir secināt, ka legalizēt var tikai noziedzīgi

²¹⁷ Strada-Rozenberga K. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Rīga: [b.i.], 2020, 35.–36. lpp. Pieejams: www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29451-YMmD8WDROAMMegG-4oAd27-63yFixyqh.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

²¹⁸ Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 6. decembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012019, 8. punkts; 2021. gada 7. oktobra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11270008820, 7.1. punkts; 2021. gada 8. novembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816013718, 7.1. punkts [nav publicēti]

²¹⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2022. gada 1. februāra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012019 [nav publicēts]

iegūtus līdzekļus. No vienas puses, uz šīs mantas izcelsmi it kā būtu attiecināms KPL 124. panta sestajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts. Taču, no otras puses, šī manta nav radusies (noziedzīgi iegūta) legalizēšanas gaitā, legalizēta tiek citā – predikatīvā – nodarījumā iegūta manta. Savukārt predikatīvā nodarījuma esamībai jābūt pierādītai ārpus saprātīgām šaubām.

Juridiskajās diskusijās ir pausts viedoklis, ka “sasaiste starp mantas izcelsmi un attiecīgo [predikatīvo] nodarījumu ir konstatējama, fiksējot pārliecību pamatojošu pierādījumu pārsvaru. Proti, pazeminātais pierādīšanas “iespējamības pārsvars” ir attiecināms tikai uz mantas izcelsmi”.²²⁰ Tas nozīmē, ka šis standarts izmantojams cēloņsakarības pierādīšanā: visticamāk, ka konkrētā manta ir radusies no konkrēta predikatīvā noziedzīgā nodarījuma. Tam var piekrist. Bet kādā procesā jābūt konstatētam, ka “tas” nodarījums tiešām ir noticis? Šādu konstatējumu nevar izdarīt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Vai mantas noziedzīgo izcelsmi var izsecināt no tā, ka ar šo mantu (līdzekļiem) ir veiktas legalizēšanas darbības? Un līdz ar to – vai šāda secinājuma radīšanai ir pietiekams pazeminātais pierādīšanas standarts?

[3.70] Analizējot izmeklētāju un tiesu lēmumus, nereti nākas konstatēt, ka mantas noziedzīgās izcelsmes pamatošanai tiek izmantots arguments “noziedzīgais nodarījums tiek izmeklēts kā *stand-alone* jeb patstāvīga noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana, balstoties uz netiešajiem pierādījumiem, kas norāda uz mantas noziedzīgu izcelsmi, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izdarīšanas tipoloģijām un pazīmēm”. Diemžēl praksē nereti vienīgais mantas noziedzīgās izcelsmes pierādījums ir “darbības ar mantu atbilst legalizācijas tipoloģijai”. Tas arī viss. Lēmumos mēdz būt pat tieši norādīts, ka “nav noskaidrots konkrēts predikatīvs noziedzīgs nodarījums”, ar atsauci uz KPL 124. panta septīto daļu: “lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi ir iegūti”. Tāpat katrā lēmumā ir uzsvērts arī personas pienākums pierādīt savas mantas likumīgo izcelsmi.

Šeit būtu jāanalizē divi atšķirīgi procesi. Pirmais – procesā par noziedzīgi iegūtu mantu saskaņā ar KPL 124. panta sesto daļu ir jāpierāda (pieņemsim, kaut vai ar pazemināto pierādīšanas sliekšni), ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga. Jebkurā gadījumā mantas noziedzīgā izcelsme ir jāpierāda vispirms. Savukārt legalizācijas darbībām līdzīgu (atbilstība tipoloģijai) darbību veikšana vēl nav pierādījums par līdzekļu iegūšanas noziedzīgumu. Šīs darbības, protams, var pievērst uzmanību aizdomīgiem līdzekļiem, kas arī ir tipoloģijas uzdevums, un pat dot pamatu kriminālprocesa uzsākšanai, taču tās nav tas noziedzīgums, no kura varētu būt iegūti, iespējams, noziedzīgie līdzekļi.

Otrais – kriminālprocess par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu ir process par personas vainu konkrētā noziedzīgumā. Šajā procesā mantu varēs konfiscēt tikai pēc vainas pierādīšanas. Turklāt šeit tiešām nav obligāti jāpierāda, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi ir iegūti. Taču personas agrākā noziedzīgā darbība gan ir jākonstatē, jo tikai tad līdzekļus var atzīt par noziedzīgi iegūtiem un tikai pēc tam tos var arī konfiscēt. Visās ECT aplūkotajās lietās,

²²⁰ Rusanovs E. Mantas izcelsmes pierādīšanas problemātika tiesību uz īpašumu un taisnīga tiesas procesa perspektīvā. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 49 (1263), 14. lpp.

kas attiecināmas uz *stand-alone* gadījumiem, tiesā ir ticis pierādīts, ka legalizētie līdzekļi, visticamāk, radušies noteiktu noziedzīgu darbību rezultātā, kaut arī par šīm darbībām persona nav tikusi notiesāta.

Dažkārt kā labs piemērs *stand-alone* procesu iespējamībai tiek pieminēts ECT spriedums lietā “Čušens pret Beļģiju”.²²¹ Taču šeit jāievēro divi fakti. Pirmkārt, Beļģijas tiesās, spriežot par personas vainu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā, tika konstatēti vairāki apstākļi, kas pierādīja naudas noziedzīgo izcelsmi, kaut arī persona par attiecīgajiem noziegumiem nebija notiesāta. Otrkārt, līdzekļu konfiskācija tika piemērota tikai tad, kad persona tika atzīta par vainīgu noziegumā un notiesāta. Tātad šis nav piemērs par mantas konfiskāciju bez notiesāšanas.

Ja tiesību normu piemērošanā tiek sajaukti divi atšķirīgi procesi, veidojas tāda tiesiski nepieļaujama situācija, ka viens ļoti nosacīts pieņēmums it kā dod tiesisku pamatu citam lēmumam, kurš savukārt jau kļūst it kā par pamatojumu nākamajam lēmumam: (1) tiek uzsākts kriminālprocess par legalizēšanu, (2) tā ietvaros izdala procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, (3) tajā mantas noziedzīgā izcelsme tiek pamatota (bet vai pierādīta?) ar legalizēšanai raksturīgajām darbībām, (4) pēc tam var tikt pabeigts arī pamata kriminālprocess un persona notiesāta par legalizēšanu, jo skaitās jau pierādīts, ka darbības ir veiktas ar noziedzīgiem līdzekļiem. Mantas noziedzīgā izcelsme nevienā procesā tā arī netiek pierādīta! Šādu secinājumu ķēdītē nav pat pamata runāt par jebkādu pierādīšanas standartu, jo mantas “noziedzīgums” vispār netiek pierādīts.

Var tikai piebilst: pat ja mantas izcelsmes vērtējums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek pakļauts zemākam pierādīšanas standartam, pamata kriminālprocesā vainu noziedzīgā nodarījumā tomēr nevar balstīt uz tādu pierādījumu, ka noziedzīga nodarījuma priekšmets procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ticis atzīts par “visticamāk” noziedzīgu. Personas vaina pierādāma ārpus saprātīgām šaubām. Vienīgi praksē līdz šādam atzinumam var arī nenonākt, jo KPL 392. panta 2.² daļa ļauj procesa virzītājam kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu pieņemt lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu, ja panākts mantisko attiecību taisnīgs noregulējums, bet personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pirmstiesas procesā nav pierādīta. Tas ir risinājums “neveiksmīgai kriminālvajāšanai”, uz kuru kā ar konfiskāciju bez notiesāšanas saistītu risku norādījuši eksperti (sk. šā darba 2.17., 3.11. un 3.26. punktu).

[3.71] Vēlreiz būtu jāatgriežas pie pamatatziņas, ka noziedzīga nodarījuma sastāvs (visi tā elementi) ir jāpierāda atbilstoši standartam “ārpus saprātīgām šaubām”. Kā jau šis nodaļas sākumā tika norādīts, tas ir cieši saistīts ar nevainīguma prezumpcijas principu. Tāpēc nepieciešams nedaudz aplūkot to, kā nepareiza pierādīšanas standarta izvēle var šo principu aizskart (ievērosim, ka tieši saistībā ar pierādīšanas standartu Tieslietu ministrija likumprojektu anotācijās ar divu gadu intervālu radikāli mainīja savu attieksmi pret nevainīguma prezumpcijas principa aizskārums ne-pastāvēšanu).

²²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 2. maija spriedums lietā *Zschüschen v. Belgium*, pieteikums Nr. 23572/07. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2223572%2F07%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CLIN%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-11638%22%5D%7D> [aplūkots 02.05.2023.]

Pirmkārt, sistēmiski izvērtējot KPL normatīvo regulējumu, tajā konstatējama iekšēja nesaņķotība. KPL 19. panta trešā daļa paredz, ka visas šaubas ir vērtējamas par labu apsūdzētajam. Arī 124. panta piektā daļa norāda, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi ir pierādāmi ārpus saprātīgām šaubām. Likumā nav noteikti izņēmumi attiecībā uz kāda noziedzīga nodarījuma sastāvu (piemēram, par KL 195. pantu), kuru varētu inkriminēt personai, lai to atzītu par vainīgu, neizslēdzot saprātīgās šaubas par kādu no sastāva elementiem. Ja tas tā būtu likumā noteikts, tad varētu šaubīties, vai persona tiek atzīta par vainīgu “saskaņā ar likumu”. (Šeit gan tiek runāts par personas vainu, nevis mantas izcelsmi, taču mantas izcelsmes pierādīšana tālāk kriminālprocesā var tikt izmantota kā fakta prezumpcija vainas konstatēšanai – KPL 125. panta pirmās daļas 7. punkts.)

Otrkārt, ECT judikatūrā nav saskatāms tas, ka izpratne attiecībā uz kriminālprocesā pieļaujamo pierādīšanas standartu būtu mainījusies. Spriedumā lietā “Gērings pret Nīderlandi” ECT norādīja, ka ECK 6. panta otrajā daļā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija būs pārkāpta, ja secinājums, ka persona ir paveikusi tai inkriminēto noziedzīgo nodarījumu, nebūs izdarīts, izslēdzot saprātīgas šaubas.²²² Arī lietā “Barbers, Mesegu un Džabardo pret Spāniju” ir norādīts uz pierādīšanas standartu “ārpus saprātīgām šaubām”.²²³

Treškārt, likumprojektu apspriešanas laikā Saeimā tika paustas bažas, ka pierādīšanas standarta samazināšana varētu novest pie nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpuma, un tika norādīts uz Nīderlandes kriminālprocesa regulējumu, ar kuru radīta pietiekami efektīva sistēma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanai un pierādīšanai, nesamazinot pierādīšanas standartu nevienai no noziedzīgā nodarījuma pazīmēm.²²⁴ Arī Latvijas Zvērinātu advokātu padome savā viedoklī par pazemināta pierādīšanas standarta attiecināšanu uz pierādīto noziedzīgi iegūto mantu korekti norādīja, ka nedz Eiropas Savienības, nedz arī starptautisko tiesību akti neparedz pienākumu samazināt pierādīšanas standartu.²²⁵ Taču šie norādījumi nerezultējās nedz diskusijās, nedz normatīvā regulējuma precizējumos.

Iepazīstoties ar likumprojekta anotācijā norādīto, ka “kriminālprocesu skaits, kuros personas atzītas par vainīgām saskaņā ar Krimināllikuma 195. pantu, [...] ir daudz mazāks par to gadījumu skaitu, kad kriminālprocesa ietvaros manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu”, šķiet, ka galvenais iemesls vienkāršotai attieksmei pret nevainīguma prezumpcijas ievērošanu ir nespēja efektīvi pierādīt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

²²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 1. marta spriedums lietā *Geerings v. the Netherlands*, pieteikums Nr. 30810/03, 47. punkts

²²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988. gada 6. decembra spriedums lietā *Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain*, pieteikums Nr. 10590/83, 77. punkts

²²⁴ 13. Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019. gada 30. aprīļa sēdes protokols Nr. 16, 5. lpp. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/555576bdd4d83d86c-22583ca00343a28/\\$FILE/2019_04_02_8_30_JKKPA.pdf](http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/555576bdd4d83d86c-22583ca00343a28/$FILE/2019_04_02_8_30_JKKPA.pdf) [aplūkots 02.05.2023.]

²²⁵ Latvijas Zvērinātu advokātu padomes 2017. gada 13. februāra vēstule Saeimas Juridiskajai komisijai “Par likumprojektu “Grozījumi Kriminālprocesa likumā””. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/28A2DA00F28ABCC1C22580C60034D065?OpenDocument> [aplūkota 02.05.2023.]

Var piekrist viedoklim, ka atsevišķu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju pierādīšana “ārpus saprātīgām šaubām” ir sarežģīta un noteiktos gadījumos pierādīšanas standartu pieļaujams pazemināt, taču tas nevar kalpot par iemeslu nevainīguma prezumpcijas ierobežošanai.²²⁶

[3.72] Tātad likumos un tiesību doktrīnā it kā precīzi tiek nošķirts: personas vainīguma pierādīšanas standarts ir “ārpus saprātīgām šaubām”, bet mantas izcelsmes noziedzīguma pierādīšanai pietiek ar “iespējamības pārsvaru”. Taču no mantas izcelsmes dažkārt ir atkarīga noziedzīgā nodarījuma esamība vai neesamība. Tātad tas ir saistīts ar vainīguma pierādīšanu.

Lai noteiktu, kāds pierādīšanas standarts ir attiecināms, nepieciešams identificēt, kāds tieši pierādīšanas priekšmetā ietilpstošs fakts tiek pierādīts.²²⁷ Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošais fakts ir mantas izcelsme.

[3.73] Rezumējot visu iepriekš izanalizēto, var apgalvot, ka prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā mantas izcelsme tiek saistīta ar apstākļiem, kas ir ārpus personai izvirzītās apsūdzības. Tāpēc var atzīt, ka pazeminātais pierādīšanas standarts ir pieļaujams. Tomēr arī šeit procesa virzītājam pierādāmie apstākļi attiecībā uz mantu ir jāpierāda vismaz pakāpē “visticamāk, ka noziedzīgi iegūta”. Tas vienlīdz attiecināms arī uz līdzekļu legalizēšanas *stand-alone* gadījumiem.²²⁸ Savukārt mantas īpašniekam ir iespēja procesa virzītāja sākotnēji izteikto pieņēmumu atspēkot, sniedzot ticamas ziņas par to, ka mantai “visticamāk” ir likumīga izcelsme.

Jebkurā gadījumā neviena likuma norma nevarētu tikt interpretēta tā, ka ar mantu saistītās personas manta tiek prezumēta par noziedzīgi iegūtu tikai tāpēc, ka persona nespēj iesniegt ticamus pierādījumus par tās likumīgo izcelsmi. Jau sākotnēji procesa virzītājam, uzsākot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ir jāizdala tie pierādījumi, kas apstiprina, ka konkrētās mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga, un tikai pēc tam ar mantu saistītajai personai ir jāsniedz pierādījumi par mantas likumīgo izcelsmi.²²⁹ Līdzīga pieeja pastāv arī citās valstīs, piemēram, Apvienotajā Karalistē.²³⁰

Diskutēt varētu tikai par to, vai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vispār var nodot izlemšanai jautājumu par mantu, kuras noziedzīgums tiek prezumēts. Lai novērstu to, ka šajā procesā tiek lemts par personas vainu, prezumpciju, iespējams, varētu piemērot attiecībā uz tādas personas mantu, kuras vaina KL 70.¹¹ panta otrajā daļā norādītajos noziegumos ir konstatēta kādā citā pabeigtā kriminālprocesā. Tomēr šādu situāciju iespējamība, visdrīzāk, ir tikai teorētiska, jo praksē, ja vien nav pieļauta amatpersonu nolaidība (kuras dēļ noziedzīgā manta netika konfiscēta) vai fiktīva rīcība (uzsāk kriminālprocesu it kā par legalizēšanu, lai atrasto mantu varētu konfiscēt), norādīto apstākļu sakritība būtu vērojama visai reti.

²²⁶ Hamer D. The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1); Tadros V. The Ideal of the Presumption of Innocence. *Criminal Law and Philosophy*, 2014, No. 8 (449), p. 451

²²⁷ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas standarts un priekšmets. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 2, 23.–24. lpp.

²²⁸ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 16. jūnija lēmums lietā SKK-35/2022, 7.4. punkts

²²⁹ Stukāns J. Promocijas darbs. 2019, 83. lpp.

²³⁰ Thunberg Schunke M. Extended confiscation in Criminal Law: National, European and International Perspectives. Cambridge: Intersentia Ltd, 2017, p. 57–58

[3.74] Nav diskusiju par to, ka KPL 59. nodaļas kārtībā var lemt par mantu, kuras noziedzīgā izcelsme ir pierādīta. Šajā procesā netiek vērtēta personas vaina kādā nodarījumā, bet ārpus saprātīgām šaubām ir jākonstatē noziedzīga nodarījuma fakts un tā rezultātā gūtais labums. Piemēram, ja ir bijis krāpšanas (zādzības) fakts, tad jābūt skaidram arī tam, kas jeb cik daudz ir izkrāpts (nozagts), vai, ja ir bijusi kontrabanda, tad jābūt skaidrībai par kontrabandas precēm. Taču noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumā var konstatēt tikai to, ka ar mantu veiktās darbības līdzinās legalizēšanas darbībām, taču nevar pierādīt tā noziedzīgā nodarījuma notikumu, no kura ir gūta darbībās izmantotā manta. Mantas noziedzīgā izcelsme netiek pierādīta.

Tādējādi var secināt, ka pazemināta pierādīšanas standarta ievērošana pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas pierādīšanā nav atzīstama par pamatotu. Var, protams, uzskatīt, ka procesa virzītājam vajag tikai pārliecināt tiesu, ka atrastā manta, visticamāk, ir iegūta konkrēta nodarījuma rezultātā, bet personai – ka tā šo mantu ir ieguvusi legālā ceļā. Taču nebūtu pietiekams tas vien, ka procesa virzītājs pierāda “iespējamības pārsvaru”. Piemēram, kriminālprocesā par aizliegtām darbībām ar narkotiskām vielām ir interese konfiscēt visu pie, iespējams, vainīgās personas atrasto mantu (pēc būtības – prezumēt), taču šī persona vēl nevienā procesā nav atzīta par vainīgu (pamata kriminālprocess par vainu turpinās). Līdz ar to konkrēta noziedzīga nodarījuma gadījumā pierādīt mantas noziedzīgumu (cēloņsakarību ar nodarījumu), izmantojot formulējumu “visticamāk, ka”, būtu apšaubāmi no tiesiskuma aspekta.

4. CILVĒKTIESĪBU NODROŠINĀJUMS PROCESĀ PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU

[4.1] Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu galvenais uzdevums ir noskaidrot, vai konkrētā manta ir noziedzīgi iegūta un – attiecīgi – vai to var konfiscēt. Iepriekšējā nodaļā tika novērstas neskaidrības teorētiski sarežģītākajos jautājumos – kam un cik pārliecinoši ir jāpierāda mantas izcelsme. Līdz ar to varētu šķist, ka procesa normatīvā reglamentācija ir samērā vienkārša. Par to it kā liecina šim jautājumam atvēlētie tikai trīs KPL panti: 627. pants – par procesa uzsākšanu, 628. pants – par personu informēšanu un 629. pants – par tiesas procesu.

Tomēr juristu diskusijas zinātniskajās konferencēs un publikācijās²³¹, kā arī samērā lielais Satversmes tiesā ierosināto lietu skaits norāda uz vairākām problēmām. Tās galvenokārt ir saistītas ar tiesvedību. Uz to norāda arī tiesneši Z. Dundurs²³², M. Zumbergs²³³, V. Kalniņa.²³⁴ No vienas puses, problēmas ir praktiska rakstura, bieži vien saistītas ar darba organizēšanu, piemēram, iespēju likumā noteiktajos termiņos uzsākt lietas pilnvērtīgu izskatīšanu vai sagatavot tiesas lēmumu. Nereti šo nepietiekami atrisināto jautājumu dēļ tiek aizskartas arī iesaistīto personu tiesības, piemēram, termiņš ierobežo personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un pienācīgi sagatavoties savu interešu aizsardzībai. No otras puses, normatīvais regulējums un tā praktiskā īstenošana var būtiski aizskart personas pamattiesības, kā jau tas vairākkārt tika akcentēts šā darba iepriekšējās nodaļās. Mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma vistiešāk skar personas tiesības uz īpašumu un personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

[4.2] Arī citu valstu juristi norādījuši, ka mēģinājumi paplašināt konfiskācijas pielietošanu lietās bez notiesāšanas ir ļoti pretrunīgi. Koncepts nav pietiekami izstrādāts. Lai arī dažās valstīs izmanto t. s. civiltiesisko sistēmu, tas tik un tā izskatās kā ļoti iespējams cilvēktiesību pārkāpumu avots.²³⁵

Lai apkopotu līdzšinējo praksi un piedāvātu rekomendācijas, 2021. gada martā tika publicēts Eiropas Padomes dokuments par to, kā varētu izmantot konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma.²³⁶

²³¹ Piemēram, žurnāls “Jurista Vārds” tematam “Process par noziedzīgi iegūtu mantu: problēmas, risinājumi, izaicinājumi” 2022. gada 6. decembrī ir veltījis speciālu numuru – Nr. 49 (1263)

²³² Dundurs Z. Pierādījumu pārbaude kā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu elements. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 49 (1263), 38.–41. lpp.

²³³ Piģēns K. Ekonomisko lietu tiesa – aizritējis pirmais gads. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 13 (1227), 8. lpp.

²³⁴ Kalniņa V. Pacelt noslēpumainības plīvuru: process par noziedzīgi iegūtu mantu pirmās instances tiesā. *Jurista Vārds*, 2023, Nr. 5 (1271), 12.–16. lpp.

²³⁵ Esser R. A Civil Asset Recovery Model. The German Perspective and Human Rights. In: Non-Conviction-Based Confiscation in Europe. J. P. Rui and U. Sieber (eds), Berlin: Duncker & Humblot, 2015, p. 71; sk. arī: Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. 19 September, 2017. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-017-0485-0/> [aplūkots 02.05.2023.]

²³⁶ The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Economic Crime and Cooperation Division, Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe. Pieejams: <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3> [aplūkots 02.05.2023.]

Tā secinājumos atzīts, ka šādas konfiskācijas iespējas ir jāattīsta tālāk, jo tā ir samērā veiksmīgs ierocis cīņā pret noziedzību. Taču vienlaikus jāņem vērā riski: 1) nav īsti attaisnojama kriminālprocesa garantiju neievērošana, un 2) noziedzības līmenis nevar kalpot par attaisnojumu cilvēka tiesību un brīvību ierobežojumiem.

4.1. Tiesības uz īpašumu

[4.3] Satversmes 105. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Gan ECT, gan ST pamatā ir atzinušas, ka šā panta ceturtajā teikumā paredzētā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām nav attiecināma uz valsts rīcību ar personas mantu kriminālprocesa ietvaros. Visbargākā iespējamā rīcība ar mantu – tās konfiskācija – tiek vērtēta kā Satversmes 105. panta trešajā teikumā ietvertās valsts tiesības kontrolēt personas īpašuma tiesību īstenošanu. Tas tiek saistīts ar panta otrajā teikumā ietverto aizliegumu personai savu īpašumu izmantot pretēji sabiedrības interesēm.²³⁷

Savukārt noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija pēc būtības vispār neskar personas īpašuma tiesības, jo tai šādu tiesību uz konkrēto mantu nemaz nav.²³⁸ Tomēr, lai gan Satversmes 105. pants neaizsargā personas tiesības uz noziedzīgi iegūtu mantu, līdz tam brīdim, kad stājas spēkā nolēmums par mantas noziedzīgo izcelsmi, personas tiesības uz šo īpašumu neviens vēl nav atcēlis. “Pieņēmums, ka līdzekļi, par kuru iegūšanas vai izmantošanas legalitāti likuma subjektam vai Kontroles dienestam radušās pamatotas šaubas vai aizdomas, jau sākotnēji nav uzskatāmi par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē, nonāktu pretrunā ar tiesiskas valsts pamatvērtībām.”²³⁹ Tāpēc kriminālprocesa gaitā tiesības uz īpašumu personai ir līdz ar visām šo tiesību garantijām.

[4.4] Principā nav diskusiju par to, kas saprotams ar tiesībām uz īpašumu, kuras kriminālprocesā var tikt ierobežotas. Civillikuma 927. pants īpašumu definē kā subjekta “pilnīgas varas tiesības uz lietu”, proti, tiesības valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību. Arī ST ir uzsvērusi, ka īpašuma tiesības ietver sevī tiesības gūt no lietas visus iespējamus labumus, tostarp ienākumus un augļus, kā arī īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu.²⁴⁰ Tātad personas īpašums, tiesības uz kuru ir aizsargātas ar Satversmes 105. panta garantijām, var būt eksistējošs īpašums, līdzekļi un prasījumi.²⁴¹

²³⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 18. decembra spriedums lietā *Saccoccia v. Austria*, pieteikums Nr. 69917/01, 86. punkts; arī Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03, secinājumu daļa

²³⁸ Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01, 7.1.punkts

²³⁹ Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr. 2008-47-01, secinājumu daļas 8. punkts

²⁴⁰ Turpat, 7.3. punkts

²⁴¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 223. lpp.

Attiecīgi Satversmes 105. panta pirmais teikums nodrošina personai brīvību mantiski tiesiskajā jomā, dodot tai iespēju patstāvīgi iegūt un lietot mantiskos labumus, kā arī ar tiem rīkoties.²⁴² Šī īpašuma garantija plašāk saprotama gan kā institucionāla garantija, proti, tiesību uz īpašumu institūta atzīšana un pastāvēšana, gan kā individuālgarantija, kas aizsargā tiesības uz īpašumu kā personai piemītošas subjektīvās tiesības. Savukārt īpašuma individuālgarantija izpaužas tādējādi, ka persona tai piemītošās subjektīvās tiesības uz īpašumu var īstenot tiesiskajās attiecībās ar valsti.²⁴³ Tādējādi tiesības uz īpašumu vērtējamās to ciešā sasaistē ar personas tiesībām tapt aizsargātai pret īpašuma zaudēšanu.²⁴⁴

Tiesības uz īpašumu ietver divus aspektus – no vienas puses, valsts pienākumu veicināt un atbalstīt tiesības uz īpašumu, tostarp pieņemot likumus, kas šīs tiesības aizsargā, un, no otras puses, personas sociālo pienākumu neizmantojot īpašumu pretēji sabiedrības interesēm.²⁴⁵

Ja Satversmes 105. panta otrais teikums aizliedz personai savu īpašumu izmantot pretēji sabiedrības interesēm, bet trešais teikums pieļauj iespēju noteikt īpašuma tiesību ierobežojumus, var secināt, ka īpašuma tiesību ierobežošana ir pieļaujama tikai sabiedrības interesēs. Tas kā ierobežojumu leģitīmais mērķis ir noteikts arī Satversmes 116. pantā. Attiecīgi ikviena pamattiesību ierobežojuma gadījumā ir jāvērtē, vai tas ir attaisnots (tam ir leģitīms mērķis, tas ir piemērots šā mērķa sasniegšanai, tas ir samērīgs salīdzinājumā ar tā radītajām sekām personai) un vai nav patvaļīgs, proti, tāds, kas paralizē vai pat pilnībā ierobežo tiesību efektīvu izmantošanu.

[4.5] Kriminālprocess savā būtībā ir radīts tādēļ, lai no dažādiem apdraudējumiem aizsargātu ikvienas personas tiesības uz īpašumu. Tas ir valsts pienākums. Tomēr vienlaikus ar šā pienākuma īstenošanu, precīzāk – tieši šā pienākuma īstenošanas dēļ, valsts kriminālprocesa ietvaros nereti iejaucas personas īpašuma tiesību realizēšanā. Viena no valsts iejaukšanās formām ir īpašuma izmantošanas kontrole.²⁴⁶

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. panta saturs ir līdzīgs ECK Pirmā protokola 1. panta saturam un paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu.²⁴⁷ Savukārt ECT ir secinājusi, ka ECK Pirmā protokola 1. pants garantē tiesības uz aizsardzību pret iejaukšanos īpašuma tiesību izmantošanā, turklāt arī tad, ja tā nav saistīta ar īpašuma atņemšanu.²⁴⁸

[4.6] Aizsargājot vienas personas tiesības, nebūtu labi ar to pašu rīcību radīt nepamatotu vai nesamērīgu aizskārumu citai personai. Loģiski var secināt, ka tādu personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību un kura, iespējams, ir vainojama noziedzīgajā nodarījumā, īpašuma tiesību izmantošanas ierobežojumi var skart visbiežāk. Taču šai personai likums paredzējis arī samērā plašas savu tiesību un interešu aizsardzības iespējas. Līdz ar to būtu pamatoti izpētīt, kā savas tiesības

²⁴² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 460. lpp.

²⁴³ Turpat, 465.–465. lpp.

²⁴⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 226. lpp.

²⁴⁵ Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03, 21. punkts

²⁴⁶ Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03

²⁴⁷ Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 9. punkts

²⁴⁸ Schabas A. W. The European Convention on Human Rights A Commentary. New York: Oxford University Press, 2015, p. 972

uz īpašumu var aizsargāt persona, kura kriminālprocesā tiek iesaistīta tikai “caur mantu”, proti, persona, kuras manta tiek izņemta un arestēta ar mērķi to konfiscēt. KPL šai personai piešķir statusu “aizskartais mantas īpašnieks”.

Aizskartais mantas īpašnieks pirmstiesas kriminālprocesa laikā var tikt “aizskarts” jeb viņa tiesības uz īpašumu var tikt ierobežotas divos veidos: 1) uzliekot arestu viņam piederošai mantai vai 2) atsavinot (konfiscējot vai atdodot cietušajam) viņam piederošo mantu. Tas var notikt KPL 59. nodaļas kārtībā, bet attiecībā uz publiskā reģistrā neregistrētu mantu šādu lēmumu var pieņemt arī prokurors, pabeidzot kriminālprocesu (KPL 356. panta pirmā daļa), kā arī procesa virzītājs, cietušajam atdodot atrastu un izņemtu mantu (KPL 356. panta otrās daļas 2. punkts).

Izvērtējot KPL 111.¹ pantā norādītās aizskartā mantas īpašnieka tiesības, varētu domāt, ka viss, kas nepieciešams savu interešu aizsardzībai, ir paredzēts. Piemēram, saistībā ar aresta uzlikšanu mantai aizskartā persona var lūgt procesa virzītāju atcelt arestu, sniedzot savu skaidrojumu, vai arī iesniegt sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu par aresta uzlikšanu mantai. Tomēr būtiskākais personas tiesību aizskārums tiek nodarīts ar lēmumu, kad saskaņā ar to manta tiek atsavināta, to konfiscējot vai īstenojot restitūciju. Turklāt praksē visbiežāk diskutējamie jautājumi rodas KPL 59. nodaļas piemērošanas gadījumā.

[4.7] Līdztekus aizskartajam mantas īpašniekam jāpiemin t. s. trešās personas, kuras pēc likuma “nekvalificējas” aizskartā īpašnieka statusam. Taču faktiski ar lēmumu kriminālprocesā var tikt būtiski aizskartas arī **trešo personu tiesības uz īpašumu**.

Šādas situācijas spilgts piemērs ir maksātnespējīgas bankas kreditori jeb noguldītāji gadījumā, kad valsts ir atzinusi par noziedzīgi iegūtiem kādā šīs bankas kontā esošos līdzekļus un tos konfiscējusi. Izpildot šādu tiesas lēmumu, līdzekļi tiek pārskaitīti valsts budžetā. Lai gan neviens likums neparedz, ka valsts būtu atzīstama par prioritāro kreditoru (proti, neparedz valsts tiesības pretendēt uz bankas līdzekļiem pirms pārējiem kreditoriem), tomēr praksē, atsaucoties uz valsts pienākumu izņemt no apgrozības noziedzīgi iegūtus līdzekļus, tie tiek izņemti no bankas aktīviem vispirms.

Konkrēto situāciju vērtēja Satversmes tiesa lietā Nr. 2021-18-01 un savā 2022. gada 23. maija spriedumā nolēma izbeigt tiesvedību jautājumos par tiesību uz īpašumu aizskārumiem (prasījumā par KPL 358. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 105. pantam).²⁴⁹ Tiesa secināja, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu izņemšana tieši neaizskar bankas tiesības uz īpašumu (sprieduma 27. punkts). Tāpat tika atzīts, ka “apstrīdētās normas, kas paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, nerada tiešas negatīvas sekas maksātnespējīgas kredītiestādes kreditoram, jo manta, ar kuras atsavināšanu valsts īpašumā kreditors saista savu pamattiesību aizskārumu, ir noziedzīgi iegūta un tātad izņemama no civiltiesiskās apgrozības” (sprieduma 29. punkts).

Citiem vārdiem sakot, nevienam negatīvas sekas nerodas no tā, ka tiek piemērotas KPL normas par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju. Šāda secinājuma pamatošanai izmantota arī ECT atziņa, ka tiesiskās attiecības ar kredītiestādi jau pēc savas dabas ir saistītas ar risku un tāpēc

²⁴⁹ Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01

personai ir jārēķinās ar to, ka kredītiestādes darbības dēļ tai citstarp var tikt liegta iespēja atgūt savus kredītiestādē noguldītos līdzekļus.²⁵⁰

Minētajai atziņai var piekrist, jo neveiksmīga bankas darbība tiešām var novest pie neiespējamības atgūt noguldītos līdzekļus. Tomēr aplūkotajā lietā bankai līdzekļi, kurus maksātnespējas procesa gaitā vajadzēja likumā noteiktajā kārtībā izmaksāt kreditoriem, bija. Pēc būtības valsts ar savu rīcību, ārpus kārtas izņemot no kopējiem līdzekļiem kāda noguldītāja noziedzīgi iegūtos līdzekļus, samazināja pārējo kreditoru tiesības atgūt kaut daļu no saviem bankā noguldītajiem līdzekļiem. Vēl jo vairāk, iznāk, ka valsts konfiscēja ne tikai noziedzīgi iegūtos līdzekļus (precīzāk sakot, to daļu, ko attiecīgais noguldītājs teorētiski būtu varējis atgūt maksātnespējas procesā), bet arī citu kreditoru likumīgi iegūtos līdzekļus. Šāda rīcība, autoraprāt, nepamatoti aizskar kriminālprocesā nekādā veidā neiesaistītu personu tiesības uz īpašumu.

Vienkāršākais problēmas risinājums būtu praksē strikti ievērot likumos noteikto maksātnespējas procesa regulējumu, saskaņā ar kuru valsts "iestātos" kopējā kreditoru rindā un tāpat kā pārējie kreditori proporcionāli pretendētu uz tai piekrītošo daļu. Atsaukšanās uz kriminālprocesā pieņemtā lēmuma prioritāti un nepieciešamību izņemt no apgrozības noziedzīgi iegūto liecina tikai par to, ka Latvijā vēl nav pietiekamas izpratnes par rīcību nelegālo un legālo līdzekļu saplušināšanas gadījumos. Tāpat nevarētu piekrist domai, ka noziedzīgi iegūtais ir prioritārs salīdzinājumā ar citu cilvēku legāli iegūtajiem līdzekļiem.

No kriminālprocesa regulējuma aspekta trešās personas iesaistīšana procesā jebkādā statusā (pēc līdzības ar aizskarto mantas īpašnieku) tomēr nebūtu pamatota. Pirmkārt, šādu cilvēku skaits varētu būt ļoti liels, un līdz ar to kriminālprocess būtu nepamatoti apgrūtināts. Otrkārt, šiem cilvēkiem nav pilnīgi nekādas saistības ar kriminālprocesā izlemjamiem jautājumiem. Treškārt, tas tomēr ir tiesas nolēmuma izpildes process, kurā tiesību normu piemērotājiem būtu jādarbojas saprātīgi un normas jāpiemēro, ievērojot cilvēka pamattiesības, tostarp arī Satversmes 105. pantā nostiprinātās tiesības uz īpašumu.

[4.8] Nav šaubu, ka mantas konfiskācija būtiski aizskar mantas īpašnieka tiesības uz īpašumu. Tāpat nav nepieciešams atkārtoti pierādīt gan to, ka šādai valsts rīcībai ir leģitīms mērķis, gan to, ka tā ir piemērota mērķa sasniegšanai, ja vien konfiskācijai tiek pakļauta patiešām noziedzīgi iegūta manta. Protams, individuālos gadījumos praksē ir iespējamās kļūdas vai pat nepamatota vai prettiesiska amatpersonu rīcība. Tieši šā iemesla dēļ ir svarīgi nodrošināt personas tiesības procesā pilnvērtīgi aizstāvēt savas intereses.

Satversmes tiesa savas darbības 27 gados ir izskatījusi tikai divas lietas par īpašuma tiesību aizskārumsu kriminālprocesā. Lietā Nr. 2016-07-01 tika vērtēta KPL 356. panta otrā daļa un 360. panta pirmā daļa, kas paredz iespēju mantu atzīt par noziedzīgi iegūtu jau pirms tiesas procesa laikā un to atsavināt arī trešajai personai, lai pēc tam atdotu cietušajam. Lietā Nr. 2021-18-01 tika vērtēta KL 70.¹¹ panta ceturtā daļa un KPL 358. panta pirmā daļa par iespēju noziedzīgi iegūto konfiscēt valsts labā, ja vien tas nav jāatdod cietušajam. Sagatavošanā ir palikusi

²⁵⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 14. septembra lēmums lietā *Ilić v. Serbia*, pieteikums Nr. 21811/09, 33. punkts

vēl viena lieta – Nr. 2021-19-01 –, kurā apstrīdētas tās pašas normas. No tiesas spriedumiem un to motivācijas izriet vienkāršs secinājums: tiesību normas, kas paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, nav pretrunā ar Satversmes 105. pantā garantētajām personas tiesībām uz īpašumu.

Taču nepieļaujams tiesību uz īpašumu aizskārums var rasties tad, ja šo tiesību aizsardzības ietvaros nav nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tiesības uz taisnīgu tiesu vienmēr ir saistītas ar kādām citām personas tiesībām vai tiesību aizskārumu, kuru dēļ persona tiek iesaistīta vai iesaistās tiesas procesā. Bieži vien citu cilvēktiesību aizsardzība nemaz nav iespējama, ja netiek nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu, tādēļ tiesības uz taisnīgu tiesu kalpo kā efektīvas citu aizskarto tiesību aizsardzības garants.

To pierāda Satversmes tiesas prakse. Pamatā tiesības uz īpašumu tiek aizstāvētas “caur” Satversmes 92. pantu, proti, pieteikumi tiesā iesniegti galvenokārt par tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumu, kas izpaudies ar mantiskajiem jautājumiem saistītajos procesos. Tādas ir trīs izspriestās lietas: jau minētā lieta Nr. 2016-07-01 un divas līdzīgas lietas – Nr. 2016-13-01 un Nr. 2017-10-01 – par KPL 629. panta piekto daļu un 631. panta trešās daļas otro teikumu, kas attiecas uz tiesībām procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iepazīties ar lietas materiāliem un liegumu pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu. Sagatavošanā ir vēl sešas lietas (tām pievienotas vēl 16 lietas):

- Nr. 2021-44-01 – par KPL 631. panta trešo daļu (apgabaltiesas lēmuma nepārsūdzamība);
- Nr. 2022-01-01 – par KPL 627. panta ceturto un piekto daļu (iepazīšanās ar lietas materiāliem);
- Nr. 2022-38-01 – arī par KPL 627. panta ceturto un piekto daļu;
- Nr. 2022-40-01 – arī par KPL 631. panta trešo daļu;
- Nr. 2022-32-01 – par KPL 124. panta sesto daļu, 125. panta trešo daļu un 126. panta 3.¹ daļu, kas attiecas uz mantas noziedzīgās izcelsmes fakta prezumpciju un pierādīšanas pienākumu;
- Nr. 2023-13-01 – arī par KPL 124. panta sesto daļu, 125. panta trešo daļu un 126. panta 3.¹ daļu.

Minētās lietas (kopumā 22) ir ierosinātas par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. pantam. Tās visas ir saistītas ar mantas izcelsmes pierādīšanu un procesu, kādā manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, tātad ir tieši saistītas ar tiesību uz īpašumu aizsardzību. Četrās no minētajām sešām lietām tiesvedība ir apturēta un ir uzdoti jautājumi Eiropas Savienības Tiesai prejudiciālā nolēmuma pieņemšanai.

[4.9] Arī Senāta praksē ir uzsvērts, ka, atzīstot mantu par noziedzīgi iegūtu un to konfiscējot, var tikt aizskartas Satversmes 105. pantā noteiktās personas pamattiesības. Tāpēc nepieciešams skaidrs un efektīvs mehānisms, kuru izmantojot persona var pierādīt, ka mantai, kura tiek pakļauta arestam, ir legāla izcelsme.²⁵¹ Tādu pašu secinājumu izdarījis arī Latvijas Republikas

²⁵¹ Atsauce uz lēmumu lietā SKK-294/2019 sniegta: Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesības. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 2019, Nr. 19, 165.–166. lpp.

tiesībsargs, uzsverot nepieciešamību pēc skaidra un efektīva mehānisma, kura rezultātā mantas konfiskācija būs atzīstama par atbilstošu tiesiskuma un taisnīguma prasībām.²⁵²

Tātad nav pieļaujams tas, ka personas tiesības uz īpašumu tiktu ierobežotas bez likumīga pamata un nenodrošinot līdzekļus šo tiesību efektīvai aizsardzībai tiesā. Tāpēc nepieciešams izvērtēt, vai procesa par noziedzīgi iegūtu mantu normatīvajā regulējumā ir paredzētas tādas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, kas novērstu nepamatotus tiesību uz īpašumu aizskārumus.

4.2. Tiesības uz taisnīgu tiesu

[4.10] Satversmes 92. panta pirmais teikums precīzi noteic, ka “ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”. Arī KPL 15. pants nosaka to pašu: “Ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā.” Šo tiesību īpašo lomu raksturo Satversmes komentāru autori: “Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām, jo no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas lielā mērā ir atkarīga pārējo cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība.”²⁵³

Tāpēc ir tikai pašsaprotami tas, ka arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu personai jābūt nodrošinātām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tas ir saistīts ar personas iespējām pilnvērtīgi aizsargāt savas tiesības uz īpašumu.

[4.11] Lai gan tiesības uz taisnīgu tiesu ir ikvienai personai, kriminālprocesā tās primāri asociējas ar personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību (ikdienā vienkāršības labad tiek lietots vārds “apsūdzētais”). ECK 6. pantā lietotais jēdziens “ikviens, kas tiek apsūdzēts” attiecas arī uz personu, pret kuru valsts, apkarojot noziedzību, vērš kriminālprocesuālajām darbībām pielīdzināmus pasākumus un kuru nostāda nelabvēlīgākā stāvoklī tādēļ, ka ir aizdomas par tās saistību ar noziegumu. Turklāt tas attiecas uz personu arī tad, ja tai vēl nav uzrādīta formāla apsūdzība vai cits personas statusu ietekmējošs procesuāls lēmums.²⁵⁴ Tāpēc ECT ir atzinusi par nepieciešamu šādai personai piešķirt plašākas procesuālās garantijas, jo valsts rīcībā vienmēr objektīvi būs vairāk resursu, ar ko iespējams vērsties pret personu.

[4.12] Sevišķais process par mantu jau no pašiem pirmsākumiem bija plānots tā, lai efektīvizētu kriminālprocesu un savlaicīgi atrisinātu acīmredzamos jautājumus. Kritēriji tika ierakstīti KPL 626. pantā, ir spēkā arī šobrīd, un tie ir šādi: 1) mantisko jautājumu savlaicīga atrisināšana, jo krimināllietu tiesai tuvākajā laikā nodot nebūs iespējams; 2) procesa ekonomijas intereses, jo mantas glabāšana radīs būtiskus un nevajadzīgus izdevumus; 3) pastāv pierādījumu kopums par mantas noziedzīgo izcelsmi. Pamatideja bija par tādiem objektīviem dokumentāriem pierādījumiem, kas nerada šaubas par mantas izcelsmi.

²⁵² Latvijas Republikas tiesībsarga 2021. gada 9. jūlija atzinums pārbaudes lietā Nr. 2020-48-4AD, 3. punkts

²⁵³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri: VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs, zin. vad. prof. R. Balodis. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 124. lpp.

²⁵⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 21. decembra spriedums lietā *Heaney and McGinness v. Ireland*, pieteikums Nr. 34720/97; 2009. gada 19. februāra spriedums lietā *Shabelnik v. Ukraine*, pieteikums Nr. 16404/03; 2010. gada 18. februāra spriedums lietā *Aleksandr Zaichenko v. Russia*, pieteikums Nr. 39660/02

Šāds process noteikti netika radīts tādēļ, lai kriminālprocesā kādai personai ierobežotu tiesību apjomu. Tāpat jāuzsver, ka šis process netika veidots tādēļ, lai izmeklēšanas iestādēm radītu "atvieglotu" procesuālo kārtību situācijās, kad nav stabilu pierādījumu.

[4.13] No samērā plašā tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju loka aplūkosim trīs elementus: 1) "ieroču līdzvērtību" jeb procesuālo pilnvaru līdzvērtību (KPL 18. pants); 2) piedalīšanos pierādījumu pārbaudē un 3) tiesas lēmuma pārsūdzību. Ja pieņemam, ka kriminālprocesā, kas notiek vispārējā kārtībā, šīs procesuālās garantijas tiek ievērotas pamattiesību nodrošināšanai vismaz minimālajā līmenī, tad arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tās nedrīkstētu sašaurināt.

Šeit nevarētu piekrist Satversmes tiesas secinājumam lietā Nr. 2017-10-01. Proti, skatot jautājumus par procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtā lēmuma pārsūdzības iespējām un ierobežojumu atbilstību Satversmes 91. pantam (par vienlīdzību likuma un tiesas priekšā), tiesa atzina: "Lai arī personas mantiskie jautājumi var tikt risināti gan procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, gan pamata kriminālprocesā, ir jāatzīst, ka, ņemot vērā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu atšķirīgo būtību un mērķi, nav pamata abus šos procesus salīdzināt. Aplūkojot Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas otro teikumu kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu, secināms, ka personas atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos."²⁵⁵

Process par noziedzīgi iegūtu mantu būtu jāvērtē nevis pēc likuma normā ierakstītajām ārējām atšķirībām, bet gan pēc tā būtības. Šajā procesā attiecībā uz mantu tiek risināts tas pats jautājums, kādu risinātu kriminālprocess vispārējā kārtībā (pamata kriminālprocesā), ja vien šis jautājums netiktu izdalīts atsevišķā lietvedībā (sevišķā procesa kārtībā). Tātad procesam izvirzītais uzdevums jeb procesa būtība ir viena un tā pati – izlemt jautājumu par mantas izcelsmi. Var piekrist, ka sevišķā procesa ieviešanai pašai par sevi bija un ir savs specifiskais mērķis – atrisināt konkrēto jautājumu ātrāk, negaidot pamatprocesa izskatīšanu tiesā. Taču šo mērķi nedrīkst saistīt ar personas tiesību ierobežošanu. Viena un tā paša kriminālprocesuāla jautājuma risināšana tiesā nedrīkstētu būt atšķirīga.

Vēl jo vairāk tāpēc, ka sevišķā procesa izvēle ir nevis aizskartās personas ierosināta, bet gan procesa virzītāja subjektīvs lēmums. Piemēram, procesa virzītājs apzinās, ka pierādījumi par mantas noziedzīgo izcelsmi nav pietiekami pārliecinoši, tāpēc izdevīgāk būtu uzsākt sevišķo procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, jo: 1) aizskartā persona nevarēs iepazīties ar visiem pierādījumiem; 2) persona īsajā termiņā var nepagūt savākt savus pierādījumus vai pat ierasties uz tiesas sēdi; 3) pierādījumu pārbaude tiesā būs visai nosacīta; 4) personas iespējas pārsūdzēt tiesas nolēmumu būs mazākas nekā pamatprocesā. Tātad pēc būtības procesa virzītājs izvēlas, cik lielu likumā noteikto tiesību apjomu viņš piešķirs personai, kuras tiesības tiek aizskartas.

Šā darba autors uzskata, ka personas tiesību apjoms nedrīkstētu būt atšķirīgs atkarībā no amatpersonas subjektīvās rīcības. Ja likumdevējs šādu atšķirību ir paredzējis, bet tās izvēli nodevis vienas procesā ieinteresētās puses rokās, tad nebūtu pamata apgalvot, ka personas **objektīvi** atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

²⁵⁵ Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01, 20.2. punkts

Ja likums paredz mazāku personas tiesību aizsardzības apjomu, tas varētu procesa virzītāju stimulēt virzīt mantiskā jautājuma izlemšanu jau pirmstiesas kriminālprocesa laikā, apzinoties, ka tad mantas īpašnieka tiesības tiesas procesā būs ierobežotas vairāk nekā pamata kriminālprocesā. Tāda noteikti nevarētu būt bijusi likumdevēja griba.

4.2.1. Procesuālo pilnvaru līdzvērtība

[4.14] **Procesuālo līdzekļu vienlīdzības princips** ir gan tiesību uz taisnīgu tiesu, gan tiesiskās vienlīdzības principa elements. Tas prasa, lai lietas izskatīšanas procesā tā dalībnieku tiesības būtu taisnīgi līdzsvarotas (*fair ballance*), proti, katram ir jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, neatrodoties nepamatoti nelabvēlīgākā stāvoklī kā citi procesa dalībnieki.²⁵⁶

[4.15] Sākotnēji likumā bija paredzēts, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tikai procesa virzītājs izlemj, ar kuriem pierādījumiem ir tiesīga iepazīties persona, par kuras mantu konkrētajā procesā tiks lemts. Satversmes tiesa 2017. gadā, vērtējot KPL 629. panta piekto daļu, atzina, ka šajā jautājumā procesa virzītājam nevar būt noteicošais vārds un tāpēc norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tiesai nav dotas tiesības pārvērtēt procesa virzītāja lēmumu.²⁵⁷ Attiecīgi tika izdarīti grozījumi likumā. Taču prakse pierādīja, ka vai nu grozījumi bijuši pārāk formāli, vai arī tiesas darbojas ierastajā formātā – tikpat formāli. Tāpēc Satversmes tiesā atkal tika ierosinātas lietas par šīm pašām normām (tagad – KPL 627. panta ceturta un piektā daļa).

Negaidot Satversmes tiesas spriedumu, Tieslietu ministrija sagatavoja apstrīdēto normu grozījumus, jo, ievērojot Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 28. augusta sprieduma lietā “Brandsteters pret Austriju”²⁵⁸ 67. punktā secināto, bija skaidrs, ka tiesību uz taisnīgu tiesu princips prasa, lai demokrātiskā tiesiskā valstī tiktu nodrošinātas pušu līdzvērtīgas iespējas, kas citstarp ir saistītas ar personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Pušu līdzvērtības princips attiecas gan uz civillietām, gan arī krimināllietām.²⁵⁹ Nav pieļaujams tas, ka tiesa pieņem lēmumu atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, pamatojoties uz tādiem pierādījumiem, kas nav pieejami lietas dalībniekiem.²⁶⁰ Šeit tikai vajadzētu pievienot atrunu, ka valsts noslēpumu saturoši dokumenti gan varētu būt izņēmums.

²⁵⁶ Reid K. A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2008, p. 67

²⁵⁷ Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01 un 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01

²⁵⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 28. augusta spriedums lietā *Brandstetter v. Austria*, pieteikumi Nr. 11170/84, Nr. 12876/87 un Nr. 13468/87, 67. punkts

²⁵⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 24. novembra spriedums lietā *Werner v. Austria*, pieteikums Nr. 21835/93, 71. punkts

²⁶⁰ Likumprojekta Nr. 1323/Lp13 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” teksts un anotācija. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/1493B4CCDCBD851EC22587DB0029DF4D?OpenDocument> [aplūkots 02.05.2023.]

Protams, pastāv arī pamatoti apsvērumi, kuru dēļ procesos par noziedzīgi iegūtu mantu nebūtu īpašas nepieciešamības pēc tā, lai persona zinātu pierādījumus, kas apliecina mantas noziedzīgo izcelsmi. Proti, personai jau nav jāapstrīd šie pierādījumi, kas liecina par noziedzīgu nodarījuma notikumu un mantas saistību ar to. Personai šajā procesā ir vienkārši un nesarežģīti jāpierāda tas, ka manta tai pieder likumīgi. Taču praksē, īpaši pēdējos gados, mantas izcelsmes pierādīšanas standarts ir noslīdējis līdz “pieņēmuma” limenim. Pamatojoties uz dažām neveiklām likuma normām un metodiskajos materiālos jeb rokasgrāmatās atrodamiem vienkāršotiem skaidrojumiem, mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu pēc būtības netiek pierādīta. Pietiek ar pieņēmumu, ka darbības ar mantu ir aizdomīgas. Tieši šāda izpratne par tiesiskumu rada personai pamatotu nepieciešamību iepazīties ar ikvienu pierādīšanā izmantojamo materiālu un aizstāvēt savas tiesības.

[4.16] Kopš 2022. gada 3. novembra ir spēkā KPL 627. panta ceturtnā daļa, kas paredz: “Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums. Ar materiāliem, kas minēti lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, nepieļaujot pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējumu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību un neapdraudot tā kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, no kura izdalīti materiāli, var iepazīties lietas dalībnieki. Procesā virzītājs rakstveidā brīdina par ziņu neizpaušanu saskaņā ar šā likuma 396. pantu.”

Varētu domāt, ka problēma ir atrisināta. Nelielu neskaidrību gan rada otrajā teikumā ietvertā piezīme par pamattiesību apdraudējuma nepieļaušanu, sabiedrisko interešu aizsardzību un kriminālprocesa mērķa neapdraudēšanu. Vēl neskaidrāku situāciju padara likumprojekta anotācijā norādītais: “procesa virzītājs tikai objektīvu apsvērumu, proti, pantā minēto interešu apdraudējuma dēļ var liegt personai iepazīties ar konkrētiem lietas materiāliem”.²⁶¹ Vai tiešām procesa virzītājs varēs liegt šīs tiesības? Jaunā tiesību norma taču vairs neparedz iespēju procesa virzītāja lēmumu pārsūdzēt tiesā, kā tas bija noteikts iepriekš. Visticamāk, procesa virzītājam nevis kaut kas ir jāliedz, bet gan kā pierādījumi jāvirza tikai tie materiāli, kuru pieejamība lietas dalībniekiem neradīs minētos riskus. Lai gan būtu tikai loģiski, ka procesa virzītājs to saprastu arī bez šāda “priekšraksta”. Jebkurā gadījumā likums neparedz kādam pilnvaras ierobežot personas tiesības iepazīties ar tiesā iesniegtajiem pierādījumiem.

[4.17] Tomēr “neliels piliens darvas šajā medus mucā” ir palicis.

Pirmkārt, likums neparedz, kurā brīdī persona var iepazīties ar lietas materiāliem. Procesā virzītājs nosūta personai tikai lēmuma kopiju, bet lietas materiālus – tiesai. Iznāk, ka KPL 627. pantā minētās tiesības iepazīties ar lietas materiāliem persona var īstenot tikai tiesā. Turklāt tas jādara visai veikli, jo tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā (KPL 629. panta otrā daļa). Pretējā gadījumā pirmā tiesas sēde pārvērtīsies tikai par šāda lūguma apmierināšanas sēdi. Tas arī uzliktu papildu slodzi tiesai.

²⁶¹ Likumprojekta Nr. 1323/Lp13 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” teksts un anotācija. Pieejams: [https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/1493B4CCDCBD851EC22587DB0029DF4D?OpenDocument___\[aplūkots 02.05.2023.\]](https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/1493B4CCDCBD851EC22587DB0029DF4D?OpenDocument___[aplūkots 02.05.2023.])

Tikpat neskaidrs ir jautājums, kurā brīdī procesa virzītājs (nevis tiesa!) izpildīs likumā noteikto (KPL 627. panta ceturtā daļa) pienākumu un brīdinās personu par ziņu neizpaušanu. Praksē lietas dalībnieku brīdināšanas pienākumu šobrīd izpilda tiesa, jo lietas materiālu sējuma sākumā ir apliecinājuma lapa, kurā pirms iepazīšanās ar lietas materiāliem lietas dalībnieks parakstās par pirmstiesas kriminālprocesā iegūto ziņu neizpaušanu (KPL 396. pants) un to, ka par izpaušanas aizlieguma pārkāpšanu var tikt saukts pie kriminālatbildības (KL 304. pants).

Iespējams, nākotnē līdz ar e-krimināllietas ieviešanu šīs neskaidrības tiks atrisinātas, tomēr likumā jau tagad vajadzētu būt skaidri noteiktam risinājumam, proti, ka procesa virzītājs, nosūtot personām lēmuma kopiju, vienlaikus norāda uz tiesībām e-lietā iepazīties ar materiāliem. Jāparedz materiālu automātiska pieejamība, lai personai nebūtu jāizsaka lūgums un jāgaida līdz tā izlemšanai, jo likums jau paredz pozitīvu atbildi. Tad arī mazāk tiktu aizkavēti lietu izskatīšanas termiņi.

[4.18] Otrkārt, praksē nav vienprātības par personas tiesībām kopēt (skenēt vai fotografēt) lietas materiālus. Latvijas Republikas ģenerālprokurors J. Stukāns savā promocijas darbā atzinis, ka lietas dalībniekiem ir jābūt nodrošinātai iespējai iepazīties ar lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu minētiem materiāliem, taču nepieļaujot materiālu kopēšanu vai pavairošanu jebkādā veidā. Tam gan nav sniegts konkrēts pamatojums.²⁶² Visticamāk, šāda pozīcija ir saistīta ar izpratni par materiālu kā izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību pamata kriminālprocesā.

Procesa virzītāji lēmumā attiecībā uz lūgumu ļaut iepazīties ar lietas materiāliem parasti norāda, ka nav atļauts tos fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, un tas nozīmē, ka lietas dalībnieki var izdarīt tikai rakstveida piezīmes. Savukārt ar mantu saistītās personas (to pārstāvji) mēdz atsaukties uz KPL 70. panta pirmās daļas 1. punktu, 94. panta pirmās daļas 17. punktu, 412. panta trešās daļas 1. punktu un 451. pantu, kas paredz kopiju izsniegšanu.²⁶³ Tomēr jāatzīst, ka tās ir normas, kas attiecas uz materiāliem tad, kad pirmstiesas process ir pabeigts. Savukārt tiesas, atsaucoties uz Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2016-13-01, norāda, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu procesa virzītājs ir tas, kurš izvēlas un veic procesuālās darbības, lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk, un līdz ar to procesa virzītājs ir tiesīgs noteikt veidu, kādā var tikt nodrošināta iepazīšanās ar lietas materiāliem.²⁶⁴ Tomēr ir bijuši gadījumi, kad tiesas pieļāvušas kopiju saņemšanu, īpaši ievērojot epidemioloģisko situāciju un to, ka procesa dalībnieks pirms iepazīšanās ar lietas materiāliem parakstās par lietā iegūto ziņu neizpaušanu.²⁶⁵

²⁶² Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, 2019, 87.–90. lpp.

²⁶³ Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 19. jūlija lēmums par sūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004020, 6.5. punkts [nav publicēts]

²⁶⁴ Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 11. augusta lēmums par sūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004819, 6.1. punkts [nav publicēts]

²⁶⁵ Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 21. februāra lēmums par sūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904002220, 5.5. punkts [nav publicēts]

Aizliegums saņemt vai izgatavot lietas materiālu kopijas nereti personu var nostādīt ievērojami sliktākā stāvoklī salīdzinājumā ar izmeklētāju vai prokuroru, kuri jebkurā brīdī brīvi var ieskatīties lietas sējumos un atsaukties uz konkrētām lappusēm. Tāpat šis stāvoklis ir sliktāks salīdzinājumā ar tādas pašas personas tiesībām kriminālprocesā vispārējā kārtībā. Šajā jautājumā būtu vērts ievērot ECT secinājumus par nepieciešamību nodrošināt kopijas, jo taisnīgai tiesai ir jārada tādi apstākļi, lai personai būtu saprātīga iespēja izklāstīt savus argumentus un netikt nostādītai sliktākā stāvoklī salīdzinājumā ar otru pusi.²⁶⁶

Piemēram, ECT lietās “Matijeks pret Poliju” un “Bobeka pret Poliju” vērtēja lustrācijas lietu normatīvo regulējumu, kas liedza kopēt materiālus, bet ļāva ar konfidencialiem materiāliem iepazīties tikai īpašā tiesas kancelejā, turklāt izdarītās piezīmes arī varēja tikt glabātas tikai šajā kancelejā. Tiesa atzina, ka persona nevarēja pilnīgi un efektīvi izmantot piezīmēs esošo informāciju, tāpēc tai bija jāpaļaujas tikai uz savu atmiņu. Tiesa uzskatīja, ka ir būtiski ļaut personai bez jebkādiem ierobežojumiem piekļūt lietas materiāliem un izmantot savas piezīmes, tostarp nepieciešamības gadījumā izmantot arī iespēju iegūt attiecīgo dokumentu kopijas.

Lai tiktu ievērotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesai ir jārada tādi apstākļi, lai personai būtu saprātīga iespēja izklāstīt savus argumentus, neesot nostādītai sliktākā stāvoklī salīdzinājumā ar otru pusi – savu pretinieku.²⁶⁷ No KPL 627. panta ceturtās daļas izriet, ka procesa virzītājs un prokurors var brīvi iepazīties ar lietā esošajiem materiāliem, proti, visā procesa laikā tiem ir pieejami visi materiāli, viņi var atsaukties uz konkrētām lietas lappusēm un dokumentu nosaukumiem. Savukārt ar mantu saistītajai personai ir tikai iespēja izlasīt šos materiālus un ar roku izdarīt piezīmes. Tātad ar mantu saistītā persona ir sliktākā stāvoklī nekā procesa virzītājs un prokurors.

Ņemot vērā to, ka procesa virzītāja iesniegtie lietas materiāli nesatur tādu informāciju, kas lietas dalībniekam nebūtu uzrādāma, riskants ir tikai jautājums par to, vai lietas dalībnieks tehniski nokopētos materiālus nevar mājās pavairot vai uzrādīt citām personām. Taču, no vienas puses, lietas dalībnieks pirms iepazīšanās ar materiāliem tiek brīdināts par informācijas izpaušanas sekām. Proti, likumā ir paredzētas tiesiskas sekas, kas iestājas pēc neatļautām darbībām ar pirmstiesas kriminālprocesā iegūtajām ziņām. No otras puses, negodprātīgs, bet ar labu atmiņu apveltīts lietas dalībnieks informāciju tāpat varētu izpaust citām personām arī tad, ja saglabātos tikai tiesības izlasīt lietas materiālus.

Minētie apsvērumi dod pamatu secinājumam, ka praksē pastāvošo neskaidrību un procesā iesaistīto personu nevienlīdzību vajadzētu atrisināt un Kriminālprocesa likumā *expressis verbis* atļaut fiksēt lietas materiālus ar tehniskiem līdzekļiem. Tas novērstu gan procesuālo neskaidrību, gan personas atkarību no procesa virzītāja subjektīvā ieskata, gan neskaidrību par to, kad un kas

²⁶⁶ Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 17. jūlija spriedums lietā *Bobek v. Poland*, pieteikums Nr. 68761/01, 59., 62. un 63. punkts; 2007. gada 24. aprīļa spriedums lietā *Matyjek v. Poland*, pieteikums Nr. 38184/03, 59. punkts; 1997. gada 18. marta spriedums lietā *Foucher v. France*, pieteikums Nr. 22209/93, 36. punkts

²⁶⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 27. oktobra spriedums lietā *Dombo Beheer B. V. v. The Netherlands*, pieteikums Nr. 14448/88, 33. punkts

iepazīstina ar lietas materiāliem, gan pārmetumus par pārāk īso laiku, kas personai atvēlēts, lai tā iepazītos ar lietas materiāliem. Taču, galvenais, tas novērstu risku, ka var tikt pārkāptas tiesības uz taisnīgu tiesu.

[4.19] Praksē atsevišķos gadījumos tiek izvirzītas nepamatotas prasības saistībā ar personas **tiesībām vai pienākumu iesniegt pierādījumus** par mantas legālo izcelsmi. Piemēram, procesa virzītājs pieprasa iesniegt dokumentus ar oficiālu tulkojumu valsts valodā.²⁶⁸ Tāpat ir bijuši gadījumi, kad tiek pieprasīti dokumentu oriģināli vai netiek pieņemti visi dokumenti, kas apliecina personas īstenoto uzņēmējdarbību, vai par tiesiskiem netiek atzīti atsevišķi civiltiesiski darījumi (piemēram, cesijas līgums) utt.

Tikpat aktuāla problēma ir tiesības procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uzaicināt lieciniekus. Praksē tiesas attiecīgus lūgumus vairumā gadījumu noraida. Taču, ja KPL projekta izstrādes posmā bija domāts, ka mantas noziedzīgo izcelsmi šajā procesā pierādīs tikai ar dokumentiem, jo izcelsmei jābūt “acīmredzamai”, tad šobrīd, kad ir ieviests civiltiesiskās pierādīšanas standarts, aizskartajam mantas īpašniekam, kurš ir sava veida “atbildētājs”, ir jābūt tiesībām savas intereses aizsargāt ar visiem likumā paredzētajiem pierādījumiem.

[4.20] Var piekrist tam, ka kriminālprocesā par pierādījumiem būtu vēlams izmantot dokumentu oriģinālus, kas, salīdzinot ar dokumentu atvasinājumiem, retāk var izraisīt šaubas par to ticamību. Dokumenta atvasinājuma ekspertīze, ja tāda ir nepieciešama un iespējama, var prasīt gan laika, gan līdzekļu patēriņu. Tomēr procesos par noziedzīgi iegūtu mantu šis jautājums būtu jāvērtē tiesību uz taisnīgu tiesu aspektā, proti, būtu jāvērtē, vai procesā iesaistītajam aizskartajam mantas īpašniekam pierādīšanas pienākums (vismaz tā šobrīd to formulē KPL) ir izpildāms bez īpaša apgrūtinājuma (nav nepieciešams atkārtoti norādīt uz būtiskajām pienākuma neizpildīšanas sekām).

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu persona savu apgalvojumu par mantas legālo izcelsmi dažkārt vēlas pamatot, uzrādot dokumenta atvasinājumu, bet procesa virzītājs vai tiesa nereti mēdz pieprasīt dokumenta oriģinālu, norādot uz Dokumentu juridiskā spēka likuma prasībām. Taču minētais likums var regulēt dokumentu apriti tikai Latvijas Republikā.²⁶⁹ Turklāt arī Arhīvu likums un likums “Par grāmatvedību” nosaka tikai Latvijā obligātos dokumentu oriģinālu glabāšanas termiņus. Līdz ar to prasība par ārvalstī radīta dokumenta oriģināla iesniegšanu vai dokumenta iesniegšanu pēc normatīvajos aktos noteiktā dokumentu glabāšanas termiņa var būt objektīvi neizpildāma.

Tātad, ja izvirzītās prasības pēc būtības liedz iespēju iesniegt ziņas, kuras varētu “attaisnot” personu, tas varētu tikt atzīts par nesamērīgu tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumu. Praksē persona, protams, var sniegt skaidrojumu par to, kāpēc dokumenta oriģināla uzrādīšana objektīvi nav iespējama, taču šajā situācijā likums to atstājis pierādījumu pieņemēja subjektīvai izvēlei.

²⁶⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2021. gada 9. jūlija atzinums pārbaudes lietā Nr. 2020-48-4AD. Pieejams: www.tiesibsargs.lv/wpcontent/uploads/migrate_2022/media/6cbff609549ad14d2933eb68f8c4f9be9db2a965.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

²⁶⁹ Silarāja S. Dokumenta jēdziena problemātika. *Grām.:* Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 471. lpp.

Nenoteiktība jeb, precīzāk sakot, pietiekamu procesuālo garantiju neesamība var nepamatoti ierobežot personas tiesības ar tās rīcībā jau esošiem vai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem atspēkot šobrīd praksē vienkāršoti interpretēto prezumpciju par mantas noziedzīgo izcelsmi. Līdz ar to rodas tiesību uz taisnīgu tiesu aizskāruma risks.

[4.21] Otra ar pierādījumu iesniegšanu saistītā problēma ir praksē vēl aizvien dažkārt izvirzītā prasība svešvalodā sastādītos dokumentus kā pierādījumus iesniegt kopā ar tulkojumu valsts valodā.

Kriminālprocess ir procesuālo darbību kopums, ko uzsāk valsts amatpersona, un šajā procesā amatpersona iesaista citas personas. Iesaistīšanās procesā tomēr nav personu brīva izvēle. Turklāt komunikācijai ar šīm personām, lai tās precīzi izprastu un izpildītu tām uzlikto pienākumu, ir jānotiek tajā valodā, kuru tās prot. Tas ir saistīts ar tiesībām uz taisnīgu tiesu. Lai šīs tiesības nodrošinātu, saprotamās valodas lietošana ir noteikta kā kriminālprocesa pamatprincips. KPL 11. panta otrā daļa noteic, ka “personām, kuras procesa virzītājs iesaistījis kriminālprocesā, ja tās neprot valsts valodu, procesuālo darbību veikšanas laikā ir tiesības lietot valodu, kuru šīs personas prot, un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs”.

Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir viens no kriminālprocesa veidiem, un uz to tāpat attiecas visi kriminālprocesa principi. Likumā nav noteikti nekādi izņēmumi. Ar pārliecību var apgalvot, ka prokurors vai tiesa neuzdrošinātos neievērot kriminālprocesa principus un, piemēram, pieprasīt, lai aizskartās mantas īpašnieks savas tiesības tiesā īsteno valsts valodā vai pat lai pats apmaksā tulka pakalpojumus. Bet, ja par tiesību īstenošanu neviens nešaubās, tad vēl jo vairāk tas attiecas uz personas pienākumu pierādīt mantas izcelsmes likumību (tiesībām pilnvērtīgi izpildīt pienākumu). Likumdevējs to ir nosaucis par pienākumu, un valsts uzlikta pienākuma izpilde nedrīkst personai radīt papildu izdevumus.

Ja kriminālprocess tieši ierobežo kādas personas tiesības, aktuāls kļūst jautājums par tiesībām uz taisnīgu tiesu. To vairākkārt uzsvērusi gan ECT, gan Satversmes tiesa²⁷⁰, gan Senāts. Piemēram, Senāts savā lēmumā uzsvēra: “Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu un konfiskācijas rezultātā var tikt aizskartas Latvijas Republikas Satversmes 105. pantā noteiktās personas pamattiesības. Minētā iemesla dēļ nepieciešams skaidrs un efektīvs mehānisms, kādā persona var pierādīt, ka mantai, kura tiek pakļauta arestam, ir legāla izcelsme. Proti, lai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks varētu aizstāvēt savas tiesības uz īpašumu, pārsūdzēt nolēmumus (tajā skaitā iesniegt apelācijas un kasācijas sūdzības attiecībā uz mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu), viņam ir jābūt tiesībām aktīvi iesaistīties kriminālprocesā, piedaloties tiesas sēdēs, izsakot savu viedokli, iesniedzot pierādījumus u. tml.”²⁷¹ Ja pierādījumu iesniegšana tiek apgrūtināta ar prasību tos iztulkot, kas prasa gan laiku, gan līdzekļus, tad personas tiesības tiek nepamatoti ierobežotas. Tiesību aizsardzība tiek padarīta atkarīga no procesuālā termiņa un personas finanšu līdzekļiem.

²⁷⁰ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 1. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 12.1. punktu

²⁷¹ Senāta 2019. gada 11. jūnija lēmums lietā SKK-294/2019

Uz nepieciešamību nodrošināt efektīvu mehānismu tiesību uz īpašumu aizsardzībai norādīts arī vairākos starptautiskajos dokumentos, tajā skaitā Direktīvā 2014/42/ES. Tās preambulas 33. punkts noteic, ka šī direktīva būtiski ietekmē personu tiesības – ne tikai aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, bet arī tādu trešo personu tiesības, kurām netiek piemērota kriminālvajāšana. Savukārt šīs direktīvas 8. panta pirmā daļa noteic, ka dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus ar mērķi nodrošināt tām personām, kuras skar mantas konfiskācija, tiesības uz efektīviem aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu.

Arī Latvijas Republikas tiesībsargs šajā jautājumā ir sniedzis savu atzinumu. Ja persona “nepārvalda valsts valodu vai viņas rīcībā nav nepieciešamie līdzekļi, bet viņai ir pienākums iesniegt ziņas vai pierādījumus vienīgi valsts valodā vai ar notariāli apstiprinātu tulkojumu, tas var pēc būtības liegt šai personai iespēju izteikties (liecināt vai iesniegt, viņasprāt, būtiskas ziņas) par lietā būtiskiem apstākļiem, lai aizsargātu savas intereses. Tādējādi šāda prasība acīmredzami neveicina procesā iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanu un pēc būtības nenodrošina privātpersonas uzklaušīšanu.” Līdz ar to personai izvirzītā prasība iesniegt ziņas vai dokumentus, kas apliecina mantas izcelsmes likumību, vienīgi valsts valodā vai kopā ar tulkojumu “ierobežo Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības”.²⁷²

Tātad Kriminālprocesa likums neparedz valsts amatpersonu tiesības prasīt, lai persona iesniedz pierādījumus valsts valodā vai kopā ar apstiprinātu tulkojumu. Tas būtu pretrunā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu un kriminālprocesa pamatprincipiem.

4.2.2. Pierādījumu pārbaude tiesā

[4.22] Diskusijas praksē ir raisījušās arī **par pierādījumu pārbaudi tiesā**. Nav šaubu, ka kriminālprocesā vispārējā kārtībā pierādījumu pārbaude ir svarīgākā iztiesāšanas sastāvdaļa. Arī KPL 111.¹ panta otrās daļas 5. punkts paredz aizskartajam mantas īpašniekam tiesības “piedalīties katra tiesā pārbaudāma pierādījuma attiecībā uz mantas izcelsmi tiešā un mutvārdos veiktā pārbaudē”. Diemžēl daži tiesneši procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uzskata par pietiekamu to, ka viņi paši iepazīstas ar iesniegtajiem pierādījumiem un tos izvērtē. Mutvārdu sarunās tiek norādīts uz KPL 59. nodaļu, kurā it kā neesot paredzēta klasiskā pierādījumu pārbaude.

Interpretējot tiesību normu tikai gramatiski, jāatzīst, ka KPL 629. panta trešā daļa tiešām ir lakoniska: “Slēgtā tiesas sēdē uzklausa procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās un ieradušās personas, viņu pārstāvjus vai aizstāvjus.” Savukārt panta sestajā daļā noteikts: “Pēc procesa dalībnieku paskaidrojumu uzklaušīšanas tiesa pieņem lēmumu.” Pierādījumu pārbaude nav ierakstīta. Tomēr šāds viedoklis būtu balstīts tikai uz vienkāršāko – gramatisko normas interpretāciju.

Ne visai pārliecinošs būtu apgalvojums, ka tiesa savu nolēmumu varētu pamatot ar pierādījumiem, kuru attiecināmība, pieļaujamība un ticamība nebūtu pārbaudīta tiesas sēdē. Ievērojot tiesas neitralitāti jeb objektivitāti iztiesāšanā, šķiet, ka šaubas par kādu pierādījumu tomēr vislabāk var radīt viena vai otra procesā iesaistītā puse. Tas nozīmē, ka bez pierādījumu pārbaudes

²⁷² Latvijas Republikas tiesībsarga 2021. gada 9. jūlija atzinums pārbaudes lietā Nr. 2020-48-4AD, 3. punkts

vispār neviens tiesas process nevar notikt (protams, ja vien abas puses nav no tās atteikušās). Turklāt tas attiecas uz visiem procesiem, ne tikai kriminālprocesu.

[4.23] Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu kā jebkurā tiesvedības procesā viena puse izsaka kādu apgalvojumu (piemēram, ka manta ir noziedzīgi iegūta), bet otra puse mēģina šo apgalvojumu atspēkot. Lai gan uz kriminālprocesu vispārējā kārtībā KPL neattiecinā sacīkstes principu, sevišķajā procesā par mantu šis princips izpaužas nepārprotami. To pasvītro arī civiltiesiskā pierādīšanas standarta attiecināšana uz procesā risināmo galveno jautājumu – par mantas izcelsmi.

Profesors V. Bukovskis savulaik rakstīja, ka sacīkstes princips iemiesojot seno romiešu principu “[...] *principium instruendi procesus ad instantiam partium*, t. i., prāvnieku strīdīgās attiecības tiesas apspriež pēc tiem datiem, kurus puses iesniegušas tiesai, un vienīgi šie dati ir tiesai nepieciešamais procesuālais pierādījumu materiāls”.²⁷³ Datus varot ievākt pati tiesa, un šajā “gadījumā mums ir darīšana ar izmeklēšanas vai inkvizīcijas principu, kas tagad izteicas krimināltiesā, kas pati visu ievāc”²⁷⁴ (mūsdienās datu ievākšanu veic izmeklēšanas iestādes vai prokurori, bet ne izmeklēšanas tiesneši – *aut.*). Savukārt par sacīkstes principu iespējams runāt, kad materiālus tiesai sagādā prāvnieki jeb procesuālie oponenti un tiesa “tikai pārbauda un novērtē pušu iesniegto materiālu”.²⁷⁵ Tāpat profesors uzsvēris, ka sacīkstes princips ir derīgs tikai tur, kur abi prāvnieki ir vienādi spēcīgi, turklāt šajā cīņā katram dalībniekam ir jāparedz tiesības “izlietot vienādus aizstāvēšanās un uzbrukšanas līdzekļus”.²⁷⁶

Minētās atziņas ir saistītas gan ar mūsdienu izpratni par tiesībām uz taisnīgu tiesu, gan ar likumā noteikto pienākumu personai pierādīt savas mantas likumīgo izcelsmi.

Lai gan sacīkstes princips tradicionāli ir saprotams kā vismaz divu personu (tiesā – pušu) sacensība, sniedzot tiesai savu viedokli un to pamatojot ar pierādījumiem, nebūtu pamatoti uzskatīt, ka tiesa spriež lietu tikai pēc iesniegto materiālu apjoma. Tiesas uzdevums tomēr ir pārbaudīt iesniegtos materiālus un tikai tad taisīt savu spriedumu. Taču šaubas par kāda pierādījuma attiecināmību, ticamību vai pieļaujamību, kā jau tika norādīts, visticamāk, var viest tikai sacīkstes procesā oponentojošā puse.

[4.24] Ne mazāk svarīga prasība ir sevišķajā procesā nodrošināt aizskartā mantas īpašnieka tiesības “piedalīties katra tiesā pārbaudāma pierādījuma attiecībā uz mantas izcelsmi tiešā un mutvārdos veiktā pārbaudē” (KPL 111.¹ pants). Iespējamā atruna, ka šīs tiesības attiecas tikai uz kriminālprocesu vispārējā kārtībā, būtu pretrunā ar tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi (Satversmes 91. pants). Proti, nav saskatāms nekāds pamats tam, kāpēc kriminālprocesā vispārējā kārtībā iztiesāšanas laikā aizskartā mantas īpašnieka tiesības būtu vērtējamas plašāk nekā sevišķajā procesā, ja iztiesāšanai nodotais jautājums par mantas izcelsmi abos gadījumos ir viens un tas pats, iesniegtie pierādījumi ir tie paši un tiesas nolēmums jeb mantas īpašniekam iespējamās sekas var būt tādas pašas.

²⁷³ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 235. lpp.

²⁷⁴ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 235. lpp.

²⁷⁵ Turpat, 245. lpp.

²⁷⁶ Turpat, 236. lpp.

4.2.3. Tiesas nolēmuma pārsūdzība

[4.25] Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī **tiesības pārsūdzēt tiesas nolēmumu**. Turklāt no Satversmes 92. panta izriet plašāks pārsūdzības tiesību apjoms – tiesības pārsūdzēt tiesas spriedumu ikvienā krimināltiesiska rakstura lietā, tostarp administratīvo pārkāpumu lietās, ne tikai smagāka rakstura krimināllietās, kā to paredz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.²⁷⁷

[4.26] Tātad KPL 631. pants paredz, ka rajona tiesas lēmums ir pārsūdzams apgabaltiesā, taču tās lēmums tālāk vairs nav pārsūdzams. Problēma rodas gadījumos, kad rajona tiesa nav atzinusi mantas noziedzīgo izcelsmi par pierādītu, bet apgabaltiesa šo lēmumu atceļ un mantu atzīst par noziedzīgi iegūtu. Faktiski iznāk tā, ka pirmo un vienīgo lēmumu, ar kuru paredzēta mantas konfiskācija (vai restitūcija), aizskartais mantas īpašnieks nemaz nevar pārsūdzēt.

Tiesību uz taisnīgu tiesu aspektā vēl problemātiskāks šis noregulējums šķiet tad, ja salīdzina lēmumu, kas pieņemts KPL 59. nodaļas kārtībā, ar tādu pašu tiesas lēmumu par to pašu jautājumu pamata kriminālprocesā. Kriminālprocesā vispārējā kārtībā apelācijas instances tiesas nolēmumu var pārsūdzēt vēl kasācijas kārtībā un šādas tiesības ir arī aizskartajam mantas īpašniekam. Savukārt, ja šādu mantisko jautājumu izlemtu civilprocesa kārtībā, kā tas ir iespējams dažās valstīs²⁷⁸, arī tad būtu pieejama gan apelācijas, gan kasācijas instances tiesa. Tātad bez Satversmes 105. panta (tiesības uz īpašumu) un 92. panta (tiesības uz taisnīgu tiesu) tiesību aizskāruma gadījumā aktuāla ir arī vienlīdzīgas attieksmes principa (Satversmes 91. pants) ievērošana.

Kā jau tika norādīts (sk. šā darba 4.13. punktā ietverto analīzi), Satversmes tiesa nesaskaņoja Satversmes 91. panta pārkāpumu²⁷⁹, jo sevišķais process varot būt atšķirīgs no procesa vispārējā kārtībā. Tomēr situācija nav viennozīmīga un tiesai šis jautājums būs atkārtoti jāvērtē lietās Nr. 2021-44-01 un Nr. 2022-40-01, šoreiz gan saistībā ar iespējamo Satversmes 92. panta pārkāpumu. Taisnīguma principa aizskārums varētu saskatīt kaut vai tajā apstākļi, ka personai nelabvēlīga lēmuma gadījumā tālākas pārsūdzības iespējas ir liegtas, bet procesa virzītājam nelabvēlīga lēmuma gadījumā materiāli atgriežas pamata kriminālprocesā un mantisko jautājumu vēlreiz var lemt procesā vispārējā kārtībā (protams, padomājot par pārliecinošākiem pierādījumiem).

[4.27] Līdzīgi kā iepriekš aplūkotajā situācijā ar lietas materiālu uzrādīšanu personai, arī šeit Tieslietu ministrija negaidīja Satversmes tiesas spriedumu un, izprotot problēmu, centās to atrisināt. Ar 2022. gada 6. oktobra likuma grozījumiem KPL 631. pants ir papildināts ar ceturto daļu: “Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst. Lēmums nav pārsūdzams.” Tādējādi, ievērojot likumprojekta anotācijā sniegto skaidrojumu, “tiek nodrošinātas personas tiesības jautājumu pēc būtības izskatīt vismaz divās instancēs, nodrošinot taisnīgu procesu”.

²⁷⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri: VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs, zin. vad. prof. R. Balodis. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 133. lpp.

²⁷⁸ Sīkāk sk.: Kūtris G. Kriminālprocesuālā, civilprocesuālā un administratīvi procesuālā konfiskācija. *Grām.*: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 568.–575. lpp.

²⁷⁹ Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01, 20. punkts

Šķiet, ka problēma ir atrisināta. Protams, varētu diskutēt, vai ar vārdiem “ja konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst” tiešām saprotama tāda situācija, ka rajona tiesa nolēmusi mantu nekonsfiscēt, bet apgabaltiesa uzskata, ka konfiskācijai ir pamats. Normas gramatiskā interpretācija norāda uz likuma pārkāpuma esamību, bet praksē jau šāda pārkāpuma var nemaz nebūt, jo tiesas varbūt ir tikai atšķirīgi vērtējušas pierādījumus. Normas skaidrības labad tajā būtu precīzi jānorāda: “Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja apgabaltiesas lēmums ir pretējs rajona (pilsētas) tiesas lēmumam.” Starp citu, šāda redakcija būtu taisnīga pret abām procesa pusēm.

[4.28] Neraugoties uz problēmas šķietamo atrisinājumu, zināma nevienlīdzība tomēr pastāv, proti, ja to pašu jautājumu risinātu pamatlietā jeb kriminālprocesā vispārējā kārtībā vai arī civilprocesuālā kārtībā, tad aizskartajai personai būtu pieejamas visas trīs tiesu instances. Lai gan starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos nav ietverts valsts pienākums jebkuras kategorijas lietā nodrošināt iespēju to izskatīt vairākās tiesu instancēs²⁸⁰ un šāda atziņa nostiprināta arī tiesību doktrīnā²⁸¹, tomēr vienāda rakstura jautājumu izlemšanas procesuālajai kārtībai nevajadzētu būt tik krasi atšķirīgai.

Arī Satversmes 92. pants neparedz valstij pienākumu visās lietās noteikt personai iespēju spriedumu pārsūdzēt divās tiesu instancēs (nosacīti varam lietot jēdzienu “apelācijas un kasācijas kārtībā”). Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība gan pieņemt procesuālos likumus un noteikt lietu kategorijas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas, gan arī lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību.²⁸² Tādējādi ne visās lietās ir jānodrošina lietas izskatīšana trijās tiesu instancēs.²⁸³ Tomēr kasācijas instances tiesa pēc sava rakstura ir publiski nozīmīga, jo tajā notiekošais process ir vērsts uz tiesību normu vienveidīgu iztulkošanu un piemērošanu valstī.²⁸⁴ Turklāt šeit ne mazsvarīga nozīme būtu Senāta lēmumiem un skaidrojumiem, kas veidotu vienotu izpratni un praksi arī tajās lietās, kurās rajona un apgabaltiesas lēmumi nav pretēji. Līdzšinējā Senāta judikatūra pierāda, ka tiesu kļūdas tomēr pastāv. Šādas kļūdas būtu jānovērš pašai sistēmai, nevis jāatstāj kā atsevišķa indivīda zaudējumi.

[4.29] Diskusijās par konfiskācijas lēmuma pārsūdzību vienmēr tiek pieminēta Direktīva 2014/42/ES. Tās 8. panta pirmajā daļā noteikts, ka dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus ar mērķi nodrošināt tām personām, kuras skar mantas konfiskācija, tiesības uz efektīviem aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu, lai saglabātu šo personu tiesības. Savukārt šā panta sestā daļa paredz, ka dalībvalstis nodrošina personai, pret kuru tiek vērsta konfiskācija, efektīvu iespēju pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu.

²⁸⁰ Sk., piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 22. marta spriedums lietā *Staroszczyk v. Poland*, pieteikums Nr. 59519/00, 125. punkts; 2007. gada 24. maija spriedums lietā *Dunayev v. Russia*, pieteikums Nr. 70142/01, 34. punkts

²⁸¹ Pieter van Dijk et. al (eds.) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, p. 564

²⁸² Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-23-01, secinājumu daļas 12.1. punkts

²⁸³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 219. lpp.

²⁸⁴ Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-23-01, secinājumu daļas 12.3. punkts

No vienas puses, šajā normā izvirzītā prasība ir ļoti skaidra. Taču no Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 28. oktobra sprieduma²⁸⁵ lietā C-319/19, kas pieņemts pēc Sofijas pilsētas (Bulgārija) tiesas lūguma sniegt prejudiciālo nolēmumu, izriet secinājums, ka direktīva īsti nav piemērojama tādiem gadījumiem, kas ir līdzīgi Latvijas KPL 59. nodaļā regulētajiem. Sprieduma 36.–41. rindkopā EST norāda, ka Bulgārijas likums attiecas uz konfiskācijas procedūru civiltiesiskā kārtībā. Šajā procedūrā galvenā uzmanība tiek pievērsta vienīgi īpašumam, par ko tiek apgalvots, ka tas iegūts nelikumīgi. Konfiskācijas procedūra tiek veikta neatkarīgi no eventuāla kriminālprocesa, kas tiktu sākts pret prezumēto noziedzīga nodarījuma izdarītāju, kā arī no šādas procedūras iznākuma, konkrētāk, no viņa iespējamās notiesāšanas. No Direktīvas 2014/42/ES 15. apsvēruma un 4. panta 1. punkta izriet, ka tā attiecas uz konfiskācijas procedūrām tādos gadījumos, kad jau ir bijis galīgais notiesājošais spriedums par noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to direktīvas prasības nav attiecināmas uz Bulgārijas likuma piemērošanu.

Līdzīgi kā Bulgārijā (un vairākās citās valstīs, kur konfiskācija tiek izņemta civilprocesuālā vai administratīvi procesuālā kārtībā²⁸⁶), arī KPL 59. nodaļa regulē “konfiskācijas procedūru” pirms kādas personas notiesāšanas par noziedzīgu nodarījumu. Tas, pēc EST skaidrojuma, ir viens no kritērijiem Direktīvas 2014/42/ES attiecināšanai vai neattiecināšanai.

No otras puses, Direktīvas 2014/42/ES 4. panta otrā daļa tomēr runā par konfiskāciju, kas valstij ir jānodrošina gadījumos, “kad ir ierosināta krimināllieta par noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, un šādā kriminālprocesā varētu pieņemt notiesājošu spriedumu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona būtu varējusi stāties tiesas priekšā”. KPL 59. nodaļa tieši regulē šādas konfiskācijas iespējamību, ja ir uzsākts kriminālprocess par noziedzīgu nodarījumu. Tātad Direktīvas 2014/42/ES prasības tomēr vajadzētu attiecināt uz šo regulējumu.

Par Direktīvas 2014/42/ES attiecināšanu uz KPL 59. nodaļas kārtībā pieņemtiem konfiskācijas lēmumiem prejudiciālo lēmumu no Eiropas Savienības Tiesas ir lūgusi arī Satversmes tiesa, vienlaikus apturot tiesvedību attiecīgajās lietās.

[4.30] Taču neatkarīgi no tā, kurš no apsvērumiem būtu pieņemams par pareizāko, būtu nelogiski izdarīt tādu secinājumu, ka procedūrā, kurā jau ir bijis tiesas spriedums par kādas personas vainu noziegumā, ar konfiskācijas rīkojumu aizskartā mantas īpašnieka tiesības tiktu aizsargātas vairāk nekā tādas pašas personas tiesības konfiskācijas procedūrā, kurā pirms tam nav bijis nekāda tiesas sprieduma par kāda nozieguma izdarīšanu. Tas nozīmētu, ka mazāk tiesiski izvērtētā gadījumā mantu varētu konfiscēt “vienkāršāk”, jo personai savu tiesību aizsardzībai būtu mazāk līdzekļu.

Līdz ar to būtu pamats uzskatīt, ka minimālie standarti jeb noteikumu minimums (kā tas nosaukts Direktīvas 2014/42/ES 1. pantā) attiecībā uz personas tiesībām nevar tikt samazināti.

²⁸⁵ Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 28. oktobra spriedums lietā C-319/19. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=248281&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4673167> [aplūkots 02.05.2023.]

²⁸⁶ Sīkāk sk.: Kūtris G. Kriminālprocesuālā, civilprocesuālā un administratīvi procesuālā konfiskācija. *Grām.*: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 568.–575. lpp.

Tāpēc direktīvas 8. pantā noteiktā “efektīva iespēja pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu” ir atzīstama par obligātu prasību visos gadījumos, kad persona pirmo reizi saskaras ar rīkojumu par tās īpašuma konfiskāciju, arī tad, ja šis rīkojums ir pieņemts atsevišķā procesā pirms notiesājoša sprieduma pieņemšanas. Tas ietilpst tiesību uz taisnīgu tiesu saturā.

[4.31] Lai arī tiešā veidā ar KPL 631. panta ceturto daļu un pat visu konfiskāciju procesu nesaistītas, tomēr tiesību sistēmas ietvaros ir salīdzināmas personas tiesības, kādas tai ir līdzīgos gadījumos civilprocesā, proti, kad tiesā tiek lemts par tiesībām uz īpašumu (vēl jo vairāk – ja prasījums pēc būtības ir par šo tiesību atņemšanu). Tas būtu jāizvērtē kaut vai no tā aspekta, ja pieņemtu, ka Latvijā nākotnē neskaidras izcelsmes līdzekļu konfiskācija arī varētu tikt nodota izlemšanai civilprocesuālā kārtībā. Tātad būtu jāsalīdzina, vai Civilprocesa likumā ir paredzēti izņēmumi no tiesībām pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu apelācijas kārtībā, savukārt apelācijas tiesas nolēmumu – kasācijas kārtībā. Iespējams, ka daži vispārējās kārtības ierobežojumi varētu būt tikai neliela apmēra prasībās.

Vēl vairāk, Latvijā visās procesuālajās tiesībās līdz šim tomēr ir ievērots viens nerakstīts, taču cilvēktiesību aizsardzībai būtisks princips, proti, cilvēkam nelabvēlīgu nolēmumu vienmēr ir iespējams pārsūdzēt vismaz vienu reizi. Tas nenozīmē, ka būtu jāapšaubā apgabaltiesu spēja izspriest lietas tiesiski un pamatoti, tomēr kasācijas instances tiesas nolēmumi ir pierādījums tam, ka kļūdas tiesu darbā ir konstatējamas pietiekami bieži.

[4.32] Kā jau vairākkārt tika uzsvērts, process par noziedzīgi iegūtu mantu ir izņēmums no kārtības, kādā mantiskie jautājumi tiek risināti pamata kriminālprocesā. Tāpēc šādu procesu var regulēt atšķirīgi. Likumdevēja mērķis, izdalot mantiskā jautājuma izlemšanu sevišķā procesā, bija nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomiju vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu. Tādā veidā nodrošināta sabiedrības interese par efektīvu, saprātīgā termiņā īstenotu kriminālprocesa norisi un citu personu tiesību aizsardzību. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šāds process ir radīts iespējami ātrākai un efektīvākai mantisko jautājumu atrisināšanai un tas nodrošina personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.²⁸⁷

Tomēr jāņem vērā, ka 59. nodaļa Kriminālprocesa likumā tika iestrādāta, lai ātrāk atrisinātu mantiskos jautājumus (tostarp novērstu mantas ilgstošu glabāšanu) gadījumos, kad nav šaubu (nav īpašu strīdu) par mantas noziedzīgo izcelsmi. Tāpēc arī procesuālie termiņi tika noteikti īsi, tāpēc arī apgabaltiesas lēmuma pārsūdzība varētu būt nevajadzīga.

Diemžēl tagad šis process ir zaudējis savu sākotnējo mērķi. Daudzās lietās jautājumu par mantas noziedzīgo izcelsmi virza uz tiesu tāpēc, ka beidzas maksimālais mantas aresta termiņš, bet pamata kriminālprocesa virzīšanai uz tiesu nav pietiekamu pierādījumu. Tāpat pēdējos gados samērā bieži vērojams, ka process tiek uzsākts tādēļ, lai varētu konfiscēt neskaidras izcelsmes līdzekļus. Ja tiek sasniegts šis primārais mērķis, tad nozieguma atklāšana un vainīgā noskaidrošana (kas ir katra kriminālprocesa svarīgākais mērķis) vairs netiek uzskatīta par būtisku. To apliecina 2020. gadā ieviestās izmaiņas KPL 392. pantā: “Izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu kriminālprocesā par noziedzīgi

²⁸⁷ Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01, 20.2. punkts

iegūtu līdzekļu legalizēšanu var pieņemt lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu, ja panākts mantisko attiecību taisnīgs noregulējums, personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pirmstiesas procesā nav pierādīta un papildu pierādījumu iegūšana nenodrošinās ekonomisku pirmstiesas kriminālprocesa vai radīs nesamērīgi lielus izdevumus.”

Līdz ar to process par noziedzīgi iegūtu mantu tiesā kļūst par ļoti sarežģītu un ilgstošu, pēc būtības civiltiesisku jautājumu risināšanas procesu. Kā jau tika norādīts, izmeklētāja iesniegtie pierādījumi nereti ir tikai aizdomās balstīti pieņēmumi, mantas īpašniekam ir uzlikts pierādīšanas pienākums, pierādīšanas standarts noteikts atbilstoši civiltiesiskajam pierādīšanas standartam. Pēc būtības vienas lietas – krimināllietas – iztiesāšanas vietā tiesu sistēmas slodze tiek palielināta ar vēl vienu lietu. Tāpēc arī praksē tiek izteikta kritika par procesuālo termiņu nepietiekamību, par jaunu pierādījumu iesniegšanu pārsūdzības instancē, par izmeklētāju un prokuroru nezināšanām, ciktāl runa ir par uzņēmējdarbības niansēm, utt. Varētu uzskatīt, ka KPL 59. nodaļā ietvertais regulējums, tostarp arī norma par apgabaltiesas lēmuma pārsūdzību, zināmā daļā kriminālprocesa ir zaudējis to leģitīmo mērķi, kura dēļ sākotnēji tika radīts.

[4.33] Pat ja apstrīdētā norma būtu vērsta uz to, lai sekmētu atsevišķa procesuāla jautājuma ātrāku atrisināšanu, procesuālās ekonomijas princips nedrīkst prevalēt pār citiem principiem. Nav pieļaujams tas, ka, aizbildinoties ar ekonomiskiem apsvērumiem, tiek nesamērīgi ierobežotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

To pašu mērķi ir iespējams sasniegt, neierobežojot personas tiesības pārsūdzēt vienīgo konfiskācijas rīkojumu. Risinājumi var būt vairāki, piemēram, varētu atjaunot normatīvajā regulējumā sākotnēji paredzēto kārtību, kas ļāva pārsūdzēt arī apgabaltiesas lēmumu. Pret to gan varētu iebilst, jo Augstākā tiesa tiktu noslogota ar kasācijas instancei neraksturīgu jautājuma izskatīšanu pēc būtības, ieskaitot pierādījumu vērtēšanu.

Cits risinājums, kā jau tika norādīts šā darba 4.27. punktā, būtu tāds, ka apgabaltiesa, konstatējot, ka tās viedoklis ir pilnīgi pretējs rajona tiesas lēmumam par procesa izbeigšanu, rajona tiesas lēmumu atceltu un lietu nodotu atkārtotai izskatīšanai rajona tiesā, motivēti norādot uz to, kuri pierādījumi prasa atkārtotu izvērtēšanu. Tad nebūtu Augstākā tiesa jānoslogo ar pārsūdzībām, netiktu pieņemti personām negaidīti mantas konfiskācijas lēmumi, atkārtotajā lietu izskatīšanā vēlreiz tiktu izvērtēti pierādījumi. Turklāt šādu lietu iespējamais skaits nepārsniegtu desmit lietas gadā.

Vienlaikus būtu jā saglabā spēkā esošā norma, kura atrisina gadījumus, kad apgabaltiesa konstatē tādu likuma pārkāpumu, kuru tā nevar novērst ar savu lēmumu, piemēram, gadījumu, kad rajona tiesa nav nodrošinājusi kāda kriminālprocesa principa (tiesības uz aizstāvību, tiesvedības valoda u. c.) ievērošanu.

[4.34] Tātad valsts varai ir tiesības ar likumu noteikt, vai personai būs tiesības pārsūdzēt rīkojumu par konfiskāciju, vai arī to liegt. Tomēr minētie apsvērumi dod pamatu secinājumam, ka likumā ietvertais ierobežojums, kas liedz pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, ja tas ir pirmais rīkojums par mantas konfiskāciju, nav pamatots un neatbilst Satversmes 92. pantā garantētajām ikvienas personas tiesībām uz taisnīgu tiesu.

4.3. Nevainīguma prezumpcija

[4.35] Satversmes 92. pantā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no saturiski apjomīgākajām tiesībām. Šā panta otrā teikuma tvērumā ir ietilpināma nevainīguma prezumpcija kā vispārējais tiesību princips.²⁸⁸ Tas ir fundamentāls, konstitucionāla līmeņa elements taisnīgā kriminālprocesā, kas paredz, ka personas nevainīgums tiek prezumēts.²⁸⁹ Tiesiskuma stiprināšanā nevainīguma prezumpcijai ir būtiska loma, jo tā veidota, lai nodrošinātu sabiedrības uzticību krimināltiesiskajai sistēmai – tam, ka par vainīgiem tiek atzīti un attiecīgi arī sodīti tikai tie, par ko ir augsti pamatota pārliecība, ka viņi tiešām ir izdarījuši noziedzīgu nodarījumu.²⁹⁰

Nevainīguma prezumpcijas kā procesuālas garantijas institūtā faktiski ir savijušies divi aspekti – instrumentālā vērtība un attieksmes formula. Pirmais aspekts vērsts uz galveno mērķi – pasargāt noziedzīgu nodarījumu neizdarījušo personu no nepamatotas atzīšanas par vainīgu, citstarp nosakot pierādīšanas pienākumu apsūdzētajam, paredzot prasību izslēgt šaubas par personas vainīgumu u. tml. Savukārt otrais aspekts nodrošina pienācīgu apiešanos ar personu procesa laikā.²⁹¹

Līdztekus starptautiskajām un nacionālajām tiesībām, kas nosaka nevainīguma prezumpcijas saturu, arī ECT skaidro, ka ECK 6. panta otrajā daļā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija paredz, ka “1) tiesas locekļi, pildot savus pienākumus, nedrīkstētu sākt ar aizspriedumainu domu, ka apsūdzētais izdarījis inkriminēto nodarījumu; 2) pierādīšanas pienākums gulstas uz apsūdzību un 3) jebkurām šaubām ir jātiek tulkotām par labu apsūdzētajam”.²⁹²

No Satversmes tiesas spriedumiem arī var pasmelt vairākas atziņas. Piemēram, no nevainīguma prezumpcijas izriet, ka personai nav pienākuma pierādīt nedz apsūdzībā norādītos faktiskos apstākļus, nedz savu nevainīgumu.²⁹³ Nodrošināt pietiekamus pierādījumus par personas vainu attiecīgajā nodarījumā ir apsūdzības uzturētāja, nevis apsūdzētā pienākums.²⁹⁴

[4.36] Šā darba autors vairāk nekā 10 gadus pēc KPL spēkā stāšanās ar pārliecību skaidroja, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek izlemts jautājums par personas vainu un līdz ar to šajā procesā netiek skarts nevainīguma prezumpcijas princips. Izstrādājot KPL projektu, bija viennozīmīgi skaidrs, ka mantas izcelsme noskaidrojama atrauti no kādas personas (ja tā vispār ir zināma) rīcības izvērtējuma. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu galvenā doma bija

²⁸⁸ Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 110. lpp.

²⁸⁹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 144. lpp.

²⁹⁰ Strada-Rozenberga K. Nevainīguma prezumpcija: kas tā ir, ko un kāpēc paredz? *Grām.*: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 44. lpp.

²⁹¹ Turpat, 43. lpp.

²⁹² Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb). Updated on 31 December 2021, p. 65. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_criminal_eng [aplūkots 02.05.2023.]

²⁹³ Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2019-08-01, secinājumu daļas 8. punkts

²⁹⁴ Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2012-15-01, secinājumu daļas 15.1. punkts

šāda: dokumenti skaidri un gaiši pierāda, ka manta ir iegūta noziedzīgi. Turklāt otrs būtisks kritērijs bija šāds: izņemtās un arestētās mantas glabāšana rada valstij un/vai personai nevajadzīgus zaudējumus.

Pēdējos gados analizētā tiesu prakse ir likusi autoram mainīt savu viedokli, jo tiesībpolitiskā doma ir būtiski mainījusies. Par vadošo moto ir kļuvis aicinājums pēc iespējas ātrāk izņemt no civiltiesiskās apgrozības noziedzīgi iegūto mantu (praksē gan to jau nodrošina mantas arests) un jebkuru neskaidras izcelsmes mantu (pamatā – finanšu līdzekļus) pasludināt par noziedzīgi iegūtu. Tāpat prakses virzību ietekmē arī dažādas starptautiskajos dokumentos ietvertu normu šaurākas vai plašākas interpretācijas.

[4.37] Pirmām kārtām situācijas skaidrības meklējumos būtu jāieskatās Krimināllikumā, kas definē, kas ir noziedzīgi iegūta manta. Kā tika secināts šā darba 2. un 3. nodaļā, KL 70.¹¹ panta pirmajā daļā ir sniegts precīzs skaidrojums par noziedzīgi iegūtu mantu – tas nozīmē, ka ir jābūt pierādījumiem par mantas noziedzīgo izcelsmi. Tā ir situācija, kad var “iedarbināt” KPL 59. nodaļu un lemt par šo mantu.

Savukārt KL 70.¹¹ panta otrā daļa satur prezumpciju, proti, ka mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu, ja tā pieder personai, kura ir izdarījusi normā minētos noziegumus. Tātad šeit vispirms jābūt kādam nereabilitējošam nolēmumam par personas vainu konkrētos noziegumos. Šo jautājumu noteikti nerisina process par noziedzīgi iegūtu mantu. Par šādai personai piederošo mantu var lemt tikai pēc tam, kad ir konstatēts šīs personas izdarīts noziegums. Var visai kategoriski apgalvot, ka likums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu neparedz tiesības prezumēt, ka kādai personai piederoša manta ir noziedzīgi iegūta, ja vien noziedzīgā darbība nav pierādīta citā kriminālprocesā. Sevišķajā procesā ir jāpierāda tieši mantas noziedzīgā izcelsme.

Tātad jautājums par pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu pirms notiesājoša sprieduma tiek risināts, pierādot nevis visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, bet gan pašu noziedzīga nodarījuma faktu, kas sevī ietver noziedzīga nodarījuma objektu un objektīvo pusi (sk. šā darba 3.3. nodaļu). Tas nozīmē, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek vērtēta noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse – jautājums par konkrētas personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Līdz ar to varētu uzskatīt, ka šeit netiek aizskartas no nevainīguma prezumpcijas izrietošās garantijas. Nevainīguma prezumpcija neattiecas uz mantu. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pēc būtības pat nav svarīgi tas, kurš ir izdarījis noziegumu.²⁹⁵

[4.38] Tomēr nevainīguma prezumpcijas pārkāpums varētu rasties tad, ja procesā kā ar mantu saistītā persona tiek iesaistīta persona, kurai pamata kriminālprocesā ir tiesības uz aizstāvību. Tā kā mantas noziedzīgā izcelsme ir saistīta ar noziedzīga nodarījuma notikuma konstatēšanu, veidojas tāda situācija, ka ar mantu saistītajai personai, iesniedzot pierādījumus par mantas likumīgo izcelsmi, it kā ir jāpierāda pašas nevainīgums. Turklāt šajā procesā, ja manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, tiesa konfiskācijas lēmumā ārpus saprātīgām šaubām atzīst to, ka ir

²⁹⁵ Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. *Grām.*: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 205. lpp.

noticis noziedzīgs nodarījums. Vai pamata kriminālprocesā, kas hronoloģiski notiks vēlāk, cita tiesa varētu atzīt, ka noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse tomēr nav pierādīta?

Tiesību doktrīnā atzīts: nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpums netiek saskatīts faktā, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiek uzlikts pienākums sadarboties noteiktos jautājumos. Tādā veidā personas intereses tiktu saskaņotas ar valsts interesēm noziedzīgu nodarījumu atklāšanas jomā.²⁹⁶ Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nevainīguma prezumpcija nav absolūta. To var ierobežot leģitīma mērķa labad, ievērojot samērīguma principu un saskaņojot ar citām personai Satversmē paredzētajām pamattiesībām.²⁹⁷

Nav šaubu, ka nevainīguma prezumpcijas mērķis ir nepieļaut nevainīgas personas notiesāšanu.²⁹⁸ Pat šaurākajā šā principa izpratnē tiek saglabāta prasība, ka personas vainai jābūt pierādītai ārpus saprātīgām šaubām.²⁹⁹ Tomēr pārāk augstas prasības personas saukšanai pie kriminālatbildības un sodīšanai ļauj pārkāpējiem izvairīties no soda. Tādēļ tiek atzīta nepieciešamība personas un sabiedrības intereses saskaņot, pieļaujot pazemināta pierādīšanas standarta izmantošanu. Pazeminātais standarts ieviests sabiedrības un indivīda interešu svēršanai un balansēšanai, paturot prātā arī pierādīšanas praktiskās nianse.³⁰⁰ Taču, lai personu pasargātu no nepamatotas notiesāšanas, ir saglabājams augstais pierādīšanas standarts.³⁰¹

Varētu secināt, ka nevainīguma prezumpcija pieļauj to, ka kādā aspektā no personas tiek prasīta sadarbšanās, kādā aspektā tiek ievērots zemāks pierādīšanas standarts, taču šos izņēmumus nevarētu attiecināt uz personas vainas konstatēšanu un notiesāšanu. Procesa virzītāja pienākumu samazināšana attiecībā uz noteiktu apstākļu pierādīšanu kriminālprocesā var radīt pamattiesību un tiesiskuma principa pārkāpumus.³⁰²

Ievērojot šos apsvērumus, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu likums varētu prasīt, lai persona, par kuras mantas izcelsmi tiek spriests, sniedz savu skaidrojumu par to. Precīzāk sakot, varētu prasīt, lai mantas likumīgā izcelsme tiek pierādīta. To varētu prasīt no jebkura mantas īpašnieka, arī no personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Šādā izpratnē no personas netiek prasīts, lai tā atspēkotu procesa virzītāja pierādījumus tam, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums (nav šaubu, ka šādiem pierādījumiem ir jābūt). Pazeminātais pierādīšanas standarts attiecas tikai uz mantu, un no personas tiek prasīts, lai tā pierāda (tiesiski korektāk – izskaidro) tai piederošās (procesā arestētās) mantas likumīgo izcelsmi.

²⁹⁶ Ferguson P. R. The presumption of innocence and its role in the criminal process. *Criminal Law Forum*, June, 2016, Vol. 27 (2), p. 151

²⁹⁷ Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01, 19. punkts

²⁹⁸ Jackson J. D., Summers S. J. *The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 203

²⁹⁹ Sk., piemēram: Laudan L. *Truth, error and criminal Law: an essay in legal epistemology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 40; Stumer A. *The presumption of innocence: evidential and human rights perspectives*. Oxford: Hart, 2010, p. 38

³⁰⁰ Hamer D. *The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act*. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1), p. 149

³⁰¹ Jackson J. D., Summers S. J. *The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 221

³⁰² Kūtris G. Tiesības uz īpašumu un īpašuma konfiskācija. *Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva*. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 89. lpp.

Nav šaubu, ka ikviens cilvēks ir spējīgs izskaidrot savas mantas izcelsmi, vismaz mutvārdos, jo nodokļu likumi neliek glabāt dokumentus ilgāk par trim gadiem (komersantam – pieci gadi). Kā jau tika norādīts, šeit varētu diskutēt tikai par to, vai tas ir personas pienākums vai tiesības (var taču būt arī tā, ka cilvēks negrib aizsargāt savas tiesības uz mantu, piemēram, viņam žel tam tērēt savu laiku, nervus un citus resursus), proti, no loģikas viedokļa mantas izcelsmes pierādīšanu nevar uzskatīt par personas pienākumu. Katrā gadījumā persona, kura uzskata, ka tai ir legālas tiesības uz konkrēto mantu, ir tiesīga savas tiesības aizstāvēt. Tāpat ikviena aizskartā persona jautājumā par mantas izcelsmi un piederību var arī klusēt, bet klusēšana nekādā gadījumā nebūs pamats secinājumam, ka šī persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.³⁰³

Tā kā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek noskaidrota mantas izcelsme, tad mantas īpašniekam izvirzītais pienākums izskaidrot viņam piederošās mantas likumīgo izcelsmi nevarētu apdraudēt nevainīguma prezumpciju. Savukārt personas nevēlēšanās vai nespēja likumīgo izcelsmi pārliecinoši pierādīt, īpaši ja procesa virzītājs pārliecinoši pierāda, ka manta cēlusies no konkrēta noziedzīga nodarījuma, noved pie likumsakarīga tiesas lēmuma par mantas noziedzīgo izcelsmi.

[4.39] Būtiski atšķirīga situācija veidojas kriminālprocesos par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tajos nereti galvenais uzsvars tiek likts uz tādām darbībām ar finanšu līdzekļiem, kuras atbilst legalizācijas tipoloģiskām pazīmēm. Ja darbības ir tādas, kas aprakstītas metodiskajos norādījumos par riska pazīmēm, tad tiek uzskatīts, ka noziegums jau ir pierādīts.

Šādu attieksmi veido arī KPL 125. panta trešajā daļā iestrādātā legālā prezumpcija: “Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.” Proti, ir veiktas legalizēšanas darbības (primārais fakts), persona neizskaidro mantas izcelsmi (papildu nosacījums), un ir pierādījumi par “visticamāk” noziedzīgo izcelsmi – tas kopumā dod pamatu prezumpcijai par mantas noziedzīgo izcelsmi.

Iedomāsimies šādu praksē bieži sastopamu piemēru: procesa virzītājs vadās no pieņēmuma, ka finanšu līdzekļiem, ar kuriem veiktas aizdomīgas, it kā legalizēšanas darbības, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. (Šeit būtu loģiska prasība norādīt vismaz to, no kādām noziedzīgām darbībām šie līdzekļi varētu būt radušies. Tā kā kriminālprocesā par legalizēšanu noteikti netiek izmeklēts šis “cits” jeb predikatīvais noziegums, tad pierādījumiem vajadzētu “nākt” no kāda cita kriminālprocesa. Diemžēl praksē šī prasība tiek piemirsta.) Sākotnējam pieņemumam seko aicinājums, lai persona izskaidro mantas likumīgo izcelsmi. Ja persona to nedara vai tās sniegtie pierādījumi nav pārliecinoši, tiek uzskatīts, ka ir pierādīta mantas noziedzīgā izcelsme. Tātad valsts prezumē mantas noziedzīgo izcelsmi, galvenokārt pamatojoties uz darbībām ar šo mantu. Pēc tam seko “atgriešanās” pamata kriminālprocesā par līdzekļu legalizāciju. Šeit jau var “iedarbināt”

³⁰³ Kūtris G. Mantas konfiskācija un nevainīguma prezumpcija. *Grām.*: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskā zinātniskā konference 2019. gada 16.–18. oktobrī Rīgā. Konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 358. lpp.

nākamo fakta legālo prezumpciju – saskaņā ar KPL 125. panta pirmās daļas 7. punktu tiek uzskatīts par pierādītu “ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu konstatēts fakts, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu”.

Tātad vispirms sevišķā procesa kārtībā prezumējam, ka manta ir noziedzīga, jo ar to ir veiktas legalizēšanas darbības, bet pēc tam kriminālprocesā varam atzīt personu par vainīgu legalizēšanā, jo nav jau vairs strīda par to, ka darbības veiktas ar noziedzīgu mantu. Tas nozīmē, ka Latvijas likums pieļauj dubultu prezumpciju, uz kuru balstās verdikts par vainu.

Taču, apzinoties šīs konstrukcijas trauslumu no cilvēktiesību aspekta, likumā ir iestrādāts cits risinājums – jautājumu par personas vainu var tālāk nerisināt, pietiek ar mantas konfiskāciju. Tagad KPL 392. panta 2.² daļa paredz: “[..] kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu var pieņemt lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu, ja panākts mantisko attiecību taisnīgs noregulējums, personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pirmstiesas procesā nav pierādīta un papildu pierādījumu iegūšana nenodrošinās ekonomisku pirmstiesas kriminālprocesa vai radīs nesamērīgi lielus izdevumus.” Par šo “mantisko attiecību taisnīgo noregulējumu” gan varētu diskutēt, vismaz no likumības viedokļa.

[4.40] Aplūkotajā situācijā pievērsīsimies par legalizēšanu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, kurš procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek aicināts izskaidrot nozieguma priekšmeta – finanšu līdzekļu – likumīgo izcelsmi. Ja aizdomās turētais vai apsūdzētais negrib, ka viņu atzīst par vainīgu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā, viņam ir ticami jāizskaidro “legalizēšanā” izmantotās mantas likumīgā izcelsme. Ja viņš to neizdarīs, manta tiks atzīta par noziedzīgi iegūtu, līdz ar to veidosies nozieguma sastāvs un viņu varēs atzīt par vainīgu.

Personai, kuru tur aizdomās par legalizāciju, nevarētu uzlikt pienākumu izskaidrot tās mantas izcelsmi, ar kuru ir veiktas “legalizēšanas” darbības. Dažkārt praksē tiek uzskatīts, ka manta ir noziedzīga nodarījuma priekšmets, tāpēc ir iespējams ar minimāliem pierādījumiem izvīrīt prezumpciju par tās izcelsmi un šī prezumpcija tad arī būtu jāatspēko aizdomās turētajam. Taču legalizācija kā noziegums nemaz nepastāvētu tādā gadījumā, ja manta nebūtu noziedzīga. Uzdodot jautājumu par mantas izcelsmi, pēc būtības tiek uzdots jautājums: vai jūs izdarījāt šo noziegumu?³⁰⁴

[4.41] Protams, situācija nav tik vienkārša. Ir daudzi ECT prakses piemēri, kad atzīts, ka uz personu var pārlikt zināmu pierādīšanas nastu. Taču visos gadījumos tiek prasīts, lai valsts (respektīvi, apsūdzība) būtu izpildījusi savu pierādīšanas minimumu. Kā piemēru minēsim vienu lietu, kuru bieži izmanto arī *stand-alone* lietu (lietas, kurās tiek pierādīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana bez tiešas saiknes ar predikatīvo noziegumu) skaidrojumos. Spriedums lietā “Čušens pret Beļģiju”³⁰⁵ parāda šo atšķirību. Pirmkārt, Beļģijas tiesās, spriežot par personas

³⁰⁴ Kūtris G. Mantas konfiskācija un nevainīguma prezumpcija. *Grām.*: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskā zinātniskā konference 2019. gada 16.–18. oktobrī Rīgā. Konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 358. lpp.

³⁰⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 2. maija spriedums lietā *Zschüschen v. Belgium*, pieteikums Nr. 23572/07. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2223572/07%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CLIN%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-11638%22%5D%7D> [aplūkots 02.05.2023.]

vainu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā, tika konstatēti vairāki apstākļi, kas pierādīja naudas noziedzīgo izcelsmi, lai arī persona par šiem noziegumiem nebija notiesāta. Personas sākotnējie meli un vēlākā klusēšana tikai pastiprināja apsūdzības iegūto pierādījumu ticamību. Otrkārt, līdzekļu konfiskācija tika piemērota tikai tad, kad persona tika atzīta par vainīgu noziegumā un notiesāta. Minētais piemērs norāda arī uz to, ka tas nevar notikt atsevišķi izdalītā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

[4.42] Šeit varētu norādīt uz Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (2005. gada 16. maijs) 9. panta 6. punktu, kurā prasīts, lai dalībvalstis nodrošinātu to, ka personu var notiesāt par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ja ir pierādīts, ka šie līdzekļi iegūti, izdarot predikatīvu nodarījumu, turklāt šādā gadījumā nav precīzi jāpierāda, ar kuru noziegumu ir saistīta šāda īpašuma ieguve. (Jāatzīmē, ka izceltais teksts no Latvijas KPL 124. panta septītās daļas tika izslēgts, it kā šāda prasība vispār nepastāvētu.) Tas nozīmē, ka predikatīvo nodarījumu kā mantas izcelsmes avotu esamība ir jāpierāda.

[4.43] Latvijas likumā ir iestrādātas arī prasības, kas izvirzītas Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā.

Pie šīm tiesībām jeb nevainīguma prezumpcijas aspektiem pieder tiesības klusēt. Kā uzsvērts direktīvas preambulas 27. un 28. apsvērumā: “Tiesības klusēt un neliecināt pret sevi nozīmē arī to, ka kompetentajām iestādēm nevajadzētu aizdomās turētajiem vai apsūdzētajiem likt sniegt informāciju, ja minētās personas nevēlas to darīt. [...] Tiesību klusēt vai tiesību neliecināt pret sevi izmantošana nebūtu jāvērs pret aizdomās turēto vai apsūdzēto un nebūtu jāuzskata par pierādījumu tam, ka attiecīgā persona ir izdarījusi konkrēto noziedzīgo nodarījumu.”

Šķiet, šie apsvērumi ir pietiekami argumenti tam, ka personu nedrīkst notiesāt tikai tāpēc vien, ka tā ir izmantojusi savas cilvēktiesības un vienkārši klusējusi. Izmeklēšanas iestādei un prokuratūrai ir jāiegūst pierādījumi, kas nepieciešami personas vainas pierādīšanai, to nevar balstīt uz pieņēmumiem. Savukārt tiesai ir pienākums šos pierādījumus pārbaudīt. Personai, kura tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (proti, pirms vēl ir pierādīta legalizēšana) uzliktais pienākums izskaidrot legalizēšanā izmantoto līdzekļu izcelsmi (pēc būtības – pierādīt, ka tie nav noziedzīgi) pārkāpj personas tiesības klusēt un līdz ar to ir pretrunā ar Satversmes 92. pantā nostiprināto nevainīguma prezumpcijas principu.

[4.44] Analizējot nevainīguma prezumpcijas principa ievērošanu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, atklājas vēl vairāki citi neskaidri jautājumi. Piemēram, kas notiek, ja manta pirms tiesas procesā tiek konfiscēta personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet vēlāk šī persona tiek attaisnota vai kriminālprocess tiek izbeigts uz personu rehabilitējoša pamata? Tikpat netaisnīgs rezultāts varētu būt tādā gadījumā, ja mantu konfiscētu kādai citai personai, bet pēc tam kriminālprocesā tiktu konstatēts, ka noziedzīga nodarījuma nemaz nav bijis.

Paralēli nevainīguma prezumpcijas jautājumam šeit atklājas arī “likuma robs”. Proti, likumā nav paredzēts regulējums tādai situācijai, kad sevišķajā procesā manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, bet pamata kriminālprocess tiek izbeigts vai pabeigts ar rehabilitējošu pamatojumu. Tiesas lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir galīgs. Tam varētu piekrist, ja būtu jā rūpējas tikai par tiesiskās stabilitātes principu. Teorētiski pastāvētu arī iespēja izmantot KPL 62. nodaļu “Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem”, taču šī kārtība pēc būtības ir izstrādāta jautājuma par personas vainīgumu pārskatīšanai, nevis atsevišķu kriminālprocesa jautājumu izlemšanai.

Aizsargājot personu pamattiesības, it īpaši tiesības uz īpašumu, likumā būtu jānosaka: “Ja kriminālprocesā, saistībā ar kuru tika pieņemts lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu un manta tika atzīta par noziedzīgi iegūtu, tiek pieņemts nolēmums par procesa pabeigšanu uz personu rehabilitējoša pamata, procesa virzītājs izvērtē procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtā lēmuma pamatojumu, ņemot vērā kriminālprocesā konstatētos faktus, un nolēmumā tiek atkārtoti izlemts jautājums par mantas izcelsmi un rīcību ar šo mantu.”

5. VALSTS RĪCĪBA AR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU UN PERSONAS TIESĪBU AIZSARDZĪBA

[5.1] Pēc tiesas, prokurora vai procesa virzītāja nolēmuma par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu nākamais solis ir lēmums par turpmāko rīcību ar šo mantu. Krimināllikuma 70.¹¹ pants par primāro it kā nosaka mantas īpašo konfiskāciju, taču tā pēdējā, ceturtā daļa precizē šo secību: “Noziedzīgi iegūtu mantu konfiscē, ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgam valdītājam.” Arī Kriminālprocesa likuma 27. nodaļā “Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu” ir ievērota noteiktā kārtība, proti, pēc mantas atzišanas par noziedzīgi iegūtu (356. pants) seko pants par šīs mantas atdošanu īpašniekam (357. pants) un pants par tās konfiskāciju valsts labā (358. pants).

Kā jau tika norādīts šā darba 1.4. nodaļā, Latvijas likumos jēdzieniski tiek nodalīta mantas atdošana tās īpašniekam (teorijā to dēvē arī par restitūciju) no mantas bezatlīdzības atsavināšanas valsts labā (likumā un teorijā lieto vienu jēdzienu – “konfiskācija”). No tās personas skatpunkta, kurai atsavina noziedzīgi iegūto mantu, abas darbības uztveramas kā konfiskācija, jo abas nozīmē piespiedu bezatlīdzības atsavināšanu neatkarīgi no valsts turpmākās rīcības ar to.

Valsts rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu varētu uzskatīt par skaidri noteiktu un neproblematisku procesu, jo galvenais jautājums ir par to, cik tiesiski un pamatoti manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu. Tomēr šīs rīcības rezultātā var veidoties konfliktsituācijas, kuru korektai atrisināšanai nepieciešams izsvērts normatīvais regulējums.

5.1. Mantas atdošana īpašniekam

[5.2] Ja pirms noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas mantai bija konkrēts īpašnieks vai likumīgais valdītājs, taisnīgs procesa risinājums būtu **mantas atdošana īpašniekam** (valdītājam), kam kriminālprocesā parasti ir statuss “cietušais”. Tātad šajā situācijā primāri tiek aizsargātas Satversmes 105. pantā garantētās personas tiesības uz īpašumu.

Dažkārt atdošanu var aizkavēt nepieciešamība konkrēto mantu izmantot kriminālprocesa mērķu sasniegšanai, piemēram, manta nepieciešama izmeklēšanas darbībās – atpazīšanā, ekspertīzē, uzrādīšanai pratināšanā. No procesa ekonomijas principa izriet prasība pēc iespējas ātrāk atjaunot aizskartās īpašuma tiesības, un tas saskan arī ar kriminālprocesa mērķi. Nepamatoti ilga mantas glabāšana rada nevajadzīgus izdevumus valstij (nepamatotos izdevumus nevarēs piedzīt no vainīgās personas³⁰⁶), savukārt īpašniekam paldzina tiesību aizskārumu.

[5.3] Vienīgais šķērslis, kas vispār neļauj mantu atdot tās īpašniekam, var būt fakts, ka attiecīgās mantas apgrozība ir aizliegta ar likumu. Tas nozīmē, ka jau pēc būtības manta šīs personas valdījumā ir atradusies nelikumīgi, un tādu situāciju nevar pieļaut turpmāk.

³⁰⁶ Augstākās tiesas 2013. gada 18. decembra lēmums krimināllietā Nr. 11250009106 (SKK-0407-13)

Valsts ar likumu var ierobežot personu tiesības iegādāties savā īpašumā un glabāt kādu priekšmetu vai vielu. Saskaņā ar Satversmes 116. pantu šāda ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt sabiedrības drošība un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Vienota saraksta, kas aptvertu visus apgrozībā aizliegtus priekšmetus vai vielas, gan nav, jo tas praktiski būtu grūti izmantojams gan apjoma, gan dažādo izņēmumu dēļ.

Tā likuma "Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību" 5. pants aizliedz glabāt I sarakstā iekļautos augus, vielas un zāles. Stratēģiskas nozīmes preču aprites likuma 5.¹ pants aizliedz glabāt Nacionālajā stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu sarakstā minētas, sevišķā veidā veicamiem operatīvās darbības pasākumiem vai to traucēšanai speciāli radītas vai pielāgotas iekārtas, ierīces, to komponentus un programmatūru. Arī Civillikuma 1414. pants atgādina: "Par tiesiska darījuma priekšmetu var būt tikai tas, kas nav izņemts no privāttiesiskās apgrozības; pretējā gadījumā darījums nav spēkā." Tomēr likumi visbiežāk runā par priekšmetu vai vielu nelikumīgu apriti, reti kad nosakot kategorisku mantas apgrozības aizliegumu.

Tātad, ja manta minētā iemesla dēļ nav atdodama īpašniekam, procesa virzītājs ar lēmumu to nodod Ministru kabineta 2011. gada 27. decembra noteikumos Nr. 1025 "Noteikumi par rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem un arestēto mantu" norādītajai valsts institūcijai, kura atbild par attiecīgo priekšmetu vai vielu apriti, vai tādai juridiskajai personai, kura ir tiesīga šādu mantu iegūt vai lietot.

[5.4] Tātad kriminālprocesā cietušā, kurš ir noziedzīgi iegūtās mantas īpašnieks, tiesības ir atzītas par prioritārām, tāpēc noziedzīgi atsavinātais pēc iespējas ātrāk ir viņam jāatdod un aizskartās tiesības ir jāatjauno.

Cietušā tiesību aizsardzību uzsver arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/TI. Direktīvas preambulas 48. apsvērums noteic, ka atgūstamais īpašums, kas konfiscēts³⁰⁷ kriminālprocesā, būtu pēc iespējas ātrāk jāatdod noziegumā cietušajam, ja vien nepastāv ārkārtas apstākļi, piemēram, strīds par īpašuma tiesībām vai valdījuma tiesībām, vai ja vien pats īpašums nav nelikumīgs. Turklāt dalībvalstīm ir tiesības noteikt augstāku cietušo aizsardzības līmeni (11. apsvērums).

Līdzīgi ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību 14. pantā noteikts, ka dalībvalsts vispirmām kārtām izskata iespēju nodot atpakaļ konfiscēto noziedzīgi iegūto īpašumu pieprasījuma iesniedzējai dalībvalstij, lai tā varētu atdot atpakaļ šo īpašumu tā īpašniekam.

[5.5] Pamatojoties uz starptautiskajos dokumentos uzsvērto cietušā tiesību aizsardzību, KPL paredz noziedzīgi iegūtu mantu atdot pēc piederības cietušajam īpašniekam. Turklāt tas ir spēkā arī tajos gadījumos, kad manta atrasta pie trešās personas.

Kā zināms, noziedzīgi iegūtā manta pie trešās personas var nonākt dažādos ceļos un dažādu iemeslu dēļ. Piemēram, noziedzīgā nodarījuma izdarītājs to atsavina (pārdod, uzdāvina utt.) citai personai, turklāt šī īpašnieku maiņa var notikt vairākas reizes un pat samērā īsā laika posmā.

³⁰⁷ Direktīva jēdzieniski nenodala konfiskāciju un restitūciju

Tas var tikt darīts dažādos nolūkos, piemēram, lai attālinātu mantas izcelsmes faktu no noziedzīga, lai izmantotu labticīgā ieguvēja aizsardzības principu, lai iegādātos mantu par īpaši izdevīgu cenu utt.

Teorijā un praksē diskutablākais jautājums ir par trešās personas tiesībām uz iegūto mantu jeb, precīzāk sakot, par **labticīgā ieguvēja**³⁰⁸ (*bona fide*) **tiesību aizsardzību**. No vienas puses, KPL normās par noziedzīgi iegūtas mantas atdošanu tās īpašniekam vai par konfiskāciju nekas nav teikts par labticīgā ieguvēja tiesību aizsardzību. KPL 360. panta otrajā daļā gan ir norādīts uz labticīga ieguvēja vai labticīga ķīlas ņēmēja tiesībām Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā iesniegt prasību par zaudējuma atlīdzināšanu, tai skaitā pret apsūdzēto vai notiesāto personu. Vienīgi šā panta 2.¹ daļa aizsargā labticīgā ieguvēja tiesības – gadījumā, ja noziedzīgi iegūta manta ir nekustamais īpašums, kas piekritīgs valstij.

No otras puses, labticīgo ieguvēju tiesību neaizskaramība ir bieži atrunāta starptautiskajos dokumentos³⁰⁹, kaut vai bieži pieminētajā Direktīvā 2014/42/ES, kuras 6. panta 1. punkts liek konfiscēt arī pie trešām personām atrastos noziedzīgi iegūtos līdzekļus, savukārt 2. punkts skaidri pasaka: “Šā panta 1. punkts neskar *bona fide* trešo personu tiesības.”

Vispirms izanalizēsim labticīgā ieguvēja tiesības situācijā, kad pie tā ir atrasta noziedzīgi iegūta manta, kas atdodama īpašniekam.

[5.6] Kā zināms, valstis parasti aizstāv labticīgos ieguvējus. Īpaši drošam par savām tiesībām uz īpašumu vajadzētu justies nekustamā īpašuma ieguvējam, jo zemesgrāmatai ir augsta publiskā ticamība. Vienlaikus gan jāatzīst, ka līdzās šai valsts labajai gribai pastāv arī noziedzība. Noziedznieks, kurš ieguvis kādu mantu, apzinās risku to zaudēt, tāpēc cenšas to pēc iespējas ātrāk noformēt uz citas personas vārda, cerot, ka no labticīgā ieguvēja neko atņemt nevarēs. Līdz ar to veidojas acīmredzami netaisnīga situācija – noziegumā cietušais skaidri redz, ka ar viņa bijušo īpašumu rīkojas cits saimnieks, bet viņam atliek tikai morāls gandarījums par to, ka vainīgais ir saukts pie atbildības.

Izstrādājot KPL projektu, bija apzināta reālā situācija. Tika atzīts šāds risinājums: cietušajam, kurš ir gan izjutis noziedzīgā nodarījuma radītos pārdzīvojumus, gan zaudējis īpašumu, gan piedalījies ilgstošā procesā, lai tikai uzvarētu taisnība, būtu jābūt tiesībām saņemt atpakaļ savu īpašumu. Tiesiskā valstī nebūtu pareizi, ja valsts atzītu par likumīgām (leģitimizētu) trešās personas tiesības uz īpašumu, kas pēc būtības ir noziedzīgi atsavināta manta. Likumdevējam savulaik, pieņemot KPL 360. pantu, bija jāizšķiras par to, kuras personas tiesības uz īpašumu uzskatīt par prioritārām vai “vairāk aizsargāt” (“samērīgi līdzsvarot”).

Aplams būtu apgalvojums, ka noziegums ir tāda rīcība, kura dod tiesisku pamatu mantas piederības maiņai. Arī juridiskajā literatūrā vairākkārt uzsvērts, ka tiesiskā valstī nedrīkstētu par likumīgu atzīt to, kas pašā sākumā ir bijis nelikumīgs. Ja noziedzīgi iegūtā manta kādam pirms

³⁰⁸ Civillikuma 910. pants skaidro, kas ir labticīgs valdītājs, proti – tas, kas pārliecināts, ka nevienam citam nav vairāk tiesību valdīt lietu, kā viņam

³⁰⁹ Sk. ANO Pretkorupcijas konvencijas (Ņujorka, 31.10.2003.) 31. panta 9. punktu; Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (Varšava, 16.05.2005.) 8. pantu

šā nodarījuma ir likumīgi piederējusi, noziedzīgais nodarījums nedrīkst būt attaisnojums tam, ka īpašuma tiesības uz šo mantu ir zaudētas.³¹⁰

Starp citu, pie līdzīgiem secinājumiem jau 2008. gadā bija nonākusi arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa: pat ja persona iegūst īpašumu, nezinot un bez jebkādas iespējas zināt, ka šo īpašumu tā īpašnieks zaudējis nozieguma rezultātā, nevar uzskatīt, ka tai, respektīvi, pircējam, šāda iegūšana radītu īpašuma tiesības. No pretlikumīgas darbības nevar rasties tiesības.³¹¹

[5.7] Juristi diskutēja par to, kam ir prioritāras tiesības – cietušajam, kuram manta ir noziedzīgi atņemta (precīzāk – ar noziegumu tiesības uz īpašumu tika uz laiku pārtrauktas), vai labticīgajam ieguvējam, kurš šo mantu godīgi iegādājies. Arī Augstākās tiesas senatoru vidū ne vienmēr valdīja vienprātība. Tāpēc ļoti nozīmīgs bija Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01 “Par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam”³¹², kurā tiesa atzina 360. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei.

Tiesas pieaicinātā persona – Freiburgas universitātes emeritētais profesors Dr. Rolfs Štirners (*Rolf Stürner*) – norādīja, ka zemesgrāmatu publiskās ticamības princips, tostarp labticīga ieguvēja aizsardzības princips, piemērojams tikai tādā gadījumā, ja pušu darbības pamatā nav prettiesiskas rīcības. Nevarot pastāvēt tāda situācija, ka no civiltiesiskā valdījuma noziedzīga nodarījuma rezultātā izgājuši manta atkal nonāk civiltiesiskajā apgrozībā.

Tiesa secināja: “Taisnīguma atjaunošana cietušā tiesību aizsardzības labad ir viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem. Atdodot mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu, tai personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, tiek atjaunots taisnīgums un nodrošināta cietušās personas tiesību aizsardzība.”³¹³ No šā sprieduma izriet secinājums, ka valsts, aizsargājot divu personu likumīgi it kā vienādās tiesības uz vienu un to pašu īpašumu, par primāri aizsargājamām atzina cietušā tiesības, tas ir, tās personas tiesības, kurai īpašums bija atsavināts ar noziedzīgām darbībām.

Var secināt, ka norma par noziedzīgi iegūtas mantas atņemšanu labticīgajam ieguvējam un atdošanu cietušajam ir saprātīga un nodrošina taisnīgumu. Tā ir cietušā tiesību restitūcija, jo pēc būtības valsts nav spējusi viņu pasargāt no nozieguma. Nenoliedzami, taisnīguma atjaunošana ir viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem. Turklāt kriminālprocess, ievērojot tam izvirzīto mērķi, nevar vienlaikus atrisināt jautājumus par labticīgumu ar noziegumu nesaistītajos civiltiesiskajos darījumos un par zaudējumu atlīdzināšanu trešajām personām.

[5.8] Tomēr jāatzīst, ka, piedāvājot šādu “līdzsvaru”, likumdevējs nav paredzējis labticīgajam ieguvējam pietiekami efektīvu līdzekli viņa tiesību aizsardzībai.

³¹⁰ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. *Jurista Vārds*, 2007, Nr. 16.

³¹¹ Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2008. gada 30. oktobra spriedums lietā Nr. 16/06-69/06-10/07, 3.3. un 4.3. punkts. Pieejams: <http://www.lrkt.lt/> [aplūkots 02.05.2023.]

³¹² Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01, īpaši 20. un 25. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/05/2016-07-01_Spriedums-1.pdf#search= [aplūkots 02.05.2023.]

³¹³ Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 20. punkts

Protams, KPL 360. pants norāda, ka, atdodot noziedzīgi iegūtu mantu cietušajam, trešajai personai, kas bija šīs mantas labticīga ieguvēja vai labticīga ķīlas ņēmēja, ir tiesības civilprocesuālā kārtībā iesniegt prasību par zaudējuma atlīdzināšanu, tai skaitā pret apsūdzēto vai notiesāto.

No vienas puses, šādai norādei varētu piekrist, jo kriminālprocesā nebūtu pamata noskaidrot personas labticīgumu mantas iegūšanas darījumā. Tāpat var loģiski izsecināt, ka tikai šī persona pati vislabāk zina īpašuma iegūšanas patiesos apstākļus – no kuras personas tā to iegādājās, vai darījums vispār nebija fiktīvs, kāda bija reālā cena utt. Taču, no otras puses, var būt arī tā, ka labticīgais ieguvējs prasības rezultātā neko neatgūst. Tieši attiecībā uz šādu situāciju valsts vēl aizvien nav radījusi efektīvu mehānismu labticīgā ieguvēja tiesību aizsardzībai.

Iespējams, labticīgajam ieguvējam pēc tam, kad ir novērstas aizdomas par “nelabticīgumu”, valsts varētu izmaksāt zināmu kompensāciju. Likumdevējam gan nav pienākuma pieņemt tādu normatīvo regulējumu, kas liktu no valsts budžeta kompensēt jebkuru risku, ko personas uzņemas, iesaistoties privāttiesiskajās attiecībās.³¹⁴ Tomēr kompensāciju izmaksām varētu izmantot Cietušo kompensācijas fonda līdzekļus, ja tiktu atjaunots KPL 354. pants par iemaksām šādā fondā. Savukārt izmaksātos līdzekļus valsts minētā fonda personā varētu piedzīt no notiesātās personas arī ilgākā laika periodā.

[5.9] Būtiski atšķirīga ir situācija, kad cietušais vai labticīgais ieguvējs ir valsts. Tā, piemēram, visai netaisnīgam situācijas risinājumam sabiedrības uzmanība tika pievērsta 2021. gadā.³¹⁵

Masu medijos bija atspoguļoti lietas faktiskie apstākļi. Tātad kāds dzīvoklis 2011. gadā bija palicis bez mantinieka (pēc likuma būtu piekritīgs valstij), bet noziedzīgu nodomu vadītas personas izgatavoja viltotus dokumentus, lai dzīvokli iegūtu savā īpašumā. Aizdomas par krāpšanu radās 2014. gadā, kad arī tika uzsākts kriminālprocess. Vēl pēc dažiem gadiem ekspertīze apstiprināja, ka dokumenti ir viltoti, bet tikai 2019. gadā dzīvoklim tika uzlikts arests. Pa to laiku – 2017. gadā – dzīvokli iegādājās labticīgs ieguvējs. Kriminālprocesā, kurā apvienoti vairāki līdzīga rakstura noziedzīgi nodarījumi, par krāpšanu tika turētas aizdomās 14 personas. 2021. gada februārī rajona tiesa, izskatot izmeklētāja izdalītos materiālus, procesa par noziedzīgi iegūtu mantu kārtībā atzina dzīvokli par noziedzīgi iegūtu un nolēma to atdot cietušajam – valstij. (Šā darba ietvaros netiks analizēti iespējamie procesuālie pārkāpumi un procesa ilgums.)

Lietā piemērotā KPL 360. panta pirmā daļa nepārprotami paredz: “Ja noziedzīgi iegūta manta atrasta pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam.” Imperatīva norma. Tomēr procesa virzītājiem bija iespēja izvērtēt lietas apstākļus un, pareizi interpretējot tiesību normas, piemērot taisnīgāko risinājumu.

Dziļāk izvērtēsim to, kāpēc cietušajam ir interese saņemt atpakaļ tieši to mantu, kas viņam tika noziedzīgi atsavināta. Vispārīgā gadījumā cietušais iesniedz pieteikumu par kaitējuma kompensāciju naudas izteiksmē. Savukārt konkrētas mantas gadījumā īpašniekam ir zināma emocionālā saistība ar savu mantu (māju, mežu, mašīnu, gleznu). Tas nozīmē, ka restitūcijas procesā

³¹⁴ Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01, 24.1. un 26. punkts

³¹⁵ Sīkāk sk.: Kūtris G. Kas atbild par likuma taisnīgu piemērošanu. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 11 (1173), 16.–18. lpp.

varam runāt tikai par individualizējamu mantu, ko cietušais vēlas atgūt. Visos pārējos gadījumos cietušais, visticamāk, ir ieinteresēts no vainīgā saņemt mantiskā zaudējuma kompensāciju naudā.

[5.10] Analizējot minēto piemēru tiklab teorētiski, kā praktiski, ir skaidrs, ka valsts varēja būt cietušais, jo konkrētais nekustamais īpašums pienācās valstij un tas tika izkrāpts. Taču valsts pārstāvim noteikti nevarēja būt sentimentālu atmiņu, tā ka nav skaidrs, kāpēc tieši šis dzīvoklis interesēja valsti un kāpēc valsts vēlējās to atgūt. Attiecībās “valsts pret individu” valsts noteikti ir stiprākā puse. Tāpēc nebūtu taisnīgi tas, ka valsts sevi cietušā statusā pielīdzinātu fiziskajai personai, it īpaši situācijā, kad īpašums būtu jāatņem labticīgam ieguvējam. Tas vairāk izskatās pēc konfiskācijas.

Risinājums varēja būt korektāks un taisnīgāks. Pirmkārt, valsts varēja pat netikt atzīta par cietušo, jo kriminālprocess tāpat paredz noziedzīgi iegūtās mantas vērtības konfiskāciju valsts budžetā no vainīgās personas. Otrkārt, valsts kā cietušais varēja prasīt no vainīgās personas kaitējuma kompensāciju, nevis prasīt atpakaļ konkrēto mantu. Nevieni no minētajiem iespējamajiem risinājumiem neaizskartu labticīgā ieguvēja tiesības.

Jāatzīst, ka likumdevējs visai ātri izdarīja grozījumus Kriminālprocesa likumā, papildinot 360. pantu ar 2.¹ daļu: “Ja noziedzīgi iegūta manta ir nekustamais īpašums, kas ir piekritīgs valstij, to atstāj trešās personas īpašumā, ja tā ir šīs mantas labticīgā ieguvēja un tās īpašuma tiesības ir nostiprinātas publiskā reģistrā. No noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas valsts labā piedzen šīs mantas vērtību Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.” Šāds risinājums ir labs, bet tikai daļējs – attiecināms tikai uz nekustamo īpašumu. Taču labticīgi var tikt iegūta arī cita manta un ieguvējam nebūt nav jāveic izmeklēšana, lai noskaidrotu mantas pārdevēja nodomu patiesumu un mantas izcelsmes likumību.

Tādējādi būtu pamats KPL 360. pantā paredzēto cietušā un labticīgā ieguvēja konflikta risinājumu izmantot tādās attiecībās, kad cietušais ir fiziskā persona, bet labticīgais ieguvējs – juridiskā persona (valsts nostājas vājākā pusē). Taču tas nebūtu pieļaujams gadījumos, kad cietušais ir valsts, ja vien netiek pierādīts mantas ieguvēja nelabticīgums. Savukārt gadījumos, kad abas puses ir fiziskās personas, valstij, atjaunojot cietušā tiesības uz īpašumu, būtu jāatlīdzina zaudējumi labticīgajam ieguvējam un jāuzsāk zaudējumu piedziņas process pret vainīgo personu – tāpat kā jebkurā citā kriminālprocesā, kad no vainīgās personas valsts labā tiek piedzīta noziedzīgi iegūtās mantas vērtība.

5.2. Mantas konfiskācija

[5.11] Krimināllikuma 70.¹⁰ pants definē: “Mantas īpašā konfiskācija ir noziedzīgi iegūtas mantas [...] piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā. Mantas īpašā konfiskācija nav kriminālsods.”

Vienā daļā noziedzīgo nodarījumu gūtie materiālie labumi nav noziedzīgi atsavināti kādai konkrētai cietušai personai, tāpēc tie nav jāatdod cietušajam. Taču nav diskusijas par to, ka arī citi noziedzīgi iegūti vai radīti labumi (piemēram, korupcijā iesaistīto personu gūtie labumi, terorisma finansēšanas līdzekļi, darbībās ar narkotikām gūtie ienākumi) ir jāizņem no noziedznieku

rokām. Tāpat nedrīkst aizmirst par šo noziedzīgi iegūto līdzekļu nesto peļņu (augļiem), ja līdzekļi tikuši iepludināti legālajā biznesā. Arī ar likumu prezumētā noziedzīgi iegūtā manta nav kādam konkrētam cietušajam piederoša. Šāda noziedzīgi iegūtā manta nododama sabiedrības labumam (respektīvi – valstij), jo noziedzīgā darbība ir kaitējusi visai sabiedrībai. Līdz ar to noziedzīgi iegūtās mantas īpašā konfiskācija paredz tās atsavināšanu bez atlīdzības valsts labā.

Kā jau tika minēts šā darba 4.1. nodaļā, Satversmes 105. pants dod personai tiesības tikai uz likumīgi iegūto īpašumu, taču nedod tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā.³¹⁶ Tātad uz mantu, kas likumā noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas rezultātā personai tiek atsavināti tādi labumi, kas tai nemaz nepienākas.³¹⁷

[5.12] Pirmstiesas kriminālprocesa laikā lēmumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju var pieņemt tiesa KPL 59. nodaļas kārtībā (process par noziedzīgi iegūtu mantu). Šis lēmums seko uzreiz pēc lēmuma par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu.

Līdzīgas tiesības lemt par konfiskāciju ir arī prokuroram lēmumā, ar kuru tiek pabeigts kriminālprocess, proti, vai nu lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu uz personu nereabilitējoša pamata (KPL 358. panta otrā daļa), vai arī prokurora priekšrakstā par sodu (KPL 421. panta piektā daļa). Prokurors lēmumā vispirms konkrēto mantu atzīst par noziedzīgi iegūtu un tad norāda turpmāko rīcību ar to, šajā gadījumā – konfiscēt. Tomēr prokurors nevar lemt par tādu noziedzīgi iegūtu mantu, uz kuru tiesības reģistrējamas publiskajā reģistrā (ja šo tiesību ieraksts ir jāmaina). Tas saistīts ar likumos ietvertajām normām par to, ka publiskajos reģistros izdarīto ierakstu maiņa var notikt tikai ar tiesas nolēmumu, savukārt lēmums par konfiskāciju vienmēr nozīmē īpašnieka maiņu vai vismaz viena īpašnieka tiesību atņemšanu.

Tātad konfiskācijas būtība un procesuālā kārtība ir pietiekami skaidra. Diskusijas var raisīt trešai personai piederošas mantas konfiskācija, paplašinātā mantas konfiskācija, noziedzīgi iegūtās mantas vērtības konfiskācija un noziedzīgi iegūtā nodalīšana no legāli iegūtā to sapludināšanas gadījumā.

[5.13] Šā darba 5.1. nodaļā tika analizētas trešās personas jeb labticīgā ieguvēja tiesības uz iegūto īpašumu situācijās, kad manta jāatdod cietušajam jeb īpašniekam. Latvijā likumdevējs par prioritārām atzinis cietušā tiesības uz īpašumu. Taču, kā to norādīja Satversmes tiesa jau minētajā spriedumā lietā Nr. 2008-47-01, noziedzīgi iegūtas mantas atdošana īpašniekam ir jānošķir no mantas konfiskācijas valsts labā.

Likumdevējs, vērtējot divu privātpersonu strīdus tiesības uz īpašumu, par prioritārām atzinis noziedzīgā nodarījumā cietušā tiesības. Tas precīzi izriet no KPL 360. panta, kurā atrunātas trešās personas tiesības (precīzāk – tiesību uz īpašumu zaudēšana) tikai saistībā ar mantas atdošanu īpašniekam. Konfiskācijas gadījumos pret trešās personas mantu nevar vērsties. Tas izriet no fakta, ka konfiskācijas gadījumā saduras indivīda intereses un valsts intereses. Salīdzinot valsts

³¹⁶ Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr. 2008-47-01, 8. punkts

³¹⁷ Strada–Rozenberga K. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesā. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 2011, Nr. 3, 34. lpp.

tiesības saņemt šādu mantu un trešās personas tiesības saglabāt to savā īpašumā, prioritāri ir aizsargājamas labticīgā ieguvēja tiesības.³¹⁸ Šāds secinājums uzsvērts arī Kriminālprocesa likuma komentāros.³¹⁹

Šeit gan jānorāda, ka KPL 360. panta trešajā daļā kļūdaini ir lietots jēdziens “konfiskācija”. Pirmkārt, viss pants ir veltīts trešo personu tiesībām un tikai saistībā ar mantas atdošanu īpašniekam. Arī pati trešā daļa regulē vienu no aspektiem īpašuma atdošanas gadījumos. Otrkārt, sagatavojot likumprojektu “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr. 630/Lp12) trešajam lasījumam, tieslietu ministrs ierosināja minēto pantu attiecināt arī uz konfiskāciju, Saeima gan šo priekšlikumu neatbalstīja, bet trešās daļas redakcija netika izlabota un tādējādi saglabāja priekšlikumā lietoto jēdzienu.³²⁰

[5.14] Tomēr trešās personas manta var tikt pakļauta konfiskācijai, ja notiek konfiscējamās mantas aizstāšana (noziedzīgi iegūtās mantas vērtības konfiskācija).

Starptautiskajos dokumentos dalībvalstis tiek aicinātas ieviest pasākumus, lai varētu konfiscēt noziedzīgi iegūtos līdzekļus, bet, ja to nav iespējams izdarīt, – arī īpašumu, kura vērtība atbilst noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtībai.³²¹ Arī Direktīva 2014/42/ES pieļauj, ka, ņemot vērā galīgo notiesājošo spriedumu, cita īpašuma konfiscēšana var notikt *in absentia* tiesas procesā. Direktīva ar šiem “citiem īpašumiem” saprot tādus, kurus aizdomās turētais vai apsūdzētais ir tieši vai netieši nodevis trešajai personai vai kurus trešās personas ir ieguvušas no aizdomās turētā vai apsūdzētā.³²² Taču šeit jāņem vērā, ka minētie aicinājumi saistīti ar “galīgo notiesājošo spriedumu”, proti, tie neattiecas uz pirmstiesas kriminālprocesa stadiju.

Latvijā, izstrādājot KPL projektu, jau 2005. gadā tā 358. pantā tika iestrādātas normas, kas ļāva konfiscēt noziedzīgi iegūto arī tad, ja tas ar tradicionāliem paņēmieniem ir “attālināts” no paša noziedzīgā nodarījuma izdarītāja. Šis regulējums ar 2017. gada grozījumiem tika pārcelts uz Krimināllikumu. Šobrīd KL 70.¹⁴ pants regulē konfiscējamās mantas aizstāšanas iespējas tad, ja noziedzīgi iegūtā manta kādu iemeslu dēļ nebūtu konfiscējama. Minētā panta ceturtajā daļā paredzēts: “Ja noziedzīgi iegūtu mantu nav iespējams konfiscēt, jo tā ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta, un noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai nav citas mantas, uz kuru vārst piedziņu, konfiscēt var:

- 1) mantu, ko persona pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas atsavinājusi citai personai bez maksas vai par vērtību, kas ir būtiski zemāka vai būtiski augstāka nekā tirgus vērtība;

³¹⁸ Kūtris G. Komentārs Kriminālprocesa likuma 360. pantam. Trešo personu tiesības. *Grām.*: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. K. Stradas-Rozenbergs zin.red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 971. lpp.

³¹⁹ Turpat, 973. lpp.

³²⁰ Priekšlikumu tabula likumprojektam Nr. 630/Lp12 “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” uz trešo lasījumu. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/73B56BC0177A792BC2258140004FEE3B?OpenDocument> [aplūkota 02.05.2023.]

³²¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas 2000. gada 15. novembra Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību (Palermo konvencija), 12. pants; starpvaldību organizācijas “Finanšu darījumu darba grupa” (FATF) 4. rekomendācija “Konfiskācija un pagaidu pasākumi”; Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā, 4. pants

³²² Direktīvas 2014/42/ES 6. pants

- 2) personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, un tās laulātā kopīgo mantu, ja vien vismaz gadu pirms noziedzīga nodarījuma uzsākšanas nav noteikta laulāto mantas šķirtība;
- 3) mantu, kas pieder citai personai, ar kuru noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai ir kopīga (nedalīta) saimniecība, ja šī manta iegūta pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas.”

Diskutēt varētu gan par 1. punktā minētās vērtības nozīmi, gan par mantu, kas kopīgajā saimniecībā iegādāta krietni senākos laikos, bet tas jau būtu cita pētījuma uzdevums. Saistībā ar konfiskācijas piemērošanu pirmstiesas procesa laikā tomēr jāsecina, ka norādītajās normās paredzētā trešās personas mantas konfiskācija nav iespējama. Panta trešās daļas ievadteikumā ietverts nosacījums “noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai nav citas mantas”. Tas nozīmē, ka ir jābūt kādam nolēmumam, ar kuru persona atzīta par vainīgu nodarījumā. To neizlemj procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Šādu konfiskāciju varētu piemērot prokurors, ar nereabilitējošu lēmumu izbeidzot vai pabeidzot kriminālprocesu, kurā lemts arī par noziedzīgi iegūtu mantu. Tomēr tā nevar būt publiskajā reģistrā reģistrējama manta. Tāpat maz ticams, ka šādos kriminālprocesos būtu ievērojama noziedzīgi iegūtās mantas vērtība (process tomēr tiek izbeigts) vai ka persona piekristu (kā to prasa likums) procesa izbeigšanai, ja konfiscējamās mantas vērtība, pēc personas ieskata, būtu nesamērīga.

[5.15] Līdzīgu apsvērumu dēļ pirmstiesas procesa laikā nav tiesiska pamata konfiscēt pie trešās personas atrastus noziedzīgi iegūtus līdzekļus, ar kuriem, iespējams, veiktas legalizēšanas darbības.

Saistībā ar trešo personu iesaisti noziegumos starptautiskajos dokumentos (un 15 Eiropas Savienības dalībvalstu likumos) ir ietverta subjektīvās puses prasība, proti: vai persona zināja vai tai vajadzēja zināt par mantas kriminālo izcelsmi? Piemēram, Direktīvas 2014/42/ES 6. panta 1. punkts prasa konfiscēt arī pie trešām personām atrastos noziedzīgi iegūtus līdzekļus “vismaz tad, ja minētās trešās personas zināja vai tām vajadzēja zināt, ka nodošanas vai iegādes mērķis bija izvairīties no konfiskācijas, pamatojoties uz konkrētiem faktiem un apstākļiem, tostarp to, ka nodošana vai iegūšana ir notikusi bez maksas vai apmaiņā pret summu, kas ir būtiski zemāka par tirgus vērtību”. Savukārt minētā panta 2. punkts atgādina: “Šā panta 1. punkts neskar *bona fide* trešo personu tiesības.”

Tāpat arī šeit tiek prasīts, lai tiktu konstatēta personas subjektīvā attieksme, bet tā ir noskaidrojama tikai kriminālprocesā vispārējā kārtībā.

[5.16] Vēl viena iespēja konfiscēt trešai personai piederošo mantu izriet no prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas izpratnes jeb no **paplašinātās konfiskācijas iespējām**. Proti, KL 70.¹¹ panta otrā un trešā daļa definē, kādu mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu – ko var prezumēt par tādu un attiecīgi, ja manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, tad to arī konfiscēt. Saskaņā ar panta trešo daļu tā var būt manta, “kas atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar šā panta otrajā daļā minēto personu, ja

šīs personas rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un ja persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā”.

Juridiskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka paplašinātā konfiskācija, kas var ietvert trešās personas mantas konfiskāciju, pēc savas būtības ir *non-convicted-based-confiscation*.³²³ Tam varētu piekrist, jo trešās personas saistība ar kādu noziegumu nav pierādīta un konfiscējamās mantas cēloņsakarība ar kādu noziedzīgu rīcību arī nav pierādīta. Tomēr, kā jau tika norādīts, šāda paplašinātā konfiskācija iespējama tikai situācijā, kad ir konstatēti tās personas izdarīti noziegumi, par kuras mantu vai par kurai pietuvinātās personas mantu tiek lemts.

Paplašinātā konfiskācija iespējama tikai pēc tam, kad ir konstatēts, ka “persona ir izdarījusi noziegumu” vai “persona ir organizētās grupas dalībnieks”. Mūsdienās nav diskusijas par to, kad publiski drīkst teikt, ka persona ir izdarījusi noziegumu. Likumā lietotais formulējums noteikti neietver kādu atšķirīgu vai privātu izpratni. Arī juridiskajā literatūrā nav atrodama atkāpe no nevainīguma prezumpcijas principa izpratnes, proti, izpratnes par to, kad personu oficiāli drīkst atzīt par tādu, kas ir izdarījusi noziegumu, un kā ir ar saprātīgo šaubu iztulkošanu personas labā. Diezin vai personu varētu atzīt par vainīgu noziegumā, ja kādam šķistu, ka tā “visticamāk, noziegumu ir izdarījusi”.

Tā kā saskaņā ar KPL personas vaina var tikt atzīta tikai ar nereabilitējošu nolēmumu, tad prezumētā noziedzīgi iegūtā manta var “parādīties” kādā procesā tikai pēc tam, kad pieņemts konkrēts nolēmums, ar kuru persona atzīta par vainīgu konkrētā noziegumā. Tā kā šo jautājumu var konstatēt tikai kriminālprocesā vispārējā kārtībā, tad šīs personas (vai tai pietuvinātas personas) mantas paplašinātā konfiskācija nevar tikt izlemta pirmstiesas procesa stadijā.

[5.17] Saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju teorētiski skaidrs, bet praksē aizmirsts jautājums ir par tiesiski pamatotu konfiscējamās mantas noteikšanu tad, ja **noziedzīgi iegūtais ir sapludināts ar legālo**. Šāda problēma, protams, nepastāv paplašinātās konfiskācijas gadījumos. Tā kā tas attiecas uz pierādīto noziedzīgi iegūto mantu, tad tas ir aktuāli arī sevišķajā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Zināmi secinājumi būtu izdarāmi, balstoties uz Latvijai saistošiem starptautiskiem normatīvajiem aktiem. Saskaņā ar ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību 12. panta 4. punktu gadījumā, ja noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir sajaukti ar īpašumu, kas iegūts no likumīgiem avotiem, šis īpašums, neierobežojot nekādas tiesības, kas attiecas uz aresta uzlikšanu vai izņemšanu, ir pakļaujams konfiskācijai līdz sajaukto līdzekļu aprēķinātajai vērtībai. Ienākumi vai citi labumi, kas iegūti no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, no īpašuma, kurā noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir tikuši pārvērsti, vai arī no īpašuma, ar kuru noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir bijuši sajaukti, arī tiek pakļauti šajā pantā norādītajiem pasākumiem tādā pašā veidā un mērā kā noziedzīgi iegūtie līdzekļi.

³²³ Panzavolta M. Confiscation and the Concept of Punishment: Can There be a Confiscation Without a Conviction? *In: Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU.* K. Ligeti and M. Simionato ed. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2017, pp. 44–45

Arī ANO Konvencijas pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti 5. pantā paredzēts: ja ienākumi apvienoti ar likumīgā ceļā gūtu īpašumu, šis īpašums konfiscējams ienākumu vērtības apmērā, neierobežojot jebkādas tiesības uzlikt arestu vai iesaldēt īpašumu.

Līdzīgi nosaka arī Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju 5. pants: “Ikviens dalībvalsts pieņem tādus normatīvos un cita veida aktus, kas var būt nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka īpašuma konfiskācijas pasākumi attiecas arī [...] b) ja noziedzīgi iegūtie līdzekļi pilnīgi vai daļēji ir pievienoti likumīgas izcelsmes īpašumam, – uz šo likumīgās izcelsmes īpašumu, nepārsniedzot aprēķināto pievienoto noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtību; c) tādā pašā veidā un apjomā kā attiecībā uz noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem – uz tādiem ieņēmumiem vai cita veida labumiem, kuri cēlušies no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, no īpašuma, kas radies, pārveidojot vai konvertējot noziedzīgi iegūtos līdzekļus, vai no tāda īpašuma, kam pievienoti noziedzīgi iegūtie līdzekļi, – šajā gadījumā nepārsniedzot aprēķināto pievienoto noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtību.”

[5.18] Latvijas likumos šāds nosacījums nav ierakstīts *expressis verbis*, taču to varētu interpretācijas ceļā atvasināt no KL 70.¹⁴ panta trešās daļas: “Ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, var piedzīt konfiscējamās mantas vērtību.”

Saistībā ar minēto līdzekļu sapludināšanu nav šaubu par to, ka konfiskācijai var pakļaut mantu (līdzekļus) tikai noziedzīgi iegūto līdzekļu apmērā. Tas ir tikai papildu arguments tam, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu var konfiscēt tikai pierādītu noziedzīgi iegūtu mantu, turklāt precīzi aprēķinot noziedzīgi iegūto līdzekļu vērtību, kā arī šādu līdzekļu nestos augļus jeb peļņu.

6. REKOMENDĀCIJAS PROCESUĀLĀ REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANAI ATTIECĪBĀ UZ NOZIEDZĪGI IEGŪTAS MANTAS KONFISKĀCIJU BEZ PERSONAS NOTIESĀŠANAS

[6.1] Apmēram pēdējo 20 gadu laikā vairākas valstis ir ieviesušas jaunus mantas konfiskācijas veidus. Nereti tas ir saistīts ar starptautiskajos un ES tiesību aktos ietvertajām rekomendācijām, kuras mudina izstrādāt stratēģijas un instrumentus, kā efektīvāk atņemt noziedzniekiem nelikumīgo labumu. Mūsdienās konfiskācija kļūst par vienu no galvenajiem mērķiem cīņā pret organizēto noziedzību un citiem smagiem nodarījumiem.

Kā to skaidro ES izstrādātā dokumenta autori: “Tradicionālā – uz notiesāšanu balstīta – konfiskācija nenodrošina tiesībaizsardzības iestādes un tiesu iestādes ar nepieciešamiem un efektīviem instrumentiem, kas ļautu konfiscēt pietiekamu procentuālo daļu no organizētās noziedzīgās darbības ieņēmumiem. Iemesli tam varētu būt tādi, ka notiesāšana par varbūtēju noziedzīgu nodarījumu var nebūt iespējama, neskatoties uz to, ka ir nelikumīgi iegūti līdzekļi, kas varētu būt pakļaujami konfiskācijai. Tāpat varētu būt pārāk grūti iegūtos īpašumus saistīt ar notiesājošu spriedumu krimināllietā. Vēl viens iemesls ir tas, ka dažkārt apsūdzētā notiesāšana nav iespējama viņa imunitātes, nāves, bēgšanas vai slimības dēļ.”³²⁴ Taču ir skaidrs, ka jebkurš *non-conviction based* konfiskācijas modelis ES līmenī būtu jāpapildina ar stingrām procesuālām garantijām.³²⁵

Salīdzinājumā ar tradicionālo konfiskācijas jēdzienu, saskaņā ar kuru īpašuma atsavināšana notiek pēc notiesāšanas par konkrētu noziegumu, jaunie konfiskācijas veidi ļauj saikni starp nodarījumiem un konfiscējamiem ienākumiem iezīmēt visai aptuveni, piemēram, piemērojot paplašināto konfiskāciju.³²⁶ Visos šajos gadījumos aktualizējas samērīgums starp krimināltiesību sistēmas vispārējiem mērķiem, procesa efektivitāti un cilvēktiesībām.

Zināmu neskaidrību starp “vajadzību” un “pieļaujamību” rada arī ECT kazuistiskā pieeja konfiskāciju izvērtējumiem, un tas apgrūtina stabilas sistēmas noteikšanu.³²⁷ Lai gan spriedumā “Gogitidze un citi pret Gruziju”³²⁸ ECT mēģinājusi sniegt visaptverošu redzējumu par konfiskācijas režīmiem, kas nav balstīti uz notiesājošu spriedumu, taču joprojām daudzi jautājumi paliek bez skaidras atbildes.

³²⁴ Analysis of non-conviction based confiscation measures in the European Union. Commission staff working document, 2019, p. 2. Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> [aplūkots 02.05.2023.]

³²⁵ Ibid, p. 9

³²⁶ Cordero B. I. Modern forms of confiscation and protection of third parties. In: Ligeti K., Simonato M. (eds.) Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU. Oxford: Hart Publishing, 2017, p. 139

³²⁷ Boucht J. Extended confiscation: criminal assets or criminal owners? In: Ligeti K., Simonato M. (eds.) Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU. Oxford: Hart Publishing, 2017, p. 117

³²⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija spriedums lietā *Gogitidze and others v. Georgia*, pieteikums Nr. 36862/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-154398> [aplūkots 02.05.2023]

ES ir izstrādājusi vairākus dokumentus, kas regulē noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanas un konfiscēšanas procesu, padarījusi ātrākus un efektīvākus pārrobežu sadarbības mehānismus šajos jautājumos. Taču attiecībā uz konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma Direktīva 2014/42/ES paredz tikai visai nelielu attīstību. Tajā ierosināts konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma izmantot ļoti ierobežotos gadījumos, proti, ja notiesājošu spriedumu nav iespējams pieņemt aizdomās turētā slimības vai bēgšanas dēļ. Turklāt to var uzskatīt par reālu pienākumu tikai tām valstīm, kuras neparedz *in absentia* procesu. Tāpat šī direktīva netiek attiecināta uz konfiskācijas pasākumiem ārpus kriminālprocesa konteksta, tomēr tas neliedz dalībvalstīm tos īstenot.

[6.2] Arī ieviešot **civiltiesiskās vai administratīvi tiesiskās konfiskācijas iespēju**, tiek rekomendēts ievērot vairākas prasības, tostarp: precīzi noteikt jēdzienu “manta”, noteikt konfiskācijas prasības noilguma termiņu, noregulēt rīcību gadījumos, kad legālie līdzekļi “sajaukti” ar nelegāliem, precizēt, kas ir prasības iesniedzēji, ieviest pierādīšanas civiltiesisko standartu, paredzēt pierādīšanas nastas pārliekšānu utt. Īsāk sakot – pārvērst šo procesu par reālu civiltiesisko procesu, kurā tiek konfiscēta neskaidras vai nelikumīgas izcelsmes manta.³²⁹

Nenoliedzami, ne-kriminālprocesam ir vairākas priekšrocības. Galvenā atšķirība ir pierādījumu standartā, kas nepieciešams, lai varētu veikt konfiskāciju. Tāpat ne viens vien eksperts uzsver civiltiesiskās īpašuma konfiskācijas procesa neatkarību no kriminālprocesa.³³⁰

Taču ir izteiktas arī bažas par šā modeļa iespējamu ļaunprātīgu izmantošanu, it īpaši tad, ja valsts institūciju vai to darbinieku finansiālās stimulēšanas sistēma ir saistīta ar iegūto un konfiscēto līdzekļu apjomu.³³¹ Vēl viens riska faktors, kura dziļākai izpētei jāvelta uzmanība, ir personas pamattiesību aizsardzība konfiskācijas procesā. Proti, vai konfiskācija, kas gan nav sods (taču ECT spriedumos tas vērtēts dažādi), nepamatoti neaizskar personas tiesības uz īpašumu, un vai procesā tiek nodrošinātas personas tiesības uz taisnīgu tiesu.³³²

Tomēr ECT vienā no saviem pēdējiem spriedumiem, vērtējot civiltiesiskās konfiskācijas praksi Bulgārijā, norādīja uz ECK Pirmā protokola 1. panta pārkāpumu, jo “nelikumīgā” īpašuma noziedzīgā izcelsme tomēr ir jānoskaidro un saikne starp prettiesiskām darbībām un šo īpašumu ir jākonstatē. Par vienīgo pierādījumu īpašuma “nelikumīgajai” iegūšanai nedrīkstēja būt tas, ka atbildētāji nav pierādījuši pietiekamus likumīgos ienākumus.³³³

³²⁹ Analysis of non-conviction based confiscation measures in the European Union. Commission staff working document, 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> [aplūkots 02.05.2023.]

³³⁰ Greenberg T. S., Samuel L. M., Grant W., Gray L. Stolen asset recovery: a good practices guide for non-conviction based asset forfeiture. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2009. Pieejams: <http://siteresources.worldbank.org/EXTSARI/Resources/NCBGuideFinalEBook.pdf> [aplūkots 02.05.2023.]

³³¹ Mellor C. Civil Forfeiture Laws And The Continued Assault On Private Property. Pieejams: <http://www.forbes.com/2011/06/08/property-civil-forfeiture.html> ; Pilon R. The Civil Asset Forfeiture Reform Act (testimony). Pieejams: <http://www.cato.org/publications/congressional-testimony/civil-asset-forfeiture-reform-act>; Weld J. B. Forfeiture laws and procedures in the United States of America. Pieejams: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No83/No83_06VE_Weld1.pdf [aplūkots 02.05.2023.]

³³² Sikāk sk.: Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, September 19, 2019. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-017-0485-0/> [aplūkots 02.05.2023.]

³³³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra spriedums lietā *Yourdanov and Others v. Bulgaria*, pieteikumi Nr. 265/7 un 26475/18, 136. punkts. Pieejams: <https://laweuro.com/?p=21202> [aplūkots 15.10.2023.]

[6.3.] Latvijā iespējams risinājums varētu būt šā darba 2.2. nodaļā aplūkotais Lietuvas piemērs. Proti, Lietuvā 2020. gada 31. martā tika pieņemts Civilās īpašuma konfiskācijas likums, kas ļauj civilprocesuālā kārtībā konfiscēt mantu, kuras izcelsme ir neskaidra. Tas būtu “neizskaidrojamas bagātības” konfiskācijas modelis. Personas mantas būtiska un neizskaidrojama pieauguma gadījumā noteikta valsts institūcija varētu vērsties tiesā ar prasījumu par tādas mantas konfiskāciju, kura neatbilst personas likumīgajiem ienākumiem. Savukārt aizskartajam mantas īpašniekam šajā procesā būtu iespēja pierādīt mantas legālo izcelsmi. Šādi nosacījumi pēc būtības sakrīt ar KL 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā paredzēto prezumēto noziedzīgi iegūto mantu. Turklāt personas agrākā noziedzīgā darbība varētu būt viens no riska faktoriem, kas saistīti ar šādu bagātību.

Taču, ka jau tika secināts, pirmstiesas kriminālprocesa laikā paplašinātā jeb prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija tiesiski būtu maz iespējama. Tāpēc ir pamats apgalvot, ka pirms personas notiesāšanas konfiscēt var tādu noziedzīgi iegūto mantu, kuras noziedzīgums tiek pierādīts, turklāt pierādīts ar kriminālprocesā gūtiem pierādījumiem. Tāpat nav noliedzams, ka kriminālprocesuālā konfiskācija, ko var īstenot vēl pirmstiesas procesa laikā, ir pietiekami efektīvs līdzeklis cīņā pret noziedzību, turklāt, to izmantojot, var tikt saglabātas starptautiski izvirzītās augstās prasības attiecībā uz personas tiesību aizsardzību.

Dažādu konfiskācijas modeļu sajaukšana kriminālprocesā, lai tikai sasniegtu konfiskācijas mērķi, noved pie šā mērķa sasniegšanas līdzekļu fikcijas. Kriminālprocesam raksturīgie principi tiek “pielāgoti” izdevīgākajam modelim, no kā savukārt izriet nepieļaujams personas pamattiesību aizskārums.

[6.4] Izanalizējot visu minēto par mantas konfiskācijas iespējām pirmstiesas kriminālprocesa laikā jeb par konfiskāciju bez notiesāšanas, var secināt, ka tā ir praksē atzīts un pietiekami efektīvs līdzeklis noteiktu kriminālprocesuālo mērķu sasniegšanai. Tomēr šajā darbā vairākkārt tika norādīts arī uz nepieciešamību precizēt likumu normas, lai normatīvais regulējums, no vienas puses, nodrošinātu efektīvāku procesa par noziedzīgi iegūto mantu norisi un, no otras puses, pilnvērtīgāk garantētu procesā iesaistīto personu tiesības.

Apkopojot šajā darbā izteiktos priekšlikumus, Kriminālprocesa likuma 59. nodaļu varētu izteikt jaunā redakcijā. Likumprojektā ir pasvītrotas tās teksta daļas, kas izteiktas jaunā redakcijā, bet pēc katra panta sniegts īss komentārs, ko varētu izmantot likumprojekta anotācijas sagatavošanai. Tādējādi KPL 59. nodaļa varētu tikt izteikta šādā redakcijā:

626. pants. Iemesls uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) Izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokuroram ir tiesības pirmstiesas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi:

- 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu;*
- 2) krimināllietas nodošana tiesai laika periodā līdz mantas aresta termiņa beigām nav iespējama vai mantas uzglabāšana var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.*

(2) Izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu ir tiesības, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu.

(3) Prokuroram ir tiesības, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, izdalīt no krimināllietas materiālus par tādas mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā un šīs tiesības noziedzīgā nodarījuma rezultātā reģistrā ir grozītas, un uzsākt procesu.

Komentārs: KPL 626. panta pirmās daļas 2. punkts novērsīs nepieciešamību procesa virzītājam izdomāt kādus traucējošos objektīvos apstākļus, kuru dēļ krimināllietā nevar tikt nosūtīta uz tiesu. Būtiskākais ir atrisināt šo jautājumu, kamēr mantai vēl ir piemērots arests. Otrs nosacījums – mantas ilgstoša glabāšana var prasīt nepamatotus izdevumus.

627. pants. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas kārtība

(1) Procesa virzītājs, pastāvot šā likuma 626. pantā minētajiem nosacījumiem, pieņem lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un nodot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu izlemšanai tiesai.

(2) Lēmumā procesa virzītājs norāda:

- 1) ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi;
- 2) lietas materiālus, kuri pamato šīs daļas 1. punktā norādītos faktus un tiek izdalīti no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu;
- 3) kuras personas ir saistītas ar konkrēto mantu;
- 4) kādu rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu viņš ierosina;
- 5) cietušo, ja tāds ir;
- 6) procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto un uz tiesu aicināmo personu paziņoto pasta vai elektronisko adresi sūtījumu saņemšanai.

(3) Lēmumu un tam pievienotos materiālus procesa virzītājs nosūta rajona (pilsētas) tiesai pēc tam, kad par pieņemto lēmumu ir informējis personas, kuras saistītas ar mantu, un nodrošinājis tām iespēju iepazīties ar izdalītajiem materiāliem.

Komentārs: KPL 627. pantā tiek precizēta tā otrās daļas redakcija, atsevišķā punktā uzsverot prasību norādīt lietas materiālus, kurus izmantos pierādīšanā. Lai tiesa varētu savlaicīgi uzaicināt uz tiesas sēdi iesaistītās personas, lēmumā jānorāda adreses, ko sūtījumu saņemšanai procesa virzītājam ir paziņojušas kriminālprocesā iesaistītās personas, izpildot savu procesuālo pienākumu (tātad procesa virzītājs ar šīm personām jau ir kontaktējies). Savukārt panta ceturtā daļa tiek pārcelta uz nākamo pantu, jo tās saturs ir tieši saistīts ar personu informēšanu. Līdz ar to precizēta panta pēdējā daļa par brīdi, kad lieta nosūtāma tiesai.

628. pants. Ar mantu saistīto personu informēšana

(1) Procesa virzītājs šā likuma 627. pantā minētā lēmuma kopiju nekavējoties nosūta personai, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, ja šādas personas attiecīgajā kriminālprocesā ir, vai arī citai personai, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, vai minēto personu pārstāvim vai aizstāvim, ja tāds ir, vienlaikus norādot:

- 1) uz tiesībām personiski vai ar aizstāvja vai pārstāvja starpniecību piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu;
- 2) uz šā likuma 111.¹ panta pirmajā un otrajā daļā, izņemot tās 2. un 7. punktu, minētajām tiesībām;
- 3) uz tiesībām iepazīties ar lēmumā norādītajiem lietas materiāliem vai ar procesa virzītāja piekrišanu saņemt šo materiālu kopijas.

(2) Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums. Procesa virzītājs ar mantu saistītās personas iepazīstina ar materiāliem, kas minēti lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, nepieļaujot pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējumu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību un neapdraudot tā kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, no kura izdalīti materiāli. Procesa virzītājs pirms personas iepazīstināšanas ar lietas materiāliem vai pirms to kopiju izsniegšanas personai rakstveidā brīdina personu par ziņu neizpaušanu saskaņā ar šā likuma 396. pantu.

(3) Personas iepazīstināšana ar lietas materiāliem var notikt, paziņojot tai par dokumentu pieejamību e-lietas portālā vai vienojoties ar personu par dokumentu pieejamības vietu un laiku. Laikā, kamēr persona iepazīstas ar lietas materiāliem, tai ir tiesības šos materiālus fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem.

Komentārs: KPL 628. pantā precizētas ar mantu saistītās personas tiesības, tās pielīdzinot aizskartā mantas īpašnieka tiesībām (izņemot tiesības, kas nevar rasties sevišķā procesa atšķirību dēļ). Īpaši uzsvērtas personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem vai, ja procesa virzītājs to uzskatītu par racionālu (pamatā – laika ekonomijas nolūkos), saņemt šo materiālu kopijas. Būtiskākais ir tas, ka šo iepazīstināšanu veic procesa virzītājs un tādējādi tiek atslogotas tiesas un novērsta procesuālo termiņu pārkāpšana.

Panta otrajā daļā ir saglabāts procesa virzītāja pienākumu teorētiskais skaidrojums (otrais teikums pēc būtības ir lieks), taču novērsta neskaidrība ar procesa virzītāja it kā tiesībām norādīto mērķu labad kādu no materiāliem arī neuzrādīt, turklāt bez iespējām šo atteikumu pārsūdzēt. Savukārt trešajā daļā norādītas iespējas, kā varētu notikt iepazīstināšana ar lietas materiāliem, kā arī tiesības uzrādītos materiālus kopēt vai fotografēt (darbā ir sniegts šo tiesību pamatojums). Šāds risinājums stimulētu lietas materiālu kopiju izsniegšanu.

629. pants. Tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) Tiesnesis, saņēmis lēmumu par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu:

- 1) nosaka tiesas sēdes laiku un vietu;

2) *uzaicina uz tiesas sēdi procesa virzītāju un prokuroru, ja lēmumu pieņēmis izmeklētājs, kā arī šā likuma 628. panta pirmajā daļā minētās personas.*

(2) *Tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Uzaicināto personu neierašanās nav šķērslis lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemšanai, ja ir ievērota šo personu uzaicināšanas kārtība. Ja šā likuma 628. panta pirmajā daļā minētajai personai ir pārstāvis vai aizstāvis, par tiesas sēdi var paziņot tikai pārstāvim vai aizstāvim.*

(3) *Tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības iesniegt pierādījumus un rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā.*

(4) *Tiesa slēgtā tiesas sēdē veic pierādījumu pārbaudi, uzklausa procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās un ieradušās personas, viņu pārstāvjus vai aizstāvjus.*

(5) *Pēc procesa dalībnieku paskaidrojumu uzklaušīšanas tiesa pieņem lēmumu. Ja tiesa atzīst, ka šajā tiesas sēdē nav iespējams pieņemt lēmumu, tā nosaka datumu, kad lēmums būs sastādīts un pieejams tiesas kancelejā. Lēmumu sastāda ne vēlāk kā 10 dienu laikā.*

Komentārs: KPL 629. pantā trešā un ceturrtā daļa mainītas vietām, ievērojot loģisko secību – vispirms ir nosakāmas personu tiesības, un tikai pēc tam norādāmas tiesas sēdē veicamās darbības. Savukārt tiesību uzskaitījumā novērsta dublēšanās ar ikvienas personas procesuālajām tiesībām (piemēram, noraidījumu pieteikšana) un 628. pantā minētajām tiesībām. Tā kā šajā procesā pamatā būtu izmantojami tikai rakstveida pierādījumi, liecinieku liecības varētu tikt sniegtas kā rakstveida paskaidrojumi. Tāpat tiesību lokā ir atcelts ierobežojums, kas liek pierādījumus iesniegt tikai rajona tiesā, jo tas būtu nesamērīgi no taisnīguma noskaidrošanas viedokļa. Turklāt, lai novērstu iespējamo tendenci koncentrēties tikai uz tiesas sēdi apgabaltiesā, 631. pantā ietverta prasība sūdzībā pamatot jaunu pierādījumu iesniegšanu (analoga norma ir KPL 551. panta pirmās daļas 5. punktā par apelācijas sūdzību).

Panta ceturtajā daļā norādīts, ka arī šajā procesā līdzīgi kā jebkurā citā tiesas procesā notiek pierādījumu pārbaude. Tādējādi tiks novērsts praksē nereti paustais viedoklis, ka pierādījumu pārbaude neesot paredzēta likumā.

630. pants. Tiesas lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) *Izskatot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, tiesai jāizlemj:*

- 1) *vai manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu;*
- 2) *vai ir zināms mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs;*
- 3) *vai kādai personai ir likumīgas tiesības uz mantu;*
- 4) *rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu.*

(2) *Ja tiesa atzīst, ka mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, tā pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.*

(3) *Ja tiesa pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu tādā kriminālprocesā, kas izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, tā papildus šā panta pirmajā daļā minētajam izlemj arī par mantas aresta atcelšanu.*

(4) Tiesa pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu arī tad, ja tiesai ir nodota tā krimināllieta, no kuras bija izdalīti materiāli procesam par noziedzīgi iegūtu mantu, un šajā procesā nav pieņemts galīgs lēmums.

Komentārs: KPL 631. panta ceturtā daļa ir izteikta jaunā redakcijā, kas precīzāk nostiprina tiesas pienākumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ja pamata kriminālprocesā lieta ir nodota izskatīšanai tiesā vispārējā kārtībā. Tādējādi tiks novērsti lieki tiesas procesi.

631. pants. Tiesas lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pārsūdzēšana

(1) Tiesas lēmumu 10 dienu laikā var pārsūdzēt apgabaltiesā, sūdzību vai protestu iesniedzot rajona (pilsētas) tiesā.

(2) Ja sūdzībai vai protestam tiek pievienoti jauni pierādījumi, tajā norādāms, uz kādiem apstākļiem tie attiecas un kādēļ šie pierādījumi netika iesniegti vai pārbaudīti rajona (pilsētas) tiesā.

(3) Sūdzību vai protestu izskata tiesa triju tiesnešu sastāvā šā likuma 629. pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklusot sūdzības vai protesta iesniedzēju.

(4) Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt šā likuma 630. pantā minēto lēmumu. Lēmums nav pārsūdzams.

(5) Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja:

- 1) konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst, vai
- 2) atzīst, ka tās lēmums pēc būtības būs pretējs rajona (pilsētas) tiesas lēmumam.

Lēmums nav pārsūdzams.

Komentārs: KPL 631. panta otrā daļa izvirza papildu prasības, ja pārsūdzības gadījumā tiek iesniegti jauni pierādījumi (saistība ar 629. pantā paredzētajām tiesībām). Savukārt piektās daļas 2. punktā ietverta garantija tam, lai personai manta netiktu konfiscēta ar “vienīgo rīkojumu, kurš nav pārsūdzams”, proti, ar to tiek novērsta tāda situācija, ka apgabaltiesa pretēji rajona tiesas lēmumam nolemj konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, taču mantas īpašniekam nav paredzētas tiesības šādu lēmumu pārsūdzēt. Šāds risinājums zināmā mērā kompensētu to, ka procesos par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtus lēmumus nav iespējams pārsūdzēt Augstākajā tiesā.

[6.5] Vienlaikus ar KPL 59. nodaļas izteikšanu jaunā redakcijā būtu pamats izdarīt grozījumus arī citos šā likuma pantos:

- 1) *Izslēgt 125. panta trešo daļu.*

Līdzšinējā panta redakcija paredz: “Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.” Kā šajā darbā tika konstatēts, nav pieļaujams tas, ka personai, kuru tur aizdomās vai apsūdz par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, vienlaikus uzliek pienākumu pierādīt, ka attiecīgie līdzekļi nav noziedzīgi. Tas būtu

nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpums. Turklāt šajā normā ir ietverta dubultā prezumpcija – tiek prezumēta mantas noziedzīgā izcelsme, un uz šā pamata tiek prezumēts darbību noziedzīgums.

2) *Papildināt 356. pantu ar sesto daļu šādā redakcijā:*

“(6) Ja kriminālprocesā, saistībā ar kuru tika pieņemts lēmums šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā un manta tika atzīta par noziedzīgi iegūtu, tiek pieņemts nolēmums par procesa pabeigšanu uz personu rehabilitējoša pamata, procesa virzītājs izvērtē procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtā lēmuma pamatojumu, ņemot vērā kriminālprocesā konstatētos faktus, un nolēmumā tiek atkārtoti izlemts jautājums par mantas izcelsmi un rīcību ar šo mantu.”

Šāds risinājums aizsargātu personas tiesības uz īpašumu un nodrošinātu taisnīgumu. Pamata kriminālprocesā var tikt gūti pierādījumi, kas dod pamatu rehabilitējošam nolēmumam. Šādā situācijā varētu rasties pamatotas šaubas par to, vai, ņemot vērā konstatētos apstākļus, mantas izcelsme tomēr nav bijusi noziedzīga. Atkārtots izvērtējums novērstu šaubas. Turklāt jāņem vērā, ka likumā paredzētais process sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, pirmkārt, nav piemērots procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtā lēmuma pārvērtēšanai un, otrkārt, ja tas būtu iespējams, prokuratūra un tiesa tiktu noslogotas ar resursus vairāk patērējošiem procesiem.

3) *Izteikt 360. panta otro, 2.¹ un trešo daļu šādā redakcijā:*

“(2) Ja noziedzīgi iegūtu mantu atdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, tad trešajai personai, kas bija šīs mantas labticīga ieguvēja vai labticīga ķīlas ņēmēja, ir tiesības saņemt šīs mantas vērtību, kuru piedzen, ievērojot Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrajā un ceturtajā daļā noteikto.

(2¹) Ja noziedzīgi iegūta manta ir piekritīga valstij, to atstāj trešās personas īpašumā, ja tā ir šīs mantas labticīga ieguvēja. Noziedzīgi iegūtās mantas vērtību piedzen valsts labā, ievērojot Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrajā un ceturtajā daļā noteikto.

(3) Ja noziedzīgi iegūtu nekustamo īpašumu atsavina (trešajai personai), lai to atdotu īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, tas pats par sevi nevar būt pamats prasīt to saistību pirmstermiņa izpildi, kuras nodrošinātas ar attiecīgo nekustamo īpašumu, vai uzskatīt, ka minētās saistības tiek pārkāptas.”

Panta daļu jaunā redakcija nodrošina, pirmkārt, iespēju atrisināt jautājumu par labticīgā ieguvēja tiesību aizsardzību (uz ko norādījusi Satversmes tiesa), jo kriminālprocesa ietvaros ir iespējams nodrošināt šai personai atsavinātās mantas vērtības piedziņu pēc analogijas ar konfiscētās mantas vērtības piedziņu. Otrkārt, saskaņā ar šo redakciju valstij piekritīgā noziedzīgi iegūtā manta (visa, ne tikai nekustamais īpašums) paliek labticīgā ieguvēja īpašumā, bet valsts īsteno mantas vērtības piedziņu no vainīgās personas. Treškārt, trešajā daļā precizēta terminoloģija, jo šajā pantā tiek risināti nevis ar konfiskāciju, bet gan ar mantas atdošanu īpašniekam saistīti jautājumi.

Līdztekus ieteiktajiem Kriminālprocesa likuma grozījumiem šajā darbā ir izteikti priekšlikumi arī par Krimināllikuma grozīšanu. Proti, spēkā esošais KPL regulējums neparedz iespēju jau pirmstiesas procesa laikā konfiscēt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmetu. Šāds priekšmets kriminālprocesā tiek izņemts un atzīts par lietisko pierādījumu, tāpēc uz tā glabāšanu neattiecas mantas aresta termiņš, tomēr glabāšanas izdevumi dažkārt var būt nesamērīgi. Turklāt

noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets nenoliedzami ir ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta. Ja šo priekšmetu iekļautu kategorijā “ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta”, tā konfiskācija būtu iespējama saskaņā ar KPL 59. nodaļu. Līdz ar to iespējamie Krimināllikuma grozījumi būtu šādi:

izslēgt 70.¹² pantu;

papildināt 70.¹³ pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā:

“(1¹) Ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta ir arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets, tas ir, rīki un līdzekļi, kuri bija paredzēti vai tika izmantoti noziedzīga nodarījuma izdarīšanai.”

KOPSAVILKUMS

1. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija visos laikos ir bijusi efektīvs līdzeklis cīņā pret noziedzību. Pēdējā gadsimtā tā iemantojusi īpašu nozīmi kriminālpolitikas izstrādē organizētās noziedzības un terorisma apkarošanai, bet plašākā mērogā – ekonomisko un finanšu noziedzumu apkarošanai. Savukārt pēdējos divdesmit gados nepārprotami ir pieaugusi starptautisko un nacionālo likumdevēju un praktiķu interese par to, kā veicināt pret noziedzīgo īpašumu vērsto pasākumu efektivitāti. Vienlaikus šis attīstības virziens ir saistīts ar prasību tiesību zinātnei atrast līdzsvaru starp noziedzības kontroles mehānismu efektivitāti un cilvēktiesību aizsardzību.
2. Aktualizējoties cīņai pret korupciju, par īpaši efektīvu līdzekli tika atzīta konfiskācija bez notiesājoša sprieduma (*non-convicted-based-confiscation*). Lai gan šāda konfiskācija nekad nedrīkst aizstāt kriminālvajāšanu, daudzos gadījumos tā var būt vienīgais pieejamais instruments no noziedzīgiem gūto ienākumu atgūšanai un taisnīguma panākšanai. Tā kā šādas konfiskācijas režīms nav atkarīgs no notiesājoša sprieduma, to var turpināt neatkarīgi no personas nāves, bēgšanas vai jebkādas imunitātes, ko varētu baudīt korumpēta amatpersona.
3. Tikai 2005. gadā ANO Pretkorupcijas konvencija aicināja dalībvalstis izvērtēt iespēju pieņemt tādus līdzekļus, kādi var būt nepieciešami, lai atļautu īpašuma konfiskāciju bez kriminālsoda tad, kad pret aizdomās turēto nav iespējams ierosināt lietu tā nāves, bēgšanas vai prombūtnes dēļ vai citos līdzīgos gadījumos. Līdzīga rekomendācija Eiropas Savienības dalībvalstīm tika izteikta Direktīvā 2014/42/ES, norādot divus iespējamus risinājumus. Viens – konfiskācija, ņemot vērā galīgu notiesājošu spriedumu par noziedzīgu nodarījumu, kas var tikt pieņemts arī *in absentia* tiesas procesā. Otrs – konfiskācija pirms notiesājoša sprieduma “vismaz tad, ja tas nav iespējams aizdomās turētās vai apsūdzētās personas slimības vai bēguļošanas dēļ”. Konfiskācija pirms notiesājoša sprieduma būtu iespējama, ja ir ierosināta krimināllietā par noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma gūšanai, un šādā kriminālprocesā varētu pieņemt notiesājošu spriedumu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona būtu varējusi stāties tiesas priekšā.
4. Konfiskācija bez notiesājoša sprieduma plašāku atzinību dalībvalstu vidū guva pēc 2014. gada, kad tika pieņemta Direktīva 2014/42/ES. Valstu normatīvie tiesību akti ietver šīs direktīvas minimālos noteikumus vai nedaudz tos paplašina. Eiropas Komisija atzinusi, ka ir pietiekama pat tiesvedības *in absentia* pastāvēšana (Beļģija, Igaunija, Nīderlande, Slovākija). Tomēr valstis savos nosacījumos ietver arī apsūdzētā saslīmšanu vai aizbēgšanu (Austrija, Malta), noilguma iestāšanos (Zviedrija), likumpārkāpēja nāvi (Grieķija), apsūdzētās personas nepieejamību (Horvātija). Dažās valstīs iespējama aktīvu konfiskācija civilprocesuālā kārtībā, kas nav atkarīga no notiesājoša sprieduma krimināllietā (Bulgārija, Slovēnija).

5. Latvijā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija kriminālprocesā bez notiesājoša sprieduma ir iespējama kopš 2005. gada 1. oktobra, kad stājās spēkā Kriminālprocesa likums. Konfiskācija nav ierobežota ne ar kādiem īpašiem nosacījumiem, bet galvenā prasība ir šāda – mantas noziedzīgajai izcelsmei jābūt pierādītai. Kriminālprocesa teorijā šāds process ir pazīstams kā process par mantu (*in rem*), atšķirībā no kriminālprocesa vispārējā kārtībā, kurā tiek risināts jautājums par personas vainu noziedzīgā nodarījumā (*in persona*). Šāds procesa veids nenoliedzami ir progresīvs.
6. Konfiskācijas temata dziļākai analīzei nepieciešams precizēt lietoto jēdzienu izpratni. Jēdziena “manta” skaidrojumi mēdz būt plašāki un šaurāki, bet tās legāļdefinīcijas ir līdzīgas. Tomēr krimināltiesību izpratnē būtu pamats pieņemt plašāko skaidrojumu, jo objekti, pret ko var tikt vērsti noziedzīgi nodarījumi, vai labums, kāds var tikt gūts ar noziedzīgu nodarījumu, nav ierobežojams ne ar kādām noteiktām pazīmēm. Tādējādi ar jēdzienu “manta” būtu jāsaprot gan kustams, gan nekustams īpašums, gan finanšu līdzekļi, gan lietas, gan tiesības, proti, gan ķermeniskas, gan bezķermeniskas lietas, ja vien tām ir kāda vērtība naudas izteiksmē.
7. Noziedzīgi iegūtu mantu raksturojošās pazīmes var būt visai daudzveidīgas, tāpēc vienots definējums varētu būt tikai aprakstošs. Kopējais noziedzīgi iegūtas mantas raksturojums būtu tas, ka tā ir manta jeb ekonomisks labums, ko kāda persona tieši vai netieši ir ieguvusi noziedzīga nodarījuma rezultātā vai šādas mantas izmantošanas rezultātā.
8. Ar jēdzienu “konfiskācija” gan dažādos dokumentos, gan indivīdu apziņā visbiežāk tiek saprasta īpašuma galīga atņemšana (atsavināšana), ko tiesa ir noteikusi saistībā ar noziedzīgu nodarījumu. Šāda izpratne par konfiskāciju (tās būtību) nenoliedzami ir arī tai personai, kurai konkrēto īpašumu atsavina. Latvijā saskaņā ar normatīvo regulējumu, atņemot kādai personai pie tās atrasto noziedzīgi iegūto mantu, turpmākā rīcība ar šo mantu var tikt īstenota divos veidos: 1) kā restitūcija (*restitutio*), kas paredz mantas atdošanu īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, kurš kriminālprocesā parasti ir arī cietušais; 2) kā konfiskācija (*confiscare*), kas nozīmē mantas bezatlīdzības atsavināšanu valsts labā.
9. Klasiskais konfiskācijas modelis ir noziedzīgi iegūtās mantas atsavināšana. Taču praksē tā ne vienmēr ir efektīva, jo noziegumos iesaistītās personas, lai saglabātu gūto labumu, cenšas to pēc iespējas ātrāk ar dažādām metodēm noslēpt. Līdz ar to starptautiskajos dokumentos 2005. gadā tika ierosināts (Padomes pamatlēmums 2005/212/TI) ieviest paplašināto konfiskāciju, ļaujot konfiscēt īpašumu, kas pieder personai, kura notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, ja tiesa, pamatojoties uz lietas apstākļiem, tostarp konkrētiem faktiem un pieejamiem pierādījumiem, piemēram, tam, ka attiecīgā īpašuma vērtība nav samērīga ar notiesātās personas likumīgajiem ienākumiem, ir pārlicināta, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā (skaidrojums ņemts no Direktīvas 2014/42/ES). Latvijā paplašinātās konfiskācijas iespējas ir paredzētas kopš 2005. gada KPL 355. pantā, bet pēc 2017. gada grozījumiem – arī Krimināllikuma 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā. Tā kā minētās normas ļauj atzīt par noziedzīgi iegūtu mantu, kuras noziedzīgā izcelsme tieši netiek pierādīta (pierādīta tiek mantas

- īpašnieka saistība ar noziedzīgiem nodarījumiem), šī paplašinātā konfiskācija Latvijā kriminālprocesa teorijā tiek saukta par prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas konfiskāciju.
10. Latvijā noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma (pirms personas notiesāšanas) notiek tāda sevišķā procesa – procesa par noziedzīgi iegūtu mantu – kārtībā, kas risinās pirmstiesas kriminālprocesa laikā, proti, kamēr pamata kriminālprocesā lieta par personas vainu vēl nav nodota tiesai (KPL 59. nodaļa). Līdz ar to procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nevar tikt pierādīta un konstatēta kādas personas vaina noziedzīgā nodarījumā, bet var pierādīt noziedzīgā nodarījuma objektīvo izpausmi jeb attiecīgās darbības. Tādējādi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmets ir noziedzīga nodarījuma notikums un konkrētās mantas saistība ar šo notikumu.
 11. Prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas gadījumā pierādīšanas priekšmetā ietilptu gan mantas vērtības acīmredzamā neatbilstība personas likumīgajiem ienākumiem, gan – it īpaši – tas apstākļi, ka persona ir izdarījusi konkrētu noziegumu. KPL 59. nodaļas kārtībā šādu apstākļi pierādīt nav atļauts, proti, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nevar lemt par personas vainu. Tas nozīmē, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu jeb “procesā par konfiskāciju bez notiesāšanas” nav tiesiska pamata prezumēt kādu mantu par noziedzīgi iegūtu jeb piemērot paplašināto konfiskāciju.
 12. Var piekrist tam, ka kriminālprocesā ir pieļaujams samazināt klasisko pierādīšanas standartu “ārpus saprātīgām šaubām” attiecībā uz atsevišķiem apstākļiem, ja vien tie neskar apsūdzības būtību. Proti, ar zemāku pierādīšanas standartu tiek saprasta iespējamības pārsvara radīšana jeb pieņēmums “visticamāk, ka”, ko parasti uzskata par civiltiesisko pierādīšanas standartu. KPL 124. pantā noteiktais pazeminātais pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi ir veiksmīgi piemērojams attiecībā uz prezumēto noziedzīgi iegūto mantu, jo tas paliek ārpus personas apsūdzības.
 13. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu noziedzīgā nodarījuma fakts ir jāpierāda ārpus saprātīgām šaubām (attiecīgie apstākļi pamata kriminālprocesā būs apsūdzības pamatā) un tāpat ir nepārprotami jāpierāda tas, ka manta ir iegūta no konkrētajām darbībām (tāpēc tiesību doktrīnā to sauc par pierādīto noziedzīgi iegūto mantu). Līdz ar to var secināt, ka pazemināta pierādīšanas standarta ievērošana pierādītās noziedzīgi iegūtās mantas pierādīšanā nav atzīstama par pamatotu. Tomēr tad, ja procesa virzītājs izpilda savu procesuālo pienākumu un pierāda mantas noziedzīgumu, mantas īpašniekam vajag tikai radīt saprātīgas šaubas par procesa virzītāja pierādījumiem un ar to būs pietiekami.
 14. Nevienu likuma normu nevarētu interpretēt tā, ka personas manta tiktu prezumēta vai atzīta par noziedzīgi iegūtu tikai tāpēc vien, ka persona nespēj iesniegt ticamus pierādījumus par mantas likumīgo izcelsmi. Jau sākotnēji procesa virzītājam, uzsākot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ir jāizdala tie pierādījumi, kas apstiprina, ka konkrētās mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga, un tikai pēc tam ar mantu saistītajai personai ir jāsniedz pierādījumi par mantas likumīgo izcelsmi.
 15. Mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma nav nekas unikāls nevienā valstī vai reģionā. Lai gan atšķirības starp dažādām sistēmām var būt ievērojamas, tomēr var identificēt arī

kopīgus elementus. Pirms jebkādas konfiskācijas “aizdomīgais” īpašums vienmēr tiek izņemts vai iesaldēts (tam tiek piemērots arests). Visos gadījumos ir paredzēta arī attiecīgās personas informēšana, citstarp par tiesībām piedalīties procesā. Tāpat ir nepieciešams saprātīgs, uz pietiekamiem pierādījumiem balstīts pamatojums, lai varas iestādes varētu apgalvot, ka īpašums ir noziedzīgi iegūts vai neatbilst likumīgajiem ienākumiem. Neatkarīgi no konfiskācijas veida ir obligāta tiesas uzraudzība. Tomēr, neraugoties uz visām šīm atziņām, pētījumi norāda uz rūpīgas turpmākās attīstības izpēti un nopietnu diskusiju nepieciešamību, jo pastāv risks, kas saistīts ar nepietiekamām procesuālajām garantijām.

16. Ņemot vērā procesa iespējamo efektivitāti un nepieciešamību novērst dažādus riskus, var paredzēt, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija bez notiesājoša sprieduma attīstīsies divos virzienos: 1) kā atsevišķa tiesvedība pret pašiem nelikumīgi iegūtajiem līdzekļiem (*process in rem*) vai 2) kā tiesvedība attiecībā uz neizskaidrojamu bagātību – šajos procesos personas faktiskie īpašumi tiek salīdzināti ar tās deklarētajiem ienākumiem, lai atklātu nesakrītību, bet nav nepieciešams konstatēt saikni ar kādu predikatīvu noziedzīgu nodarījumu. Pirmais variants ir saistīts ar kriminālprocesu un tajā gūtajiem pierādījumiem, bet otrs variants ir pilnīgi neatkarīgs no kāda kriminālprocesa, lai gan valstīs, kas ieviesušas otro variantu (piemēram, Lietuvā), pārsvarā tomēr procesa iniciēšanai tiek prasīta kāda saistība ar kriminālprocesu.
17. Procesos, kas vērsti uz “neizskaidrojamas bagātības” izcelsmes noskaidrošanu un ir it kā nodalīti no konkrētiem kriminālprocešiem, tiek piemērota civiltiesiskā vai administratīvi tiesiskā mantas konfiskācija. Protams, ne-kriminālprocesam ir vairākas priekšrocības (pazemināts pierādīšanas standarts, neatkarība no kriminālprocesuālajiem principiem un personas tiesību garantijām). Taču pastāv bažas par šā modeļa iespējamu ļaunprātīgu izmantošanu, it īpaši situācijās, kad kriminālvajāšana nav bijusi veiksmīga. Tāpēc attiecībā uz šo virzienu vēl būtu jāizstrādā precīzas prasības, lai būtu pārliecība, piemēram, par to, vai konfiskācija, kas gan nav sods, nepamatoti neaizskar personas tiesības uz īpašumu un vai procesā tiek nodrošinātas personas tiesības uz taisnīgu tiesu.
18. Latvijā civiltiesisko mantas konfiscēšanas veidu varētu ieviest, it īpaši attiecībā uz KL 70.¹¹ panta otrajā un trešajā daļā paredzēto prezumēto noziedzīgi iegūto mantu. Personas agrākā noziedzīgā darbība varētu būt viens no šādas “neizskaidrojamas” bagātības riska faktoriem. Tomēr būtu jāievēro, ka ne visi kriminālprocesā gūtie pierādījumi varētu tikt izmantoti civilprocesā. Piemēram, nebūtu samērīgi tas, ja viena civilprocesa puse (valsts) izmantotu pierādījumus, kas gūti, izmantojot tās pilnvarās esošos piespiedu līdzekļus, vai kas gūti tādās izmeklēšanas darbībās vai operatīvās darbības pasākumos, kuri nevar tikt veikti civilprocesā vai administratīvajā procesā. Līdz ar to praksē gadījumos, ja primstiesas procesā ir noskaidrota šāda personai piederoša manta, racionālāk tomēr būtu piemērot paplašināto mantas konfiskāciju tajā pašā kriminālprocesā, kurā persona tiek notiesāta par konkrētiem noziegumiem.
19. Ir pamats apgalvot, ka pirms personas notiesāšanas ir iespējams konfiscēt noziedzīgi iegūto mantu, kuras noziedzīgums tiek pierādīts. Turklāt tas tiek pierādīts ar kriminālprocesā

gūtiem pierādījumiem. Tāpat nav noliedzams, ka kriminālprocesuālā konfiskācija, ko var īstenot vēl pirmstiesas procesa laikā, ir pietiekami efektīvs līdzeklis cīņā pret noziedzību. Turklāt to var izmantot, saglabājot starptautiski izvirzītās augstās prasības attiecībā uz personas tiesību aizsardzību.

20. Nav pamata noliegt, ka mantas konfiskācija aizskar personas tiesības uz īpašumu. No vienas puses, noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija pēc būtības it kā vispār neskar personas īpašuma tiesības, jo tai šādu tiesību uz konkrēto mantu nemaz nav (tā nav šīs personas manta). Satversmes 105. pants neaizsargā personas tiesības uz noziedzīgi iegūtu mantu. Tomēr līdz brīdim, kad stājas spēkā nolēmums par mantas noziedzīgo izcelsmi, personas tiesības uz šo īpašumu neviens vēl nav atcēlis.
21. Personas tiesību uz īpašumu ierobežošana nav pieļaujama bez likumīga pamata un bez tiesisko aizsardzības līdzekļu nodrošināšanas šo tiesību efektīvai aizsardzībai tiesā. Daudzās Satversmes tiesā ierosinātās lietas par tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumiem saistībā ar procesu par noziedzīgi iegūtu mantu liecina par būtiskiem tiesību uz taisnīgu tiesu apdraudējumiem, kas savukārt var radīt nepamatotus tiesību uz īpašumu aizskārumus.
22. Tiesību uz taisnīgu tiesu princips prasa, lai demokrātiskā tiesiskā valstī tiktu nodrošinātas procesā iesaistīto pušu līdzvērtīgas iespējas gan attiecībā uz personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, gan tiesībām iesniegt pierādījumus, gan tiesībām piedalīties to pārbaudē. Nav pieļaujams tas, ka tiesa pieņem lēmumu par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu, pamatojoties uz tādiem pierādījumiem, kuri lietas dalībniekiem nav pieejami. Atbilstoši principa saturam visi izmantojamie pierādījumi ir uzrādāmi lietas dalībniekiem. Turklāt, ievērojot procesuālās līdztiesības principu, dalībniekiem ir jābūt vienādām tiesībām iegūt un tiesas sēdē izmantot dokumentu kopijas.
23. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu valstij ir tiesības prasīt, lai persona, par kuras mantas izcelsmi tiek spriests, sniedz skaidrojumu par šīs mantas izcelsmi. Nav šaubu, ka ikviens cilvēks ir spējīgs izskaidrot savas mantas izcelsmi. Tomēr pieprasījumam jābūt samērojamam ar personas iespējām (dokumentu glabāšanas termiņi, ārvalstu institūciju iesaistīšana, dokumentu oriģinālu iegūšana utt.). Turklāt personai uzliktu pienākumu pierādīt mantas izcelsmi nevar uzskatīt par procesuālo pienākumu. Persona, kura uzskata, ka tai ir legālas tiesības uz konkrēto mantu, ir tiesīga šīs savas tiesības aizstāvēt. Tāpat ikviena aizskartā persona ir tiesīga arī klusēt. Protams, personas nevēlēšanās vai nespēja pārlicinoši izskaidrot savas mantas izcelsmi, vēl jo vairāk tad, ja procesa virzītājs pārlicinoši pierāda, ka šī manta cēlusies no konkrēta noziedzīga nodarījuma, noved pie likumsakarīga tiesas lēmuma par mantas noziedzīgo izcelsmi.
24. Nav pieļaujams tas, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu personai, kura pamata kriminālprocesā ir aizdomās turētais vai apsūdzētais, kā obligāts pienākums tiek izvirzīta prasība pierādīt mantas izcelsmi, it īpaši tad, ja šī manta ir noziedzīgā nodarījuma priekšmets. Nevainīguma prezumpcijas princips garantē personai tiesības klusēt un neliecināt pret sevi. Tiesību norma, kas kriminālprocesa ietvaros uzliek personai pienākumu pierādīt savas mantas legālo izcelsmi un šā pienākuma neizpildes gadījumā ļauj prezumēt, ka mantas izcelsme

- ir noziedzīga vai ka persona ir iesaistījusies noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā (KPL 125. panta trešā daļa), ir rupjš nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpums. Protams, ka personas klusēšana pastiprina apsūdzības pierādījumu ticamību, taču tas nozīmē, ka apsūdzības rīcībā šādiem pierādījumiem ir jābūt, jo apsūdzība nevar būt balstīta uz pieņēmumiem.
25. No kriminālprocesa regulējuma aspekta trešo personu iesaistīšana procesā jebkādā statusā (pēc līdzības ar aizskarto mantas īpašnieku) nebūtu pamatota. Pirmkārt, šādu personu varētu būt ļoti daudz un tādējādi kriminālprocess tiktu nepamatoti apgrūtināts. Otrkārt, šīm personām nav pilnīgi nekādas saistības ar kriminālprocesā izlemjamiem jautājumiem. Treškārt, šīs personas tomēr skars tiesas nolēmuma izpildes process, kurā tiesību normu piemērotājiem būtu jārikojas saprātīgi un attiecīgās normas jāpiemēro, ievērojot cilvēka pamattiesības, tostarp arī Satversmes 105. pantā nostiprinātās tiesības uz īpašumu.
 26. Valsts varai ir tiesības ar likumu noteikt, ka personai būs tiesības pārsūdzēt rīkojumu par konfiskāciju, vai arī to liegt. Tomēr ar likumu nedrīkst ierobežot personas tiesības pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, ja tas ir pirmais rīkojums par mantas konfiskāciju. Šāds ierobežojums neatbilst Satversmes 92. pantā garantētajām ikvienas personas tiesībām uz taisnīgu tiesu.
 27. Tātad pirmstiesas kriminālprocesa laikā paplašinātā konfiskācija jeb prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija tiesiski būtu maz iespējama. Tāpēc ir pamats apgalvot, ka pirms personas notiesāšanas var konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, kuras noziedzīgums ir pierādīts, turklāt pierādīts ar kriminālprocesā gūtiem pierādījumiem. Tāpat nav noliedzams tas, ka kriminālprocesuālā konfiskācija, ko var īstenot vēl pirmstiesas procesa laikā, ir pietiekami efektīvs līdzeklis cīņā pret noziedzību, tikai šis līdzeklis ir izmantojams, saglabājot starptautiski izvirzītās augstās prasības attiecībā uz personas tiesību aizsardzību.
 28. Dažādu konfiskācijas modeļu sajaukšana kriminālprocesā, lai tikai sasniegtu konfiskācijas mērķi, noved pie mērķa sasniegšanas līdzekļu fikcijas. Kriminālprocesam raksturīgie principi tiek "pielāgoti" izdevīgākajam modelim, no kā savukārt izriet nepieļaujams personas pamattiesību aizskārums.
 29. Šajā darbā konstatēto un šajā kopsavilkumā norādīto problēmu risināšanai tiek piedāvāts konkrēts Kriminālprocesa likuma un Krimināllikuma grozījumu projekts (sk. šā darba 6.4. un 6.5. punktu vai pielikumu Nr. 1).

ANOTĀCIJA

Kriminālprocesā mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu ir notikusi visos laikmetos, bet pēdējo divdesmit gadu periodā likumos tiek paredzēta iespēja šo jautājumu izlemt vēl pirmstiesas procesa laikā. Mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu un tās konfiskācija pirms notiesājoša sprieduma ir samērā jauns institūts ne tikai Latvijā, bet arī citu Eiropas valstu kriminālprocesuālajās tiesībās. Turklāt pēdējos gados noziedzīgi iegūtās mantas atsavināšanai ir izvirzītas jaunas prasības. To izpildīšanai tiek izdomāti dažādi risinājumi, taču bez pietiekama zinātniskā izvērtējuma. Arī ievērojamais attiecīgu konstitucionālajās tiesās ierosinātu lietu skaits liecina par situācijas sarežģītību.

Atzīstot mantu par noziedzīgi iegūtu, pirms ir pierādīta kādas personas vaina noziedzīgā nodarījumā, būtiski tiek skartas personas tiesības uz īpašumu. Īpaši aktuāli tas ir gadījumos, kad manta tiek atsavināta trešajai personai. Savukārt personai ar likumu uzliktais pienākums pierādīt mantas legālo izcelsmi robežojas ar nevainīguma prezumpcijas principa aizskārumu, it īpaši kriminālprocesos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tātad arī šis cilvēktiesību aspekts prasa zinātniski pamatotu risinājumu.

Šajā darbā ir izvērtēti citās valstīs pastāvošie mantas noziedzīgās izcelsmes atzīšanas procesi un to analīze gan juristu pētījumos, gan konstitucionālo tiesu un starptautisko tiesu spriedumos. Pamatojoties uz tiesību doktrīnas atziņām, kā arī normatīvā regulējuma un tiesu prakses izvērtējumu, šajā darbā piedāvātas zinātniski pamatotas rekomendācijas gan praktisko problēmu korektai tiesiskai atrisināšanai, gan normatīvā regulējuma pilnveidošanai Latvijā. Tādējādi tiek arī attīstīta kriminālprocesa teorija un zinātniskā doma par iespējamiem procesuālajiem līdzekļiem noziedzības novēršanai, atsavinot noziedzīgi iegūtu mantu.

Pasaules valstīs nav vienota, universāla mehānisma, kas vēl pirmstiesas kriminālprocesa laikā būtu izmantojams mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu (*non-convicted-based-confiscation*). Izanalizējot iespējamus variantus, izvērtējot to efektivitāti, cilvēktiesību garantijas un procesa iekļaušanos nacionālajā tiesību sistēmā, šajā darbā tiek piedāvāts, iespējams, sabalansētākais risinājums mērķa sasniegšanai.

ANNOTATION

In criminal proceedings, property has been recognized as criminally obtained in all eras, but in the last twenty years, laws have provided for the possibility to decide this issue even during the pre-trial proceedings. Recognition of property as criminally obtained and its confiscation before a conviction is a relatively new institution not only in Latvian criminal procedural law, but also in other European countries. In addition, in recent years, new requirements have been set for the confiscation of property obtained by crime. Various solutions are devised to achieve them, but without sufficient scientific evaluation. The significant number of cases in the constitutional court also shows the complexity of the situation.

Recognizing property as criminally obtained before a person's guilt in a criminal offense has been proven, significantly affects a person's right to property. This is especially relevant in cases where property is expropriated to a third party. On the other hand, the obligation imposed by the law on a person to prove the origin of property borders on violating the principle of presumption of innocence, especially in criminal proceedings for the legalization of criminally obtained funds. Therefore, this aspect of human rights also requires a scientifically based solution.

The work has evaluated the processes of recognizing the criminal origin of property existing in other countries, their analysis in legal studies, judgments of constitutional courts and international courts. Based on the findings of the legal doctrine and the evaluation of the regulatory framework and court practice, the work offers scientifically based recommendations for the correct legal solution of practical problems, as well as proposals for improving the regulatory framework in Latvia. In this way, the theory of the criminal process and the scientific opinion about the possible procedural means to prevent crime by expropriating property obtained by crime are also developed.

In the countries of the world, there is no uniform mechanism for recognizing property as criminally obtained during pre-trial criminal proceedings (non-convicted-based-confiscation). Analyzing the possible options, evaluating their effectiveness, human rights guarantees and inclusion of the process in the national legal system, the work offers probably the most balanced solution to achieve the goal.

ANMERKUNG

Im Strafverfahren wurde Eigentum zu allen Zeiten als kriminell erlangtes Eigentum anerkannt, doch in den letzten zwanzig Jahren wurde in den Gesetzen die Möglichkeit vorgesehen, diese Frage auch während des Vorverfahrens zu entscheiden. Die Anerkennung von Eigentum als kriminell erworbenes Eigentum und seine Einziehung vor einer Verurteilung ist nicht nur im lettischen Strafprozessrecht, sondern auch in anderen europäischen Ländern eine relativ neue Institution. Darüber hinaus wurden in den letzten Jahren neue Anforderungen an die Einziehung von durch Straftaten erlangten Vermögensgegenständen gestellt. Um diese zu erreichen, werden verschiedene Lösungsansätze ersonnen, jedoch ohne ausreichende wissenschaftliche Bewertung. Auch die hohe Zahl der Fälle vor dem Verfassungsgericht zeigt die Komplexität der Lage.

Die Anerkennung von Eigentum als kriminell erworbenes Eigentum, bevor die Schuld einer Person an einer Straftat nachgewiesen wurde, hat erhebliche Auswirkungen auf das Eigentumsrecht einer Person. Dies ist insbesondere dann relevant, wenn Eigentum an Dritte enteignet wird. Andererseits grenzt die dem Menschen gesetzlich auferlegte Verpflichtung, die Herkunft von Vermögenswerten nachzuweisen, insbesondere in Strafverfahren zur Legalisierung kriminell erlangter Gelder, an einen Verstoß gegen den Grundsatz der Unschuldsvermutung. Deshalb bedarf auch dieser Aspekt der Menschenrechte einer wissenschaftlich fundierten Lösung.

Die Arbeit hat die Prozesse zur Erkennung der kriminellen Herkunft von Eigentum in anderen Ländern, ihre Analyse in Rechtsstudien, Urteile von Verfassungsgerichten und internationalen Gerichten bewertet. Basierend auf den Erkenntnissen der Rechtslehre und der Bewertung des Regulierungsrahmens und der Gerichtspraxis bietet das Werk wissenschaftlich fundierte Empfehlungen zur richtigen rechtlichen Lösung praktischer Probleme sowie Vorschläge zur Verbesserung des Regulierungsrahmens in Lettland. Auf diese Weise werden auch die Theorie des Strafverfahrens und die wissenschaftliche Meinung über die möglichen verfahrenstechnischen Mittel zur Verhinderung von Straftaten durch Enteignung von durch Straftaten erworbenem Eigentum entwickelt.

In den Ländern der Welt gibt es keinen einheitlichen Mechanismus zur Anerkennung von Eigentum, das im Rahmen eines vorgerichtlichen Strafverfahrens auf kriminelle Weise erworben wurde (Einziehung ohne Verurteilung). Durch die Analyse möglicher Optionen, die Bewertung ihrer Wirksamkeit, die Gewährleistung der Menschenrechte und die Einbindung des Verfahrens in das nationale Rechtssystem bietet die Arbeit wahrscheinlich die ausgewogenste Lösung zur Erreichung des Ziels.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS

Izmantotā literatūra

1. Alagna F. Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity. *European Journal on Criminal Policy and Research*, July, 2014, Vol. 21(4), pp. 447-461
2. Analysis of non-conviction based confiscation measures in the European Union. Commission staff working document, 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
3. Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. (1561–1795). Rīga: Juridiskā koledža, 2006
4. Asset Recovery and Confiscation: Ensuring that crime does not pay. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Brussels, 02.6.2020. Pieejams: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0217>
5. Baumanis J. Kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. *Jurista Vārds*, 2019, Nr. 7
6. Bikelis S., Mikšys S. Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018. Pieejams: <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/02/Konfiskavimas.pdf>
7. Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Multineo, 2009
8. Boucht J. Civil Asset Forfeiture and The Presumption of Innocence under Article 6 (2) ECHR. *New Journal of European Criminal Law*, 2014, Vol. 5 (2), pp. 221–255
9. Boucht J. Extended confiscation: criminal assets or criminal owners? *In: Ligeti K., Simonato M. (eds.) Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU.* Oxford: Hart Publishing, 2017
10. Boucht J. The limits of asset confiscation. [b.v]: Hart Publishing: 2017
11. Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933
12. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021
13. Commentary on the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988. Pieejams: <https://sherloc.unodc.org/cld/en/v3/drugcontrolrepository/other-resources/commentaries-on-the-conventions.html>
14. Confiscation. Pieejams: https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Confiscation
15. Cordero B. I. Modern forms of confiscation and protection of third parties. *In: Ligeti K., Simonato M. (eds.) Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU.* Oxford: Hart Publishing, 2017
16. Council of Europe. Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: a Council of Europe Best Practice Survey. Best Practice Survey No. 2, 2000. Pieejams: <https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/SpecialFiles/BestPractice2E.pdf>
17. Criminal Evidence and Human Rights. Reimagining Common Law Procedural Traditions. Ed. by P. Roberts, J. Hunter. Oxford: Hart Publishing, 2013
18. Diesen C. Beyond Reasonable Doubt. Standart of Proof and Evaluation of Evidence in Criminal Cases. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/40-7.pdf>

19. Dundurs Z. Pierādījumu pārbaude kā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu elements. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 49 (1263), 38.–41. lpp.
20. Dūda M. Teisininko komentārs. Civilinio turto konfiskavimo istatymas. 2020. gada 7. jūnijs. Pieejams: <https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-civilinio-turto-konfiskavimo-istatymas.d?id=84454409>
21. End Civil Forfeiture. Pieejams: <http://endforfeiture.com/>
22. End Policing for Profit. The Institute for Justice. Pieejams: <https://ij.org/endpolicingforprofit>
23. Esser R. A Civil Asset Recovery Model. The German Perspective and Human Rights. *In: Non-Conviction-Based Confiscation in Europe*. J. P. Rui and U. Sieber (eds), Berlin: Duncker & Humblot, 2015, pp. 69–109
24. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. 16.05.2002. Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3813>
25. Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, 08.11.1990. Pieejams: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5de>
26. Ferguson P. R. The presumption of innocence and its role in the criminal process. *Criminal Law Forum*, 2016, Vol. 27 (2), pp. 131–158
27. Fiscal Information and Investigation Service of the Netherlands. Tax and Customs Administration. Indirect Method of Proof. Providing Evidence in stand-alone money laundering investigations, 2019. Pieejams: <https://www.amlc.eu/wp-content/uploads/2019/04/Money-Laundering-the-Indirect-Method-of-Proof-2019.pdf>
28. Freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the EU. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/security/20140224STO36864/intervija-noziedzigi-iegutu-lidzeklu-iesaldesana-un-konfiskacija>
29. Greenberg T. S., Samuel L. M., Grant W., Gray L. Stolen asset recovery: a good practices guide for non-conviction based asset forfeiture. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2009. Pieejams: <http://siteresources.worldbank.org/EXTSARI/Resources/NCBGuideFinalEBook.pdf>
30. Griboņika Ē. Pierādīšanas standarts un pienākums noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietās. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 5
31. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002
32. Hamer D. The Presumption of Innocence and Reverse Burdens: A Balancing Act. *Cambridge Law Journal*, 2007, Vol. 66 (1), pp. 142–171
33. Hamilton B. A. Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders. Final Report, 2011. Pieejams: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/237163.pdf>
34. He J. Methodology of Judicial Proof and Presumption. Masterpieces of Contemporary Jurisprudence in China. Beijing: Law Press China and Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2018
35. International Comparative Legal Guide. Belgium: Anti Money Laundering, 2019. Pieejams: <https://iclg.com/practice-areas/anti-money-laundering-laws-and-regulations/belgium>
36. Jackson J. D., Summers S. J. The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge: Cambridge University Press, 2012
37. Jakobi P. Lietišķu pierādījumu atņemšanas, glabāšanas, atdošanas, pārdošanas, iznīcināšanas un konfiscēšanas kārtība. *Jurists*, 1929, Nr. 4
38. Juridisko terminu vārdnīca. Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u. c. Rīga: Nordik, 1998
39. Juriss J. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012
40. Kalniņa V. Pacelt noslēpumainības plīvuru: process par noziedzīgi iegūtu mantu pirmās instances tiesā. *Jurista Vārds*, 2023, Nr. 5 (1271), 12.–16. lpp.

41. Kolarov T. Historic analogs of civil confiscation of unexplained wealth – the case of Bulgaria. *Journal of Financial Crime*, 2020, Vol. 27, No. 2, pp. 561–571
42. Kolomijceva J. Par Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un dažām ar to saistītajām problēmām. *Jurista Vārds*, 2009, Nr. 7 (550)
43. Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Līdzekļu atgūšana un konfiskācija. Noziedzība nedrīkst “atmaksāties”. 02.06.2020. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LV/TXT/?uri=CELEX:52020DC0217_
44. Krastiņš U. Komentārs Krimināllikuma 70.¹¹ pantam. *Grām.*: Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021
45. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018
46. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008
47. Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 49 (1003)
48. Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. *Jurista Vārds*, 2001, Nr. 20/213
49. Kriminālprocesa obligātums un lietderīgums kā kriminālās justīcijas sistēmas pamatprincips. Zin. red. Ā. Meikalīša, K. Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2023
50. Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesības. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 2019, Nr. 19, 165.–166. lpp.
51. Kūtris G. Iesaldēšana, arestēšana un konfiskācija: cilvēktiesības un kriminālprocesa intereses bankas kontos. *Jurista Vārds*, 2020, Nr. 39
52. Kūtris G. Kas atbild par likuma taisnīgu piemērošanu. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 11 (1173), 16.–18. lpp.
53. Kūtris G. Komentārs Kriminālprocesa likuma 356. pantam. *Grām.*: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniskā monogrāfija prof. K. Stradas-Rozenbergas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019
54. Kūtris G. Komentārs Kriminālprocesa likuma 367. pantam. *Grām.*: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniskā monogrāfija prof. K. Stradas-Rozenbergas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019
55. Kūtris G. Kriminālprocesuālā, civilprocesuālā un administratīvi procesuālā konfiskācija. *Grām.*: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 568.–575. lpp.
56. Kūtris G. Mantas konfiskācija un nevainīguma prezumpcija. *Grām.*: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskā zinātniskā konference 2019. gada 16.–18. oktobrī Rīgā. Konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 353.–365. lpp.
57. Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. *Jurista Vārds*, 2007, Nr. 16 (469)
58. Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. *Grām.*: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 202.–208. lpp.
59. Kūtris G. Par priekšlikumiem likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr. 1000/Lp12) trešajam lasījumam. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AD5EDA5027FBB60EC22582400043F2CC?OpenDocument>
60. Kūtris G. Process par noziedzīgi iegūtu mantu: tiesiskais regulējums Eiropā un problemātika. Procedures Related to Criminally Acquired Property: Legal Regulations and Issues in Europe. *Grām.*: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. 2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 197.–215. lpp.
61. Kūtris G. Tiesības uz īpašumu un īpašuma konfiskācija. *Grām.*: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 81.–90. lpp.

62. Latviešu–angļu–latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: American Bar Association, 1993
63. Latviešu valodas vārdnīca. Atb. red. D. Guļevska. Rīga: Avots, 1987
64. Latviešu–krievu, krievu–latviešu juridisko terminu vārdnīca. J. Vēbera visp. red. Rīga: Rasma, 1994
65. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011
66. Laudan L. Truth, error and criminal Law: an essay in legal epistemology. Cambridge: Cambridge University Press, 2006
67. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.–16. gs. 1. sējums. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 1998
68. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (sevišķā daļa). Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Zvaigzne, 1973
69. Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1971
70. L-T Choo A. Evidence. Oxford: Oxford University Press, 2006
71. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada (II). *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 43
72. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. Pētījums, 2010. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/MantKonf.pdf>
73. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Procesuālie termini, dokumenti un mantiskie jautājumi. *Grām.:* Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010
74. Mellor C. Civil Forfeiture Laws And The Continued Assault On Private Property. Pieejams: <http://www.forbes.com/2011/06/08/property-civil-forfeiture.html>
75. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005
76. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Pieejama: <https://tezaurs.lv/mlvv/#/sv/manta>
77. Nagodkins A. Trešo personu mantas aresta piemērošanas prakses problēmas pirmstiesas kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 33
78. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia, 2018. Pieejams: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf>
79. Organized Crime Research. Pieejams: www.organized-crime.de
80. Organized Crime. United Nations – UNODC – Crime Prevention and Criminal Justice. Pieejams: www.unodc/organized_crime.html
81. Overview of the work of the Financial intelligence unit in 2017. Pieejams: https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/ENG/rahapesu-aastaraamat-2017-eng.pdf?280ab771ac_
82. Panzavolta M. Confiscation and the Concept of Punishment: Can There be a Confiscation Without a Conviction? *In: Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU.* K. Ligeti and M. Simonato ed. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2017
83. Pearson G. Financial Service Law and Compliance in Australia. New York: Cambridge University Press, 2009
84. Pieter van Dijk et. al (eds.) Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006
85. Piģēns K. Ekonomisko lietu tiesa – aizritējis pirmais gads. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 13 (1227)
86. Pilon R. The Civil Asset Forfeiture Reform Act (testimony). Pieejams: <http://www.cato.org/publications/congressional-testimony/civil-asset-forfeiture-reform-act>

87. Pirmā kartā Lietuvoje priimtas ieškinys dėl civilinio turto konfiskavimo. Pieejams: <https://www.teise.pro/index.php/2022/07/19/pirma-karta-lietuvoje-priimtas-ieskinys-del-civilinio-turto-konfiskavimo/>
88. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021
89. Rahman A. Unexplained Wealth Orders (UWOs). An In-Depth Guide. Pieejams: <https://www.rahmanravelli.co.uk/expertise/unexplained-wealth-orders/what-is-an-unexplained-wealth-order-an-in-depth-guide/>
90. Reid K. A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2008
91. Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā. Tieslietu ministrija, 2022. Pieejama: www.tm.gov.lv/lv/media/12570/download?attachment
92. Rozenfelds J. Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004
93. Rusanovs E. Mantas izcelsmes pierādīšanas problemātika tiesību uz īpašumu un taisnīga tiesas procesa perspektīvā. *Jurista Vārds*, 2022, Nr. 49 (1263)
94. Schabas A. W. The European Convention on Human Rights A Commentary. New York: Oxford University Press, 2015
95. Shorter Oxford English Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2002
96. Silarāja S. Dokumenta jēdziena problemātika. *Grām.:* Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 470.–476. lpp.
97. Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, September, 2017. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-017-0485-0/>
98. 1933. g. 24. aprīļa Sodli likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast. P. Mincks, H. Ehlerss, P. Jakobi, J. Lauva. Rīga: [b.i.], 1934. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/1283>
99. Strada K. Objektīvā patiesība vai subjektīvā pārliecība kā pierādīšanas standarta kritēriji kriminālprocesā. *Likums un Tiesības*, 2002, Nr. 4, 98.–102. lpp.
100. Strada-Rozenberga K. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Rīga, 2020. Pieejams: www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29451-YMmD8WDROAMMegG-4oAd27-63yFixyqh.pdf
101. Strada-Rozenberga K. Komentārs Kriminālprocesa likuma 124. pantam. *Grām.:* Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniskā monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019
102. Strada-Rozenberga K. Nevainīguma prezumpcija: kas tā ir, ko un kāpēc paredz? *Grām.:* Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 32.–46. lpp.
103. Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi (II). *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 43
104. Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas standarts un priekšmets. *Jurista Vārds*, 2021, Nr. 2 (1164)
105. Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002
106. Strada-Rozenberga K. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesā. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 2011, Nr. 3
107. Strada-Rozenberga K. Vispārīgs ieskats jautājumos, ko rada 21.11.2019. grozījumi Kriminālprocesa likumā. *Grām.:* Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 189.–201. lpp.

108. Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2019. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Stukans_promocijas_darbs_LV.pdf
109. Stukāns J. Prezumētā noziedzīgi iegūtā manta un procesa par noziedzīgi iegūtu mantu piemērošana. *Jurista Vārds*, 2020, Nr. 22 (1132)
110. Stumer A. The presumption of innocence: evidential and human rights perspectives. Oxford: Hart, 2010
111. Sutherland Williams M., Hopmeier M., Jones R. Millington and Sutherland Williams on the Proceeds of Crime. Fifth Edition. United Kingdom: Oxford University Press, 2018
112. Svešvārdu vārdnīca. Dr. philol. J. Baldunčika red. Rīga: Jumava, 1999
113. Šķirkliis “pienākums”. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <https://tezaurs.lv/pien%C4%81kums:1>
114. Šķirkliis “restitūcija”. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/restit%C5%ABcija>
115. Tadros V. The Ideal of the Presumption of Innocence. *Criminal Law and Philosophy*, 2014, No. 8 (449), pp. 449–467
116. The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation. Council of Europe, October, 2020. Pieejams: <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3>
117. Thunberg Schunke M. Extended confiscation in Criminal Law: National, European and International Perspectives. Cambridge: Intersentia Ltd, 2017
118. Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014
119. United Kingdom Government Guidance (2018) The Proceeds of Crime Act 2002 (POCA). Guidance Under Section 2A. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/publications/the-proceeds-of-crime-act-section-2a/the-proceeds-of-crime-act-section-2a-accessible-version>
120. Uzdod iznīcināt Mangaļsalas gaļu. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/uzdod-iznicinat-mangalsalas-galu.d?id=4969894>
121. Vervaele J. A. E., De Zanger W.S. Procedural aspects of Confiscation. In: Bernardi A., Rossi F. Improving confiscation procedures in the European Union. Final publication of the research project “Improving Cooperation between EU Member States in Confiscation Procedures”. Napoli, 2019, pp. 513–534
122. Weld J. B. Forfeiture laws and procedures in the United States of America. Pieejams: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No83/No83_06VE_Weld1.pdf
123. Lafitskij V. I., Cirin A. M., Golovanova N. A. i dr. Perspektivi primenyenija mehanizmov zamorazhivaniya, aresta i konfiskaciji prestupnih aktivov, mehanizmov upravlyeniya konfiskovannimi aktivami. [Noziedzīgo aktīvu iesaldēšanas, aresta un konfiskācijas mehānismu, konfiscēto aktīvu pārvaldes mehānismu pielietošanas perspektīvas.] Лафитский В. И., Цирин А. М., Голованова Н. А. и др. Перспективы применения механизмов замораживания, ареста и конфискации преступных активов, механизмов управления конфискованными активами (сравнительно – правовое исследование). М.: ИЗиСП при Правительстве РФ, 2014
124. Slovarj russkovo jazika. [Krievu valodas vārdnīca] Словарь русского языка. Том I (А–Й). Под ред. Л. П. Евгеновой. Москва: Русский язык, 1981

Normatīvie akti

125. Apvieno Nāciju Organizācijas Konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti. Parakstīta Vīnē 20.12.1988. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1203>
126. ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Parakstīta Ņujorkā 13.12.2000. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/25044-par-apvienoto-naciju-organizacijas-konvenciju-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu>
127. ANO Pretkorupcijas konvencija. Parakstīta Ņujorkā 31.10.2003. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1531>

128. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Parakstīta Strasbūrā 08.11.1990. Pieejama: https://www.coe.int/en/web/conventions/fulllist//conventions/treaty/141/signatures?p_auth=UAEDfX99
129. Eiropas Padomes Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Parakstīta Varšavā 16.05.2005. Pieejama: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=203016>
130. OECD Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions. Pieņemta 21.11.1997. Pieejama: https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf
131. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai. Finanšu darījumu darba grupas (FATF) rekomendācijas. Starptautiskie standarti. Pieejamas: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/fatf_rekomendacijas_lv.pdf
132. The FATF Recommendations: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (2012–2022). Pieejamas: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>
133. ES Padomes pamatlēmums 2001/500/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un nozieguma rīku un noziedzīgi iegūto līdzekļu identifikāciju, meklēšanu, iesaldēšanu, arestēšanu un konfiskāciju. Pieņemts 26.06.2001. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2001/500/oj/?locale=LV>
134. ES Padomes pamatlēmums 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju. Pieņemts 24.02.2005. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32005F0212>
135. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieņemta 25.10.2012. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
136. Eiropas Komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā COM/2012/085 final – 2012/0036 (COD). Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1397752037267&text=52012pc0085&scope=E-URLEX&type=quick&lang=lv>
137. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Pieņemta 03.04.2014. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>
138. 1903. gada 22. marta Sodū likumi. Trešais izdevums. Neoficiālais izdevums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1930
139. 1933. gada Sodū likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940. g. 17. jūnijam. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1940
140. Kriminālprocesa likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939
141. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: [b.i.] 1961
142. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: [b.i.] 1961
143. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: PV SIA „Tiesiskās informācijas centrs”, 1999
144. Kriminālprocesa likums: Latvijas likums. Pieņemts 21.04.2005. [01.10.2023.red.]
145. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 12.03.2009.
146. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 21.10.2010.
147. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 08.07.2011.
148. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 24.05.2012.
149. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017.
150. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 20.06.2018.
151. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 27.09.2018.

152. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 19.11.2020.
153. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 07.10.2021.
154. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 06.10.2022.
155. Civil Asset Forfeiture Reform Act [ASV likums. Aktīvu civilās konfiskācijas reformas likums]. Pieņemts 25.04.2000. Pieejams: <https://www.justice.gov/sites/default/files/jmd/legacy/2013/10/01/act-pl106-185.pdf>
156. Civil Procedure Code of Georgia [Gruzijas Civilprocesa kodekss]. Pieejams: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/29962/92/en/pdf>
157. Code of Criminal Procedure. [Igaunijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/527122021006/consolide>
158. Confiscation of Proceeds of Crime Act: New South Wales, 1989. Pieejams: http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/copoca1989295/
159. Criminal Code [Lietuvas Kriminālkodekss]. Pieejams: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28b18041843311e89188e16a6495e98c?jfwid=199cfecws9_
160. Criminal Justice Act: United Kingdom, 1988. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1988/ukpga_19880033_en_1
161. Criminal procedure code of Georgia [Gruzijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/90034?publication=106>
162. Drug Trafficking Act: United Kingdom, 1994. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1994/Ukpga_19940037_en_1
163. German Code of Criminal Procedure [Vācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html
164. German Criminal Code [Vācijas Kriminālkodekss]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
165. Lietuvas Republikos Civilinio turto konfiskavimo istatymas [Lietuvas likums par mantas civiltiesisko konfiskāciju]. Pieņemts 31.03.2020. Pieejams: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1bab72a273e411ea38ed97835ec4df6_
166. Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act [Igaunijas likums par naudas atmazgāšanas un terorisma finansēšanas novēršanu]. Pieņemts 26.10.2017. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517112017003/consolide>
167. Penal Code [Igaunijas Sodk kodekss]. Pieejams: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/510052022002/consolide_
168. Proceeds of Crime Act: Australian Law, 2002. Pieejams: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00168>
169. Proceeds of Crime Act: United Kingdom, 2002. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2002/ukpga_20020029_en_1
170. Proceeds of Crime (Scotland) Act: United Kingdom, 1995. Pieejams: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/ukpga_19950043_en_1
171. Закон за противodeistvije ... Закон за противodeistvie na kopyupcijaTa и за oTHeMaHe Ha He3aKOHHO пpидoбитoTo иMyщeCTBo [Bulgārijas likums par nelikumīgi iegūta īpašuma atņemšanu]. Pieņemts 19.01.2018. Pieejams: <https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/antikopyupzia/zpkonpi.pdf>

Prakses materiāli

172. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988. gada 7. oktobra spriedums lietā *Salabiaku v. France*, pieteikums Nr. 10519/83
173. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988. gada 6. decembra spriedums lietā *Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain*, pieteikums Nr. 10590/83

174. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 28. augusta spriedums lietā *Brandstetter v. Austria*, pieteikumi Nr. 11170/84, Nr. 12876/87 un Nr. 13468/87
175. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 27. oktobra spriedums lietā *Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands*, pieteikums Nr. 14448/88
176. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 18. marta spriedums lietā *Foucher v. France*, pieteikums Nr. 22209/93
177. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 24. novembra spriedums lietā *Werner v. Austria*, pieteikums Nr. 21835/93
178. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 21. decembra spriedums lietā *Heaney and McGuinness v. Ireland*, pieteikums Nr. 34720/97
179. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 5. jūlija spriedums lietā *Phillips v. United Kingdom*, pieteikums 41087/98
180. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 2. jūlija lēmums lietā *Gayduk and Others v. Ukraine*, pieteikums Nr. 45526/99
181. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 23. jūlija spriedums lietā *Janosevic v. Sweden*, pieteikums Nr. 34619/97
182. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 20. jūlija spriedums lietā *Bäck v. Finland*, pieteikums Nr. 37598/97
183. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 1. marta spriedums lietā *Geerings v. the Netherlands*, pieteikums Nr. 30810/03
184. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 22. marta spriedums lietā *Staroszczyk v. Poland*, pieteikums Nr. 59519/00
185. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 24. aprīļa spriedums lietā *Matyjek v. Poland*, pieteikums Nr. 38184/03
186. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 24. maija spriedums lietā *Dunayev v. Russia*, pieteikums Nr. 70142/01
187. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 17. jūlija spriedums lietā *Bobek v. Poland*, pieteikums Nr. 68761/01
188. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 18. decembra spriedums lietā *Saccoccia v. Austria*, pieteikums Nr. 69917/01
189. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 23. decembra spriedums apvienotajās lietās *Grayson and Barnham v. The United Kingdom*, pieteikumi Nr. 19955/05, 15085/06
190. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 19. februāra spriedums lietā *Shabelnik v. Ukraine*, pieteikums Nr. 16404/03
191. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 18. februāra spriedums lietā *Zaichenko v. Russia*, pieteikums Nr. 39660/02
192. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 14. septembra lēmums lietā *Ilić v. Serbia*, pieteikums Nr. 21811/09
193. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija spriedums lietā *Gogitidze and Others v. Georgia*, pieteikums Nr. 36862/05
194. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 2. maija spriedums lietā *Zschüschen v. Belgium*, pieteikums Nr. 23572/07
195. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. jūnija spriedums lietā *Telbis and Viziteu v. Romania*, pieteikums Nr. 47911/15
196. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. jūnija spriedums lietā *G.I.E.M. S.r.L. and Others v. Italy*, pieteikumi Nr. 1828/06, 34163/07, 19029/11
197. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra spriedums lietā *Yourdanov and Others v. Bulgaria*, pieteikumi Nr. 265/7 un 26475/18

198. Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 23. decembra spriedums lietā C-45/08
199. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 19. marta spriedums lietā C-234/18 "AGRO IN 2001"
200. Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 21. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-845/19 un C-863/19
201. Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 28. oktobra spriedums lietā C-319/19
202. Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03
203. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103
204. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2005-22-01
205. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr. 2008-47-01
206. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009-01-01
207. Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01
208. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01
209. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2012-15-01
210. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01
211. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01
212. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01
213. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01
214. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-23-01
215. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2019-08-01
216. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03
217. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01
218. Latvijas Republikas Augstākās tiesas /Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. SKC-1/2019
219. Latvijas Republikas Augstākās tiesas /Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 6. marta lēmums lietā Nr. SKK-93/2008
220. Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 18. decembra lēmums krimināllietā Nr. 11250009106 (SKK-0407-13)
221. Senāta Krimināllietu departamenta 2017. gada 14. decembra lēmums lietā Nr. SKK-558/2017
222. Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 11. jūnija lēmums lietā SKK-294/2019
223. Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 18. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-603/2019
224. Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 15. aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-94/2021
225. Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 3. novembra lēmums lietā SKK-116/2021
226. Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 16. jūnija lēmums lietā SKK-35/2022
227. Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 31. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-104/2022
228. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2021. gada 30. septembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012720 [nav publicēts]
229. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2022. gada 1. februāra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012019 [nav publicēts]
230. Ekonomisko lietu tiesas process civillietās un krimināllietās. Statistika. Pētījums. Rīgas apgabaltiesa, 2022. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/ELT_P%C4%93t%C4%ABjums.pdf
231. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 19. jūlija lēmums par sūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004020 [nav publicēts]
232. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 11. augusta lēmums par sūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004819 [nav publicēts]
233. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 7. oktobra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11270008820 [nav publicēts]
234. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 18. oktobra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11904004819 [nav publicēts]

235. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 8. novembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816013718 [nav publicēts]
236. Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 6. decembra lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 11816012019 [nav publicēts]
237. Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 11. marta lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Nr. 15840012919 [nav publicēts]
238. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb). Updated on 31 December 2021, p. 65. Pieejams: www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_criminal_eng
239. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2008. gada 30. oktobra spriedums lietā Nr. 16/06-69/06-10/07. Pieejams: <http://www.lrkt.lt/>
240. Latvijas Republikas tiesībsarga 2021. gada 9. jūlija atzinums pārbaudes lietā Nr. 2020-48-4AD. Pieejams: www.tiesibsargs.lv/wpcontent/uploads/migrate_2022/media/6cbff609549ad14d2933eb68f8c4fbe9dbe2a965.pdf

Gunārs Kūtris
2023. gada 15. novembrī

P I E L I K U M I

Likumprojekts
Grozījumi Kriminālprocesa likumā

1. Izslēgt 125. panta trešo daļu.

2. Papildināt 356. pantu ar sesto daļu šādā redakcija:

“(6) Ja kriminālprocesā, saistībā ar kuru tika pieņemts lēmums šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā un manta tika atzīta par noziedzīgi iegūtu, tiek pieņemts nolēmums par procesa pabeigšanu uz personu rehabilitējoša pamata, procesa virzītājs izvērtē procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtā lēmuma pamatojumu, ņemot vērā kriminālprocesā konstatētos faktus, un nolēmumā atkārtoti izlemj jautājumu par mantas izcelsmi un rīcību ar šo mantu.”

3. Izteikt 360. panta otro, 2.¹ un trešo daļu šādā redakcijā:

“(2) Ja noziedzīgi iegūtu mantu atdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, tad trešajai personai, kas bija šīs mantas labticīga ieguvēja vai labticīga ķīlas ņēmēja, ir tiesības saņemt šīs mantas vērtību, kuru piedzen, ievērojot Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrajā un ceturtajā daļā noteikto.

(2¹) Ja noziedzīgi iegūta manta ir piekritīga valstij, to atstāj trešās personas īpašumā, ja tā ir šīs mantas labticīga ieguvēja. Noziedzīgi iegūtās mantas vērtību piedzen valsts labā, ievērojot Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrajā un ceturtajā daļā noteikto.

(3) Ja noziedzīgi iegūtu nekustamo īpašumu atsavina (trešajai personai), lai to atdotu īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, atsavināšana pati par sevi nevar būt par pamatu prasīt to saistību pirmstermiņa izpildi, kuras nodrošinātas ar attiecīgo nekustamo īpašumu, vai uzskatīt, ka minētās saistības tiek pārkāptas.”

4. Izteikt likuma 59. nodaļu šādā redakcijā:

“59. nodaļa. Process par noziedzīgi iegūtu mantu

626. pants. Iemesls uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) Izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokuroram ir tiesības pirmstiešas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi:

- 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu;
- 2) krimināllietas nodošana tiesai laika periodā līdz mantas aresta termiņa beigām nav iespējama vai mantas uzglabāšana var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.

(2) Izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu ir tiesības, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu.

(3) Prokuroram ir tiesības, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, izdalīt no krimināllietas materiālus par tādas mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā un šīs tiesības noziedzīgā nodarījuma rezultātā reģistrā ir grozītas, un uzsākt procesu.

627. pants. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas kārtība

(1) Procesa virzītājs, pastāvot šā likuma 626. pantā minētajiem nosacījumiem, pieņem lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un nodot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu izlemšanai tiesai.

(2) Lēmumā procesa virzītājs norāda:

- 1) ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi;
- 2) lietas materiālus, kuri pamato šīs daļas 1. punktā norādītos faktus un tiek izdalīti no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu;
- 3) kuras personas ir saistītas ar konkrēto mantu;
- 4) kādu rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu viņš ierosina;
- 5) cietušo, ja tāds ir;
- 6) procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto un uz tiesu aicināmo personu paziņoto pasta vai elektronisko adresi sūtījumu saņemšanai.

(3) Lēmumu un tam pievienotos materiālus procesa virzītājs nosūta rajona (pilsētas) tiesai pēc tam, kad par pieņemto lēmumu ir informējis personas, kuras saistītas ar mantu, un nodrošinājis tām iespēju iepazīties ar izdalītajiem materiāliem.

628. pants. Ar mantu saistīto personu informēšana

(1) Procesa virzītājs šā likuma 627. pantā minētā lēmuma kopiju nekavējoties nosūta personai, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, ja šādas personas attiecīgajā kriminālprocesā ir, vai arī citai personai, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, vai minēto personu pārstāvim vai aizstāvim, ja tāds ir, vienlaikus norādot:

- 1) uz tiesībām personiski vai ar aizstāvja vai pārstāvja starpniecību piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu;
- 2) uz šā likuma 111.¹ panta pirmajā un otrajā daļā, izņemot tās 2. un 7. punktu, minētajām tiesībām;
- 3) uz tiesībām iepazīties ar lēmumā norādītajiem lietas materiāliem vai ar procesa virzītāja piekrišanu saņemt šo materiālu kopijas.

(2) Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums. Procesa virzītājs ar mantu saistītās personas iepazīstina ar materiāliem, kas minēti lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, nepieļaujot pierādījumos minēto personu

pamattiesību apdraudējumu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību un neapdraudot tā kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, no kura izdalīti materiāli. Procesa virzītājs pirms personas iepazīstināšanas ar lietas materiāliem vai pirms to kopiju izsniegšanas personai rakstveidā brīdina personu par ziņu neizpaušanu saskaņā ar šā likuma 396. pantu.

(3) Personas iepazīstināšana ar lietas materiāliem var notikt, paziņojot tai par dokumentu pieejamību e-lietas portālā vai vienojoties ar personu par dokumentu pieejamības vietu un laiku. Laikā, kamēr persona iepazīstas ar lietas materiāliem, tai ir tiesības šos materiālus fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem.

629. pants. Tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) Tiesnesis, saņēmis lēmumu par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu:

- 1) nosaka tiesas sēdes laiku un vietu;
- 2) uzaicina uz tiesas sēdi procesa virzītāju un prokuroru, ja lēmumu pieņēmis izmeklētājs, kā arī šā likuma 628. panta pirmajā daļā minētās personas.

(2) Tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Uzaicināto personu neierašanās nav šķērslis lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemšanai, ja ir ievērota šo personu uzaicināšanas kārtība. Ja šā likuma 628. panta pirmajā daļā minētajai personai ir pārstāvis vai aizstāvis, par tiesas sēdi var paziņot tikai pārstāvim vai aizstāvim.

(3) Tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības iesniegt pierādījumus un rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā.

(4) Tiesa slēgtā tiesas sēdē veic pierādījumu pārbaudi, uzklausa procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās un ieradušās personas, viņu pārstāvjus vai aizstāvjus.

(5) Pēc procesa dalībnieku paskaidrojumu uzklaušanās tiesa pieņem lēmumu. Ja tiesa atzīst, ka šajā tiesas sēdē nav iespējams pieņemt lēmumu, tā nosaka datumu, kad lēmums būs sastādīts un pieejams tiesas kancelejā. Lēmumu sastāda ne vēlāk kā 10 dienu laikā.

630. pants. Tiesas lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu

(1) Izskatot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, tiesai jāizlemj:

- 1) vai manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu;
- 2) vai ir zināms mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs;
- 3) vai kādai personai ir likumīgas tiesības uz mantu;
- 4) rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu.

(2) Ja tiesa atzīst, ka mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, tā pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

(3) Ja tiesa pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu tādā kriminālprocesā, kas izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, tā papildus šā panta pirmajā daļā minētajam izlemj arī par mantas aresta atcelšanu.

(4) Tiesa pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu arī tad, ja tiesai ir nodota tā krimināllieta, no kuras bija izdalīti materiāli procesam par noziedzīgi iegūtu mantu, un šajā procesā nav pieņemts galīgs lēmums.

631. pants. Tiesas lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pārsūdzēšana

(1) Tiesas lēmumu 10 dienu laikā var pārsūdzēt apgabaltiesā, sūdzību vai protestu iesniedzot rajona (pilsētas) tiesā.

(2) Ja sūdzībai vai protestam tiek pievienoti jauni pierādījumi, tajā norādāms, uz kādiem apstākļiem tie attiecas un kādēļ šie pierādījumi netika iesniegti vai pārbaudīti rajona (pilsētas) tiesā.

(3) Sūdzību vai protestu izskata tiesa triju tiesnešu sastāvā šā likuma 629. pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklusot sūdzības vai protesta iesniedzēju.

(4) Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt šā likuma 630. pantā minēto lēmumu. Lēmums nav pārsūdzams.

(5) Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja:

- 1) konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst, vai
- 2) atzīst, ka tās lēmums pēc būtības būs pretējs rajona (pilsētas) tiesas lēmumam.

Lēmums nav pārsūdzams.”

Likumprojekts Grozījumi Krimināllikumā

1. Izslēgt 70.¹² pantu.

2. Papildināt 70.¹³ pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā:

“(1¹) Ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta ir arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets, tas ir, rīki un līdzekļi, kuri bija paredzēti vai tika izmantoti noziedzīga nodarījuma izdarīšanai.”

Intervijas un īss to satura pieraksts

Intervijas temats: Noziedzīgi iegūta manta un rīcība ar to

Mērķis: noskaidrot tiesnešu kā ekspertu izpratni par vairākiem šā temata aptvertajiem jautājumiem – gan vienkāršiem, gan diskutējamiem

Interviju norises laiks un vieta: 2019. gada 30. maijs, Rīgas apgabaltiesa

Intervijas notiek brīvas sarunas formā individuāli ar katru tiesnesi, aicinot atbildes uz pirmajiem pieciem jautājumiem sniegt kā tiesnesim, bet uz pēdējiem pieciem – abstrahējoties no profesionālā skatījuma. Intervijas ilgums – apmēram 20 minūtes (ar katru tiesnesi)

Intervētie: Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesneši L. Šteinerte, I. Amoliņa, G. Kveska, S. Gļazere, L. Kuzmane, Ā. Ždanova, A. Uminskis, J. Tiltiņš, S. Kalniņa, D. Dumbre, S. Amola, B. Būmeistere, I. Vīgante, I. Jansone, S. Kveska

1. Vai jums savā praksē pēdējos piecos gados ir nācies izlemt jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu?
 - Visiem tiesnešiem nācies izlemt šādus jautājumus.
2. Vai praksē šobrīd ir skaidrība par to, **kāda manta** var tikt atzīta par noziedzīgi iegūtu (ķermeniska, bezķermeniska utt.)? Ja ir, tad konkrēti kādas lietas?
 - Tiesnešiem par mantas izpratni nav radušās nekādas neskaidrības.
 - Tās var būt “jebkas”, bet pamatā praksē tās ir ķermeniskas lietas.
 - Viss ir skaidrs, jo likums šobrīd neprasa vērtēt mantas iegūšanas laiku.
3. Vai jūs uzdrošinātos **kriptoalūtu** (bitkoinus) atzīt par noziedzīgi iegūtu?
 - Praksē nav nācies šādu jautājumu izlemt.
 - Varētu. Lai arī virtuāla, tomēr tā ir “manta” ar vērtību.
 - Varētu, ja vien būtu skaidrs, kā to iespējams izņemt, kur tā atrodas un kāda ir tās vērtība.
 - Varētu, jo tas ir maksāšanas līdzeklis.
 - Varētu, taču būtu vēlamas mācības, lai saprastu, kā šī valūta nonāk apritē.
 - Varētu, bet būtu svarīgi zināt, kā to materializēt.
 - Tomēr būtu svarīgi zināt tās iegūšanas laiku, lai lēmums būtu samērīgs.

4. Iedomājieties šādu situāciju: KPL 59. nodaļas kārtībā jums jāizlemj, vai manta ir noziedzīgi iegūta. Kāds būtu jūsu lēmums, ja:
- 4.1. vainīgais nav zināms, bet ir pierādījumi par mantas saistību ar noziegumu?
- Viennozīmīgs. Manta atzīstama par saistītu ar noziegumu.
- 4.2. konkrētā mantas saistība ar noziegumu nav pierādīta, bet ir prezumējama par noziedzīgu, jo šī manta pieder personai, kas citā procesā ir atzīta par vainīgu?
- Iespējams, varētu atzīt par noziedzīgi iegūtu, bet būtu jāmeklē saprātīgs risinājums. Labāk civilprocesā.
 - Ja personu notiesātu, tad problēmu nebūtu. Ar prezumēšanu vien būtu par maz.
 - Varētu, bet, visticamāk, skaidrotu, kad tā iegūta. Ja pirms nozieguma, tad laikam ne.
 - Tā kā personas vaina nav atzīta, tad nevarētu atzīt par noziedzīgi iegūtu.
 - Varētu, bet visai šaubīgi. Iespējams, ja nevarētu pierādīt legalizētā izcelsmi.
 - Visticamāk, to varētu atņemt tikai civiltiesiskā procesā.
 - Īsti ne, prasītu tomēr kaut kādus pierādījumus.
 - Ja persona klusētu vai nevarētu pierādīt legālo izcelsmi, tad varētu.
 - Nedaudz skatītos uz mantas iegūšanas laiku.
- 4.3. manta nepieder noziedzniekam, bet personai, ar kuru viņš kopā dzīvo, un šai personai nav legālu ienākumu avotu?
- Situācijas var būt ļoti dažādas, tāpēc iespējami atšķirīgi risinājumi. Taču 59. nodaļas kārtībā tas būtu visai apšaubāmi.
- 4.4. bankas kontā arestēti 5 miljoni, ir aizdomas, ka konta īpašnieks izdarījis krāpšanu citā valstī, viņš pats atsakās skaidrot naudas izcelsmi, bet aresta termiņš tuvojas beigām?
- Vairākums tiesnešu, visticamāk, konfiscētu, bet noteikti viss atkarīgs no pierādījumiem par krāpšanas nozieguma notikumu, iespējams, noziedzīgi iegūtās summas sakritību ar arestēto summu, kā arī no tā, kas ir zināms par personas nodarbošanos un legālajiem ienākumiem.
5. Izskatot materiālus 59. nodaļas kārtībā, kam piešķirat nozīmi un ko vērtējat: (a) kā materiāli no kriminālprocesa izdalīti – vai ievēroti abi nosacījumi vai tikai viens, (b) pierādījumu kopumu un cik no tiem uzrādīti mantas turētājam, (c) ar mantu saistīto personu informēšanu par tiesas sēdi un to atbildes.
- Viennozīmīgi visi tiesneši pievērš uzmanību visiem trim jautājumiem, jo tās ir obligātas (daļēji – formālas) prasības.
 - Attiecībā uz pierādījumu uzrādīšanu prakse ir dažāda, bet tiesneši cenšas izvērtēt izmeklētāju sniegto pamatojumu, ja kāds pierādījums netiek uzrādīts.
 - Aktuāla ir problēma ar personas savlaicīgu informēšanu par tiesas sēdi.

6. Kā jūs kā vienkāršs cilvēks (ne tiesnesis) izprotat noziedzīgi iegūtā **legalizāciju** (ar kādām darbībām praksē tiek īstenota legalizācija)?
- Ja līdzekļu izcelsme ir noziedzīga, tad legalizācija var notikt dažādi. Galvenais – vai ir pārvērti citā formā vai citā vietā.
 - Liecina darījumu fiktīvais raksturs, tikai uz papīra.
 - Noteikti līdzekļus pārskaitot uz sev nepiederоšu kontu, no kura nauda tiek izņemta skaidrā.
7. Vai vainīgās personas noziedzīgi iegūtā **pašpatēriņš** būtu jāatzīst par legalizāciju? Kāpēc?
- Tiesnešu domas dalās – 50:50.
 - Tas pārāk neizskatītos pēc legalizācijas. It īpaši, ja vienkārši iztērēts.
 - Varētu uzskatīt, ja runa būtu par nekustamā īpašuma iegādi.
8. Vai būtu jākonstatē **predikatīvais noziegums** (ja jā, tad cik precīzi), lai atzītu, ka manta, kas tikusi legalizēta, ir noziedzīgi iegūta?
- Būtu jākonstatē, jo pretējā gadījumā atzinums būtu pārdrošs. Likumā arī tā nebūtu pareizi.
 - Pēc taisnīguma izjūtas: ja nesniedz skaidrojumu, tad varētu prezumēt.
 - Tagad likums to atļauj, lai gan agrāk bija jākonstatē. Tas bija korektāk.
 - Vairums tiesnešu sliecas uzskatīt, ka tas nebūtu taisnīgi.
9. Ja manta ir atzīta par noziedzīgu, to prezumējot, jo tā pieder noziedzniekam, vai jūs darbības ar šādu mantu uzskatītu par legalizāciju?
- Pamatā viedoklis vienāds: ja manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu, tad nav pamata uzskatīt, ka legalizācijas darbības notiek ar legāliem līdzekļiem.
 - Nav problēmu, ja manta tā ir prezumēta citā procesā (pirms legalizācijas procesa).
10. Ja personu tiesā par legalizāciju, vai tai jāapzinās, ka manta ir noziedzīga?
- Kaut kādai nojausmai vajadzēja būt konstatētai.
 - Cits jautājums, vai persona to zināja (gribēja zināt).